INSTITUTIONES

THEOLOGICÆ

AUCTORE

FR.

LEOP. BR. LIEBERMANN

SS. THEOLOG. DOCT. ET PROF.

DIOECESIS ARGENTINENSIS

VICARIO GENERALI.

EDITIO TERTIA EMENDATA

TOMUS I.

BRIXIÆ
IN ORPHANOTROPHIO S. BARNABÆ.
MDCCCXXX.

PARS SECUNDA

DE EXISTENTIA DIVINÆ REVELATIONIS

Notissima res est, atque omnibus ante oculos posita, existere religionem quæ a Jesu Christo nomen habet; eamque non in exiguo terræ angulo contineri, sed per orbem universum diffusam integras nationes, et vastissima regna occupare. Manifestum quoque est, religionem hanc non esse novum quoddam et recens inventum humanarum opinionum, eamque non minus temporum quam regionum spatia implere, et ita implere, ut nullis sæculorum ætatibus, nullâ rerum humanarum conversione fuerit immutata. Porro ad nostra usque tempora, non plebis tantum, quæ ad superstitionem proclivis est, animos tenuit, nec tantum inter barbaras incultasque gentes fuit propagata; sed summa ingenia sibi subdidit, hominesque omnium ordinum præstantissimos, gentes omni liberali doctrinâ expolitas.

Scimus præterea eandem hanc doctrinam ab ortu suo divinam sibi attribuisse originem, et quidquid priora tempora divinum habebant, sibi vindicasse; omnes autem qui usque terrarum ejus se imperio subjecerunt, eam ut doctrinam e cœlo in terram delatam suscepisse, cui nemo sine magno piaculo fidem et obsequium detrectare possit.

Itaque religionem christianam aggredi, divinam ipsi auctoritatem detrahere, eam ad humanæ inventionis conditionem deprimere, quid est aliud, quam asserere, ab octodecim sæculis omnes per totum orbem christianos aut deceptores fuisse, aut deceptos; imo ab exordio humani generis mundum turpiter errasse, cum divinum aliquod cum hominibus commercium, factamque hisce revelationem credidit.

Hæc utique ad continenda præpropera et immatura contra divinam hanc revelationem judicia sufficerent viris, qui pacati et ingenui animi essent. Verum nihil deterret minutos nostros philosophos, qui jam diu omnem verecundiam abjecerunt. Nihil eos movet religionis, quam aggrediuntur antiquitas, nihil doctrinæ excellentia, nihil infinitus prope virorum virtute et scientiarum studio celeberrimorum numerus, qui eam ut divinam coluerunt; temerario ausu dejicere nituntur ædificium super fundamentum Apostolorum et Prophetarum exstructum. Quo magis autem irritos vident conatus suos, eo magis clamant, et maledicta jactant ac blasphemias, pueris petulantibus non absimiles, qui obsistentem portam, quam infringere diu frustra laborarunt,

lapidibus impetunt, et cœno ac spurcitiis commaculant.

Interea non paucos videre est, qui hominum istorum impudentiâ et inani loquacitate turbantur. Quare et nos in revelationis causâ defendendâ omnem diligentiam adhibere necesse est; nec quidquam eorum omittere, quæ nostro imprimis ævo in tam gravi materiâ theologo scitu necessaria sunt. Non ii sumus nos, ut falso calumniantur Deistæ, qui velint homines a religionis inquisitione absterrere; cum econtra omnino persuasum habeamus plurimos ex incredulis blasphemare quæ ignorant, et ideo tantum a religione christianâ esse alienos, quia eam nunquam diligenti studio didicerunt, sed tantum ex philosophorum libris, et captiosis sophismatibus disjudicant. Non est hæc religionis nostræ indoles, ut clanculum serpere velit, et in occulto doctrinam suam propagare; ut aliud ostendat in publico, aliud in secreto doceat: vult illa in aperto lumine videri, doctrinam suam prædicat super tecta. Melius quidem eam et clarius vident docti quam indocti, sed non aliam. Sicut idem est lumen solis, quod hebetes oculos parum, acutiores multum illustrat, ac prout acies melior est, eo vividius et abundantius illabitur.

Proprius quidem demonstrationis nostræ scopus est, religionis christianæ divinam originem ostendere. Verum hoc ipsum a nobis exigit, ut alias quoque religiones, quæ se revelatas dicunt examini nostro subjiciamus; tum ut illis, quæ revera a Deo exierunt, suam dignitatem vindicemus, tum

ut aliarum falsitatem et impietatem demonstremus. Quæ Christum præcesserunt veræ revelationes eo magis ad scopum nostrum pertinent, quod cum religione christianâ intimè cohæreant, ad eam viam paraverint, atque in eâ perfectæ demum fuerint et completæ.

In hoc nunc examine applicanda sunt, quæ parte 1.ª hujus demonstrationis fusius sunt exposita; ubi, quinam veræ et divinæ revelationis characteres sint, ostendimus. Cum ergo probatum fuerit, notas omnes divinæ originis in Mosaicâ et Christianâ religione reperiri, neque in ullâ aliâ; imo Mosaicam omni divinâ auctoritate fuisse exutam, ab eo tempore, quo in ejus locum successit religio christiana; confectum erit, quod demonstrandum suscepimus, scilicet religionem christianam verè esse divinam, nec aliam esse hoc charactere insignitam. Quia autem argumenta, quibus in præsenti tractatione utimur magnâ ex parte ex libris illis sumuntur, in quibus tum origo, et prima propagatio hujus religionis, tum ipsa religio continetur; prævie vindicanda est librorum illorum auctoritas, et quidem non novi tantum testamenti, sed et veteris; cum christiani multa ex his argumenta desumant, atque hoc ipsum jam pertineat ad Christianæ Religionis doctrinam, libros illos esse sacros, et religionem in iis contentam Deum habere auctorem.

Ex his tria exsurgunt hujus disputationis capita. In 1.° scripturarum novi et veteris testamenti auctoritatem vindicabimus. In 2.° ostendemus revela-

tionem aliquam divinam in mundo semper extitisse, atque Mosaicam præcipuè et Christianam a Deo originem ducere. 3.um Probabit solam nunc Christianam Religionem divinam habere auctoritatem.

Causam agimus Dei et Christi ejus. Tanti numinis ductu et auspicio manum operi admoveamus, memores hujus Salviani sententiæ non minus veræ, quam piæ: » Tantam esse majestatis sacræ et tam tremendam reverentiam, ut non solum ea, quæ ab impiis hominibus contra Religionem dicuntur, horrere; sed etiam, quæ pro Religione nos ipsi dicimus, cum grandi metu et disciplinâ dicere debeamus ».

CAPUT I.

Vindicatur fides et auctoritas librorum, qui a christianis pro sacris habentur.

Prima nunc de libris scripturæ sacræ loquendi offertur occasio; multa adhuc in decursu dicenda sunt, non de eorum tantùm authentiâ, sed et divinitate, et genuinâ interpretatione. Quapropter credimus non inutile, nec injucundum fore sacræ

Theologiæ candidatis, si librorum omnium, tum veteris tum novi testamenti brevem commentarium præmittamus.

Libri utriusque fœderis dividi possunt in *legales*, *historicos*, *sapientiales* et *propheticos*. Item in *proto-canonicos et deutero-canonicos*. *Proto-canonici* vocantur illi, qui semper et ab omnibus Ecclesiis ut divini habiti sunt. *Deutero-canonici* vero, qui nonnisi successivè a totâ Ecclesiâ inter divinos relati sunt. Sed hæc in præsenti quæstione sufficiant. (1).

SERIES LIBRORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

TESTAMENTUM VETUS.

CLASSIS I.

Libri legales.

Quinque sunt libri legales a Moyse Judæorum legislatore conscripti, in quibus præter historiam mundi, religio et omne jus judaicum continetur. Quintuplex hoc volumen unâ comprehensione vocatur *pentateuchus* a πεντε et τευχος Complectitur autem:

1.° *Genesin (cap. L.)*, in quo continetur creatio et origo mundi, miserabilisque Dei gubernatio usque ad obitum Josephi anno mundi 2369.

2.° Librum *Exodi* (*cap. XL.*) a voce græcâ ἔξοδος exitus. Narrat enim egressum Moysis et Hebræorum ex Aegypto post longam et duram persecutionem; plagas Aegypti, et prodigia stupenda pro judæorum liberatione patrata; tum legis in monte Sinaï promulgationem; sicque historiam judaicæ gentis deducit a morte Josephi usque ad erectum tabernaculum, seu annum primum post exitum, qui est annus mundi 2515.

3.° Librum *Levitici* (*cap. XXVII.*) ita vocatum, quia leges continet, quæ ad cæremonias et officium Levitarum pertinent. Spatius unius tantum mensis complectitur.

4.° Librum *Numerorum* (*cap. XXXVI.*), qui ita inscribitur, quia in ipsâ fronte Moyses et Aaron ineunt numerum populi tributim. Continet res gestas, et leges latas a 2.° mense anni secundi post exitum usque ad initium mensis undecimi anni 4.^{mi}, id est, historiam annornm fere 39.

5.° *Deuteronomium* (*cap. XXXIV.*) ita vocatum a δευτερος secundus, et νομος lex, quasi *secunda lex* vel potius lex prima denuo repetita coram filiis eorum, qui post primam promulgationem perierunt in deserto. Præter novam hanc legis promulgationem continet res gestas ab initio undecimi mensis usque ad septimum diem mensis duodecimi anni illius, qui quadragesimus erat ab exitu.

Pentateuchi historia finitur in morte Moysis anno mundi 2553.

CLASSIS II.

Libri Historici.

Liber *Josue (capita XXIV.)* ab eo, cujus nomen præfert, scriptus creditur. Continet res gestas populi Israëlitici, a morte Moysis, usque ad mortem ipsius Josue, quem per 17 annos populum rexisse communis fert opinio.

Liber *Judicum (capita XXX.)* refert statum reipublicæ Judæorum sub judicibus, a morte Josue, usque ad Samsonis mortem, servitutes varias, et secutam toties, quoties populus ad Deum revertebatur, per judices liberationem. Quanti temporis sit totius libri historia, valde incertum est. Probabilior tamen videtur eorum sententia, qui ei spatium tribuunt 317. annorum; ita, ut ad annum usque mundi 2887. pertingat. Verisimile est, Samuelem libri auctorem esse.

Libellus qui *Ruth (capita IV.)* inscribitur, exhibet historiam *Ruth* Moabitidis, quæ secundis nuptiis juncta est Booz, ex quo genuit Obed avum Davidis. Historiam hanc judicum tempore contigisse certum est, quo autem judice, incertum. Samueli a pluribus attribuitur.

Libri quatuor *Regum* a græcis Βασιλειων vocantur, id est *Regnorum*. Hebræi duos posteriores tantum *Regum* appellant; priores *Samuelis* nomine insigniunt, quamvis Samuel partem tantum primi libri scribere potuerit.

Regum (capita XXXI.) primus narrat res gestas sub Heli et Samuele, nec non sub Saule rege usque ad ejus mortem, quæ anno 2949. adscribi potest.

Secundus *(capita XXIV.)* historiam regni Israëlitici prosequitur a morte *Saulis* usque ad obitum *Davidis* seu annum mundi 2990.[m]

Hi duo libri probabilius *Samueli*, *Nathano* et *Gad* prophetis tribuuntur. Vide 1.[m] Paralip. c. 29.

Tertius a morte *Davidis (capita XXII.)* incipit regnum *Salomonis* complectitur, regumque qui post ipsum in Judâ, et Israël regnarunt per spatium 119. annorum.

Quartus *(cap. XXV.)* continet res gestas aliorum regum Juda et Israël, usque ad regni utriusque exterminium; Israëlitici quidem sub Salmanasare rege Assyriorum anno 3283; Judaici vero, cum sub Nabuchodonosore Juda translatus est a terrâ suâ, et Babylonem deportatus anno 3416; 70. autem servitutis Babylonicæ anni ab anno 4.° regis Joachim, mundi vero 3398.° inchoandi sunt.

Quis duos posteriores regum libros scripserit, incertum est; quidam eos Esdræ, alii Isaiæ adscribunt; alii putant singulorum regum res gestas conscriptas fuisse a Pontificibus et Prophetis, qui eorum ætate floruerunt.

Libros *Paralipomenon* ab Esdrâ scriptos fuisse constans fama semper obtinuit. Utrumque librum in unum jungunt Hebræi, eumque vocant: *Verba dierum*; id est *Diarium*, aut *Chronicon*.

In primo *(cap. XXIX.)* propagatio gentis Israëliticæ

ab Adamo usque ad reditum ex captivitate Babylonicâ breviter recensetur; deinde regnum *Davidis* usque ad unctionem *Salomonis* accuratius describitur.

Secundus *(cap. XXXVI.)* historiam 479 annorum ad annum percurrit ab anno scilicet 2990 usque 3468, quo finitis septuaginta annis captivitatis Cyrus Judæis redeundi potestatem fecit.

Libros Paralipomenon excipit liber *primus Esdræ. (cap. X.)* ab eo cujus nomen præfert, conscriptus. Continet seriem historiæ annorum 82; ab anno scilicet 3468, usque ad annum 3550; qui est annus *Artaxerxis Longimani* 20.us, ab urbe conditâ 300.us

Secundus Esdræ (capita XIII.) continet instaurationem Hierosolymorum, correctionem populi ex servitute reducis, et labentis Dei cultus renovationem. *Nehemiam* auctorem habet. Esdræ secundus dicitur, quia apud hebræos in uno volumine cum 1.° Esdræ continetur. Refert historiam annorum circiter 83; ab anno 20 Artaxerxis Longimani usque ad regnum jam inchoatum Darii Nothi.

Liber Tobiæ (cap. XIV.) ita inscribitur, quia utriusque Tobiæ, patris et filii gesta continet. Totus plenus est eximiis pietatis, patientiæ et Dei in suos providentiæ documentis. Tobias uterque hujus libri auctor creditur. In græcâ versione cap. XII. v. 20. Angelus sic jubet.... *Scribite in libro, quæcumque evenerunt...*

Liber Judith (cap. XVI.) exhibet Bethuliæ ab

Holopherne obsessæ liberationem per Juditham illustrem fœminam. Quis illius auctor sit, plane incertum est.

Liber Esther (cap. XVI.) illustris hujus fœminæ cum Assuero rege Persarum conjugium, et Judæorum operâ Estheris a communi ruinâ liberationem narrat. De anctore, et tempore quo historia contigerit disputatur.

Liber Job. (cap. XLII.) in viro illo sanctissimo eximium patientiæ exemplum exhibet, docetque Deum in hâc vitâ etiam pios et justos non raro malis et calamitatibus affligere. Communis hebræorum sententia Moysen libri hujus auctorem facit.

CLASSIS III.

Libri morales, seu sapientiales.

Psalmorum (*CL.*) liber unicus est apud latinos, sed apud Hebræos in quinque partes dissectus, quarum quælibet hâc clausulâ terminatur: *fiat, fiat.* In collectione non temporis servatus est ordo, sed materiæ. Davidis dicuntur, non quod ille omnium sit auctor; sed quod quosdam veterum collegerit, plurimos ipse addiderit. Alios etiam posterioris ætatis esse, negari non potest.

Proverbia (*XXXI.*) a Salomone conscripta divinâ sapientiâ referta sunt.

Ecclesiastes (XII.) seu *concionator* eundem Salomonem auctorem habet. De mundi ac munda-

narum rerum vanitate agit; ex quo orta est multorum patrum sententia, opus esse Salomonis de mundi vanitate tristi experientiâ convicti ideoque resipiscentis et pœnitentis.

Canticum canticorum (*VIII.*) sic vocatum, quasi diceres nobilissimum carmen et excellentissimum, Salomoni communissimè adscribitur. Sensum libri figuratum esse, et translatitium, atque sub symbolo casti amoris conjugum et sponsorum, charitatem illam eximiam exprimi, quâ Deus olim Synagogam, et postmodum Christus Ecclesiam complexus est, tum Judæorum, tum Christianorum communis semper opinio fuit ;quod virum quemque prudentem et gravem magis movere debet, quam recentioris, liberiorisque exegesis minutæ inventiones. Si cui videntur in sacro isto poëmate aliqua minus convenienter dicta; sciat videntis hunc errorem esse seu corrupti oculi, non rei lectæ. Sic enim res vel maximè innocuas in malam partem accipere possumus, quod imprimis apud illos contingit, qui obscœnis jocis viro honesto et sapienti indignis delectantur. Idcirco etiam lectio hujus libri hominibus immaturæ ætatis et incostantis ingenii suadenda non est.

Liber sapientiæ (*XIX.*) Hic liber ita inscribitur, quia totus agit de sapientiâ sive creatâ sive increatâ. Græcè dicitur: *Sapientia Salomonis;* quia collectus fuit ex Salomonis sententiis; quis autem illas sententias græcè expresserit, incertum est.

Ecclesiasticus (*LI.*) sic dictus ad imitationem simul, et distinctionem libri Salomonis, qui *Eccle-*

siastes dicitur. Auctorem habet Jesum filium Sirach. Plenus est sapientissimis vitæ regulis, et cœlestis sapientiæ doctrinâ.

CLASSIS IV.

Libri Prophetici.

Prophetæ majores vocantur illi, quorum majora sunt volumina. Hebræi tres tantum numerant; Danielem enim Prophetis non adscribunt, sicut nec Davidem, quia propheticum vitæ genus non sectabantur; cum alter rex fuerit. Alter satrapa. Apud Græcos minores Prophetæ præcedunt.

Isaias (*cap. LXVI.*) vir per omnia magnus, tum generis nobilitate, erat enim regiæ stirpis, tum vitæ sanctitate, tum sermonis eloquentiâ. De eo ait S. Hieronymus, quod non tam Propheta dicendus sit, quam Evangelista; ita enim de futuris vaticinatur, ut putes eum de præteritis historiam contexere. Anno 25.to Osiæ regis prophetandi munus auspicatus, eoque integro fere sæculo functus creditur.

Jeremias (*cap. LII. et Threni V.*) Propheta et Sacerdos; munus suum per annos 45. constanter obiit, ab anno scilicet 13.° regis *Josiæ*, usque ad 5.m excisæ Jerusalem et templi. Vir planè magnus et fortis, qui innumeris miseriis afflictus, expressa Christi patientis effigies et figura extitit....

Scriba ejus Baruch fuit, (*cap. VI.*) qui cum

prophetias diversis temporibus editas colligeret ordinem temporum neglexit, ut legenti patet. Prophetiæ Baruch Jeremiæ volumini adjiciuntur tanquam hujus complementum.

Ezechiel (*cap. XLIII.*) ex nobili sacerdotum stirpe ortus est, ex eorum numero fuit, qui primi omnium Babylonem deducti fuerunt cum Jechoniâ rege Juda. Prophetare cœpit in Caldæâ anno 5. deportationis, usque ad annum 27., id est, per 22. annos, quorum undecim priores, cum undecim posterioribus Jeremiæ concurrunt.

Daniel (*cap. XIV.*) ex semine regio natus a Nabuchodonosore Babyloniam translatus est, cum penè puer adhuc esset, anno regni Joachimi 4.o quo etiam 70. anni captivitatis currere incipiunt. S. Hyeronymus observat, Danielis prophetiam idiomate chaldaico tempore captivitatis scriptam fuisse. Hebraicè paulo post edita videtur a Judæis.

Minores prophetæ (*Minores duodecim*) unico volumine apud Hebræos continentur, non tamen eodem, quo apud nos ordine. Hi autem viri prophetæ non uno eodemque tempore, non uno eodemque loco vixerunt, vixerunt autem vel ante captivitatem, aut Assyricam aut Babylonicam, vel in captivitate, vel post captivitatem.

Osee (*cap. XIV.*) totus commaticus est et per sententias loquitur, ut ait S. Hieronymus. Sermonem ad decem tribus potissimum dirigit. Vixit sub Jeroboamo II. reg. Israël; prophetias tamen nonnisi post hujus regis mortem edidisse creditur.

Joël (cap. III.) sermone puro et magnifico utitur; Osee æqualem fuisse censet S. Hieronymus. Sicut prophetiæ prioris potissimum ad Israëlitas spectant, sic Joëlis ad Judæos.

Amos (cap. IX.) ovium pastor, ex Thecuâ oppido tribus Zabulon, prophetavit in regno Israël circa annum Oziæ regis 23.

Abdias (cap. I.) adversus Idumæos prophetavit: S. Hieronymus eum prioribus coævum facit.

Jonas (cap. IV.) ad Ninivitas directus est sub Phul patre Sardanapali, ut creditur. Solus ex omnibus Prophetis ad gentes missus est.

Micheas (cap. VII.) præcedentibus Prophetis ætate suppar fuit, ac nominatim Isaiæ, cui, ut spiritu, ita et stylo simillimus est. Judæis pariter et Israëlitis excidium et captivitatem prædixit, regnante in Judeâ Ezechiâ rege.

Nahum (cap. III.) contra regnum Assyrio-Niniviticum vaticinatus est; quo tempore non ita liquet.

Habacuc (cap. III.) eversionem Jerosolymorum, populique per Cyrum liberationem prædixit. Quo tempore prophetaverit, certo determinari non potest. Multi putant alium eum esse ab illo Habacuc, qui ab angelo raptus Danieli in lacu leonum subvenit. Daniel cap. XIV.

Sophonias (cap. III.) ex nobili prosapiâ e tribu Simeon oriundus scripsit tempore Josiæ regis. Jeremiæ coævus fuit, cui etiam stylo ita similis est, ut ejus quasi abbreviator haberi possit.

Aggæus (cap. III.) solutâ jam captivitate Ju-

dæos ad templi constructionem adhortatur, quod aliquando Messiæ adventu condecorandum annuntiat.

Zacharias (*cap. XIV.*) Aggæi æqualis, cum eo templi, et civitatis sacræ urget ædificationem.

Malachias (*cap. IV.*) ultimus Prophetarum tempore Nehemiæ vixit. Ad legis observationem hortatur, de Messiâ, et ejus præcursore vaticinatur. Totum Prophetarum tempus ab anno 3194. usque ad Darii Nothi initia anno 3581, id est, per 400 fere annos extenditur.

Appendix ad libros historicos.

Libri Machabæorum statum exhibent judaicæ gentis sub Græcorum monarchiâ. Ita inscribuntur a Machabæis, viris illustribus, quorum fortia gesta commemorant. Quis eorum auctor sit, valde incertum est. Non eundem esse utriusque libri auctorem vel inde patet, quod prior historiam longius continuet, et posterius paulo altius repetat. Stylus etiam longè diversus est.

Liber primus (*cap. XVI.*) 40 circiter annorum tempus complectitur ex quo scilicet Mathathias et filii ejus contra reges Syriæ arma sumpserunt, usque ad Hyrcani Simonis filii imperium, qui jugo Syriæ penitus excussso plenam Judæis libertatem asseruit.

Liber secundus (*cap. XV.*) brevem historiam

continet rerum Judaicarum a fine Seleuci, Antiochi magni filii, usque ad regnum Antiochi Eupatoris. Ex variis partibus hinc inde collectis conflatus est ab aliquo Judæo Hellenistâ.

LIBRI CANONICI

NOVI TESTAMENTI

CLASSIS I.

Libri legales.

Quæ Jesus Christus novi testamenti mediator, quam diu in his terris versaretur, fecit et docuit, hæc divino utique consilio ad ecclesiæ solatium et institutionem quatuor discipuli litteris mandarunt, quorum duo, Matthæus et Joannes, rem, ut ipsi viderant et audierant, narrarunt; alii duo, Marcus et Lucas diligenter et ex ordine scripserunt, quod acceperant ab iis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis. (Luc. 1.)

Matthæus (*cap. XXVIII.*) alio nomine *Levi* appellatus primus Evangelium scripsit Hierosolymis circa annum æræ vulgaris 40. Scripsit autem in usum potissimum Judæorum, qui Christi fidem amplexi fuerant. Ideoque linguam adhibuit hebraicam vel syro-chaldaicam, apud Judæos Palestinæ tunc vernaculam. Hoc Evangelium in eâ, quâ scriptum est, linguâ non extat; habetur autem ver-

sio græca Apostolorum tempore exarata. Id præcipuè intendisse videtur S. Matthæus, ut Judæis ostenderet Jesum esse Messiam a Deo promissum, et prophetias veteris testamenti in eo esse impletas.

Marcus (*cap. XVI.*) S. Petri discipulus, et interpres, ut ait S. Hieronymus, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a fratribus breve scripsit Evangelium; quod cum Petrus audivisset, et probavit et ecclesiæ legendum suâ auctoritate dedit. Licet Matthæo brevior sit, ejus tamen breviator dici non potest. Ordinem chronologicum accuratius servat, et quædam, quæ a S. Petro prolixiore sermone prolata audierat, fusius narrat, quam Matthæus. Hoc Evangelium Romæ scriptum creditur anno 44, græco, ut probabilius est, idiomate. Videtur eo potissimum collineasse, ut Jesum regem summum, rerumque omnium dominum ostenderet.

Lucas (*cap. XXIV.*) natione Syrus S. Pauli adjutor et comes individuus, ex iis quæ ab Apostolis acceperat, Evangelium suum composuit. Plura refert, quæ desiderari videbantur in jam evulgatis Matthæi et Marci Evangeliis. Græcè scripsit, stylo perquam polito circa annum 53. Teste Origene pro gentilibus potissimum Evangelium exaravit, hocque maximè intendisse videtur, ut Christum verè Jesum, id est, Salvatorem mundi esse ostenderet.

Joannes (*cap. XXI.*) Jesu Christi apostolus ab Asiæ episcopis rogatus omnium novissimus Evangelium scripsit, vel in insulâ Patmos, vel cum sub

Nervâ principe Ephesum redierat, circa annum 97. Communis est patrum sententia, eum hoc opus suscepisse, tum ut quædam a prioribus Evangelistis omissa suppleret: tum ut contra Valentium, Cerinthum et Ebionitas probaret, Jesum verè esse filium Dei.

CLASSIS II.

Liber Istoricus.

Evangelia excipiunt *Actus Apostolorum*, (*cap. XXVIII.*) græcè πράξεις των Αποστολων. Hic videmus admiranda ecclesiæ Christi exordia, ejusque per orbem propagationem per Apostolos, et præcipuè per Apostolorum principes Petrum et Paulum. S. Lucas, qui in Evangelio audita narravit, hic visa memorat, eaque, quorum ipse pars magna fuit. Scripsit græco idiomate, et quidem verosimilius Romæ, tempore, quo S. Paulus in urbe detinebatur; quippe ad illud usque tempus pertingit historia in actibus Apostolorum contenta, quæ ab anno æræ nostræ 33 usque ad annum circiter 63 currit.

CLASSIS III.

Libri Morales.

Paulus (*Epistolæ S. Pauli quatuordecim*) vir judæus, Tarsis, quæ Ciliciæ Metropolis erat, natus,

ex persecutore ecclesiæ factus est Apostolus. Quatuordecim epistolas ab ipso scriptas agnoscit Ecclesia. In bibliis eodem ordine non habentur, quo scriptæ sunt. Primum ponuntur illæ, quæ ad integras Ecclesias datæ sunt, exceptâ eâ quæ ad Hebræos inscribitur. Epistola ad Romanos primum locum occupat; in reliquis non tantum dignitatis ecclesiarum habetur ratio, sed et longiores præponuntur brevioribus.

En ordinem chronologicum

Epistolae.		*Scriptae.*	*Anno*	*aerae vulg.*
I. ad Thessalon.	—	Corinthi.	—	52.°
II. ad Thessalon.	—	ibidem.	—	53.°
Ad Galatas	—	Ephesi.	—	55.°
I. ad Corinth.	—	ibidem.	—	56.°
II. ad Corinth.	—	in Macedoniâ	—	57.°
Ad Romanos	—	Corinthi.	—	57.°
Ad Philemonem	—	Romæ.	—	61.°
Ad Philippens.	—	ibidem.	—	62.°
Ad Colossens.	—	ibidem.	—	62.°
Ad Ephesios	—	ibidem.	—	63.°
Ad Hebræos	—	ibidem.	—	63.°
I. ad Timoth.	—	in Macedoniâ	—	64.°
Ad Titum	—	Nicopoli.	—	64.°
II. ad Timoth.	—	Romæ.	—	65.°

Inter omnes divi Pauli epistolas illa, quæ ad Romanos *(cap. XVI.)* scripta est, primum locum tenet, non tantum propter Romanæ urbis et ecclesiæ præcellentiam, sed etiam propter rerum, quæ in eâ

tractantur, gravitatem. Ortâ siquidem contentione inter fideles tum judæos, tum gentiles, cum utrique suis meritis Evangelii gratiam arrogarent, ostendit Paulus neutri parti licere de suis meritis gloriari; hominis justificationem donum Dei esse omnino gratuitum, eamque non ex lege, et meritis operum, sed ex fide Christi proficisci.

(I. *ad Cor. XVI.*) *Paulus* per amicos edoctus ortas apud Corinthios contentiones, variosque abusus; primam hanc ex urbe Ephesinâ ad eos epistolam dedit, egregiis Religionis, ac morum documentis refertam.

(*II. ad Cor. XIII.*) Cum Timotheus, quem Apostolus Corinthum miserat, retulisset, quo loco res apud Corinthios essent, Paulus interjecto unius fere anni spatio secundam ad eos epistolam scripsit, in quâ bonis de sincero erga se studio gratulatur, et Pseudo-apostolorum sibi invidentium obtrectationibus respondet.

(*Ad Gal. VI.*) Jam ante datas ad Corinthios epistolas *ad Galatas* ex Epheso scripserat Apostolus. Cum enim rescivisset, Galatas statim ab ejus discessu deceptos esse a falsis fratribus, qui legem cum Christo conjungendam esse contendebant, Apostoli autem tanquam acerrimi hujus dogmatis adversarii auctoritatem deprimebant; necessarium duxit apostolatui suo vindicare auctoritatem, et quæstionem de legalium necessitate discutere; quibus salutaria quædam morum præcepta addidit.

(*Ad Eph. VI.*) Epistola *ad Ephesios* Romæ scripta est ex vinculis. Basilius et Hieronymus observant,

eam ita fuisse inscriptam: Τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι . . . καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ . . . vel ut in litterarum encyclicarum inscriptione fieri solebat, *sanctis qui, sunt . . . . et fidelibus in Christo Jesu.* Ita, ut ab Epheso Asiæ metropoli ad cæteras ejusdem provinciæ civitates adscriptis cujusque nominibus transmitti potuerit. Hujus epistolæ sensus primis præcipuè capitibus involutus est, et explicatu difficilis. Rerum nimirum sublimitatem, verborum sublimitas adæquat.

(Ad Phil. IV.) Philippenses pro singulari, quo in Apostolum ferebantur, studio ipsi, cum Romæ detinebatur captivus, subsidium miserunt per Epaphroditum. Eundem paulo post ad Philippenses remisit Paulus cum epistolâ, quæ facili stylo scripta tenerum ubique amorem et paternam sollicitudinem spirat.

(Ad Col. IV.) Ex eodem carcere scripsit Apostolus *Ad Colossenses,* quæ urbs est Phrygiæ ab Hierapoli, et Laodiceâ non procul dissita. Eos laudat, instruit, hortatur. Prima pars contra judaicas et philosophicas observationes dirigitur; secunda compendium suppeditat de potioribus vitæ christianæ regulis.

(I. ad Thes. V.) Thessalonica metropolis est Macedoniæ. In hâc urbe Apostolus plures Christo adjunxerat, cumque postmodum Corinthi commorans florentem hujus ecclesiæ statum a Timotheo intellexisset, eos primâ hâc epistolâ collaudat, et in quibusdam non satis instructos docet, mox subjungit præcepta vitæ christianæ.

(*II. ad Thes. III.*) Secundæ *ad Thessalonicenses* epistolæ occasionem dedit prima non bene intellecta. Falsos doctores, qui iis, quæ Paulus de instante omnibus judicii die dixerat, ad terrendos animos abutebantur, redarguit; cumque illos, quos in priori epistolâ ut otiosos et inquietos homines notaverat, nondum emendatos esse intellexerat, eosdem nunc acrius castigat.

(*I. ad Tim. VI.*), Inter epistolas quæ ad personas peculiares diriguntur, primum absque dubio locum obtinent illæ, quæ ad Timotheum scriptæ sunt. Prima probabilius exarata est, cum Timotheus Ephesi, Paulus vero in itinere Macedonico versaretur.

(*c. IV.*) Secundum scripsit Apostolus ex secundis vinculis paulo ante mortem, veluti testamentum ab optimo patre dilectissimo filio relictum. In utrâque epistolâ Timotheus ad episcopi et pastoris munus a beato Paulo instituitur. Quidquid in iis continetur, tanto magistro dignum est, et omnibus qui ad animarum curam vocati sunt, nunquam satis meditandum.

(*ad Tit. III.*) Titus alter divi Pauli discipulus fuit, ab eodem Cretæ episcopus consecratus. Apostolus eum hâc epistolâ in munere pastorali, pro divinâ, quâ præditus erat sapientiâ instruit.

(*ad Phil. I.*) Paulus Romæ vinctus ann. 61.° scripsit ad Philemonem civem Colossensem per Onesimum hujus Philemonis servum, quem Apostolus profugum Romæ suscepit, atque in fide institutum et baptizatum ad herum suum remisit

cum litteris commendatitiis, in quibus miro artificio et ingenti studio id agit, ut eum dominus in gratiam recipiat.

(*ad Heb. XIII.*) Eodem fere tempore scripta est Romæ epistola ad Hebreos sive ad fideles ex judaismo conversos et in Palestinâ versantes. Egregia hæc epistola singulari artificio, et elocutione elaborata excellentiam legis novæ præ veteri multis modis demonstrat, et Hebræos recens conversos ad malorum tolerantiam et perseverantiam fidei adhortatur. Paulum hujus epistolæ auctorem esse, hodiedum extra dubium est, quamvis fuerit olim, qui id negarent. Puro et eleganti sermone exarata est, et stylo differt a cæteris S. Pauli epistolis; quæ ratio fuit quibusdam conjicendi, eam hebraicè scriptam esse ab Apostolo, et a S. Luca aut Clemente in græcum conversam; aut Apostolum sensum dedisse et dispositionem, phrasin vero et elocutionem vel Clementis esse, vel potius Lucæ. Id certum est, hebræum autographum, si unquam extitit, interiisse, græcum autem, si translatoris opus est, ejusdem esse cum hebræo antiquitatis.

Septem (*septem Epist. cath.*), quæ sequuntur epistolæ, catholicæ vocantur, quia si secundam et tertiam S. Joannis excipias; ad fideles per imperii provincias dispersos directæ sunt. Vocantur etiam canonicæ, ut ostendatur eas æquè ac Paulinas ad canonem sacrorum librorum pertinere, vel etiam quia regulas vitæ christianæ continent.

Prima scripta est a Jacobo Alphæi filio (*S. Jacob. V.*), qui et frater Domini dicitur et *minor*

ut distinguatur a Jacobo Zebedæi filio, et fratre Joannis. Tota est in commendandis bonis operibus. Non absque ratione asseri potest, Jacobum scribendo epistolam ad Romanos præ manibus habuisse, idque potissimum intendisse, ut quorumdam falsis interpretationibus occurreret.

Prima Petri (*I. Pet. V.*) epistola digna Apostolorum principe, verbis parca, sententiis gravis, plena auctoritatis apostolicæ, Romæ scripta est; quo autem anno incertum; fortassis non multo ante secundam ejusdem Petri, quam certum est ultimis vitæ ejus temporibus esse exaratam. 2. Petri 1. 14.

In *secundâ* (*II. Petri III.*) Petrus fideles hortatur, ut fidem, ipso e vivis sublato, constanter retineant, et errorum seminatores longissimè fugiant. Circa epistolæ hujus auctoritatem nonnulli olim dubitaverunt. Verum canonicam esse pronunciavit Ecclesia.

Tres S. Joanni (*I. S. Joan. V.*) attribuuntur epistolæ, omnes græco sermone scriptæ Ephesi. *Primam* a S. Joanne esse omnes consentiunt. Quamvis nomen adscriptum non sit, stylus tamen et proprius quidam dictionis character auctorem produnt. Agit de divinitate Chisti contra Ebionitas et Cerinthum, et de ejus humanitate contra Basilidem.

Secunda (II. S. Joann. I.) ad Electam matronam christianam dirigitur, atque idem fere ac prima argumentum tractat.

Tertia (*III. S. Joan. I.*) Cajo cuidam scripta est propter suam in fratres hospitalitatem commendabilem. Eum ad perseverantiam adhortatur Apo-

stolus. Hujus et prioris epistolæ authentia olim a quibusdam in dubium vocata fuit.

Judas (*I.*) cognomine Thaddhæus gravem epistolam græco idiomate scripsit contra Pseudo-apostolos et hæreticos, doctrinæ ac morum corruptores. Anno circiter 68. evulgata est. Hujus etiam epistolæ authentia per aliquod tempus dubia visa est.

CLASSIS IV.

Liber propheticus.

Ultimus sacræ scripturæ liber est *Apocalypsis* (*XXII.*) S. Joannis in insulâ Patmos circa annum 94. græcè scripta... *Tot habet sacramenta, quod verba*, ait S. Hyeronymus ad Paulinum; *Parum dixi; pro merito voluminis omnis laus inferior est*.. Firma nunc stat hujus libri auctoritas, quæ prioribus et posterioribus sæculis suos habuit impugnatores.

Observationes generales.

I.° Librorum *deutero-canonicorum* divinam auctoritatem probabimus in demonstratione catholicâ, quando de Canone librorum sacrorum agetur. Interim ad præviam scripturæ notitiam sufficiat Tironibus scire, quinam sint libri deutero-canonici tum V. tum N. Testam. V. Testamenti sunt; Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, et duo libri Machabæorum. His addi debent quædam li-

brorum partes: Estheris septem posteriora capita et ex Daniele, historia Susannæ (c. XIII.), Beli et draconis (c. XIV.) et canticum trium puerorum in fornace ignis cum oratione Azariæ antecedente (c. III. v. 24.). Hæc omnia canon Judæorum non habet.

Deutero-canonici N. T. sunt: Epistola ad Hebræos, Epistolæ Jacobi, Judæ, Petri 2.ª, Joann. 2.ª et 3.ª et Apocalypsis. — Item partes quædam librorum: Marci cap. ult. -- Lucæ XXII. historia de sudore Christi sanguineo, et ex Evangel. Joan. cap. VIII. Historia mulieris adulteræ.

II.° Scripturæ apocryphæ, de quibus aliquando dubitatum fuit, essent ne in numero divinarum scripturarum habendæ; quibus autem Ecclesiæ auctoritas non accessit, sunt; Lib. III. et IV. Esdræ, III. et IV. Machabæorum, oratio Manasse, appendiculæ quædam libri Job et Psalterii et præfatiuncula threnis Jeremiæ præfixa.—Inter libros sacros N. T. aliqui ex veteribus numerasse videntur librum Pastoris, canones Apostolorum, epistolas Clementis, epistolam Barnabæ, libros constitutionum, Evangelium ad Hebræos inscriptum etc. Vide P. *Goldhagen* introduct. in script. tom. I. sect. I. quæst. IX, et Jac. *Bonfrerii* præloq. cap. V. tom. III. Menoch. edit. Venet. in folio.

III.° Libri Vet. Testam. fere omnes hebraico idiomate conscripti sunt. Notat tamen S. Hieronymus præf. in Dan. librum *Job* cum arabicâ linguâ plurimam habere societatem. *Daniel* et *Esdras*, ut idem ait, hebraicis quidem litteris, sed Chaldæo

sermone conscripti sunt; quamvis fatendum sit, utriusque libri initium hebræum esse. *Tobias* et *Judith* Chaldaicè scripti fuerunt, teste eodem Hieronymo, sed in hoc idiomate non amplius extant. *Ecclesiasticus* et *lib. I. Machabæorum* hebraico quidem sermone exarati fuerunt, et Hieronymus testatur, se utriusque textum hebraicum vidisse; hodie tamen non amplius hebraicè reperiuntur. *Libros Sapientiæ* et *II. Machab.* græcam originem habere, solus jam librorum stylus probat. Quædam *Estheris* et *Danielis* partes nonnisi græcè habentur. Quâ linguâ scripta fuerit prophetia *Baruch*, certo non constat. Aliter quam græcè et latinè non extat quidem; attamen dubitari non potest, quin vel hebraicè, vel chaldaicè fuerit conscripta. N. Testamentum græcè scriptum est. Excipiuntur Evang. S. Matth. et epist. ad Ebræos; de quibus jam dictum est. Eorum opinionem; qui volunt Evang. S. Marci, et epistolam ad Roman. latino idiomate primum exarata fuisse; merito hic prætermittimus.

Nunc igitur vindicanda est fides et auctoritas librorum utriusque testamenti, ut exinde præcipuas rationes, et plenam probationem pro stabiliendâ divinâ religionis Christianæ et Mosaicæ origine repetere valeamus. Ordine tamen inverso agemus, et primum libris novi testamenti auctoritatem suam asseramus, quæ cum semel firma consistit, non exiguam veteri testamento conciliat fidem.

ARTICULUS I.

Vindicatur fides et auctoritas librorum novi testamenti.

Ut probetur libros novi testamenti omnem humanam mereri fidem, et plenam habere ad probandum auctoritatem, tria nobis ostendenda sunt: 1.° Libros N. T. genuinos esse et authenticos; id est, ab illis quorum nomina præ se ferunt, et eo circiter tempore conscriptos, quo scripti esse dicuntur. 2.° Illos integros et incorruptos ad nos pervenisse. 3.° Auctores librorum testes esse fide dignissimos.

Hanc inquisitionem non ita necessariam credimus, ut hâc tantum præmissâ firma stare non posset religionis christianæ auctoritas. Notum est gentes plurimas christianam religionem cognovisse, atque innumeros homines per totum orbem in Christum credidisse sine libris sacris; et si nunquam conscripti fuissent illi libri, ex publicis eventibus, ex historiâ primorum temporum, ex persuasione constanti et universali omnium populorum certum esset, Christum eo, quo a nobis asseritur, tempore vixisse, religionem quæ christiana dicitur ab eo traditam fuisse, et ab orbe receptam propter fidem miraculorum ejus, et Apostolorum.

Verum cum nihilominus ex libris N. T. firmissima religionis argumenta hauriantur, et in iis potissimum tum ipsa religio, tum et facta plurima et insignia Christi et apostolorum contineantur, ex quibus immensum exurgit argumentorum pondus; cum hanc ob causam Deistæ ad librorum istorum auctoritatem convellendam omne studium, omnem operam adhibeant, nostrum est in celebri hâc, quam cum incredulis agimus, causâ, præcipua instrumenta, quibus factum Revelationis comprobandum est, ab omni falsitatis suspicione vindicare.

§. I.

Probatur authentia librorum N. T.

PROPOSITIO.

Libri N. T. genuini sunt, seu ab illis ipsis conscripti, quorum nomina prae se ferunt.

Prob. Certa stat et inconcussa hæc assertio, si 1.° in N. T. libris omnes ingenuitatis, vel ut dicunt, authenticitatis characteres in summo gradu reperiuntur; et 2.° eorum suppositio non modo nullo argumento probari possit, sed planè impossibilis fuisset. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. I. pars. min. Characteres ingenuitatis alicujus libri alii intrinseci sunt, alii extrinseci. Intrinseci ex ipso libro petuntur; cum scilicet omnia ætati, cui attribuitur, et eorum quorum nomine inscriptus est, in-

doli, studio, moribus. etc. apprime conveniunt. Extrinseci extra librum quæruntur, cum v. g. testimonia adducuntur virorum fide dignorum, qui optimè scire poterant, an liber ab hoc aut illo auctore profectus sit. Atqui omnes hi characteres in libris N. T. reperiuntur. Ergo etc.

Et quidem I. *Characteres intrinseci.*

In libris N. T. nihil reperitur, quod Apostolorum ætati non conveniat, nihil quod cum historicis tum prophanis, tum Judæis ullo modo dissentiat, nihil quod postea evenisse suspicari liceat. Nullus in geographiâ et chronologiâ error deprehenditur. Quod fieri vix potuisset, si auctores post illam ætatem, et eversam funditus rempublicam scripsissent.

Verum non tantum nulla sunt, quæ recentiorem ætatem, aut alios librorum auctores produnt; sed omnia manifestam faciunt antiquitatem, omnia auctores illos, quibus libri adscribuntur, denotant, eorumque formam, et quasi vivam imaginem exprimunt. Nam:

1.° Exprimuntur in illis libris rerum et personarum circumstantiæ individuæ et minutæ, quæ ita accuratè scire tantum potuerunt viri, qui res non e longinquo, sed prope aspexerunt. In exemplum afferri possunt terræ judææ divisiones, conscriptio hominum per Augustum, familiæ Herodianæ continuæ mutationes etc. Hæc autem ita enarrantur, ut cuilibet, vel obiter attendenti certum sit auctores ea referre, quæ viderant, et audierant ipsi, quæque aliis secum viventibus nota esse scirent (2).

2.° In Evangeliis Matthæi, Marci et Lucæ referuntur vaticinia Christi de urbis excidio, nec quidquam additur de prædictionum completione. Ex quo manifestum est, illos libros ante urbis Jerosolymæ excidium scriptos fuisse. In actibus Apostolorum historia Pauli usque ad primum ejus in urbem Romam adventum deducitur, quod probat librum editum fuisse ante Pauli a primis vinculis solutionem; scriptor enim posterioris ætatis res gestas Apostoli ulterius protraxisset. Sic et Pauli epistolæ apertè suam produnt ætatem.

3.° Lingua et stylus manifestè ostendunt auctores gente et religione judæos. Græci loquuntur, sed ita, ut ubique homines judæos deprehendas, qui etiam in græco idiomate patriæ linguæ proprietates retinuerunt. Similitudines, parabolæ, allusiones, quibus utuntur, ita comparatæ sunt, ut statim videantur judaico solo natæ.

4.° Quilibet ex N. T. libris proprium sui auctoris characterem, nativumque colorem refert. In Evangelio et epistolis suis totus spirat Joannes Apostolus. Petrus nativam ingenuitatem, junctamque cum summâ humilitate auctoritatem ubique in epistolis suis exprimit. Porro omnes alii libri, si S. Pauli epistolas excipias, tales omnino auctores ostendunt, quales Apostolos fuisse constat, homines indoctos, nullâ humanâ eruditione et litteraturâ expolitos. Nullibi sermonis elegantiam sectantur, nullibi tanquam philosophi comparent, sed ut fidi historici earum rerum, quarum scientiam habebant. Dixi, si S. Pauli epistolas excipias, quæ a reliquis

N. T. libris iisdem lineamentis distinguuntur, quibus Apostolus ipse a reliquis differt.

Cum igitur omnes notæ authenticitatis intrinsecæ, quibus critici vulgo libros genuinos a suppositis secernunt, in libris N. T. ita reperiantur, ut vix in aliquo libro omnes tam apertè promineant, nemo profecto, cui non falsa philosophia omnem veri gustum, sensumque corrupit, legitimos librorum istorum natales in dubium vocare poterit.

II. *Characteres extrinseci.*

Authentia librorum N. T. probatur 1.° fide et traditione publicâ. 2.° Testimnoiis domesticis. 3.° Testimoniis externorum. Ergo etc.

Prob. I. pars ant. Libri N. T. (de protocanonicis potissimum loquimur), Apostolorum nomina præ se ferunt, ipsis publicâ et constanti traditione semper fuerunt adscripti ab omnibus Europæ, Asiæ et Africæ Ecclesiis . . . *Istum librum credite esse Matthaei*, ait S. Aug. contra Faustum (Lib. 28. cap. 2.), *quem ex illo tempore, quo Matthaeus ipse in carne vixit, non interruptá serie temporum Ecclesia certá connexionis successione usque ad tempora ista perduxit* . . . Idem de aliis libris dicendum. Ex quo ita concluditur: Nemo sanæ mentis dubitat, Homerum esse auctorem Iliadis, Virgilium Æneidos, quia traditio constans et fides publica id testantur. Ergo idem valere debet argumentum, cum de auctoribus librorum N. T. agitur.

Prob. II. pars. ant. 1.° Patres primorum sæ-

culorum, ut *Clemens Romanus, Ignatius, Polycarpus,* S. Joannis discipulus, *Justinus* etc. passim laudant Evangelia et varios evangelistarum textus referunt, quamvis eorum nomina sileant. Idem de aliis N. T. libris dicendum. Hæc jam sufficerent, ad illud quorundam commentum refellendum; libros N. T. tertio demum sæculo sub Apostolorum nominibus fuisse confectos (3).

2.° Evangelia aliaque scripta novæ legis expressè etiam sub Apostolorum nominibus laudant Patres antiquissimi, ut *Papias,* S. Joannis auditor, apud Eusebium libr. 3. hist. *Irenæus* lib. 3. *Clemens Alex.* variis in locis. *Tertullianus* de præscrib. c. 26. ipsa Apostolorum autographa suo tempore exstitisse testatur. Sed omne dubium, si quod superesse posset, tollerent apertissima *Origenis* et *Eusebii Cesariensis* testimonia, quos omnium scriptorum ecclesiasticorum doctissimos et diligentissimos jure merito appellamus. Ambo in secernendis scripturæ libris omnem curam adhibuerunt, neque illis in hoc opere mentis perspicacia defuit, aut eruditionis copia (4).

Prob. III. pars. ant. His domesticis testibus adjungi possunt veteres plerique hæretici, *Ebion, Cerinthus, Marcion,* aliique qui nostris Evangeliis usi sunt; et quamvis ea suo modo explicarunt, aut corruperunt; nunquam tamen abjudicare ausi sunt Apostolis. Quin et ipsi pagani nobis testes sunt omni exceptione majores; quoquot enim ex illis contra Christianam Religionem scripserunt, ut *Celsus, Porphyrius, Julianus* Apostata, de sacrorum

librorum authentiâ ne levissimum quidem dubium movent; licet quam maximè eorum interfuisset fidem librorum istorum minuere. Celsus, qui 2.° sæculo scripsit, plura laudat ex Evangeliis, seque illa ex libris discipulorum Christi describere affirmat.

Itaque et fides publica, et innumera tum domestica, tum extranea, testimonia genuinam librorum N. T. originem probant, et ita probant, ut perspicuum sit, nullum librum in universo orbe terrarum tot testimoniis fulciri.

Probatur nunc 2.ª pars 1.æ minoris.

1.° Increduli, qui post tot sæcula contendunt, libros N. T. Apostolis esse recentiores, ac sub eorum nominibus secundo aut tertio sæculo conscriptos, assertum hoc tam novum et insolitum certis argumentis deberent stabilire. At nullum hucusque, ne probabile quidem argumentum attulerunt; neque hujus suppositionis vel locum, vel tempus, vel auctorem, vel ullum aliud vestigium indicare potuerunt.

2.° Si libri N. T. conficti fuissent, id contigisset, vel viventibus Apostolis, vel his fato functis. Utrumque absurdum est, et quidem

1.m Quis enim hoc temporibus Apostolorum, ipsis docentibus, et Ecclesiæ summâ curâ invigilantibus tentasset? Num passi fuissent Apostoli, ut improbus impostor eorum auctoritate abuteretur?

2.m non minus absurdum est; nam si libri illi post Apostolorum mortem conficti fuerunt,

quomodo adduci potuerunt fideles, ut crederent se illos ab Apostolis, dum hi viverent, accepisse, illosque hucusque privatim et publicè cum summâ reverentiâ legisse? Ergo etc.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

Multa contra librorum sacrorum authentiam congesserunt increduli : inter alios comes *de Bolingbrocke in* opere : *de studio et usu historiae ; Collins* et *Toland* : *Voltarius* in libro : *l'évangile du jour ; Rousseavius*, *lettres de la Montagne. Baylius, dictionnaire historique* in pluribus locis. *Frêret*, *examen critique des Apologistes de la religion chrétienne.* — Christianus *Edelmann* etc. etc. Pauca, sed præcipua afferamus, ut evidentius appareat, quam vana sint, et nullius momenti, quæ ad labefactandam librorum nostrorum fidem afferri possunt.

Objiciunt igitur contra argumentum a testimonio scriptorum christianorum deductum. 1. Notum est veteres christianos homines fuisse credulos, præjudiciis mancipatos, ad pias fraudes propensos. 2. Multa olim spuria extiterunt Evangelia, et scripta Apostolorum, quibus iidem Patres, quorum testimoniis nunc enituntur christiani, tanquam genuinis usi sunt. 3. Patres ea, quæ nobis videntur ex Evangeliis citata, potuerunt haurire vel ex Evangeliis spuriis, vel ex traditione. Nam neque librum, neque auctoris nomen citant, et plura afferunt, tanquam a Christo dicta, quæ in Evangeliis non reperiuntur. Tale est illud Clementis Rom.: *Estote boni usurarii.* Et illud ejusdem patris epistolâ 2. ad Cor... *Si in modico non fuisti fidelis, quis tibi majora confidet? amen dico vobis, qui fidelis est in minimo,*

in maximo fidelis erit . . . 4. Canon scripturarum confectus non est, nisi post Apostolorum mortem atque, ut plurimis videtur, sub Hadriani imperio circa ann. 117. — Ergo etc.

RESP. AD I. 1.° Christiani tam creduli non erant, neque cœco Religionis Christianæ amore præoccupati, cum a teneris in judaicâ vel ethnicâ religione instituti fuerint. Libros sacros una cum fide christianâ accipiebant, cui certè eo tempore sine plenâ convictione sese non subjiecissent. 2.° Constat primos Ecclesiæ doctóres summam adhibuisse diligentiam in distinguendis veris et genuinis scriptis a falsis, et adulterinis; atque in hoc examine critices regulas accuratè esse secutos. 3.° Non hic agimus de librorum N. T. divinitate, ideoque non quærimus, an Christiani, cum hos libros tanquam divinos acceperunt, decepti fuerint. De hoc solo quæritur; utrum eos primis jam Ecclesiæ temporibus in manibus habuerint, et tanquam ab Apostolis conscriptos laudaverint: hujus autem rei testes meliores habere non possumus, quam ipsos christianos auctores. 4.° Illud Christianorum testimonium confirmatur testimonio hæreticorum, judæorum et paganorum.

AD II. Mirum non est, res tantas a Christo ejusque discipulis peractas, quæ novæ Religioni originem dederunt, multorum commovisse scribendi studium, et inter hos plures non satis accuratam instituisse narrationem. Præterea non defuerunt a primis Religionis Christianæ incunabulis, qui miscere res nascentis Ecclesiæ conati sunt, et in suorum dogmatum confirmationem, relationes ab apostolicis diversas in vulgus spargere. Verum cum impuri hi erroris et ignorantiæ fœtus a Christianis fuerint repudiati, magis adhuc firmant verorum librorum auctoritatem: exinde enim cognoscimus, quam cauti et diligentes Christiani iis temporibus fuerint in expendendâ genuinâ librorum illorum origine, qui tum sub

nomine discipulorum Christi evulgabantur. Qui autem dicunt, antiquos Patres Evangelia spuria una cum veris recepisse; hi certè magnam produnt inscitiam et impudentiam. Antiquissimi scriptores, Ignatius, Polycarpus, Clemens Rom. Justinus illorum nusquam meminerunt; quamvis omnes et imprimis Justinus multa testimonia ex veris Evangeliis describant. S. Irenæus meminit falsorum Evangeliorum; sed asserit ea ab omnibus Ecclesiis repudiata fuisse. Tertullianus (*Lib. IV.*) contra Marcionem jam usus est argumento præscriptionis ad probandam 4. Evangeliorum auctoritatem. Clemens Alex. et Origenes laudant quidem scripta apocrypha, sed ex iisdem auctoribus probari potest sola 4. Evangelia in Ecclesiâ auctoritate divinâ valuisse (*Vid. Clem. Alex. Stromat. lib. IV. cap.* 2. *et* 6. *Orig. lib. IV. expositionem apud Euseb. lib. IV. cap.* 25.). Neque putandum est, tot fuisse Evangelia apocrypha, quot vulgo perhibentur. Fabricius collegit quidem 50.ta titulos, sed ipse fatetur, plures sæpe unum eundemque librum indicare (5).

Ad III. Sunt quidem inter antiquissimos Patres aliqui, qui nomina Apostolorum, quorum testimonia adducunt, non citant, quod non raro etiam apud nos oratores sacri faciunt, imprimis quando textus aliquis ita auditoribus cognitus est, ut jam sciant eum esse ex Evangelio desumptum. Illi textus, qui a patribus citantur, tam exactè cum verbis Evangelii conveniunt, ut statim appareat, ex quo fonte defluxerint. Quod autem dicitur, Patres textus illos ex Evangeliis apocryphis desumpsisse, caret omni probatione; nam neque ejusmodi Evangelia appellant, neque existere aliqua, aut extitisse olim demonstratur, in quibus illi textus reperirentur. Verba citata ex S. Clemente potuerunt ex traditione nota esse: alia autem in substantiâ eadem sunt cum verbis Evangelii.

Ad IV. Ridicula prorsus est hæc ratio. An non libri illi debuerunt existere, atque ut veri et genuini

agnosci, antequam eorum fieret collectio? Scimus eos diversis temporibus, diversisque in locis fuisse scriptos; et quemlibet librum statim atque editus fuit, non minori cum observantiâ fuisse servatum, quam post canonis confectionem.

§. II.

Probatur librorum N. T. Integritas.

Quando instrumentum in causæ patrocinium producitur, 1.m quidem est, veram ejusdem ac genuinam originem probare; quo facto nondum peracta res est; nam ut fidem facere possit, necesse est, ut nullum adsit corruptæ integritatis indicium; vel si de corruptione postulatur, depellenda est iniqua accusatio, et omnis suspicio ex animo judicantium excutienda. Quod idem nobis circa libros N. T. agendum est. Neque difficile erit probare, nullam in his libris factam fuisse corruptionem nec demendo, nec mutando, nec interpolando.

PROPOSITIO.

Libri N. T. ad nos integri et incorrupti pervenerunt.

Prob. I. Si libri N. T. corrupti fuissent, illud vel tempore Apostolorum contigisset, vel statim post Apostolorum mortem, vel sequentibus sæculis: atqui nihil horum dici potest, ergo etc.

Prob. min. 1.° *non Apostolorum ætate.* Quis enim sibi persuadeat, Apostolorum scripta sub eorum oculis impunè temerari potuisse? 2.° *non statim post Apostolos.* Tunc enim recens adhuc erat Apostolorum doctrina; Autographa sacrorum codicum in Ecclesiis servabantur, aut certè probata ab Apostolis exemplaria. 3.° *non postea.* Quia diffusa jam erat ubique terrarum Christiana Religio, et scriptum testimonium cum orali doctrinâ non amplius consensisset. Exemplaria quam plurima ubique terrarum existebant, et cum summâ religione servabantur. Aderant antiquissimæ versiones, imprimis Syriaca et Latina. Unum ergo ex duobus esset admittendum; vel quod omnia omnino exemplaria corrupta fuerint, quod impossibile fuisset, vel aliqua tantum manente aliorum integritate, quod falsum esse ex eo patet, quod facta, miracula, dogmata, quæ in hodiernis exemplaribus leguntur in omnibus aliis sive Græcis, sive Arabicis, sive Syriacis, sive recentioribus sive veteribus reperiantur.

Prob. II. Si libri N. T. fuissent vitiati, id factum fuisset vel a Judæis, vel a Paganis, vel a Christianis; atqui nihil horum dici potest; ergo etc.

Prob. min. 1.° Quidem non fuerunt vitiati a Judæis; restitissent enim totis viribus Christiani; et si Judæi id attentassent, corrupissent procul dubio ea, quæ ipsis contraria erant, et indecora. 2.° A gentilibus corruptio facta non est neque fieri potuisset, cum exemplaria fuerint per totum orbem dispersa, et multo magis inter Christianos quam inter gentiles evulgata.

3.° Neque in Christianos cadere potest aliqua suspicio. Si enim hæreticis hoc crimen impingitur, obsistunt rationes jam expositæ; si Catholicis; explicandum est, quomodo illi potuerint omnia exemplaria corrumpere, quæ in manibus erant Judæorum, Paganorum, Hæreticorum. Deinde an tale tentamentum infensissimos hos Catholicæ Ecclesiæ hostes latuisset? nonne exinde occasionem sumpsissent novum odium in Catholicos concitandi? Sed tamen eâ de re omnino siluerunt.

Prob. III. Factam non fuisse librorum N. T. corruptionem certò colligitur ex eo, quod jam II. sæculo eædem notiones Religionis, eademque dogmata ubique credita fuerint propter librorum sacrorum auctoritatem, quæ nos hodiedum tanquam in illis libris contenta credimus: quod necessarium fuisset cum libris N. T. omnia etiam antiquorum Patrum scripta corrumpere, in quibus eadem facta, eadem prorsus verba occurrunt, quæ adhuc in libris sacris legimus. Porro certum est antiquissima manuscripta quæ supersunt, cum posterioribus ita concordare, ut nulla reperiatur in rebus majoris momenti discrepantia. Ergo etc.

Merito itaque Incredulis et Hæreticis sui temporis respondit olim August. *(De utilitate credendi cap. 3.)* ... *Nihil mihi videtur ab eis impudentius dici, vel ut mitius loquar, incuriosius et imbecillius quam scripturas divinas esse corruptas; cum id nullis in tam recenti memoria extantibus exemplaribus possent convincere* ...

ARGUMENTA ADVERSARIORUM

Objiciunt. I. Ab ipsâ Ecclesiæ origine Christiani violatæ scripturarum integritatis accusati sunt a Paganis. Inter alios Celsus hoc argumento contra Christianos utitur apud Originem (*Lib. III. contra Celsum*) Ergo etc.

Resp. cum eodem Origene . . . *Etenim non alios novi qui Evangelii contextum immutaverint, quam Marcionis, Valentini, fortassis et Lucani sectatores; id vero criminis nostrae doctrinae non imputandum est: in culpâ sunt, qui Evangelia depravare audent . . .*

Obj. II. Autographa librorum N. T. perierunt; ergo facile potuerunt adulterari.

Resp. neg. conseq. Nullus est ex veteribus historicis, cujus autographum habeamus; multi sunt, quorum versiones tantum supersunt; quis exinde concludet veteres historias esse adulteratas?

Obj. III. Plurima hodiedum in libris N. T. reperiuntur, quæ in multis codicibus olim non legebantur, ut v. g. historia mulieris adulteræ Joan. VIII.: insignis versiculus I. Joan. V. *tres sunt, qui dant testimonium in cœlo* etc. Ergo sacri codices fuerunt corrupti.

Resp. I. Nihil probat hæc argumentandi ratio. Ex eo enim quod quædam sint Titi Livii, Cæsaris, Ciceronis loca; quæ dubiæ sunt auctoritatis, non sequitur cætera, quæ unanimi exemplarium fide comprobantur, genuina non esse, aut non integra ad nos pervenisse. Demus ergo incredulis, nihil posse ex citatis locis probari: an ea, quæ nullum exhibent interpolationis vestigium ad demonstrandam Revelationis Christianæ divinitatem non sufficiunt?

Resp. II. Nullus est ex his scripturæ locis cujus authenticitas non possit probari, ut in decursu ostendetur.

Obj. IV. In N. T. exemplaribus innumeræ reperiuntur variantes lectiones. Doctiss. Millius Anglus in editione græcâ N. T. earum collegit circiter tria millia.

Resp. Illæ variantes lectiones non obstant, quominus sibi quoad substantiam consonent libri evangelici; varietas in verbis est, non in rebus, Millius quotquot reperire potuit exemplaria scripturæ versiones et citationes', quæ apud SS. Patres reperiuntur, secum invicem contulit, omnes minutissimas variationes, etiam accentum dissimilitudines annotavit. Hæc autem variatio lectionum magis confirmat sacrorum librorum auctoritatem; probat enim infinitum prope exemplarium numerum; atqui evidens est eo majorem esse libri alicujus veteris auctoritatem, quo plura habentur libri istius exemplaria. Neque res aliter contingit in scriptoribus profanis. Eos maximè corruptos et mutilos deprehendimus, quorum pauciora inventa sunt exemplaria mss. Econtra Terentii textus purus est et integer, etsi litterati plus quam viginti millia lectionum variantium annotaverint.

§. III.

De eorum, quæ in libris N. T. continentur, veritate.

PROPOSITIO.

Apostoli et Evangelistæ eorum, quæ in libris N. T. referuntur, testes sunt fide dignissimi.

Prob. Auctoris cujuscumque fides ex tribus æstimari solet: 1.° ex iis, quæ ipsius auctoris personam spectant, 2.° ex eorum, quæ refert, naturâ,

3.° ex modo, quo res referuntur; atqui hæc simul juncta auctoribus librorum N. T. fidem conciliant, quâ major dari non potest.

Probatur I. Auctores librorum N. T. plures sunt, coævi sunt, testes sunt oculati, ut Matthæus, Joannes, Petrus, Jacobus et Judas: vel tales qui oculatis æquivalent, ut Marcus, Lucas et Paulus qui cum reliquis Apostolis conversati sunt, et quæ Jesus fecit et docuit, ab illis tanquam fidelissimis testibus didicerunt. Petrus Evangelium S. Marci auctoritate suâ confirmavit; S Joannes ultimus Evangelistarum quæ ab aliis scripta fuerant Evangelia vidit, et probavit; ut testatur Eusebius lib. 3. cap. 24. præterea docent, ac referunt, non quæ obiter ab ipsis visa, aut absque sufficienti attentione percepta fuerunt; sed quorum ipsi pars magna fuerant, quæ benè cognoscere ipsis plurimum intererat; socii sunt, comites individui, discipuli, qui de magistri sui, cui tanto tempore quotidianâ consuetudine conjuncti erant, factis et doctrinâ testantur. Ergo etc.

II. Nihil ad fallendum inducere potuit auctores librorum N. T. Si quid enim fuisset, sanè commodum, vel in hâc vel in alterâ vitâ sperandum; atqui nihil ejusmodi sperare poterant. Non certe in hâc vitâ: sciebant enim nihil sibi, cum Christi doctrinam ennuntiarent, expectandum, quam persecutiones, contumelias, labores innumeros et cruciatus, mortem denique, quam etiam subierunt, ut veritati testimonium redderent omni exceptione, majus. Nihil quoque in alterâ vitâ sperandum fuisset hominibus, qui in re gravissimâ, qualis est

Religio, Deum falsitatis et mendacii testem adhibuissent. Ergo etc. (6).

Prob. II. pars I. min. Veracitas auctorum ex rerum, quæ ab ipsis referuntur, naturâ probatur; si facta narrant publica, vicina, gravia, et permanentia; si doctrinam tradunt publicè annuntiatam, ab innumeris testibus auditam, uniformem et permanentem; atque hæc omnia referunt non confusè, aut ænigmaticè; sed clarè et omnibus vestita circumstantiis. Jam si hæc ad libros N. T. applicamus, quis non videt auctores sacros ea liberè et apertè profiteri, quæ si vera non fuissent, et omnibus testata, certe ausi non fuissent tam fidenter affirmare, cum ab iisdem, ad quos scribebant, mendacii revinci potuissent. Narrant enim facta publica, tempori quo scribebant vicina, ad Religionem, et salutem populorum æternam pertinentia; adeoque gravissima, non uno aut altero momento edita, sed diuturna et permanentia; narrant miracula non clanculum, sed Hierosolymis, in templo, vel alibi coram innumeris testibus facta; doctrinam non in tenebris, sed publicè propositam . . . *Ego palam locutus sum* ait Jesus Joan. 18. *Ego semper docui in synagogâ et in templo, quo omnes judæi conveniunt, et in occulto locutus sum nihil . . . .*

Prob. III. pars I. min. Modus scribendi auctoris veracitatem probat, si in narratione reperitur candor et simplicitas et accurata circumstantiarum descriptio. Atqui hæc in scriptoribus N. T. in summo gradu reperiuntur. Nullus unquam scriptor res tam altas, tam stupendas ad seipsum aut personas ipsi

arctissimè conjunctas pertinentes stylo tam simplici expressit. Nulla est in iis libris eloquentiæ affectatio, nulla eorum quæ narrant exageratio; facta referunt nudè, nec quidquam eorum adhibent, quibus judicium lectoris occupari solet; ita Christi supplicia et ignominias narrant, sicut miracula illius, et resurrectionem: suam ipsi levitatem et invidiam, suos errores et lapsus, ut fidem, amorem, constantiam æquè commemorant. Nihil ex adulatione aut odio dictum, cuncta econtra tam moderatè, tam candidè, ut si veritas ipsa homines alloqui vellet, aliam scribendi rationem adhibere non posset. Adde, quod facta referant cum omnibus circumstantiis loci, personarum, temporis; quod vicos, urbes, annum, diem, aliaque quæ fraudi, si qua adfuisset, detegendæ aptissima fuissent, accuratè describant, cum illâ securitate, quæ propria est hominis ingenui. Ita certè non narrant; qui decipere volunt, nec ita narrando decipere possent (7).

Confirmatur. Si Apostoli decipiendi animum habuissent; vel consilium iniissent texendæ fraudis, vel suo quilibet consilio egisset; atqui neutrum dici potest:

Non primum; aliàs tanta non esset in eorum libris differentia: non secundum; alias tanta non esset in eorum libris concordia. Ergo etc. (8)

SOLV. ADVERSARIORUM ARGUMENTA.

Obj. I.° Facta Evangelica referuntur a discipulis Christi: atqui hi in propriâ causâ non sunt audiendi.

2.° Ante Constantinum pauci admodum fuerunt Christiani; qui autem Christo nomen dederunt, erant homines plebeji, rudes, fanatici, creduli, prodigiorum amatores, quales Judæos omni tempore fuisse ex profanis auctoribus discimus. Ergo nec Apostolorum, nec sequentium sæculorum testimonium aliquid probat.

Resp. ad I. nego min. Evangelistis fidem denegari non posse jam probatum est. Et quis alius de factis et doctrinâ Christi melius instructus esse poterat, quam ii, qui per plures annos familiari ejus contubernio fruebantur? quis non credit Platoni et Xenophonti Socratis facta et doctrinam narrantibus? Præterea quæritur ab incredulis: Cur homines illi facti sunt Christi discipuli? Cur ipso etiam defuncto tam constanter ipsi adhæserunt? Cur tanta pro ipsius nomine passi sunt? Cur sanguine profuderunt?

Resp. ad II. 1.° neg. ant. Falsum est primis sæculis paucos admodum fuisse Christianos. Sufficiat hic, ut de christianis scriptoribus sileamus, testimonium Plinii junioris, qui in suâ ad Trajanum epist. scribit.... Religionem Christianam implere civitates, vicos et agros, templa esse deserta et neminem emere victimas.... Aequè falsum est, primos Christianos homines tantum rudes et illiteratos fuisse. Certum enim est 1.° Religionem Christianam in civitatibus potissimum fuisse prædicatam, et exinde demum sese in pagos et vicos diffudisse; jam Apostolorum tempore in celeberrimis per orbem urbibus, Romæ, Corinthi, Athenis, Ephesi, Jerosolymis, Antiochiæ, Alexandriæ Religionem Christianam floruisse. Quis inter illiteratos numerabit *Paulum*, *Marcum*, *Lucam Stephanum* etc. Quis *Gamalielem*, *Zachæum*, *Jairum* synagogæ principem, *Josephum* ab Arimathiâ, *Nicodemum*? Quis *Cornelium* centurionem, *Sergium* proconsulem, *Dionysium* Areopagitam, *Clementem* Romanum, et plures alios?

Porro Apostolos et primos Christianos non fuisse fanaticos, nec credulos, nec ex solis Judæis conversos ex historiâ illorum temporum clarè apparet. Simplicitas, moderatio plusquam humana ubique ex sacris codicibus elucet, Christiani omnia patienter tolerant, neminem lædunt, bona pro malis impendunt; ita nec loquuntur, nec agunt fanatici.

2.° NEGO CONSEQ. Etiamsi detur, primos Christiani nominis sectatores tales fuisse, quales ab adversariis nostris depinguntur; quis non videt, magis adhuc exinde confirmari, quæ diximus? Constat enim non natos tunc fuisse Christianos, sed factos. Nemo autem præjudiciis ab infantiâ haustis, imprimis cum Religionem spectant, firmius inhæret, nemo communi aliorum opinione magis ducitur, quam homines rudes, et fanatici. Quomodo ergo fieri potuit, ut homines pravis opinionibus contra Christum ejusque doctrinam a teneris imbuti, Apostolorum scripta tam avidè arriperent, tantâ constantiâ defenderent? Plebs quidem prodigia et mirabilia amat; sed cum ea favent suis præjudiciis, suis propensionibus, suæ Religioni. Porro quod Judæi ut homines creduli, et prodigiorum amatores traducantur ab auctoribus profanis, alia procul dubio ratio non est, quam quia in libris sacris Judæorum multa narrantur vera miracula, quæ pagani sine examine et ratione irriserunt, sicut increduli nostri Christianorum miracula sine ratione et examine irrident.

OBJ. II. Scriptores evangelici stylum simplicem et alios sinceritatis characteres affectant, ut facilius decipiant. Ergo etc.

RESP. NEGO ANT. Si ita licet argumentari, omnis ruet historica fides. Unde autem viris istis, idiotis et illiteratis, tanta inesse potuit ingenii subtilitas, tanta in texendis fraudibus, iisque sub ingenuitatis et sinceritatis specie tam astutè tegendis sagacitas, qualis in vaferrimis

et subtilissimis ingeniis non reperitur? Quomodo factum est, ut quamvis alii post alios diversis temporibus scripserint; nihil tamen ipsis exciderit, quod vel leve tantum esset fraudis indicium?

Inst. Apostolorum et Evangelistarum sinceritas ex eo maximè colligitur, quod nihil eos potuisset ad fallendum inducere; atqui tamen propriam gloriam, aut alia commoda sperare potuerunt, quamvis sua eos spes deluserit. Ergo etc.

Resp. neg. min. Numquam id Apostolis objecerunt etiam infensissimi Religionis hostes. Neque satis intelligi potest, quæ illis potuisset gloriæ aut commodi spes affulgere. Etiamsi supponetur, eos tanquam homines rudes et simplices promissis Christi, qui se regem Judæorum dixit, per aliquod tempus decipi potuisse; an non omnis spes necessario evanuisset post Christi mortem, quem extremo supplicio interemptum sciebant? Nec, si celebritatem nominis et commodum proprium quæsivissent, Religionem prædicassent omnium gentium opinionibus contrariam, nec eam sanguine suo obsignassent.

Obj. III. Christiani non raro miracula confinxerunt; ergo etiam miracula Christi et Apostolorum conficta esse possunt.

Resp. neg. conseq. Si Christiani quidam auctores miracula fictitia commemorant, facile est eos nimiæ credulitatis convincere; quod et factum est a viris probis et eruditis, qui juxta sanæ critices regulas fabulosa a certis magnâ cum curâ et diligentiâ secreverunt. Verum an ideo repudianda est veritas, quia mendacium sæpe veritatis larvam induit? An Repudiandae omnes historiæ, quia multi jam fabulas pro historiis vendiderunt? An quia sæpe nummi adulterini sparsi sunt, nummos omnes nunc abjicient philosophi?

Obj. IV. Ex scriptis gentilium, quibus olim facta

evangelica oppugnarunt, nonnisi fragmenta supersunt, quæ, cum in patribus tantum reperiantur, merito ut mutilata habentur, et corrupta.

Resp. Quis non videt inanibus ejusmodi conjecturis, omnem fidem historicam convelli? Orbis ad Christum conversus est, cum scripta illa adhuc existerent, quod certissimo argumento et philosophorum scripta tunc temporis contra librorum evangelicorum auctoritatem parum valuisse. Quis autem sibi persuadeat, Patres ea, quæ ex scriptis illis adduxerunt, corrumpere voluisse aut potuisse; cum scripta ipsa existerent, et fraus hæc omnibus aperta fuisset? Certè argumenta paganorum, quæ in SS. Patrum operibus leguntur, non minus sunt subtilia, quam illa Deistarum hodiernorum, qui ea tam libenter sua faciunt, et ex ipsis PP. operibus, neglectis responsionibus, excribunt. Quod plura gentilium opera postmodum perierint, temporum injuriâ factum est, quæ etiam Christianorum et Patrum scripti non pepercit.

Obj. V. Si vera fuissent miracula Christi aliaque facta Evangelica, historici græci et latini, qui tempore Apostolorum vel paulo post scripserunt, de illis mentionem fecissent; atqui de illis omnino silent. Ergo etc.

Resp. I. neg. maj. Hoc argumentum mere negativum est, et contra ea, quæ in probatione allata sunt, nihil probat; præcipuè cum hujus silentii rationem reddere possimus. Ex auctoribus græcis, qui primo et secundo sæculo scripserunt, omnes ferè Grammatici fuerunt, aut Matematici, Poëtæ, Philosophi, Oratores etc.; duo tantum inveniuntur Historici, *Arrianus* et *Appianus*. Primus gesta scripsit Alexandri Magni, secundus in suâ provinciarum imperii historiâ Judæam omisit; mirum ergo non est, si de Jesu ejusque miraculis silet.

Inter Romanos *Tacitus*, *Svetonius*, et *Plinius* soli sunt, qui de Christo et Christianis sermonem habere potuissent. Tacitus et Svetonius Romæ scribebant, cum

jam Christiana Religio severissimis imperatorum edictis probibita erat; quid mirum, si de Christianis negligenter, et cum despectu locuti sunt? Svetonius tamen Christianos, ut magnos incantatores traducit (*In vitâ Neronis.*) Plinius honorificè de Christianis loquitur (*Epistola ad Trajanum.*), ut infra videbimus. Cæterum nemo nescit, ex innumeris libris, qui imperantibus Augusto et Tiberio editi fuerunt, perpaucos ad nos devenisse (9).

Resp. II. neg. min. Multa afferri possunt testimonia quibus constat Christi miracula non tantum cognita fuisse Paganis; sed etiam a multis credita. Huc referri potest 1.° Relatio Pilati de Christi supplicio et miraculis ad Tiberium facta, quam cum summâ fidentiâ Tertullianus et Justinus paganis objiciunt in suis apologiis. Addit Tertullianus (*Apologet. cap. 6.*), hâc relatione adeo commotum fuisse Tiberium, ut Christum inter Deos referre voluerit, atque Christianorum accusatoribus periculum comminatus sit.

2.° Quæ de Alexandro Severo scripsit Lampridius (*In vitâ Alexandri.*), quod scilicet Christum cum Abrahamo et Orpheo coluerit in domestico templo.

3.° Idem auctor narrat (*ibidem*), quod Hadrianus templa in omnibus civitatibus sine simulacris fieri jusserit, Christo, uti putabatur, dicanda: sed prohibitus fuerit... *ab eis, qui consulentes sacra repererant omnes Christianos futuros, et templa reliqua deserenda*......

4.° Testimonium Porphyrii, infensissimi Christianorum hostis; cujus hæc sunt verba a S. Augustino citata (*Lib. XIX. de Civitate Dei.*). *Christum piissimum et immortalem factum Dii pronuntiaverunt*....

5.° Celebris Plinii junioris epistola ad Trajanum (*Lib. X. Epist. 97.*). Præterea Celsus apud Originem (*Lib. I. contr. Celsum.*) Christi miracula admitti. Hierocles iis Apolonii fallacias assimilat. Porphyrius ea magicis artibus adscribit; neque ea, negare ausus est Julianus.

Hæc summatim attigisse sufficiat, quædam adhuc paulo inferius occurrent.

Obj. VI. Saltem scriptores judaici de Christo ejusque miraculis non siluissent, si vera essent quæ in Christianorum libris referuntur. Ergo etc.

Resp. Duo tantum sunt Judæorum scriptores, qui in illis temporibus vixerunt, *Philo* et *Flavius Josephus*. Primus philosophus fuit, non historicus, extra Judæam semper vixit, et omnia fere ejus scripta Christo, et Apostolorum operibus sunt anteriora (*Vide Euseb. lib. II. cap.* 16. *et* 17.). Quod secundum attinet, respondemus 1.° etiamsi de Christo siluisset Josephus, nihil exinde inferri posset, cum tam impudens fuerit Vespasiani adulator, ut etiam Prophetias de Messiâ ipsi applicaverit. Porro argumentum hoc nimium probaret; probaret enim nec Christum extitisse sub Tiberio, nec Christianos tempore Vespasiani imperatoris, quod nemo nisi insaniens asserere posset.

2.° Falsum est, quod Josephus de Christo siluerit; nam insigne de eo testimonium habet lib. 18. antiquitatum cap. 4. Non abs re erit integrum hic locum referre. « *Fuit hoc tempore Jesus vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere: erat enim mirabilium operum effector, et plurimos quidem ex Judæis, plurimos etiam ex gentilibus ad se pertraxit. Hic erat Christus, cumque eum a primoribus gentis suæ accusatum Pilatus ad mortem damnasset, ab eo diligendo non abstinuerunt, qui primum cœperant; nam post tertium diem redivivus ipsis apparuit; cum divini vates hæc, aliaque quam plurima admiranda de eo prædixissent. Neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo Christianorum genus.*

Inst. Plurimi inter eruditos contendunt, hunc textum pio dolo a Christianis historiæ Josephi assutum fuisse. Ergo etc.

Resp. Multo plures illum germanum Josephi fœtum

esse probarunt; neque certis, quæ adducunt, et positivis argumentis, prævalere debent, quædam audacioris critices conjecturæ. Textus a nobis citatus in omnibus Josephi codicibus reperitur; ut genuinus citatur ab *Eusebio*, *Hieronymo*, *Rufino*, *Isidoro Pelusiota* S. Chrysostomi discipulo, *Sozomeno*, *Cedreno*, etc. Easdem habet locutiones, eundem dictionis colorem, qui in aliis Josephi scriptis reperitur, prout egregiè ostendit *Carolus Daubutz*, dissert. in hanc materiam Londini anno 1707 impressâ. Tandem id propè observandum est, neminem ante sæculum XVI. hujus testimonii authentiam negasse, primumque ejus impugnatorem Osiandrum fuisse, Lutheri discipulum. Consuli potest *D. Houtteville* tom. II. pag. 229 usque ad 294. *Huetius* Demonst. Evang. propos. III. §§. XI. et seq.

Obj. VII. Evangelistæ ipsi inter se non consentiunt; ergo fidem non merentur.

Resp. dist. ant. Non consentiunt eo sensu, quod non omnes eadem facta, neque eodem prorsus modo referant, *conc.* Eo sensu, quod unus neget, quod alter affirmat, *neg.* Varietas in Evngeliis est, non contradictio; exinde autem veritas historica non infirmatur, sed roboratur potius.

Inst. I. Atqui Evangelistæ sibi in pluribus apertè contradicunt; ergo etc.

Prob. ant. Duplicem in Evangeliis Christi genealogiam reperimus, quarum alteram S. *Matthæus*, alteram S. *Lucas* descripsit. Ita autem inter se pugnant illi Evangelistæ, ut impossibile sit, utrumque vera narrare. Sic juxta Matthæum *Salathiel* fuit filius *Jechoniæ*, qui a Davide per *Salomonem* descendit, S. Lucas eundem *Salathiel* filius dicit *Neri* a Davide per *Nathanem* descendentem. Juxta utrumque Salathiel genuit *Zorobabel*. Post Zorobabel eadem iterum dissentio usque ad *Joseph*, qui a Matthæo dicitur filius *Jacobi* ex Zorobabele descendentis

per *Abiud*, a S. Lucâ vero filius *Heli* a Zorobabele descendentis per *Resa*: atqui in his contradictionem esse nemo negare poterit; ergo etc.

Resp. neg. min. Etiamsi quædam in Evangeliis conciliandis remanerent obscura, nihil id contra eorum veracitatem probaret. Cum enim alia temporum illorum monumenta desint, cum usus, mores, et instituta illius ætatis a nostris longissimè distent, quid mirum, si quædam occurrant impedita et explicatu difficilia? Varia genealogias Christi conciliandi initur via. Unam hic ostendamus, quam passim sequuntur recentiores interpretes.

Dicimus igitur 1.° *Salathielem* filium fuisse verum et naturalem *Jechoniæ*, ut habet S. Matthæus, qui expressis verbis ait: *Jechonias genuit Salathiel*: eundem autem fuisse filium *Neri* legalem, cujus filiam unicam duxerat; cum enim Neri filios non habuerit, omnia successionis jura ad Salathielem transierunt, qui ideo in ejus genealogiam successit. Itaque *Zorobabel* filius unicus Salathielis duplici titulo filius erat *David*; primo per *Salomonem* ex parte patris, et per *Nathan* ex parte matris. 2.° *Zorobabel* qui duplicis stirpis jura in se collegit, eä duobus filiis reliquit, quorum unus *Abiud* genealogiam Davidis per *Salomonem*, alter *Resa* dictus, genealogiam Davidis per *Nathanem* ad posteros perduceret. Duæ hæ stirpes in *Josepho* iterum conjunctæ sunt. Josephus enim filius erat naturalis *Jacobi* et filius legalis et adoptivus *Heli* (qui etiam *Heliacim* vel *Joachim*), quia *Mariam* filiam ejus unicam uxorem duxerat.

En duplicis genealogiæ schema.

Matthæus | *Lucas.*

DAVID

Salomon | *Nathan*

Jechonias | *Neri*

genuit . . . . . . | filiam unicam dedit

SALATHIEL
ZOROBABEL

Abiud | *Resa*

Jacob | *Heli*, vel *Joachim* pater Mariæ

genuit . . . . . . | quam desponsavit | de qua natus est.

JOSEPH
Cujus filius putabatur . . . . . . JESUS.

Itaque Matthæus genealogiam texuit per eum, qui pater Jesu putabatur, servando communem morem Judæorum. Neque dicas, Christianos exinde concludere non potuisse, Jesum ex sanguine Davidico fuisse progenitum cum Joseph ejus pater non fuerit; sciebant enim Christiani ex Judæis conversi, pro quibus S. Matthæus Evangelium scripsit, viros regiâ stirpe ortos non alias quam ejusdem stirpis uxores sumpsisse; accedebat quoque traditio in Ecclesiâ semper servata, quâ constabat Mariam filiam fuisse David (10).

Inst. I. S. Lucas genealogiam a Davide deducit per Nathanem; sed benedictio Davidi promissa erat in Salomone; ergo non solvitur difficultas.

Resp. Inter Mariæ primogenitores numeratur *Zorobabel*, qui per patrem suum *Salathiel* ex Salomone descendebat, ut in schemate videri potest.

Inst. II. Matthæus in suâ Christi genealogiâ in pluribus hallucinatur. A Davide usque ad captivitatem Babylonicam 14. generationes numerat, et tres ex regibus Juda omittit, scilicet post Joram, omissis *Ochoziâ*, *Joâ* et *Amasia;* ponit *Oziam*. A captivitate Babylonicâ usque ad Christum 13. tantum generationes recenset, et nihilominus versu 17. concludit... *itaque a transmigratione babylonica usque ad Christum generationes* 14.

Resp. ad I. Cur Matthæus tres reges omittat necesse non est, ut tam anxiè inquiramus, cum certum sit, ut observat D. *Bullet*, hanc apud Judæos consuetudinem obtinuisse, et apud auctores sacros vix duas reperiri genealogias integras et completas.

Ad II. Vel David bis numerandus est, ita ut primam classem claudat, et secundam incipiat: quo posito tertia classis a Jechoniâ inchoari potest. Vel dicendum cum P. Weidenauer, incuriâ librariorum factum esse, ut post *Josiam* omitteretur *Joackim*, qui tres fratres habuit, et pater fuit *Jechoniæ*. Hujus autem erroris ratio

ex eo deducitur, quod Jechonias etiam *Joachim* vocetur lib. 4. Reg. cap. 24.; quæ vox mutatâ unicâ litterâ *h* in *k* facile pro *Joachim* sumi potuit. Male utique diceretur: *Josias genuit Jechoniam et fratres ejus*; quia Jechonias non tantum filius immediatus Josiæ non fuit, sed etiam unum tantum fratrem habuit, nempe *Sedeciam*.

Inst. III. Quæstio de ultimo Christi paschate solvi hucusque a scripturæ sacræ interpretibus non potuit; quia ea, quæ a S. Joanne narrantur, cum aliorum Evangelistarum testimoniis conciliari non possunt ergo etc.

Resp. I. neg. conseq. Jam dictum est, ex eo, quod nos post tot sæcula, cum plurimas locorum et temporum et personarum circumstantias ignoremus, quasdam apparentes contradictiones solvere non possemus, minime concludi posse, Evangelia sibi revera contradicere.

Resp. II. neg. ant. Diversas hic iterum vias ingrediuntur interpretes 1.° Queritur, an Christus revera pascha Judæorum in hâc ultimâ cœna celebraverit? Contrarium tenent Grotius, Lami, et præcipuè Calmet, qui assertionem suam probare omnibus modis nititur. Si ipsi fides est, decima quarta mensis *Nisan* eo anno incidit in diem veneris, ita ut Christus eo præcisè tempore in cruce mortuus sit, quo agni paschales occidebantur. Verum, cum hæc sententia cum expressis Matthæi, Marci, et Lucæ testibus pugnet, insuper et communi omnium Ecclesiarum traditioni contradicat, ab omnibus penè deseritur. Ex professo eam impugnavit D. *Plumyoen* dissert. *de supremo Christi paschate*. 2.° Admisso igitur, quod decima quarta lunæ anno 33.° æræ Christianæ in diem Jovis inciderit, et Christus pascha juxta legis præscriptum celebraverit, iterum quæritur: quare Joan. XIII., ubi de ultimâ Christi cœnâ agitur, dicatur.... *Ante diem festum paschæ?* Cur, cum altero die Judæi Christum ad Pilatum ducerent, Joan. XVIII. 28. addatur ... » *Ipsi non introjerunt in prætorium, ut*

non contaminarentur ; sed ut manducarent pascha ? ... cum iterum dicatur Joan. XIX. 31. .... *Judæi ergo (quoniam parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora Sabbato (erat enim magnus dies ille Sabbati) rogaverunt Pilatum ?* » ... Hæc omnia probare videntur eo tantum die, quo Cristus mortuus est, ad vesperum paschalia festa habuisse initium ; eamque diem fuisse 14.m lunæ.

Respondet. Harduinus, pascha revera eo anno in Sabbatum incidisse; sed propter affluentem undique hominum multitudinem institutum esse, ut, qui ex Galileâ aliisque provinciis a Hierosolymam longius distantibus aderant : pascha anticiparent, et 13.a sub vesperam agnum comederent; cui usui Christus, qui Nazarenus habebatur, cum Apostolis ex Galileo ortis se hoc imprimis anno accomodavit, ut posset mortem sequenti die obire.

Hæc sententia, quamvis satis ingeniosè excogitata, paucis tamen arridet, quia mera est conjectura, et nullo argumento sustinetur. Unde pro certo tenent alii, Christum eodem die, quo et alii Judæi, pascha comedisse; id enim, dicunt, a tribus Evangelistis tam exspressè asseritur, ut nullum possit dubium remanere. Quæ autem ex S. Joannis evangelio opponuntur, facillimè dilui posse existimant; si attendatur, 1. verba : *ante diem paschæ* nihil aliud exprimere, quam ante *diem festum* vel ante *lucem festivitatis;* nam 15.ta mensis verè erat prima dies festivitatis. 2. Judæis non omne opus interdictum fuisse in die Paschatis, imprimis quando sequens dies Sabbatum erat. Potuisse ergo Christum, etiam eo die ab ipsis accusari. 3. verba : *ut manducarent pascha* juxta usum apud Judæos communem non agnum tantum paschalem significare, se et usum azymorum, et victimas, quæ per septem dies immolabantur. Numer. XVIII. Deut. XVI .... » *Immolabis phase domino Deo*

tuo de ovibus et bobus ». Lucas pascha vocat *diem azymorum*. 4.° Per *magnum diem Sabbati* nihil aliud intelligi, quam sequens sabbatum, quod solemnius habebatur, quando in octavam paschæ incidebat.

Sunt, demum, qui putant, omnem difficultatem tolli posse, si dicatur, apud Judæos post captivitatem Babylonicam usum invaluisse, ut festa nunquam immediatè ante, vel post sabbatum celebrarentur, ne duo concurrerent dies, in quibus abstinendum esset ab operibus servilibus; idque imprimis propter sepulturam mortuorum factum esse. Exinde ortæ sunt regulæ quædam translationis festorum, quæ ædhuc hodiedum a Rabbinis observantur. Igitur cum Pascha eo anno, quo Christus mortuus est, in diem veneris incidisset, juxta morem jam introductum in sequens sabbatum translatum est. Christus ergo, qui hâc dispensatione, vel Rabbinorum interpretatione uti non voluit, pascha celebravit 14.ta ad vesperam, sicut in lege præscriptum erat, quod fortassis et alii religiosi Judæi fecerunt; sacerdotes vero cum maximâ populi parte 15.ta tantum ad vesperam agnum comederunt, et sequenti sabbato, qui idcirco jure a S. Joanne *magnus dies Sabbati* vocatur, paschalem solemnitatem celebrarunt. Videatur *Stolberg* tom. 5. *Evangile analysé* par M.r *Manduit* prêtre de l'Oratoire, tom. 4. dissert. 29. et 30.— *Bible de Vence* t. XI. dissert. *sur la dernière Pasque de J. C.* 1.a pars dissertationis sententiam continet D. *Calmet*; 2.a ejusdem confutationem a D. *Plumyoen*.

INST. IV. Evangelistæ Petri negationem tam varie narrant, ut nihil exinde certi colligi possit; ergo etc.

RESP. NEG. ANT. Christus Petro expressis verbis prædixerat: *antequam gallus cantet* (*Matth. cap. XXVI.* 34.) .... Vel ut Marcus habet (*Marc. XIV.* 30.) .... *Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me negabis* ... Prima scilicet Petri negatio ante primum galli cantum

contigit, tertia ante secundum. Porro triplex negatio tres potius epochas significat, et sic ordinari potest: Petrus in atrio ad prunas videtur ab ancillâ ostiariâ, quæ, cum circumstantibus dixisset (*Luc. XX.*).... » *et hic cum illo erat;* » ad Petrum conversa dixit (Matth. XXVI. Marc. XIV.)... *et tu cum Jesu Nazareno eras. At ille negavit coram omnibus, et exiit foras ante atrium, et statim gallus cantavit* (*Matth. ibidem v. 70. Marc. ibidem v.* 68.) ». Prima negatio.

Exeunte illo vidit eum alia ancilla, et ait his, qui erant ibi (*Matth. XXVI.*)... » *et hic erat cum Jesu Nazareno* ». Petrus ut eam declinaret, regressus est in atrium et alius videns eum dixit (*Luc. XXII....* » et tu de illis es » ... idem etiam alii ex circumstantibus dixerunt (*Joann. XVIII.* 18 et 25.)... » At ille negavit cum juramento (*Matth. XXVI.* 72.)... Secunda negatio.

Et intervallo facto quasi horæ unius, iterum inter servos hæc quæstio orta est. Mox omnes, mox iterum unus, inter alios etiam cognatus Malchi, qui eum in horto viderat, insistunt... » Tunc cœpit anathematizare et jurare, quia nescio hominem illum (*Marc. XIV.* 71. *Joann. XVIII.* 26. 27. *Matth. XXVI.* 73. 74. etc.) »... Et statim gallus iterum cantavit. Tertia negatio. Vide *Evangile analysé* tom. IV. chap. 139.

Inst. V. Matthæus et Marcus dicunt, duos latrones Christo in cruce pendenti exprobasse; contrarium habet S. Lucas, qui cap. 23. rem ita refert... » unus ex his, qui pendebant, latronibus blasphemabat eum.... respondens autem alter increpabat eum... » Ergo etc.

Resp. neg. conseq. S. Lucas rem accuratius narrat, quam alii obiter tantum attingunt. Ille autem loquendi modus, ut in genere aliquid dicatur de pluribus, quod tamen uni aut alteri tantum convenit, valde usitatus est; ut cum dicitur: etiam ab amicis meis mala sustinui,

etiam filii insurrexerunt contra me ; quamvis unus tantum amicus, aut unus ex filiis id fecerit.

Inst. VI. Evangelistæ, cum horam indicant, quâ Christus in crucem actus est, apertè sibi contradicunt; ergo etc.

Prob. ant. Marcus ait (*Capite XV.* 25.). . . » Erat autem hora tertia et crucifixerunt eum » . . . Lucas contra (*Cap. XXIII.* 44.). . . » Erat fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in universam terram usque ad horam nonam . . . » Joannes quoque (*Cap. XIX.* 14.) Jesum nonnisi horâ 6.ta condemnatum fuisse asserit . . . . » horâ quasi sextâ » ; atqui hæc sibi apertè contradicunt : Ergo etc.

Resp. I. Etiamsi inextricabilis esset hæc difficultas, nihil tamen juvaret Deistis. Hic quippe non agimus de divina librorum N. T. origine; sed de eorum auctoritate ad faciendam fidem : jam vero omnes Critici fatentur, libros historicos non ideo abjici posse, quia in minutis quibusdam circumstantiis aliqua reperitur differentia.

Resp. II. In duas potissimum sententias scinduntur interpretes, 1.a ita rem explicat: Judæi diem in quatuor partes dividebant incipientes ab ortu solis, usque ad occasum ; quælibet pars tres complectabatur horas, et nomen habebat illius horæ, quâ incipiebat, ita ut omissis horis intermediis computatio fieret a primâ ad tertiam, a tertiâ ad sextam etc. Itaque, cum tempore æquinoxii seu paschalis hora 1.a cum nostrâ 6.ta matutina coincidat, sequitur tertia Judæorum ab hora nostra nona sumpsisse initium, et totum illud tempus continuisse, quod ab hâc nonâ usque ad meridiem effluxit. His positis, rem ita explicant: Mane, ut ait Joannes, seu horâ tertiâ jam incœptâ Judæi Christum duxerunt ad Pilatum, et petierunt, ut crucifigeretur. Diu restitit Pilatus, ac tandem post horam undecimam, *horâ quasi* 6.ta, Christum Judæis tradidit, ut crucifigeretur ; erat autem adhuc hora

3.a seu ante meridiem, ut habet Marcus. Cum autem facta esset hora 6.ta, ut ibidem legitur (*Marc. XV.* 33) tenebræ factæ sunt. Sic omnia sibi cohærent. Christus ad mortem damnatus est hora quasi sexta juxta Joan. Cruci affixus hora fere sexta juxta Lucam: paulo post hora sexta jam incipiente tenebræ factæ sunt.

Secunda sententia eorum est, qui putant librariorum errore factum esse, ut apud Marcum τρίτη poneretur pro ἕκτη, quod multo facilius fieri potuit, si numerus supponatur Græcorum more per litteram expressus; tres per γ et sex per ς. Vide Evangile analisé tom. IV. dissert 36.

Inst. VII. Matthæus, cum de cæde infantium, et de fuga Christi in Aegyptum loquitur, omnino contrarie narrat iis quæ Lucæ II. de purificatione Mariæ et præsentatione Christi in templo habentur: Ergo etc.

Resp. Vel dicendum est, cædem infantium et fugam in Ægyptum nonnisi post purificationem contigisse; vel purificationem post reditum ex Ægypto factam fuisse. Utraque sententia suos habuit patronos.

Obj. VIII. Plura ab Evangelistis narrantur absurda. Ergo fidem non merentur.

Prob. I. Matthæus narrat Magos ad Bethlehem stellâ duce venisse; quod hominem rudem indicat, qui stellas terræ viciniores esse putat; nec majores quam apparent.

II. Marci XI. Christus dicitur maledixisse ficui, eo quod fructus non haberet; et tamen in eodem textu additur ... *non enim erat tempus ficorum* ... Ergo etc.

Resp. ad I. Stella quæ Magos ad Christum perduxit non erat stella vera et propriè dicta, sed meteorum aliquod splendidum in aëre efformatum, et fortassis solis Magis visibile. Eventus hujus tam singularis testimonium reperitur apud *Chalcidium* gentilem et philosophum Platonicum III. sæculi, qui in suo in Platonis Timæum commentario ita scribit... ***Est quoque alia san-***

ctior et venerabilior historia quæ dicit, ortu stellæ cuusdam non morbos mortesque denuntiatas, sed descensum Dei ad humanæ conversationis, rerumque mortalium gratiam, quam stellam, cum nocturno itinere conspexissent Chaldæorum sapientes viri, quæsiisse dicuntur recentem ortum Dei, repertâque illâ majestate puerili veneratos esse, et vota tanto Deo noncupasse convenientia .. Sed ne Julianus quidem diffitetur, novum sidus post Christum natum apparuisse, et ad Magos venisse, sed stellæ illius ortum ad causas naturales accommodare studet.

Ad II. Alii textum ex græco ita vertunt .... *Ibi enim* (in Judæ) *non erat tempus ficorum...* Vox ε inquiunt, quam Vulgata per *non* exprimit, in græco non raro idem significat, ac *ibi*. Alii ita rem explicant; Christus ad ficum accessit eo tempore, quo ficus in Judæ fructus maturiores jam habebant. Nihil tamen in eâ arbore invenit, quamvis tempus colligendorum fructuum nondum fuerit; quod probat arborem sterilem fuisse, nullosque omnino protulisse fructus.

Inst. Absurda certè sunt et fabulosa, quæ narrantur, in historiâ tentationum Christi. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1. *Vox assumpsit* non benè redditur per bæc verba: *dann. trug. ihn.* Græca vox, παραλαμβανει, sicut et latina *assumpsit*, significat: *er führte, er nahm mit sich.* Quod clarius adhuc exprimitur per verbum græcum ηγαγεν, quo utitur S. Lucas.

2. Hæc verba, *omnia regna mundi,* nihil aliud sunt quam modus aliquis loquendi vulgaris. Potuit tentator per varias terræ plagas regnorum terrestrium situm ostendere, eorumque splendorem extollere, imo et eorum possessionem Christo promittere. Quoties enim fallacibus suis pollicitationibus incautos ad peccatum non allicit, dum oculos obcœcat inani felicitatis specie, quam nec dare intendit, nec dare potest?

Obj. IX. In Evangeliis facta leguntur tam extraordinaria, et simul tam publica, ut si revera contigissent, de iis silere non potuissent profani auctores; atqui tamen silent; ergo etc.

Prob. I. Atrocem illam puerorum cædem, quos Herodes jussit interfici, solus Matthæus refert cap. II. Nullam tantæ crudelitatis mentionem faciunt profani scriptores, ne Josephus quidem, qui alia omnia ab Herode crudeliter gesta commemorat.

II. S. Lucas (*Capite II.* 1. 2.), tempore quo Christus natus est, factam fuisse universi orbis descriptionem a Præside Syriæ Cyrino. Verum de hâc recensione non tantum silent auctores profani, sed ex Josepho et aliis constat, Cyrinum illum Præsidem Syriæ non fuisse nisi 10. circiter annis post mortem Herodis.

III. Ab Evangelistis narratur, in morte Christi solem fuisse obscuratum et tenebras factas super universam terram. Sed res tam insolita, si revera contigisset, in omnibus temporum illorum historiis fuisset consignata.

Resp. ad I. Cur Josephus de cæde puerorum siluerit, nostrum non est inquirere; scimus enim res conplures memoriâ dignas silentio pressisse. Cæterum non videtur, tantum fuisse infantium occisorum numerum, quam a nonnullis asseritur; neque tam extraordinarium eo tempore visum est; quod crudelis tyrannus, qui propriis liberis non pepercit, serviret in ignobile puerorum vulgus. Quidquid sit, habemus testimonium, quod apud adversarios prævalere debet Josephi testimonio. De imperatore Augusto ita narrat Macrobius (*Liber. II. Saturnalium*)... *Cum audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes Rex Judeorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: melius est Herodis porcum esse, quam filium...*

Ad II. Sensus Evangelistæ est... *Hæc est prima descriptio, quam fecit Cyrinus.* Duplex a Cyrino facta est

conscriptio, prima vivente adhuc primo Herode; quæ cum ad finem non sit perducta, altera deinde 20. post annis, cum præses Syriæ esset, instituta est. Inter profanos auctores solus *Dio*, ut observat *Tillemont*, accuratam Augusti imperatoris historiam scripsit. Intercidit autem illius historiæ pars ab anno urbis conditæ 748. ad 758. Porro Justinus et Tertull., cum in Apologiis suis de hoc facto loquuntur, ad publicas census illius tabulas provocant, in scriniis imperii asservatas. Respondent alii, vocem græcam πρωτη, quam usurpat Evangelista, verti posse per *prius*, ita ut sensus sit: *hæc descriptio facta fuit, prius quam Cyrinus esset præses Syriæ.* Verum πρωτη, significare *priusquam ante*, plurimis exemplis demonstrat doctiss. *Bullet* (*R'ponse critiques t. I. pag.* 456.); hoc vero addidit Evangelista quia illa descriptio, quæ postea a Cyrino facta est, utpote posterior et famosior in recenti adhuc memoriâ erat.

Ad III. Solis defectionem et terræ motum, quæ in morte Christi contigerunt, narrat Phlegon Hadriani libertus, in Chronico Olympiadum (*Lib. XIII.*) . . . . *Quarto anno CCII. Olympiadis* (quo anno Christus mortuus est), *magnat et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis facta est. Dies hora sexta ita in tenebricosam noctem versus, ut stellæ in cœlo visæ sint: terræque motus in Bythinia Niceæ urbis multas ædes subverterit*... Atque hæc ipsa Ethnicorum commentariis reperiri testatur in Chronicis Eusebius. Imo Tertull. et Lucianus Antiochenus martyr paganos ad Tabularia et publica instrumenta in eorum Archiviis servata remittere non verentur (*Vide Tert. Apologet c.* 21. *Euseb. lib. VIII*).

ARTICULUS II.

Vindicatur fides et auctoritas librorum V. T.

Præcipua Revelationis Christianæ argumenta ex libris N. T. hauriuntur. In his Religionis suæ ortum et progressum, in his filii Dei inter homines conversantis exempla et cœlestem doctrinam; in his vaticinia, quæ ex ipso Christi ore profluxerunt, atque illa, quibus orbis subactus est, Christi et Apostolorum miracula reperit Christianus. Unde nihil nobis antiquius esse debet, quam auctoritatem horum librorum asserere, quos tanquam sacratissimos nostræ hæreditatis et adoptionis titulos veneramur.

Verum et libros V. T. summâ veneratione prosequimur, nec eorum auctoritati quidquam detrahi permittimus. Nostri sunt; quia in repudiatæ synagogæ jura intravimus. In his generis nostri originem, et mundi exordia reperimus, et ab initiis deductam salutis nostræ œconomiam; et factas patribus promissiones; et ad perfectam Christi ætatem adolescens genus humanum: ex his legis Mosaicæ, cujus tanta est cum Christianâ Religione connexio, divinam originem eruimus, ac tot insignia Prophetarum oracula in Jesu et per Jesum

completa, quem Pater constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. Eandem in hâc materiâ viam ingredimur, quam ad probandam librorum N. T. auctoritatem secuti sumus; ita tamen, ut primum de Pentateuco separatim loquamur, in quo tota Mosaica Religio continetur, tum etiam de aliis libris, ex quibus V. T. componitur.

§. I.

De Pentateuchi authenticitate.

PROPOSITIO.

Extitit revera Moyses dux et legislator populi Israelitici, isque verus est auctor Pentateuchi.

PROB. I. PARS.

Nemo unquam in dubium vocare ausus est facta historica, quæ constanti et perpetuâ traditione nituntur; et non tantum contradictionem nullam passi sunt unquam; sed et testimoniis fundantur innumeris, tum domesticorum, tum externorum; atqui talis est existentia Moysis ducis et legislatoris Judæorum; ergò etc.

MAJOR negari non potest, cum ad certitudinem

historicam etiam in summo gradu nihil ulterius exigi possit, nec alio modo probari possint facta historica quæcumque, etiam celebratissima.

PROB. ITAQUE MIN. Moysen extitisse, eumque populi judaici ducem et legislatorem fuisse, publicâ famâ ad nos usque perductum est; id certum semper fuit et indubitatum Judæis tum veteribus, tum hodiernis; atque imprimis ex sacris voluminibus liquet, quæ proximè et continuâ serie Moysis ætatem consecuta sunt; ut Josue, Judicum, Regum, Paralipomenon, Esdræ, Danielis volumina. Judæis suffragantur Samaritani hostes Judæorum infensissimi, imo auctores pagani omnes, qui de Judæis, eorum lege et legislatore loquuntur. Præter *Tacitum, Dionem Cassium, Juvenalem* etc. consentientes habemus Celsum, Porphyrium, Julianum, aliosque Religionis Christianæ impugnatores, qui rei evidentiâ convicti negare ausi non sunt, quod tamen negare ipsorum intererat. Inde certè factum est, ut inter tot auctores, quorum scripta ad nos pervenerunt, ac inter ipsos Naturalistas nullus sciatur, qui unquam dubitaverit Moysen extitisse, ac Judæorum fuisse legislatorem.

PROB. II. PARS.

Eadem argumenta, quæ probant extitisse Moysen ducem et legislatorem populi judaici, probant etiam illum auctorem esse Pentateuchi. Ergo etc.

PROB. ANT. Quod Pentateuchus a Moyse conscriptus fuerit, constans probat traditio, et fides pu-

blica omnium sæculorum. Ac primum quidem in Pentateucho pluribus in locis expressis verbis asseritur. Moysen res a populo Dei gestas in litteras retulisse. Exod. XVII. 14. dixit Dom. ad Moysen: *scribe hoc ob monimentum in libro et trade auribus Josue*. Ibid. XXIV. 4. . . . *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini*. . . . Similia habentur Exod. XXXIV. Num. XXXIII. Deuteron. XXXI. Idem auctores omnes tum Judæi, tum Christiani uno ore testantur, quibus consentiunt et Mahumetani in Alcorano, et pagani, ut *Diodorus Siculus*, *Strabo*, *Plinius*, *Tacitus*, *Juvenalis* aliique quam plurimi, quorum testimonia collegit illustriss. *Huetius* prop. IV. cap. 2. Neque illud unquam in dubium vocarunt Religionis tum Judaicæ, tum Christianæ sævissimi hostes, *Celsus*, *Porphyrius* et *Julianus* Apostata etc. Ex his ita concluditur:

Nemo unquam dubitavit, Homerum auctorem esse Illiadis, Virgilium Æneidos, Ciceronem Catilinarum etc.; quia traditio constans et fides publica testantur, ipsos esse horum librorum auctores; ergo idem valere debet argumentum, cum de auctore Pentateuchi agitur; ergo contra omnium scriptorum asserta, contra publica populi Judaici monumenta, contra infensissimorum Religionis tum Judaicæ, tum Christianæ hostium confessiones, post tria et amplius annorum millia nihil valere possunt paucorum scepticorum conjecturæ et cavillationes.

Prob. II. Si Moyses non scripsit Pentateuchum, explicari non potest, quomodo libri tanti momenti, qui jus sacrum et civile totius nationis complecte-

bantur, qui tot ritus, tot instituta continebant, quæ cum totâ Judæorum vitâ, tum civili, tum domesticâ intimè connexa erant, huic populo successu temporis obtrudi potuissent tanquam a Moyse conscripti.

Prob. III. Illi, qui contendunt Pentatheucum a Moyse non fuisse vulgatum, nullum præter Esdram auctorem assignare potuerunt. Atqui evidens est Esdram illius auctorem non fuisse: nam (ut multa alia argumenta omittam, quæ suppositioni hujus absurditatem ad oculum demonstrant) quomodo ad Samaritanos pervenerunt libri illi, post captivitatem ab Esdrâ primum evulgati, cum omnibus notum sit, eo imprimis tempore capitale odium inter Judæos et Samaritanos exarsisse? An non potius fraudem, si qua adfuisset, detexissent, et palam fecissent omnibus?

REFELLUNTUR ADVERSARIORUM ARGUMENTA.

Dicunt. I. Multa Deorum et Heroum nomina constanti et publica traditione ad nos pervenerunt; quæ nihilominus tanquam fabulosa explodimus. Præterea scimus, nihil certi in historiâ reperiri ante bellum Trojanum, quod trecentis circiter post Moysen annis contigit. Ergo etc.

Resp. 1.° Hoc argumentum nimis probaret. Si enim ita concludere liceret, omnis fides historica rueret, et in dubium vocari posset omnium, qui unquam floruerunt, celeberrimorum virorum existentia. 2.° Certitudo moralis aut historica, qualem hic adstruimus, vim plenam perfectamque ad persuadendum habet ex argumentorum

congerie, quæ sese invicem sustinent ac roborant. Itaque hoc argumentum ex traditione publicâ desumptum ab aliis divelli non debet. 3.° Dubium non est, extitisse olim viros famosos, qui postmodum inter Deos relati sunt; sed non minus apud omnes eruditos notum erat, multa de illis narrata fuisse fabulosa. 4.° Non negamus, ante bellum Trojanum omnia incerta esse et confusa in historiâ profanâ; ratio est, quia nullos habemus scriptores coævos, qui facta illorum temporum collegerunt. Contrarium de historiâ sacrâ valet.

DICUNT II. Tempore, quo Moyses Pentateuchum scripsisse dicitur, ignota adhuc erat scriptura alphabetica; ergo etc. Ita Voltarius, et alii.

Deinde Moysi plures alii libri in Pentateucho attribuuntur, ut *liber legis, liber fœderis, liber mansionum filiorum Israël, liber bellorum Domini, liber belli Amalec:* atqui tot libros simul cum Pentateucho scribere non potuit Moyses. Ergo etc.

RESP. AD I. Falsum omnino esse, quod cum tantâ confidentiâ asserit Voltarius; imo insignum hunc Philosophum sibi pro more suo apertè contradicere, probat auctor eximii operis, cui titulus: *Lettres de quelques juifs* (*Tom. I. lettre IV.* §. 1.). Cadmus, qui litteras ad Græcos transtulit, Moysis tempore vixisse creditur; ergo eas tunc habuerunt Ægyptii et Phœnices. Id fatetur Spinosa, qui librum bellorum Dei, librum fœderis etc. Moysi adscribit. Sed et Voltarius alio loco (*Philosophie de l'histoire art. Phéniciens.*) nos docet, Sanchoniatonem antiquissimum Phœniciarum rerum scriptorem Moysis fere tempore vixisse, suumque librum exarasse litteris alphabeticis.

AD II. Nihil impedit, quominus dicatur, libros illos fere omnes partes esse ipsius Pentateuchi; librum *legis* non esse alium quam Deuteronomium; librum *fœderis* collectionem esse præceptorum decalogi, et aliorum, quæ

in monte Sion tradita sunt; librum *mansionum* eundem esse cum libro Numerorum; librum *bellorum Amalec* probabilius esse caput XVII. Exodi. quod librum *bellorum Dei* attinet, de quo Num. XXI., non satis constat, an a Moyse conscriptus fuerit; potuisset enim liber ejusmodi existere Pentateucho antiquior, qui lapsu temporis fuisset deperditus.

Dicunt III. Deuteronomii I. ita legitur ... *hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israël trans Jordanem* ... Liquet ergo auctorem Deuteronomii in Palestinâ fuisse, cum scripsit; atqui Moyses Palestinam ingressus non est; ergo etc.

Item Gen. 12. cum dicitur, Abrahamum in terram Chanaan venisse, additur: *Chananæus tunc erat in terrâ*, ex quo manifestum est, Chananæum jam non fuisse in illâ terrâ, quo tempore hæc scribebantur. Ergo scripta non sunt a Moyse.

Resp. I. His aliisque levioribus argumentis convelli non potest Pentateuchi auctoritas, tantis cæteroquin momentis stabilita. Non negamus, textum in rebus minutis aliquam corruptionem pati potuisse; cum vel omissum est aliquid incuriâ librariorum, vel nota ad marginem adscripta in textum relata fuit.

Resp. II. Ad 1.m Hæbraica vox עֵבֶר aliquando citeriora, aliquando ulteriora designat, ita ut sensus ex circumstantiis colligendus sit: vel potius ut observat D. *Houbigant*, (*In radicibus hebraicis.*) idem significat ac *in transitu*.

Ad. 2.m Vox hebraica אָז, quam vulgata reddit per *tunc*, etiam significat *quam*, *jam*, *jam tum*. Sensus ergo est: *Chananæus jam tunc erat in terrâ.* Quod ideo addidit Moyses, ut scirent Judæi, eo tempore, quo Deus primum terram Chanaan Abrahæ posteris promisit; eam ab illis ipsis populis jam fuisse habitatam, quos nunc aggredi, et exterminare jussu Dei deberent (11).

Dicunt IV. Plurima in Pentateucho locorum nomina inveniuntur, quæ Moysis tempore incognita erant. Sic 1.° Gen. X. mentio fit urbis *Ninive*, quæ nomen hoc nonnisi post Moysis mortem a Nino Assyriorum rege accepit. 2.° Gen. XI. et XV. occurrit nomen *Chaldæorum*, qui primum ita vocati sunt a Chaldæo rege Assyriorum Moyse posteriore. 3.° Turris Hierosolymitana post Moysen primum *turris gregis* appellata est; et tamen hoc nomen Gen. XXV. legitur. 4.° Idem dicendum de vocibus: *Galgala*, *Nabi*, etc.

Resp. ad 1.m Quis dicet nobis, an Ninive a Nino nomen habeat, an non potius Ninus a Ninive? primum admitti potest ab iis, qui cum Eusebio, Petavio aliisque primæ notæ Chronologis initium primi Assyriorum regni ad tempora Nemrodi transferunt. Qui autem hoc initium ducentis fere post Moysen annis ponunt, secundam sententiam amplectanctur.

Ad 2.m Chaldæorum nomen ante Moysen cognitum fuit; et probabile admodum est, Chaldæum illum, qui decimus quartus post Ninum regnasse dicitur, ab illâ regione nomen traxisse. Gen. XXII. legitur, Nachorem fratrem Abrahami filium habuisse nomine *Chased*, quod idem est, ac Chaldæus; Hæbræi enim Chaldeos *Chasdim* vocant, qui numerus pluralis est vocis Chased.

Ad 3.m Duplex fuit turris gregis, alia Jerosolymis, altera prope Bethleem, teste Hieronymo.

Ad 4.m Quamvis Josue nomen *Galgala* alicui loco tribuerit, non sequitur alium non fuisse locum ejusdem nominis. Vox *Nabi* (Propheta) tempore Moysis in usu esse potuit, et licet postea vox *videns* invaluerit; potuit prius vocabulum iterum in sua jura redire.

Dicunt V. Gen. XIV. dicitur, Abrahamum reges persecutum esse usque *Dan.* Verum urbs illa tunc *Lais* vocabatur, et nomen *Dan* nonnisi post mortem Josue accepit, ut legitur Judic. XVIII. 2.° Deut. III. de *Og*

rege Basan dicitur . . . *Monstratur lectus ejus ferreus*, *qui est in Rabbath filiorum* Ammon *novem cubitos habens longitudinis*. . . Sed hæc Moysis ætate addere necesse non fuisset, cum omnes regem ipsum tunc viderint. 3.° In eodem capite legitur, Jaïr filium Manasse terram Basan ex nomine suo vocasse *Havoth Jair*, id est, villas Jaïr; sed Judic. X. dicitur, illas ita fuisse appellatas a Jaïr judice Israëlitarum, qui longe post Moysen vixit Præterea loco citato Deuteronomii additur: *usque in praesentem diem* quæ formula potius convenit scriptori longo post Moysen tempore scribenti. Ergo etc.

Resp. ad 1.m Quando dicitur, Abrahamum hostes persecutum esse usque Dan, id de urbe Lais intelligi non debet, quæ postomodum tantum a Danitis nomen Dan accepit; sed de uno ex Jordani fluvii fontibus. Ex Josepho quippe et Hieronymo discimus, vocabulum *Jordan* compositum esse ex vocibus *Jor* et *Dan*, quibus duo fontes fluvii nuncupabantur.

Ad 2.m Verisimile est, multos ex Judæis etiam Moysis tempore viventibus regem Basan non vidisse; deinde Moyses non solum suæ etatis hominibus historiam scripsit, sed magis eorum posteris.

Ad 3.m Certum est Jaïrum, de quo Judic. X. sermo est, alium omnino esse ab illo Jaïro filio Manasse; qui tempore Moysis vixit. Primus triginta civitates possedisse dicitur in terra Galaad: hic viginti tres tantum (I. Paral. II.). Forsan nomen a primo Jaïro his viginti tribus jam inditum, secundus ille Jaïr confirmavit, numerumque auxit juxta numerum filiorum suorum. Illa autem phrasis: *usque in præsentem diem* in sciptura non probat, scriptorem longo post rem narratam tempore vixisse. Moyses Exod. VII. eandem adhibet inter primum et tertium congressum cum Pharaone. Videatur etiam I. Reg. I., 16. — Matth. XXVII. 8. — XXVIII. 15.

Dicunt VI. Gen. XXII. 14. Mons *Moria*, in quo

Deus jubet Abrahamum immolare filium suum, vocatur mons *Dominus videbit*, quod nomen tum demum accepit, quando templum ibi conditum est.

2.o Ibid. cap. XXXVI. legitur... *Reges qui regnaverunt in terrâ Edom, antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi*... statimque recensentur octo reges et undecim duces, qui nonnisi post reges imperarunt, ut habetur I. Paralip. I.; atqui hæc apertè scriptorem ostendunt Moyse longè posteriorem. Nam 1.o tempore Moysis nec Israëlitæ reges habuerunt, nec Idumæi duces. 2.o Impossibile fuisset, ut ab Esau usque ad Moysen, id est, spatio 200 circiter annorum octo reges et undecim duces sibi successissent. Ergo etc.

Resp. ad 1.m Nomen *Moria* ex his Abrahami verbis ortum videtur: *Dominus providebit*. Falsum ergo est, hoc ei nomen a templo ibi condito inditum fuisse. D. *Houbigant* diligentissimus scriptor, et linguæ hebraicæ peritissimus ita vertit... *Appellavitque Abraham nomen loci illius:* Dominus videbitur. Putat enim vir doctiss., Abrahamum jam tum intellexisse, Isaaci immolationem typum fuisse melioris victimæ, in illo ipso monte aliquando immolandæ; quando ipse Dominus e cruce pendens omnibus se videndum præbiturus esset.

Ad 2.m Nihil impedit, quominus Moysi, qui populum regiâ auctoritate gubernavit, etiam regis nomen attribuatur. A Philone disertè βασιλευς dicitur. Idumæos autem jam ante Moysem duces et reges habuisse ex cantico Moysis apparet Exod. XV. ubi v. 15. dicitur: *Tunc conturbati sunt principes Edom*... Præterea omnes historiæ testantur, communiter plus quam 8. reges 200 annorum spatio sibi succedere: duces autem illi eodem tempore, sed diversis in locis populo præfuisse ex capitis XXXVI. versu ultimo colligitur... *Hi duces Edom habitantes in terrâ imperii sui*...

Dicunt VII. In Deuteronomio referuntur Moysis

obitus, et sepultura, et Judæorum luctus etc.—Atqui hæc a Moyse scribi non potuerunt; ergo etc.

Resp. Communis est interpretum sententia, caput ultimum propriè ad Deuteronomium non pertinere, sed initium esse libri Josue, et Deuteron. optimè terminatur per solemnes Moysis præcationes, quæ capite penultimo ejusdem libri leguntur. Quod autem abstractum fuerit hoc exordium libri Josue, et Deuteronomio adjectum, non alia videtur ratio fuisse, quam ut Judæi in uno volumine universam haberent Moysis historiam.

§. II.

De Pentateuchi integritate.

PROPOSITIO

Pentateuchus integer et incorruptus ad nos pervenit.

Prob. 1.° Eadem fides publica et totius gentis judaicæ per omnes generationes perducta traditio, quæ probat Pentateuchum genuinum esse Moysis opus, etiam probat eum integrum semper et incorruptum permansisse: siquidem integræ semper nationi persuasum fuit, se illud ipsum opus habere quod a Moyse acceperunt Patres eorum, neque additum quidquam fuisse, aut detractum iis, quæ Moyses scripserat. Ergo si hæc fides publica et

constans traditio invictè probat Pentateuchi authentiam, etiam probat integritatem; imprimis cum nullum possit corruptionis argumentum, nullum vestigium assignari.

Prob. 2.° Si Pentateuchus fuisset interpolatus, interpolari quoque debuissent libri omnes V. T.; atqui hoc nemo adhuc ausus est asserere. Ergo etc.

Prob. major. Omnes V. T. libri Pentateuchum supponunt, mirè cum eo colligantur tum in factis tum in præceptis, ut apertum sit, illum labefactari non posse, nisi et aliorum convellatur auctoritas.

Prob. 3.° Si Pentateuchus fuisset interpolatus, illud factum fuisset vel a Judæorum adversariis, vel ab ipsis Judæis; atqui neutrum dici potest. Ergo etc.

Prob. I. pars min. Judæorum adversarii fuerunt Samaritani, Christiani et Gentiles; jam vero certum est 1.° Judæos his nunquam aliquid ejusmodi objecisse; 2.° nullam esse differentiam inter codices Judæorum, et eos qui in aliorum manibus sunt; 3.° omnes Judæorum adversarios exemplaria codicum a Judæis tantum habuisse; nunquam ergo potuissent aliquam corruptionem attentare, aut si eam attentassent, efficere, ut etiam in Judæorum exemplaria irreperet.

Prob. II. pars min. 1.° Si interpolatio a Judæis facta fuisset, vel omnes in eam conspirassent, vel aliqui tantum id attentassent; sed neutrum admitti potest. *Non primum:*

Hoc enim admittere omnino vetat summa Judæorum erga libros sacros veneratio, et in illis

conservandis incredibilis sollicitudo. Præterea libri de quibus agitur, non fuerunt privati et obscuri hominis opus, paucis cognitum, scientiarum arcana et res extra usum communem positas complectens; sed universo populo notissimi et sacratissimi, utpote qui totam regiminis tum ecclesiastici tum civilis normam complectebantur, et populi historiam, monumentis publicis, ritibus, festisque testatam. *Secundum* æquè fuisset impossibile. Si enim a quibusdam fraus tentata fuisset, restitissent alii omnes, imprimis legis Doctores, Prophetæ, aut alii religiosi viri, qui zelum legis habebant: neque difficile fuisset fraudis convincere impios corruptores; quia libri in omnium manibus erant, et unum exemplar cum omni curâ in templo asservabatur, atque etiam coram populo solemniter singulis septenniis legebatur.

Prob. 4.° Corruptio Pentateuchi, si qua facta fuisset, debuisset contingere vel ante schisma decem tribuum, vel post illud schisma. Atqui neutrum dici potest. Ergo etc.

Prob. min. *Non primum*, tum ob rationes superius allatas, tum quia recentior adhuc erat eorum quæ a Moyse gesta, et scripta fuerant memoria; *neque secundum;* quia rationibus jam allatis nova accedit et peremptoria ratio ex ipso schismate desumpta. Certum enim est, Pentateuchum samaritanum, qui idem est cum illo, quem decem tribus post factum schisma habuerunt, a Pentateucho Judæorum non differre; si autem post schisma a Judæis facta fuisset aliqua in textu corruptio, eam

aliæ tribus, et postmodum Samaritani non tantum non admisissent, sed et Judæis, quibus infensissimi erant, exprobrassent.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

Dicunt I.° Libro IV. Reg. XXII. et II. Paralipomen. XXXIV. legitur, Helciam Sacerdotem volumen legis reperisse in domo Domini; et ad illius lectionem regem Josiam, et pontificem, et universum populum obstupuisse tanquam de re novâ et inauditâ. Ergo nullum aliud tum temporis existebat legis exemplar; ergo et facillimè corrumpi potuit volumen illud, quod unicum supererat.

Resp. Volumen illud, quod ad regem delatum est, ipsum Moysis autographum erat, et probabilius Deuteronomium, quod ad latus arcæ positum fuerat a Moyse. Quod autem dicitur illud volumen unicum superfuisse, id sine omni probabilitate asseritur. Certum est econtra Politiam et Religionem a Moyse institutas nunquam abrogatas fuisse, Reges post hunc legislatorem novas leges non condidisse; librum Moysis unicum fuisse legum codicem, juxta quem jus populo dividebatur, et sacra Religionis ordinabantur; ac proinde interire non potuisse, stante constitutione mosaicâ. Verum est, Manassem reges omnes, qui ante ipsum erant, impietate et dementiâ superasse; sed plures etiam tunc temporis prophetæ vivebant, qui cum magnâ constantia impium principem reprehendebant; multi etiam religiosi viri, qui impii regis offensionem incurrere non reformidabant. Quis autem sibi persuadeat viros tam constantes, tam studiosos legis libros suos sacros igni tradidisse? Dicendum est igitur, Josiam commotum fuisse aspectu tam venerandi autographi et ideo verbis legis, et comminationibus ex ipso hoc volumine recitatis attentiorem mentem præ-

buisse. Ita enim ait II. Paralip. XXXIV., 21. *Magnus furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini*... non ait: *eo quod non noverint*, sed: *quod non custodierint.*

DICUNT II. Libro IV. Esdr. XIV. narratur, quod omnia exemplaria legis incendio Jerosolimitano perierint, et ab Esdrâ iterum ex integro fuerint restituta. 2. Grassante Antiochi persecutione codices sacri omnes flammis consumpti sunt ex I. Mach. I., 59.

RESP. AD. 1.m Nulla est auctoritas libri 4.i Esdræ in quo multa falsa et fabulosa referuntur. Quamquam et illi narrationi veri aliquid subsit; quia Esdras in lege doctissimus, et scriptor theopneustus, solutâ captivitate libros sacros temporum injuriâ dissipatos collegit et a mendis expurgavit.

AD 2.m Libro I. Mach. narratur quidem, libros sacros fuisse conquisitos et combustos, cum invenirentur. Sed insulsum esset exinde concludere, omnia exemplaria fuisse abolita; imprimis cum eo jam tempore variis in regionibus dispersi fuerint Judæi et jam extiterit LXX. interpretum versio. Sed etiam in Judeâ deleta non fuisse sacra volumina ex eodem I.° Machabæorum libro colligitur cap. I. v. 46. et cap. XII. 9.

DICUNT III.° SS. Patres teste Morino Judæos accusant interpolationis scripturæ sacræ; et revera magna est in exemplaribus discordantia, neque cum textu consentiunt versiones.

RESP., NEG. CONSEQ. 1.° Patres non accusant Judæos quod ante Christum florente adhuc Synagogâ sacros codices violaverint.

2.° Interpolatio a Patribus Judæis objecta sæpe interpretationem tantum respicit, non textum. Hinc Justinus (*Dial. cum Triph. N.* 71.) id solum conqueritur, quod LXX. illi senes scripturam rectè interpretati fuerint, Judæi vero aliter *interpretari* aggrederentur. Et

Irenæus ait (*Lib. III. cap.* 24. *alias* 21.) . . . *Non igitur vera est quorumdam interpretatio, qui ita audent interpretari scripturam: ecce adolescentula in utero habebit et pariet filium: quemadmodum Theodotion Ephesius est interpretatus, et Aquila Ponticus utrique Judaei proselyti.*

3.° Si Judæi aliquam textus interpolationem tentarunt, hæc unam aut aliam vocem, aut paucos versiculos respicit, non autem rerum et imprimis factorum substantiam.

4.° Ex eo, quod exemplaria Hebraica et Samaritana aut alii codices in quibusdam non concordent, nihil sequitur; quia hæc lectionum varietas librorum substantiam non afficit; eadem enim in omnibus facta referuntur, eædem leges, eadem vaticinia, eadem doctrina. Hoc autem, quod ubicumque error irrepsit, exemplaria differant, planè convincere nos debet, nullam supponi posse corruptionem, ubi exemplaria omnia et versiones concordant.

Dicunt IV.° Triplex habetur historiæ Mosaicæ chronologia, alia Hebræorum, alia Samaritanorum, alia 70. Interpretum; quæ omnes insigniter inter se differunt, ergo corruptus fuit Pentateuchus.

Resp. 1.° Fides non denegatur factis historicis ab Erodoto et Xenophonte relatis, quamvis in eorum chronologiis reperiatur discrepantia.

2.° Hæc diversitas causam nostram magis juvat, nedum ei noceat; contendunt adversarii vitium in Pentatheuchi historiam irrepsisse, atque inde factum esse, ajunt, ut codices et versiones in hâc parte dissentiant. Si ergo in rebus præcipuis, et magni momenti mutatio aliqua facta esset, utique in eo capite etiam discreparent exemplaria. Ergo, ubi non discrepant, certum est nullam factam fuisse interpolationem.

3.° Ex argumento proposito ad summum sequeretur mutationem aliquam fieri potuisse in rebus levioribus,

ad historiæ substantiam non pertinentibus, et ea quæ statum populi tum publicum, tum privatum concernunt, non attingentibus.

4.º Inter scripturæ interpretes quam plurimi sunt, qui contendunt genuinam esse, neque unquam vitiatam fuisse chronologiam, quæ in textu hebraico habetur, cum quo etiam Vulgata nostra concordat. Rationes præcipuæ sunt: 1.º quia textus hebraicus primigenius est, custodiæ populi Dei ab ipso Deo traditus; ideoque a Judæis tantâ curâ conservatus. 2.º Quia in Hebræorum codicibus calculi integrè verbis exprimuntur; cum econtra LXX. interpretes calculos characteribus numericis expresserint, in quo facilius vitium irrepere potest. Hæ rationes eo magis valere videntur chronologiæ hebraicæ defensoribus, quod ex adverso nihil sibi opponi posse dicant ad quod respondere non valeant. (12)

In gratiam candidatorum præcipuas chronologiæ sacræ difficultates brevi commentario subjicimus. Neque vitio dabitur, si paulisper extra Pentateuchi historiam excurrentes pauca addimus ad quartam mundi ætatem pertinentia. In quatuor enim primis mundi epochis præcipuè occurrunt chronologicæ difficultates, ex quibus magna deinde exorta est inter chronologos opinionum diversitas.

I. Ante diluvium. Vide Genes. V.

Juxta codicem hebræum, et vulgatam a Creatione usque ad diluvium numerantur anni 1656. Septuaginta Interpretes annos computant 2262, vel juxta alias editiones 2242.—Samaritanus codex annos tantum continet 1307. Ratio differentiæ in eo sita est, quod Græcus codex omnibus Patriar

chis ante genitum filium 100 annos adjiciat; eosque detrahat post genitum filium, exceptis *Mathusala* et *Lamech*.

II. *Post diluvium a Noëmo usque ad Abrahami vocationem*. Vid. Genes. XI.

Juxta Hebræos Abraham vocatus est annis 427 post diluvium. Verum ab hebræo dissentiunt tum Samaritani, tum Græci interpretes. Hi ab Arphaxad iterum usque a Nahor centum annos addunt ante generationem, nec post generationem aliquid detrahunt: insuper inter Arphaxad et Sale in hodiernis saltem exemplaribus insertus reperitur *Caïnan*, qui filius Arphaxad dicitur, et pater Sale; et cui anni 130 tribuuntur ante genitum filium. Itaque Græcorum Chronologia a Diluvio ad vocationem Abrahami annos numerat circiter 1247. Samaritanus codex, qui ante diluvium magis hebræo quam græco concordat, post diluvium magnam habet cum græco codice affinitatem, omittit autem Caïnam post Arphaxad.

Major est in hac parte eruditorum dissentio. Pluribus Græcorum Chronologia, cui etiam Samaritana exemplaria favent, valde probatur: Ex his tamen plerique *Caïnan* ex numero Patriarcharum expungunt, quem putant supposititium esse, et Amanuensium errore in græcos codices, et Evangelium S. Lucæ irrepsisse.

III. Ab Abrahami migratione usque ad Exodum.

Quæritur inter interpretes, quot annos huic tertiæ ætati assignare oporteat. Controversiam omnem dirimere videtur *Apostolus ad Galat. III.*, cum dicit legem datam post 430. annos a factâ Abrahæ promissione. Verum non exiguam difficultatem pariunt aliæ Scripturæ loca (*Genes. XV.* 13. 16. — *Exod. VII.* 40. 41. — *Judith. V.*), quæ Israëlitas totos 400 vel 430 annos in Ægypto mansisse dicunt; ita ut adjectis annis quibus Patriarchæ peregrinati sunt in terrâ Chanaan, spatium haberetur plus quam sexcentorum annorum. Rationes, quibus utriusque sententiæ patroni inter se pugnant, expendere nostri non est instituti. Communis sententia 430 annos numerat, eosque in duas partes æquales distribuit; id est 215 peregrinationis in terrâ Chanaan, et 215 alios in Ægypto usque ad exitum transactos.

IV. Ab exitu ex Ægypto usque ad templi Salomonici ædificationem.

Non exiguus Chronologis labor est in annis quartæ hujus ætatis determinandis. Summa hujus intervalli præcisè definitur a scripturâ III. Reg. cap. VI., ubi sic legitur... *Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Iraël de terrâ Ægypti in anno IV. mense Zio*

(ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israël, ædificari cœpit domus Domino . . . Sed difficultatem pariunt, quæ in lib. Judicum leguntur; nam si anni Moysis et Josue, et spatium illud, quod inter mortem Josue et primam servitutem effluxit, numerentur; tum anni singulorum principum qui populo præfuerunt, nec non interregna, cum scilicet alienigenis in servitutem traditi sunt Israëlitæ; hisque jungantur anni Samuëlis, Saulis, et Davidis ex lib. I. Regum; sexcenti et plures confient anni. Multum igitur desudant chronologi, ut ad summam ann. 480, quæ tam apertè in scripturis exprimitur, calculos suos redigant. Nobis præferenda videtur eorum sententia, qui annos numerant per pactas pacificationes, et quietes terræ datas; ita ut anni interregnorum, servitutum, et quietum, in annis judicum includantur. Sic cum Judicum III. post mortem Othonielis dicitur, Israëlitas serviisse Eglon regi Moab 18. annis, liberatos autem ab Aod, terramque quievisse 80. annis, idem est ac si diceretur: quievitque terra octogesimo anno, scilicet a 1.ª quiete sub Othoniele partâ. Quod ut facilius intelligatur, notandum est apud Hebræos numerum cardinalem sæpe pro ordinali poni, v. g. octoginta pro octogesimo; item in textu hebræo שָׁנָה legi, non שָׁנִים, hoc est *anno* non *annis*. Igitur præcipuæ epochæ historiæ sacræ usque ad templi ædificationem hæ sunt:

anni

1.ª a creatione ad diluvium (Genes. V.) . . 1656.

2.ª a diluvio usque ad vocationem Abrahæ (Genes. XI.) . . . . 427.
3.ª usque ad exitum ex Ægypto (Ad Galatas III.) . . . . 430.
4.ª usque ad annum IV. Salomonis, quo templum extrui cœpit. (III. Regum VI.). 480.
Quibus addendi usque ad consummationem ædificii (III. Reg. VI. v. 36.) anni . . 7.

3000.

§. III.

De Pentateuchi veritate.

PROPOSITIO.

Vera sunt, quæ Moyses in Pentateucho scripsit.

Prob. Omnium consensu credendum est testi, qui 1.° decipi non potuit, 2.° decipere non voluit, 3.° neque etiam decipere potuisset, si voluisset: atqui talis est Moyses auctor Pentateuchi; ergo etc.

PROBATUR MINOR PER PARTES.

I. Moyses decipi non potuit.

Moyses in Pentateucho scripsit, quæ vel ipse fecit, vel propriis oculis vidit, vel ex certissimâ traditione didicit. Ergo etc.

Prob. ant. Primum quidem, ea omnia quæ, exceptâ Genesi, in Pentateucho leguntur, vel a Moyse ipso facta esse, vel sub ipsius oculis contigisse, tam apertum est, ut probatione non indigeat. Quæ vero in Genesi continentur, ea Moyses facillimè scire potuit 1.° ex antiquâ et in Patriarcharum familiis conservatâ traditione. Nemo autem mirabitur, hanc traditionem per continuam generationum seriem puram et integram ad Moysen pervenisse; si perpenderit, priscis illis temporibus nihil antiquius habuisse familiarum principes, quàm ut eventus memorabiles ad filios et nepotes transmitterent fideli et crebrâ narratione; neque errorem hic irrepere potuisse, cum agatur de factis publicis, ac domesticis et paucæ tantum generationes inter Moysen et primos parentes intercesserint. Nam Adamus Mathusalam vidit, Mathusalam Sem. Post diluvium Sem per 50. circiter annos cum Isaaco vixit, Isaacus cum Levi, Levi autem patrem vidit Moysis.

2.° Ex monumentis quæ Moysis tempore adhuc existebant; forsitan ex scriptis etiam documentis quæ præ manibus habuit, in quibus insignes veteris orbis eventus consignati erant.

Non exiguum pondus his argumentis ex eo accedit, quod Genesis pauca admodum referat ad primam et secundam mundi ætatem pertinentia, ac ea imprimis quæ non facile poterant oblivione deleri; prolixior autem fiat narratio ab Abrahamo; ab eo enim tempore et propiora narrat, et judaicæ genti propria.

II. Moyses decipere non voluit.

In scriptis Moysis nihil est, quod fraudis suspicionem movere possit; e contra ipsa viri indoles, ac tota agendi et scribendi ratio testem probant sincerum, et ab omni dolo et fallaciâ longissimè remotum. Ergo etc.

Probat. Moyses nunquam vitiis hominum blanditur, nunquam populi favorem aucupatur; sed gravissimas leges imponit hominibus duræ cervicis, iisque rebellionem, impietatem sæpius et durè exprobrat, nullos adhibet testes ad fraudem comparatos, sed fidem publicam appellat, ad universi populi provocat testimonium; tam longè autem ab omni proprio commodo alienus est, ut propriis filiis in Levitarum plebe relictis, Aaronem sacerdotem, et Josue ex tribu Ephraim ducem populi constituerit. Ubique tum in vitâ ipsius, tum in sermone sese offert optimi viri effigies, eximius morum candor, et fraudis ac falsitatis nescia indoles; egregia in Deum pietas, studium virtutis constans, in confitendis suis et suorum erroribus admiranda ingenuitas, in ferendis ingrati populi contradictionibus, summa patientia, et charitas. Quin et stylus ipse simplex et apertus, et modestiæ plenus satis ostendit auctoris candorem et veracitatem, omnemque expellit fraudis suspicionem. Ergo etc.

III. Moyses decipere non potuisset, etiamsi voluisset.

Prob. Omnia fere facta, quæ a Moyse narrantur, publica fuerunt, et in totius populi conspectu contigerunt; uti plagæ ægyptiacæ, transitus per mare rubrum etc. Quis autem impostor eo insaniæ unquam devenit, ut voluerit immensæ hominum multitudini persuadere, eam egisse, vidisse, audivisse, quæ nec egit, nec vidit, nec audivit? Aut quæ natio ita decipere posset, ut id crederet? Neque supponi potest, gentem numerosissimam voluisse in asserendis mendaciis sibi notissimis cum Moyse conspirare. Repugnat enim, gentem integram ita omnem veritatis amorem exuere; repugnat, populum tam pervicacem cervicem submittere auctoritati impostoris sibi cogniti, ab eo duras et vix tolerabiles leges accipere, etc. Ergo etc.

ARGUMENTA CONTRARIA DILUUNTUR.

Objic. I. Facta, quæ in Pentateucho narrantur, quàm longissimè a nobis distant; atqui facta tanto a nobis temporum intervallo distantia fidem nullam merentur. Ergo etc.

Resp. neg. min. Falsum est hoc philosophorum suppositum. Facta historica vetustate non vilescunt; non minuitur certitudo temporum successu, quando monumenta, quibus ab initio innitebatur, inconcussa manent. Eadem ac patres nostri scripta habemus, quæ nec sup-

poni, nec adulterari potuerunt. Quis dubitat hodiedum de existentiâ reipublicæ Athenienſium, ac de factis, quæ, cum floreret hæc respublica contigerunt?

Obj. II. De miraculis in Pentateucho relatis, nemo, exceptis Judæis, loquitur: atqui hoc certum est falsitatis argumentum; nam si prodigia ejusmodi nostro nunc tempore fierent, ab omnibus historicis et eruditis viris celebrarentur.

Resp. 1.° neg. maj. Scriptores veteres multi prodigia a Moyse relata commemorant, ut apud Josephum, Eusebium, Huetium, aliosque christianæ religionis defensores videri potest.

2.° Paucissima nobis fragmenta veterum scriptorum supersunt; ut fatetur ipse Voltaire: *Il est triste*, ait ille (*In lib. la Philosophie de l'histoire.*), *que dans la guerre de Cèsar la moitiè de la fameuse bibliothèque de Ptolomè ait été brulée, et qué l' autre ait échauffée les bains des Musulmans, quand Omar subjugua l'Egypte...* Cæterum nemo nescit Judæos ab omnibus populis tum linguâ, tum religione et institutis fuisse divisos. Mirum ergo non est, si aliarum gentium scriptores prodigia, quæ in Pentateucho narrantur vel ignoraverint, vel non crediderint, et historiæ suæ aliisque libris inserere noluerint, aut pro more suo adulteraverint.

Obj. III. Historiæ Moysis contradicunt annales et libri gentium antiquissimarum. Ergo etc.

Resp. neg. conseq. Sicut Pentateuchi veritas et factorum, quæ in eo referuntur, fides ex omnibus certitudinis criteriis stabilitur; sic omnia concurrunt ad probandam falsitatem fabulosæ illius quarundam gentium antiquitatis. Auctores enim, qui de illâ loquuntur, testes idonei non sunt. Nam nec coævi sunt, nec monumentis certis facta sua confirmant; nec inter se consentiunt. Populorum, quorum historiam texunt, gratiam aucupantur, remotissimam illis antiquitatem affingentes, cujus

sciebant esse amantissimi; omnia sine ordine et delectu arripiunt, inanes annorum cumulos congerunt, nullâ serie factorum distinctos. Merito jactatas ejusmodi antiquitates ridet *S. Augustinus* (*Lib. XVIII. de civit. Dei,*)... » *Ridendi potius, quam refellendi sunt, qui de spatio temporum tam diversa et huic* (Mosaica) *tam exploratæ veritati contraria persuadere conantur. Cui enim narranti melius præterita credimus, quam qui etiam futura prædixerit, quæ præsentia jam videmus....* Ita quoque *Lactantius* (*Lib. V. institut. C.* 14.) et jam ante *Cicero* (*Lib. I. de divinatione.*) fabulosam hanc antiquitatem riserunt. Plures etiam inter recentiores eruditissimi viri ejus falsitatem manifestam fecerunt, ostendentes aliarum gentium chronologias detersis fabulis Mosaicæ nullatenus repugnare. Præterea obscura illa et vanissima antiquitas quarumdam gentium satis confutatur ex omnibus antiquorum temporum monumentis, quæ mundi recentem originem probant, et totius gentis humanæ quasi ab infantia ad pueritiam, et adultam ætatem progressum. Nova sunt et omnibus nota regnorum exordia, novæ artes et scientiæ, leges et historiæ populorum; quod utique Lucretius ipse agnovisse videtur, cum ait:

Verum, ut opinor, habet novitatem. Summa, recensque,
Natura est mundi, neque pridem exordia cœpit.

His generatim præmissis, non inutile fore duximus, gentium illarum, quas increduli nobis cum tantâ confidentiâ objiciunt, antiquitatem singillatim examinare: nam magnam in hoc argumento vim ponunt contra Pentateuchi historiam, magnam quoque levioris suæ eruditionis ostentationem.

Chaldæi.

Primum quidem de Chaldæorum antiquitate dicendum. Narrant *Berosus* et *Diodorus Siculus* gentem illam astro-

nomicas observationes habere, quæ usque ad Alexandri M. tempora spatium complectebantur 472,000 ad minimum annorum. — Ex his, ajunt Philosophi nostri, facile est summam Chaldæorum antiquitatem colligere.

Resp. Nihil esset hâc conclusione certius, si fides haberi posset Beroso, aliisque scriptoribus, qui hæc Chaldæorum somnia referunt. Berosus ipse Chaldæus fuit, et circa Ptolemæi Philadelphi, aut ad summum Alexandri M. tempora vixit; quibus autem usus sit monumentis, ignoramus. Unde nemo est hodiedum, qui non vanam illam Chaldæorum jactantiam rideat; iisque libenter assentiatur, quæ jam Cicero de Chaldæis dixit *(De divinatione I. 1. §. 19.)*.... *Condemnamus etiam Babylonios .... Condemnamus, inquam hos aut stultitiæ, aut vanitatis, aut impudentiæ, qui CCCCLXX. millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent, et mentiri judicemus, nec sæculorum reliquorum judicium, quod de ipsis, futurum sit, pertimescere...* Adde, quod ex Berosi historiâ pauca tantum fragmenta supersint a Josepho citata, quæ cum factis in Pentateucho relatis mirè concordant: quod cum Alexander M. Babylonem ingressus esset, Callistenes ab Aristotele rogatus astronomicas observationes quascumque apud Babylonios collegerit: nullas autem detegere potuerit, quæ ultra 1903 annos ascenderent. Jam vero si annis 1903 alios addimus 330. quibus Alexander ante Christum vixit, annum habebimus ante Christum 2233, qui juxta communem Chronologiam in tempora Nemrodi incidit, ad quem plurimi Assyriorum et Babyloniorum regni primordia referunt (13).

Ægyptii.

De Ægyptiorum antiquitate loquuntur *Herodotus (Lib. I. 11.)* et *Diodorus Siculus (Lib. I. 1.)*: præci-

puè autem *Manethon* Sacerdos Heliopolitanus, qui Ptolemei Philadelphi jussu gentis suæ historiam scripsit, in quâ tres recenset dynastiarum ordines, annos complectentes 53,535.

Verum vana hæc sunt, et omni fundamento destituta. Herodotus et Diodorus satis ipsi ostendunt, quam fidem Ægyptiorum fabulis adhibeant (14). Primus L. 11. scribit... *Quicumque credibilia videntur, is eis utatur.* Secundus ait... *portenta illos narrationum pro veritate amplexos....* Nulla quippe gens fatentibus tum antiquis, tum recentioribus auctoribus antiquæ originis avidior fuit quam Ægyptii. Quod Manethonem attinet, nihil ex ipsius historiâ superest præter fragmenta quædam Juliani africani Manethonis abreviatoris, quæ in Eusebii Chronico reperiuntur. Aliunde constat, Manethonem istum omnia sine examine congessisse, et multa narrare ridicula et absurda; v. g. mellis exundationem per Ægyptum fuisse transfusam, novam lunæ accessionem factam esse, LXX reges per LXX dies regnasse etc. Neque hoc prætermittendum est, plures simul regnasse reges in diversis Ægypti provinciis; annos quoque illorum populorum mensis unius spatio contineri, seu unam tantum lunæ conversionem significare, ut Plutarcus testatur in vitâ Numæ (15).

Sinenses.

Adversarii, ut Sinensium antiquitatem elevent, ad eorum annales appellant qui XXX, vel XL millia annorum intercessisse dicunt inter nationis Sinicæ initia, et monarchiam, quam Fohi fundavit.

Confecta procul dubio res esset, si probarent Increduli, illos Sinensium annales fidem mereri. At contrarium ostendunt probatissimi auctores, qui non tantum veteres illius populi annales explodunt, sed et recentio-

res susceptos habent, ob rationes minimè contemnendas, quas exponunt Angli historiæ universalis Scriptores lib. IV. et alibi D. *Fouquet* Episcop. Eleuteropolitanus, qui 25 annos apud Sinenses commoratus est, in erudito opere de *Chronologiâ Sinensi* probat, viros gentis illius litteratos et eruditos ultro confiteri, nihil in suâ historiâ certi esse, si altius repetatur, quam a ducentis aut trecentis ante Christum annis. Id saltem cum certitudine asseri potest; Sinenses nullos habere libros Confucio antiquiores; hic autem celeberrimus apud ipsos Philosophus DL. ante Christum annis vixit, et cum historiam gentis suæ scriberet, nihil potuit ultra ducentos annos cum certitudine repetere. Præterea nemo est, qui non fateatur, omnia fabulosa esse, quæ Fohi tempora præcedunt. Fohi autem imperium, quæcumque admittatur computandi ratio, ad summum tempora illa attingit, quæ diluvium proximè subsecuta sunt. Forsan a vero non aberraret, qui illum Imperatorem, quem Sinenses regni sui fundatorem fuisse contendunt, eundem cum Noë esse diceret, a quo omnes gentes post diluvium propagatæ sunt.

Si Increduli objectant, antiquissimas solis aut lunæ defectiones a Sinensibus observatas fuisse: respondemus 1.° antiquissimam, quæ in Sinensium tabulis reperitur, eclypsin juxta eorum, qui huic populo quam maximè favent, calculum, anno tantum post diluvium CLXXXV contigisse. 2.° Tabulas illas a Patribus Societatis Jesu fuisse correctas. 3.° Vix credibile esse populum, qui ante Europæorum adventum ne calendarium quidem conficere poterat, jám per quatuor annorum millia astrorum conversiones tam accuratè notasse. 4.° Demum neminem latere, solis eclypses aliasque cœli vicissitudines confectis semel tabulis chronologicis supputari posse. (16).

Nota. Multa quoque de Indis et Persis in lucem protulerunt novæ impietatis magistri, quæ aperto ore ex-

cepta sunt, et centies repetita a totâ incredulorum credulâ gente: verum cùm hæc non tam antiquitatem, quam Religionem et libros sacros illorum populorum spectent, hic prætermittenda duximus, et ad Cap. III. hujus secundæ partis remittenda.

Obj. IV. Multa sunt naturæ phœnomena quæ probant terram hanc quam incolimus, varias jam expertam esse partium suarum permistiones et immutationes; ex quo sequitur, eam multo antiquiorem esse, quam a Moyse traditur. Antecedens a nemine negari potest hâc nostrâ imprimis ætate, quâ omnes naturales scientiæ ac imprimis geologiæ studium tot novis auctum est incrementis. Inde novæ telluris theoriæ, nova ad præsentem terræ hujus compositionem explicandam systemata prodierunt, quibus Moysis historia funditus destruitur.

Resp. I. Etiamsi summa esset terræ antiquitas, atque tanta etiam, quantam volunt recentiores quidam systematum fabricatores, non ideo rueret Pentateuchi veritas. Chronologia Moysis ab Adamo incipit primo totius humani generis parente. Quidquid hanc chronologiam impugnat, hancque hominum ex uno parente propagationem, aut alia facta in Genesi narrata, a nobis diluendum est. Eos autem, qui dicunt, terram, antequam præsens hoc hominum genus conditum fuerit, varias subiisse vicissitudines; sex dies creationis totidem fuisse epochas, quas sibi quilibet aut longiores, aut breviores fingere pro libitu possit, non audemus tanquam revelationis hostes traducere; scimus enim sententiam hanc viris quibusdam probari, qui longe absunt ab omni impiâ molitione contra Scripturæ veritatem, cum potius Religionis tuendæ studio id agant, quamvis forsan inconsiderato.

Nobis interea persuasum est, quæcumque illa sint naturæ phœnomena a Philosophis tantopere jactata, nulla hucusque afferri potuisse, quæ cogerent a sensu obvio

Moysis recedere; nulla, quæ non ex diluvio Noëmico, vel ex particularibus aquarum eluviis, flammarum eruptionibus, terræ motibus, aliisque ejusmodi gravissimis malis deduci possint, quibus non raro convulsa fuit hæc mortalium habitatio.

Resp. II. Nullum et ex recentioribus systematibus contra Moysis historiam excusis, quod non egregiè confutatum fuerit a viris in historiâ naturali versatissimis. Omnia enim scateut erroribus innumeris, et cum legibus notis certisque naturæ pugnant; immaturi non experientiæ, aut solidioris studii, sed evagantis phantasiæ fœtus. Habemus hic confitentem rerum D.m *Buffon*, qui in suâ telluris Theoriâ (*Thèorie de la terre L. I.*) hæc ait... *Ce son des suppositions sur lesquelles il est aisè de donner carrière a son imagination . . . D' une seule de ces hypothéses on va tirer mille romans physiques, que leurs auteurs appelleront théories de la terre.*

Inst. I. Si partem telluris nostræ superiorem paulo attentius examinamus, videmus eam ex diversis materiæ stratis constare sibi invicem ita superpositis, ut ipse stratorum situs ostendat, ea fuisse ab aquis successiva alluvione, sedimenti adinstar deposita: videmus in montibus vicinis et oppositis alternam angulorum prominentium, et internorum oppositionem; montes autem ita oppositos eandem habere altitudinem. Item notum est, in verticibus altissimorum montium conchas, aliasque maris exuvias reperiri in maximas moles quandoque coacervatas, aut lapidibus marmoribusque inclusas et materia circumjectâ plenas; quasdam etiam in terræ visceribus inventas fuisse ad 800. pedum profunditatem. Atqui hæc omnia summam terræ antiquitatem ad oculum demonstrant; probant enim universam telluris partem exteriorem olim maris fundum fuisse, et talem, qualis nunc est, per successivas aquarum alluviones fuisse compositam; imprimis per illum maris motum, quo ab Oriente

in Occidentem fertur; quæ nonnisi multis abhinc sæculorum millibus effici potuerunt.

RESP. Negari non potest exteriorem telluris partem ad certam usque altitudinem fictitiam esse et ab aquis compositam: verum nihil hic est, quod tantam terræ antiquitatem probet, econtra nulla rei explicandæ aptior via est, et historiæ simul ac observationibus magis conveniens quam diluvium, quale illud a Moyse describitur. Constant, conchas marinas plerumque in superficie terræ, vel primis terræ stratis repereri. Siquæ detectæ sunt ad profunditatem 800. pedum, id ex causis accidentalibus, v. g. ex terræ motibus oriri potuit. Quod montes et rupes attinet, quibus conchæ insertæ reperiuntur; rectè dicitur, eos ante diluvium non extitisse; et montes quidem ingenti illâ aquæ commotione congestos lapides vero et rupes indurescente paulatim materiâ formatas: nam rupes ex materiâ olim fluidâ concretas esse ne ipsi quidem adversarii negare possunt; aliàs enim non potuissent conchas in se recipere. Optimè igitur et eleganter D. *Fontenelle* illas maris exuvias *numismata diluvii* vocat. (17).

Sicut autem ex solâ hypothesi diluvii, et aliarum, quæ ab eo tempore per quatuor mille annos in orbe contigerunt, mutationum omnia ritè explicantur; sic in Philosophorum vanâ suppositione nihil cohaeret, sed indigesta sunt omnia et confusa.

1. Si propter conchas marinas in montibus congestas, aut rupibus inclusas necesse est admittere, ut *Buffonius* et *Telliamedes* contendunt, terram per plura sæculorum millia aquis opertam jacuisse; explicent, cur inter illas exuvias etiam plantæ reperiantur et arbores peregrinæ; quæ utiquè tantâ aquarum mole obruta tellus producere, non potuisset.

2. Non intelligitur, quomodo mare, quod supponitur cum summis montium verticibus saltem ad libellam

compositum, ad tantam postmodum profunditatem descendere potuerit. Nam ex phisicæ legibus certum est, libram maris per abrasionem terrarum mutari non posse, quia abrasæ terre transferuntur in alias fundi partes.

3.° Observatum est conchas, quæ in montibus reperiuntur, quamvis accuratè occlusæ sint, nihilominus repletas esse materiâ circumjacente; quod fieri non potuit per lentas et successivas alluviones.

4.° Neque felicius successit Incredulis successiva illa terræ per strata compositio, quomodo enim non vident se in summam contraddictionem incidere, cum admittere teneantur in primo telluris statu hæc strata jam extitisse cum hâc differentia, quod inferiora tum fuerint, quæ jam sunt superiora? Sed excœcat vanissimos homines propriæ adinventionis amor.

5.° Imaginarius quoque est motus ille maris ab Oriente in Occidentem, quam sagacissimi naturæ exploratores tum primum invenerunt, cum eo ad systematis sui constructionem indigerent. Cui enim ignotum esse potest non terram tantum, sed et ipsius atmosphæram ab Occidente in Orientem moveri? Quis autem sibi persuadeat, mare contrario motu in Occidentem ferri cum nulla id ratio probet, et omnes observationes physicæ demonstrent, oceanum impetum facere in orientem? Hinc ora pulsat Hollandiæ et magnâ vi imminet illis regionibus; hinc viam sibi prope columnas Herculis aperuit, et novum orbem defluendo produxit. Hinc oræ pleræque occidentales abruptæ sunt, et perpendiculariter exesæ, littora vero orienti obversa minimæ altitudinis.

Inst. II. Scimus pluribus in locis olim exitisse montes ignivomos, qui lavâ suâ totum circum solum contexerunt; idque iis in locis, ubi nunc fruges nascuntur et sylvæ conspiciuntur longævis arboribus consitæ. Ex quo ita argumentum efficitur. Reperiuntur terræ tractus integri, qui quamvis ante plura jam annorum millia

lavâ obducti fuerint, steriles tamen manserunt ad hanc usque diem; ergo regiones illæ, quas non fœcundas frugibus, sylvisque ornatas conspicimus, summam probant terræ hujus antiquitatem.

RESP. NEG. CONSEQ. Materiæ, quæ ab his montibus evomuntur, non ejusdem ubique naturæ sunt. Sic Herculanum, quod prope Vesuvium ante annos 1700. adhuc extitit, hodie terrâ et lavâ obtectum est ad profunditatem 112. pedum. Porro a superficie usque ad Herculanum descendentibus plura occurrunt strata lavæ per strata terræ frugiferæ distincta.

OBJ. V. Moyses in eâ historiæ parte, quæ a mundi exordio currit usque ad diluvium, plura pugnantia narrat, plura prorsus incredibilia. Ergo etc.

PROBATUR. Primum quidem inter se apertè pugnant, quæ de lucis creatione habentur Genes. I. v. 3. et 14. Item, cum hominis creatio narratur C. I. v. 27. dicitur ... *Masculum et fœminam creavit eos* ... attamen C. II. quando Adamus in paradiso voluptatis positus est additur eum non habuisse adjutorium simile sibi; v. 18. et 20.

2.º Ridicula est geographica paradisi descriptio, quæ Genes. II. legitur a v. 10. usque ad 15. Sic et ea, quæ de Patriarcharum longævitate, et de gigantibus narrantur, omnem fidem excedunt.

RESP. AD PRIMAM ARGUMENTI PARTEM. Dubium non est, primâ statim die lucem factam fuisse, quæ tres primos dies distinxit, priusquam sol et luna formarentur: quo autem modo lux illa diem a nocte diviserit, quidve ea fuerit incertum est; forsan ingens illa luminis massa intelligitur; ex qua deinde sol et alia luminaria procreata sunt. Si autem juxta aliam non improbabilem sententiam lucem a sole distinguimus, et materiam æthereum admittimus, quæ ubique diffusa motu et vibratione sua lucem producat; dicendum est prima

die secretionem factam esse subtilissimæ hujus substantiæ, Deo motum ipsi, antequam sol et astra produceret, alio quocumque modo imprimente.

Quod creationem hominis attinet, vix responsionem meretur insulsa illa Voltarii objectio. Moyses ut Cap. I. integrum creationis opus absolveret, summatim dumtaxat de homine dixit, quæ deinde Cap. II. explicatius evolvere sibi proposuerat.

Resp. ad II. partem argum. 1.° Quo terræ loco paradisus situs fuerit, in quos fines se extenderit, diu quæsitum est ab eruditis; neque certi aliquid inveniri potuit... *locutus est,* ait Tertull. in Apolog. *divinæ amœnitatis a notitiâ orbis communis segregatus*... Ad vanas Voltarii cavillatione respondemus. 1.° Hortum, vel paradisum voluptatis exiguam tantum partem fuisse terræ Eden, in cujus Orientali parte situs erat. 2.° Per terram *Hevilath* optimè intelligi posse Arabiam, quæ auro abundat; per terram autem *Chus*, ut in hebræo habetur *Susianam,* quæ hodie adhuc *Chusistan* appellatur. 3.° Si nomen *Æthiopiæ* retinetur, duplicem juxta antiquos distinguendam esse Æthiopiam, meridionalem unam seu Æthiopiam Africæ, aliam relatè ad Hebræos orientalem. Vid. *Dissert. sur le paradis terrestre* T. I. de la Bible de Vence. *Lettres de quelques Juifs*, T. I. pag. 431.

2.° Nescio quid absurdi in illâ primorum Patriarcharum longævitate reperiri possit; post diluvium sensim decrevit hominum vita; quia alia fuit aëris temperies, et terra aquis diluta infelix facta est frugibus. Igitur necesse non est, annos fingere nostris decuplo breviores imprimis cum Scripturæ id minimè patiantur. Moyses enim præter annos etiam menses numerat, et dies mensium; loquitur de secundo, septimo, decimo mense anni etc. Vide Cap. VII. e VIII. Genes. ubi diluvium tam accuratè describitur, ut annus integer eruatur, nostris perfectè similis (18).

3.° Non Moyses solum de gigantibus loquitur, sed omnes fere historici profani; ut videri potest apud *Grotium* de veritate Rel. Christ. (*Lib.* 2. §. 16. *not.* 40. *et seq.*). Novissimè a Duce *Byron* Anglo in Americâ meridionali detecta est gens integra gigantum, qui *Patagons* vocantur, nec est, qui eorum existentiam in dubium vocet. Voyez *histoire des voyages par M.r l'Abbé Prévot*, tom. 17. Item *dissertation sur les géants*, tom. I. de la bible de Vence: *Lettres de quelques Juifs*, tom. II. pag. 327.

Obj. VI. Moyses, cum de diluvio loquitur, narrat: 1.° aquas ita omnia replevisse in superficie terræ, ut *quindecim cubitis altior fuerit aqua super montes, quos operuerat* (*Genes. VII. v.* 20. *et seq.*). 2.° Ex cunctis animantibus universæ carnis bina, imo ex singulis mundorum animalium speciebus septena arcam Noë ingressa dicuntur; at quomodo hæc fieri potuerint nullâ ratione intelligi potest. Ergo etc.

Resp. ad I. neg. min. Etiamsi explicari non posset, unde tanta aquarum copia erumpere potuerit; fides tamen deberetur narrationi, quæ omnes veritatis characteres habet, et testem habet ipsam experientiam; imprimis cum auctor Deum speciali modo interfuisse declaret. Verum evanescit difficultas, si ad hæc Scripturæ verba attenditur... *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt* (*Genes. VII. v.* 11.). Quis profunditatem illius abyssi dimensus est? Quis numeravit aquas in cœlo pendentes? In primo mundi exordio aquæ totam terram involvebant, cur non sufficerent ad eam denuo mergendam?

Resp. ad II. D. *Pelletier* in opere, cui fecit titulum: *Dissertation sur l'arche de Noë*, inito calculo demonstrat arcam, qualis in Genesi describitur, præter octo homines, omnes animalium species cum omnibus ad victum necessariis continere potuisse. Nulla ergo ex hâc parte su-

perest difficultas . . . Si opponitur, concipi non posse quomodo tot animalium genera, quorum multa sunt quibusdam regionibus, Americæ v. g. propria, subito in eum locum convenerint, ubi arca constructa erat: respondemus, Deum, qui singulas animalium species servare voluit, utique efficere potuisse, ut in ea tunc regione congregarentur. Vid. Dissert. D. *Calmet, sur le déluge.* Stolberg. 1. B. 2. Beil. über die Sündfl (19).

Obj. VII. Gen. IX. Deus dicit Noëmo . . . *Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me, et inter terram* . . . Atqui phœnomenon illud juxta naturæ leges jam ante diluvium existere debuit. Porro quæ de turre Babylonicâ, de linguarum confusione dicuntur, item de etymologia vocis *Babel* et de familiarum dispersione (Gen. XI.) nullam fidem merentur. Ergo etc.

Resp. ad 1.m Textus hebraicus non habet: *ponam arcum meum* . . . sed: *posui arcum meum in nubibus, et signum erit fœderis mei* . . . Unde tota evanescit difficultas. Si iris jam ante diluvium visa est, quod tamen non omnes concedunt, fuit tunc effectus mere naturalis per reverberationem radiorum solis in nube roridâ productus. Post diluvium vero instituta est in signum fœderis inter Deum, et Noëmi posteros.

Resp. ad 2.m Turris Babylonicæ constructio factum historicum est, quod destruere nunquam poterunt inanes Voltarii cavillationes: Cavillatur enim, cum vim tantam in illis vocibus ponit: *faciamus turrim cujus culmen pertingat ad cœlum.* Hic enim loquendi modus auctoribus tum sacris, tum profanis usitatissimus nihil aliud, quam altitudinem non communem exprimit.

J'ai vu l'impie adoré sur la terre:
Pareil au cèdre il portait dans les cieux
Son front aux cieux.

Ad 3.m Quod etymologiam vocis Babel attinet; puto, potius credendum esse Moysi, qui expressis verbis ait;

ideirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ ... quam Voltario, qui linguæ hebraicæ vix prima elementa scivit. Vox *Babel* a *balbel* derivatur : quod chaldaicum est, et idem dicit, quam *confundere*. Mirum autem videri non potest, si nomen urbis quæ totius chaldaici regni princeps fuit, chaldaicæ originis sit.

AD 4.m Si tempus, quod a diluvio usque ad dispersionem familiarum juxta Hebræorum chronologiam effluxit, alicui non sufficit; liberum illi erit LXX. interpretum chronologiam amplecti, aut inter Arphaxad et Sale Cainan numerare, et sic majus sibi spatium sumere pro libito. Probant tamen illi, qui hebræum sequuntur, Noëmi familiam usque ad tempus dispersionis ultra LX. hominum millia accrescere potuisse, quod ad primam illam terræ divisionem sufficit. Cæterum, quis tempus illius dispersionis assignabit? Cap. XI. 25. *Phaleg* dicitur hoc nomen accepisse, *quod in diebus ejus divisa sit terra;* sed non dicitur, an dispersio statim secuta sit hanc divisionem, quam multi putant a Noëmo tunc adhuc vivente factam esse. Neque ex textu concludi potest dispersionem familiarum, si de ea revera agitur, ipso anno nativitatis Phaleg contigisse; dicitur enim : *quod in diebus ejus divisa sit terra.* Hinc probabile est, *Phaleg* tempore dispersionis jam caput fuisse illius familiæ, ex qua postmodum Patriarchæ nati sunt, eum in Chaldæa mansisse, cum alii in alias regiones diffunderentur; et ob hanc causam nomen *Phaleg* a posteris accepisse (20).

OBJ. VIII. Fidem nullam merentur facta prorsus singularia, quibus Moyses vitam Abrahami exornat. Narrat 1.° Abrahamum cum 318 vernaculis quatuor reges percussisse, eosque persecutum esse usque ad Damascum, quod 300 leucis a Sodomâ distat (*Genes. XIV.*). 2.° Uxorem Loth versam esse in statuam salis (*XIX.* 26.) 3.° Abrahamum circumcisionem a Deo

accepisse (*XVII.* 10.), cum ex historiâ certum sit, Hebræos eam accepisse ab Ægyptiis. Ergo etc.

Resp. ad 1.m Abraham, cum reges illos persequeretur, non ex Sodoma exiit, sed ex valle Mambre; ab hac autem valle usque Dan, ubi hostem attigit, 50 leucæ numerari possunt; porro hostem in fugam actum persecutus est, usque Hoba. Quod autem Abraham quinque reges cum trecentis et octo vernaculis vicerit, nemini incredibile videbitur, si attenderit, reges illos vix unius aut alterius urbis principes fuisse; Abrahamum probabiliter ex regum devictorum copiis aliquas sibi adjunxisse, ac diviso in plures turmas exercitu nocte irruisse in hostes magna præda onustos, neque aliquid ejusmodi suspicatos, forsan somno et vino sepultos. Demum neque id pretermittendum est, Abrahamum Deum habuisse adjutorem: « *Benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt* » . . . Genes. XIV. v. 20.

Ad 2.m Etiamsi in facto uxoris Loth necesse esset miraculum admittere; nihil exinde probaretur contra Moysis narrationem, qui totum illum eventum ita refert, ut clarum sit, Deum speciali modo intervenisse. Josephus narrat, statuam illam suo adhuc tempore extitisse. . . . Auctor sacer libri Sapientiæ, cum de eversione Sodomæ loquitur Cap. X. v. 7. ait ... *Incredibilis animæ memoria stans figmentum salis* . . . . Hinc nullus interpretum reperitur, qui hoc factum in dubium vocet, quamvis aliqui existiment, illud ex causis naturalibus explicari posse.

Ad 3.m Herodoti et posteriorum quorundam scriptorum conjecturæ non valent contra auctoritatem Moysis, qui ait (*Genes. XVII.* 10.), Deum ipsum circumcisionis auctorem fuisse. Sed dicunt: unde ergo ritum hunc acceperunt Ægyptii? Nostrum non est hanc quæstionem decidere. Vel illam a Josepho didicerunt, qui sub Pharaone Ægypto præerat; vel ab Arabis, qui Abrahami progenies sunt, et per aliquod tempus

in Ægypto regnarunt. Hæc ultima sententia probabilior efficitur ex eo, quod Ægyptii non 8.° die infantes circumciderint, sed plerumque 13.° tantum ætatis anno, juxta morem ab Arabis retentum, qui ab Ismaele descendunt.

Obj. IX. 1.° Exod. IX. v. 6. dicitur 5.ª plagâ, quæ pestis erat valde gravis, mortua esse *omnia animantia Ægyptiorum*. Nihilominus v. 25. narratur per septimam plagam, sive grandinem periisse, *in omni terra Ægypti cuncta quæ fuerunt in agris ab homine usque ad jumentum*. Imo post duplicem hanc plagam Pharao Israelitas insecutus est cum magno equitatu et 600. curribus (*Exod. XIV.*). Atqui hæc conciliari non possunt. 2.° Exod. XXXII. dicitur Aaronem intra unius diei spatium vitulum ex auro fudisse, Moysen autem combusto vitulo aurum in pulverem conversum, et sparsum in aquam potum dedisse populo Israele. Verum, unde tanta Judæis auri copia fuit in deserto? Quomodo intra tam breve tempus in vitulum conflari potuit? Quâ arte chimicâ fieri potuit, ut aurum potabile efficeretur?

Resp. ad 1.m Per verba *omnia animantia* intelliguntur animalia omnis generis. Pestis scilicet statim per totam Ægyptum sese extendit, infecitque omnes greges animalium. Modus hic loquendi inusitatus non est. Sic Christus Matth. IV. 23. dicitur curasse omnes languores et omnes infirmitates in populo; id est omnis generis languores et infirmitates. Quod secundam plagam attinet, non debuisset auctor omittere, quod in eodem capite additur . . . *qui timuit verbum Domini de servis Pharaonis fecit confugere jumenta in domos* . . .

Ad 2.m Tantæ molis non erat vitulus ille, ut non potuerit ex auro, quod Israelitæ asportaverant, conflari; agitur enim de idolo, quod ante populum gestari debuit... *fac nobis deos, qui nos præcedant*. Vid. Exod. cap. XXII. 2. et seq.

Scriptura tempus non determinat, quod ad conflandum vitulum adhibitum fuit. Paucos dies ad id sufficisse invictis argumentis evincit auctor *des lettres de quelques juifs* (*Voyez t. I. pag.* 103. *et* 359.). Idem auctoritate virorum in arte chimicâ doctissimorum probat, aurum facili negotio potabile effici. Ergo hoc argumentum, in quo Voltarius, aliique Moysis oppugnatores vim maximam collocant, præter magnam rerum naturalium, imprimis artis chimicæ ignorantiam, nihil evincit.

OBJ. X. 1.° Moyses terram promissam depingit, ut regionem feracissimam, lacte et melle manantem: atqui constat, eam sterilem esse et omnis culturæ impatientem. 2.° Exod. XXI. numerantur spolia a Madianitis reportata 675. millia ovium, 72. millia boum, totidem fere asinorum millia, et quod omnem fidem longè superat, in regione quæ non habet nisi octo leucas longitudinis et totidem latitudinis, triginta duo millia puellarum.

RESP. AD 1.m Palestinam uberrimam olim fuisse non tantum ex auctoribus sacris probari potest, et ex immensâ prope hominum multitudine, quam regio tam arctis angustata limitibus continere non potuisset, nisi frugibus omnibus ad vitam necessariis abundasset; sed etiam ex profanis auctoribus tum antiquis tum recentioribus. Vid. *Josephum contra Appionem.* lib. 2. c. 4. *De bello judaico* lib. 3. c. 4. *Antiquitatum jud.* lib. 8. et 15. *S. Hieron.* in cap. V. Isaiæ. *Tacitum* lib. V. hist. num. 6. etc. Si hodie tanta non est terræ illius fertilitas, illud non naturæ soli, sed aliis omnino causis adscribi debet. Terram enim etiamnum ferendis uberrimis frugibus idoneam esse, fatentur viatores plurimi, quorum testimonia collegit D. Bullet *dans ses réponses critiques tom.* 1. Inter illos principem locum obtinet D. Schaw vir geographiæ et antiquitatum scientissimus, qui de Palestinâ hæc habet... *Si la terre sainte étoit aussi peuplée et aussi bien cultivée aujourd' hui, qu' elle*

l'etoit autrefois, elle seroit encore plus fertile, que la plus belle contrée de la Syrie et de la Phénicie. La stérilité dont quelques auteurs se plaignent, ou par ignorance, ou par malice, ne vient pas de la nature même du terroir.

Resp. ad 2.m Nullibi dicitur Israelitas, illam pecorum et filiarum multitudinem reperisse in castris Madianitarum, Moyses econtra refert victores per totam regionem dispersos, omnia hinc et inde rapuisse. Probarunt autem interpretes, calculo juxta communes propagationis humanæ leges inito, numerum a Scriptura expressum incredibilem non esse; etiamsi admitteretur totam Madianitarum regionem iis coarctatam fuisse limitibus, quos ipsi constituunt increduli. Vid. *lettres de quelques juifs* tom. II.

§. IV.

De reliquorum librorum V. T. auctoritate.

Quam hucusque Pentateucho vindicavimus dignitatem, eam par est, ut et reliquis libris sacris Judæorum asseramus. Eadem in iis reperitur Religio, quæ Judæis per Moysen data est; sed in quibusdam tamen veritatibus magis evoluta. Omnes divinis pleni sunt consiliis, omnes præsentem hominum actionibus providentiam, infelicem malorum exitum, paternam Dei in bonos pietatem ad oculum demonstrant; ubique sanctissimus spirat virtutis amor et zelus Religionis. Nova hic miracula, nova vaticinia occurrunt, quibus non tantum divina Religionis Mosaicæ origo confirmatur, sed etiam ad meliorem et perfectiorem via sternitur, ut merito

dici possit his quasi intermediis libris fœdus antiquum cum novo, Pentateuchum cum Evangelio connecti.

Si præsentem quæstionem vellemus paulo diligentius pertractare, integer liber conscribendus esset; itaque ea tantum dicemus et quidem summatim, quæ ad scopum nostrum proprius pertinent; plura ad criticos sacros remittimus. Cæterum monemus, nos illam, quæ de libris deuterocanonicis movetur, controversiam hic non attingere; ideoque de illis tantum libris loqui, qui tum a Judæis tum a Christianis omnibus semper divini habiti sunt.

PROPOSITIO.

Præter Pentateuchum reliqui quoque V. T. libri authentici sunt, incorrupti et fide dignissimi.

Prob. I. *Auctoritate N. T.* Libros N. T. genuinos esse, et plenam ad faciendam fidem auctoritatem habere, jam notum est ex iis, quæ Art. I. dicta sunt: atqui N. T. libri frequenter mentionem faciunt, non tantum legis et factorum, quæ in Pentateucho leguntur, sed reliquorum etiam librorum. Ex iis argumenta depromunt, Prophetarum oracula citant, facta referunt, ut legenti patet. Neque illud obest, quod ex libris V. T. etiam protocanonicis aliqui reperiantur, quorum nulla in novo Testamento expressa mentio habetur, ut: Canticum, Ecclesiastes, liber Ester, et libri duo Esdræ; nam illi omnes jam tum in canone con-

tenti fuerunt, et partem effecerunt Scripturæ, quam reperimus non semel generali testimonio a Christo et Apostolis probatam et commendatam. Vid. Joan. V. 29. *Scrutamini Scripturas* . . . Lucæ XXIV. 27, 44. II. ad Timoth. III. . . *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum* etc . . .

Prob. II. per partes. 1.° Liber genuinus is est, qui ab illo auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur, atque eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur. *Huetius* definit I. Atqui tales sunt omnes V. T. libri. Ergo etc.

Prob. min. Sunt quidem inter libros aliqui, qui nulli certo auctori tribuuntur; sed quod omnes antiquissimi sint, et ad ea tempora referendi, quibus scripti dicuntur; quod ii qui, nomen auctoris præ se ferunt, illos præcise, et non alios auctores habeant, ex notis tum intrinsecis, tum extrinsecis probari potest. 1.° Quidem modus narrandi facta, accurata circumstantiarum etiam minutarum descriptio, ac proprius cujuslibet libri character, stylus ipse, et structura sententiarum cum diverso populi stato, diversâ culturâ, moribusque cujuslibet ætatis apprimè conveniens omnem deceptionis metum removent. Accedunt 2.° notæ extrinsecæ maximi ponderis, persuasio unanimis, et traditio constans et publica omnium Judæorum et Christianorum; canon Esdræ a magnâ Synagogâ confirmatus; versio LXX interpretum tempore Ptolemæi Philadelphi ducentis et octoginta circiter ante Christum annis adornata. Intima omnium librorum inter se connexio, quâ fit, ut posteriores semper

priores supponant. Hæc argumenta imprimis valent pro scriptis Prophetarum, quæ iis auctoribus, quorum nominibus inscribuntur, semper et unanimi consensu attribuit tum Synagoga, tum Ecclesia. Neque illas prophetias post eventum confingere potuissent Christiani, cum in Judæorum quoque manibus versentur; neque ante Christum illas confingere voluissent, aut potuissent Judæi. Tempore autem quo in canonem ab Esdra relatæ sunt, recens adhuc erat Prophetarum memoria, et ex illis nonnulli exiguo annorum intervallo Esdræ reditum ex captivitate præcesserunt, fortasse et vitam ad id usque tempus protraxerunt.

Prob. II. pars. Librorum integritas iisdem argumentis evincitur. Corruptionem factam non esse, satis probant Judæorum summa in libros suos sacros religio, versionis grecæ cum codicibus hebræis consensus, interpolationis impossibilitas, quæ in omnibus exemplaribus omnium utique Judæorum fieri debuisset. Porro non videtur, quæ tanta potuisset esse ante Christum interpolationis ratio, ut totam nationem ubique tunc dispersam simul ad fraudem impulisset. Post Christum autem nihil ejusmodi nec a Judæis, nec a Christianis tentari potuisse in aperto est.

Prob. III. pars. Valent ab probandam horum librorum veritatem omnia ea argumenta, quæ jam a nobis exposita sunt, cum de Pentateuchi veritate agebatur. Facta in iis referuntur publica, ad totius gentis historiam pertinentia, cum nationis integræ statu et fatis intime connexa, non raro toti

populo probrosa, aut principibus maximè adamatis, quique gloria gentis suæ et decus habebantur; parum decora. Hæc autem narrantur a viris vel coætaneis, vel tempori, quo res contigerunt proximis; scientia, dignitate, pietate et religionis studio insignibus, quorum in narrando candorem et ingenuam simplicitatem non possumus satis admirari. Taceo hic tot illustres prophetias in illis libris contentas et jam diu eventu completas, quæ cum familiare Dei cum viris illis consortium probent, summam etiam eorum scriptis conciliant auctoritatem.

Vid. *Huetius* in demonst. Evang. prop. 4. post. cap. 14. de libro Josue et reliquis.

SOLV. QUÆDAM ADV. ARG.

Obj. I. contra libr. Josue. Libri hujus et auctor et ætas a viris doctis in dubium vocantur; plurima enim in eo leguntur, quæ ætatem exigunt Josue recentiorem. Sic. cap. XIX. refertur expeditio Danitarum, quæ Judicum tempore contigit, quemadmodum ex cap. XVIII. libri Judicum scitur. Eodem XIX. cap. mentio fit terræ *Chabul*, quam constat multo post tempore ita nominatam fuisse ab Hiram rege Tyri (*III. Regum. IX.*) etc.

Resp. Multa sunt, quæ Josuem libri auctorem esse persuadent; imprimis ea, quæ in postremo libri capite leguntur (*Josue XXIV.* 26.)...*Scripsit quoque Josue omnia verba hæc in volumine legis Domini* ... Quæ prorsus significant Josue ad exemplum Moysis res a se gestas litteris commendasse, et commentaria sua ad calcem libri legis a Moyse scripti adjecisse, quemadmodum ei adjunctus nunc est in interpretationibus græcis et lati-

nis. Quod etiam Ecclesiastici auctor respexit, cum de Josue ait (*Eccl. cap. XLVI.*), eum Moysis successorem fuisse *in Prophetiis*, id est, in librorum, qui divinitus inspirati sunt, scriptione. Dissolvuntur etiam argumenta contraria ab illis, qui librum in Josue transcribunt: 1.° Expeditionem Danitarum forsan additam fuisse dicunt a Samuele aut alio auctore hagiographo; nisi velis *Lesem* apud Josue urbem distinctam fuisse ab illâ, quæ Judicum XVIII. *Lais* vocatur. 2.° Negant terram *Chabul* libri Josue, quæ vicus est in confinis Ptolemaidis, eandem esse cum illâ, cui nomen hoc a rege Hiram inditum est, et quæ regiuncula erat viginti constans oppidis.

Fatendum tamen hæc aliqua argumenta non exiguam interpretibus parere difficultatem eosque in varias traxisse sententias. Multis nunc placet hæc conciliationis via; Josue ajunt eorum quæ ab ipso gesta sunt scripta commentaria reliquisse, quæ ab auctore posteriora, puta Samuele, in ordinem digesta sunt, retentis propriis commentariorum verbis. Vid. Sandbüchler Einleit in die Bücher des alten Bundes, 2.tes Hauptst. von dem Buche Josue.

Instant. In libro Josue facta quædam narrantur incredibilia. Cap. X. dicitur, solem et lunam stetisse ad vocem Josue, et quidem spatio unius diei, quod sine magnâ totius universi perturbatione fieri non potuisset. Cap. VIII. Josue legitur ædificasse altare Domino ex lapidibus impolitis, et scripsisse super lapides Deuteronomium legis; sed impossibile est integrum Deuteronomium duocedim lapidibus insculpere, tot enim fuisse fert Rabbinorum traditio. Ergo etc.

Resp. ad I.m De miraculo agitur, cujus solus Deus auctor esse potest; neque ex legibus naturæ argumentari licet cum naturæ Auctore, qui cursum unius planetæ inhibendo, utique efficere potuit, ut reliquæ mundi

partes nihil inde paterentur. Hæc breviter notasse sufficiat; qui autem hujus aliarumque difficultatem solutionem desiderat, pleniorem et accuratiorem, adeat interpretes; præter eos, qui tam satis noti sunt, consuli possunt D. *Janssens* hermeneutica sacra t. I. p. 277. — La Bible vengée, t. III. p. 396. (21).

AD II.m Hoc argumentum mera est philosophorum cavillatio; primum nihil cogit illam rabbinorum traditionem admittere, quæ altare vult ex XII. lapidibus extructum fuisse: tum et hâc admissâ probatum est integrum Deuteronomium facile inscribi posse XII. lapidibus, quorum quilibet sex tantum pedes haberet altitudinis, quatuor latitudinis, et quidem etiamsi in uno tantum latere litteræ inscriberentur.

OBJ. II. Libri Judicum authenticitas probari non potest, multa econtra ostendunt illum recentioris ævi esse. Ergo etc.

RESP. AD I.m Concedimus, librum Judicum ab ipsis Judicibus non esse conscriptum, cum unius texturæ opus esse appareat. Attamen vetustissimum esse dubitari non potest, atque ante septimum Davidis annum exaratum fuisse vel ex eo evidens est, quod Cap. I. Jebusæi dicantur habitare in Jerusalem *usque in præsentem diem*: constat autem ex II. Regum V. eos a Davide ex urbe fuisse expulsos. Ex his conjiciunt eruditi. Samuelem libri auctorem esse; neque enim probabile est prophetam hunc cum rempublicam Hebræorum Dei nutu et consilio restituendam suscepisset, præteritarum rerum, quorum Deum auctorem agnoscebat, et quæ ad populi instructionem et commonitionem quam plurimum valebant, memoriam ita neglexisse, ut eas oblivione extingui pateretur; sed potius ex commentariis variis temporibus exaratis Judicum historiam collegisse et concinasse credendum est.

AD II.m Nihil ad labefactandam libri dignitatem va-

lent, quæ ab adversariis objiciuntur ex Cap. XVIII. v. 30. et 31. Illa quippe verba: *usque ad diem captivitatis suæ*, de captivitate Babylonicâ intelligi non possunt, nam Michæ idolum tum periit, cum de Silo ablata est arca, ut in prælium adversus Philistæos produceretur, I. Reg. cap. IV. Quæ autem adduntur.... *In diebus illis non erat rex in Israel* liquido indicant, captivitatem illam contigisse antequam Israelitæ reges haberent. Neque id movere nos debet, quod *Salem* primo jam capite *Jerusalem* vocetur. Appellationem hanc recentioris ætatis esse absque fundamento asseritur; nam in libro Josue sæpius occurrit; ex quo probabile fit, eam ab ipso Josue urbi fuisse inditam. Ita censet Huetius, loco cit. de lib. Judicum, N.º IV.

Obj. III. Negari nón potest, libros Regum incerti et recentioris auctoris esse, ideoque fidem non mereri. et profecto nimis absonum est, duos priores Samueli inscribere, ut Hebræi faciunt; cum tamen historiam perducant usque ad unctionem Salomonis in regem.

Resp. Quicumque auctor sit librorum Regum, quem alii Jeremiam esse volunt, alii Esdram; certum est eum hoc opus consentiente et approbante Synagoga suscepisse; et præ manibus habuisse publica commentaria, ex quibus fortassis omnes quatuor libros digessit. Apud Hebræos enim sicut apud omnes alias gentes, acta annua et diurna in litteras diligentissimè relata sunt. Imprimis prophetæ id sibi negotium sumserunt, ut res ætatis suæ memorabiles litteris consignarent; varia habentur hujus rei argumenta in ipsis Regum libri, in quibus sæpe laudantur, — liber verborum dierum Salomonis; liber verborum dierum regum Israel; liber verborum dierum regum Juda. *I. Paralip. XXIX.* 29. *dicitur*... Gesta autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuelis videntis, et in libro Nathan Prophetæ, et in volumine Gad videntis... *II. Paralip. XXVI.* 22...

Reliqua autem sermonum Oziæ priorum et novissimorum scripsit Isaias filius Amos Propheta ... *ibidem cap.* XX. 34. . . Reliqua gestorum Josaphat priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digessit in libros Regum Israel... — Cum vero auctores librorum Regum et Paralipomenon crebrius ejusmodi commentaria tum adhuc existentia appellant, novum subministrant suæ veracitatis argumentum. Quod autem duo priores libri Regum *Samuelis* esse dicantur; ratio est, quia priora capita a Samuele scripta sunt; quibus dein in eodem volumine a Nathan et Gad Prophetis addita sunt, quæ post eum contigerunt. Unde totum volumen *Samuelis* appellatum est.

Obj. IV. Multa in libris propheticis continentur, quæ probant eorum auctores Judæorum credulitati illusisse, aut homines fuisse fanaticos et mente parum sanos. Pauca ex tanto numero argumentorum afferamus. 1.° Plurima a Prophetis prædicta eventu completa non sunt. 2.° Quædam narrantur tam singularia, ut omnem fidem repellant; ut tota Jonæ prophetæ historia et quæ de Nabucchodonosore dicuntur Daniel IV. 3.° Prophetæ contendunt, se Dei jussu dixisse aut egisse, quæ Deum quam maximè dedecent; ut cum Isaias capite XX. per tres annos nudus ambulavit: cum Ezechiel cap. IV., ait, mandatum sibi a Deo, ut super sinistrum latus dormiret per dies 390 et super dexteram per dies 40; et panem stercore humano operiret; cum Oseas cap. I. declarat, se præceptum accepisse a Deo, ut sumeret sibi uxorem fornicationum, et faceret filios fornicationum 4.° Idem Ezechiel cap. XXVII. de *Pygmæis* loquitur, vel hominibus unius cubiti cum dimidio, qui turres defendebant urbis fortissimæ Tyri, quod apertè fabulosum est.

Resp. ad I.um Si unam aut aliam Prophetiam eventu completam fuisse, ex historicis monumentis probari non potest, id fit tantum, quia hæc monumenta desunt. Ubi-

cumque autem nos historia non deserit, ibi manifestè patet vaticiniorum eventus.

Ad II.m Nihil est in Prophetia Jonæ quod aut Deum dedeceat, aut divinam superet potentiam; atque hoc nobis sufficit. Itaque necesse non est, historiam in parabolam vertere; hoc enim nec ipsa narratio patitur, neque, qui eam respiciunt, Evangelici textus. Vid. Matth. XII. 40. Luc. XI. 30.

Quæ Daniel IV. de Nabuchodonosore narrantur, extraordinaria quidem sunt, sed nullo modo incredibilia. Nam 1.° divinæ majestati maximé conveniebat impiissimi regis superbiam edomare terribili hac calamitate, et populos insigni prodigio edocere, unum esse cœli terrarumque regem, qui imperio suo omnia contineret. 2.° non dicitur Regem fuisse in feram mutatum. Verosimilius est, plagam a Deo immissam morbum aliquem fuisse, qui latinis Melancholia canina aut lupina vocatur, græcis λυκανθρωπία; quo qui laborant, ita quandoque insaniunt, ut in feras se mutatos esse imaginentur, et cum mentis usu, etiam oris et linguæ usum perdant, atque inconditas tantum et bestiales voces emittant, aliaque, quæ feris propria sunt, facient et patiantur. 3.° Nihil impedit, quominus per septem tempora septem menses intelligamus, aut forsan quatuordecim, si ad morem orientalium attendimus, quo annum in sex partes, aut tempora dividunt.

Ad III.m Prophetæ, quæ futura erant non verbis tantum prænuntiabant, sed et actionibus symbolicis, idque mandante Deo, ut scilicet fortius animis imprimerentur oculi subjecta fidelibus. Neque abhorrebant hæc a moribus illorum temporum.

Isaias nudus incessisse dicitur, quia depositâ exteriore veste, quâ homines liberi utebantur, vili tunicâ indutus erat more servorum; ut designaret Judæos servos futuros. Scilicet vox *nudus* nec in hebræo, nec in alio

quocumque idiomate absolutam nuditatem exprimit. Vid. lib. II. Reg. cap. XIV. et XX. Sic et Virgil. in Georgicis . . . *Nudus ara . . . sere nudus. . .*

Quæ Ezechielem Prophetam spectant, possunt, si velis, de visione aliqua explicari. Ita ea intelligunt tum antiqui quidam interpretes, tum ex recentioribus non pauci; quamvis hæc sententia nobis videatur magis eludere difficultates, quam solvere. Quidquid sit, id certe falsum est, et insigne Voltarii mendacium, quod dicat Ezechielem jussum fuisse panem cum humano stercore manducare. Prophetæ injunctum fuit, ut panem suum super fimo bovis coqueret; idque nullius admirationem habebit, si attendatur, in regionibus Orientis, quæ ligni penuria laborant, homines pauperes fimo armentorum ad solem indurato uti ad coquendos panes. Non poterat summa miseria, quam populo prænuntiabat, significantius exprimi.

Caput I. Oseæ varias patitur interpretationes, quas afferre nimis longum est. Omnes in eo consentiunt, quod Propheta non adierit mulierem meretricem, sed eam legittimo matrimonio sibi copulaverit, in quo certe nihil contra bonos mores peccavit. Hæc porro actio symbolica erat, et ex contextu explicanda est.

Ad IV.m Quia a Vulgata *Pygmæi* dicuntur, in hebræo vocantur עַמָּדִים (*gammadim*); quo nomine alii populum intelligunt Tyro vicinum, alii viros fortes et robustos a radice עָמַד (*amad*) stetit, constitit. S. Hieron., qui auctor est versionis nostræ, ita se ipsum interpretatur in commentar . . . *Pygmæi, id est bellatores ἀπο της πυγμης, quæ græco sermone in certamen vertitur . . .*

Obj. V. Samaritani, qui Pentateuchum cum Judæis accipiunt, reliquos omnes V. T. libros rejiciunt: ergo recens omnino librorum illorum est ætas.

Resp. neg. conseq. 1.° Quod Israelitæ decem tribuum a quibus Samaritani legem acceperunt, libros Judæo-

rum post schisma conscriptos non admiserint, mirum esse non potest. An reliquos schismate antiquiores habuerint, incertum est; nam quamvis illi libri scripti jam fuerint, et magno cum pietatis fructu vulgo legerentur, nondum tamen publica auctoritate consecrati erant; nondum enim canon extiterat scripturarum. Porro Davidis et Salomonis libris magna esse non potuit apud illas tribus auctoritas, quæ Davidicæ familiæ infensissimæ erant. 2.° Longe diversa erat religio Samaritanorum, quos Salmanasar ex ditione sua in Samariam transtulit, et Israelitarum, quos in Assyriam traduxit. Samaritani ad Israelitarum gentem non pertinebant, et ille sacerdos X. tribuum, qui ab eos missus fuit a rege Assyriorum, id tantum muneris habuit, ut populum illum edoceret legitima Dei terræ; ad hoc autem sufficiebat Pentateuchus.

Nota. Multa alia, quæ contrà libros V. T. objiciuntur, omittimus, ne in nimiam molem accrescat opus. Cæterum in catholicorum commentariis una cum solutione legi ea possunt; nam ex illis Increduli argumenta sua exscripserunt, neglecta responsione. Plurima adhuc a nobis solventur tum in decursu hujus operis, tum in illa demonstrationis catholicæ parte, quæ de Scripturarum divina origine, tum de canone, versionibus etc. agit.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 8. Scimus, hanc divisionem librorum tum V. tum N. T. in *legales*, *historicos*, *morales*, et *propheticos* non omnibus probari: sed difficile esset, aliam invenire, quæ omni vitio careret. Scriptores sacri diversis temporibus scripserunt, nulla facta inter se materiarum divisione, nec alium sibi scopum præfixerunt, quam ut prodessent legentibus. Hinc legibus facta, morumque præceptis vaticinia permixta reperimus, atque his iterum historiæ morumque documenta. Cum igitur non de systematica rerum divisione hic agatur, sed de commoda aliqua librorum in classes distributione ad juvandam candidatorum memoriam, non video, cur non eam retineamus, quæ jam usu aliquo modo invaluit et ubique fere eundem, quem libri sacri in nostra vulgata editione tenent, ordinem servat.

Antiquam Hebræorum divisionem refert S. Hieron. in prologo galeato, qui vulgatæ editioni præfixus est. Scilicet Hebræi juxta numerum litterarum, quibus hebræa lingua comprehenditur, XXII. volumina veteris legis supputant; eaque dividunt, in *legem* seu quinque libros Moysis: in *prophetarum* octo, et in novem *hagiographa.*

(2) Pag. 33. A pluribus jam eruditis viris probatum est; ut observat D. *Dobmeyer* T. III. p. 48, libros

sacros in iis, quæ historiam, geographiam, et chronologiam spectant, aut exterarum gentium fata et celebriores viros, cum iis, quæ ab aliis auctoribus narrantur, mire concordare. In exemplum adduci potest Taciti testimonium l. XV. annal. N. 44., quod D. Gibbon nulla vaferrimi ingenii calliditate obscurare potuit.

Sieh auch Schwarz Haudb. II. Bd. Seite 162, und III. B. Seite 21.

Observant critici in iis, quæ ab Evangelistis de Christi accusatione et condemnatione narrantur, totam formam judicii ad normam juris Romani expressam esse: quod argumento est, narrationem non esse ex ingenio confictam, sed a testibus coætaneis exaratam, qui ea, quæ scriptis suis tradunt, vel ipsi viderunt, vel ab oculatis testibus acceperunt. Vid. *Hoocke* t. II. p. 368.

Neque illud prætermittendum, quod non exiguum probationi pondus addit; eo præcise tempore in Judæa tantam, tamque subitam rerum tum publicarum, tum particularium mutationem factam esse, ut illius provinciæ status sæculo 1.° ad finem vergente alius omnino fuerit ab illo, quem Christi et nascentis Ecclesiæ tempora viderant.

(3) Pag. 36. Nimis longum esset omnes Patrum, qui proximi fuerunt Apostolorum tempori, textus referre, in quibus verba Evangeliorum sonant. Videri potest D. *Bergier*, *Certitude des preuves du Christianisme*, ejusdem *Traité historique* T. VIII. *La relig. prouvée par les faits*, Tom. II. *Bible vengée*, Tom. V. pag. 280 et seq. *Hoocke*, Tom. II. pag. 362. *Duvoisin*, *Demonst. Evang.* cap. II. Unum tantum aliudve testimonium in exemplum afferamus. *S. Clemens Rom.* Apostolorum discip. in epist. ad Cor. ait ... *Miseremini, ut misericordiam consequamini; dimittite ut vobis dimittatur* ... *qua mensura metimini, et vobis mensurabitur* .... quæ verba aperte ex

S. Marci Evangel. desumpta sunt. S. *Ignat.* in *epist. ad Smyrnios* ad cap. III. S. Matthæi evidenter alludit, cum scribit... *Baptizatus est Christus a Joanne, ut impleatur omnis justitia*... Ex eo quod Patres non expressis verbis Evangelia citent, nihil conficitur; nam 1.º ea erat illo tempore Patrum consuetudo, imprimis quando ad fideles scribebant, quibus Evangelia ex frequenti lectione nota erant. 2.º Etiam ex Veteri Testamento testimonia plurima proferunt nulla facta libri mentione. 3.º Quod ea non ex traditione tantum habuerint, sed scripta legerint, probat testimoniorum numerus et diversitas, verborum cum textu Evangeliorum consentio; tunc et illud quod sæpius additum reperimus: *Ait Dominus in Evangelio. Alia quoque Scriptura dicit. Sicut scriptum est.* Illis qui dicunt libros N. T. tertio tantum sæculo, vel ut quibusdam placet, sub Trajano, seu secundo ineunte evulgatos fuisse, unicum hic opponimus Justinum, qui initio sæculi II. vixit, testatur autem *Apolog. I.*, libros Evangeliorum tunc in conventibus Christianorum lectos fuisse, et quidem ex antiqua consuetudine... *Sicut priscis traditum.*

(1) Pag. 36. ead. S. *Irenæus*, qui exeunte sæculo II. floruit, eadem quatuor Evangelia laudat, quæ nos hodie habemus, eaque sola omnium Christianorum suffragiis comprobata scribit. *Origenes* se ex traditione accepisse ait *quatuor Evangelia, quæ sola in universa Dei Ecclesia, quæ sub cœlo, citra controversiam admittuntur.* Vid. *Euseb.* Hist. Eccl. lib. V. cap. 8. et lib. VI. cap. 25. — *Tertull. de præscript.* cap. 36. præcipuas S. Pauli epist. nominat, quorum autographa ait suo tempora adhuc extitisse... *Percurre Ecclesias Apostolicas... apud quas ipsæ authenticæ litteræ (Apostolorum) recitantur, sonantes vocem et repræsentantes faciem uniuscujusque...*

(5) Pag. 40. Si Evangelia apocrypha, quæ primo sæculo prodierunt, propius examinentur, ait D. *Beausobre* celebris inter Calvinianos scriptor, *Histoire du Manich. liv. I.*; difficile non est videre, ea a veris parum differre; totumque discrimen in eo consistere, quod aliqua minoris momenti vel detrahant, vel adjiciant; quæ autem addita reperiuntur, non ideo falsa habenda sunt, sed vel traditione conservata, vel ex alio libro authentico quidem, sed non canonico excerpta. Sic Evangelium sancti Matthæi cum aliquibus mutationibus dictum est *Evangel. Cerinthi* et *Carpocratis*; et *duodecim Apostolorum*, et *secundum Hebræos*, et *secundum Nazaræos*, *aut secundum Syros, secundum Ebionitos, secundum Barnabam*, et *secundum Bartholomæum*. Porro alia sunt falsa Evangelia aperte ab hæreticis fabricata, quæ non tam narrationem historicam exhibent, quam opinionum et errorum deliramenta, quibus Valentiniani et Gnostici tum temporis suos deludebant. Tale est *Evangel. Valentini*, vel *Valentinianorum*, quod etiam *Evangelium veritatis* vocabant; Evangel. a Gnosticis editum, et *Evangelium perfectionis*, inscriptum. Vid. Doctiss. *Hermanni Janssens, Hermeneut. sacram*, T. 2. §. 248. de Evangeliis apocryphis. *Calmet, Dissert. in Evangel. apocry.* commentario in sanctum Matthæum præfixam. Ejusdem Diction. bibl. voce: *Evangelium*. D. *Beausobre* lib, jam citato primorum Patrum in dijudicandis Scripturis veris et apocryphis intelligentiam et sagacitatem mire extollit, eosque ad sanæ ac solidæ critices regulas omnia diligenter expendisse probat. Denique adnotandum est, scripta illa apocrypha, quamvis a patribus dissentientibus vulgata, Christi Resurrectionem et Ascensionem aliaque miracula, quæ præcipuum Religionis nostræ fundamentum sunt, continere; ideoque in hac parte magis confirmare nostrorum librorum testimonium, quam eorum auctoritatem minuere.

(6) Pag. 47 ... *Je crois volontiers les histoires, dont les témoins se font égarger ... Pensées de Pascal.* chap. 28. pensée 72. Sunt qui dicunt Apostolos, aliosque Christi discipulos miracula confinxisse ideo tantum, ut pia hac fraude auctoritatem sibi conciliarent, sicque doctrinam, quam sciebant veram et sanctam esse, atque humano generi utilissimam, facilius persuaderent. En novi generis impostores! Sed si doctrinam persuadere potuissent, admissa veritate factorum; nondum intelligitur, quomodo potuissent tot facta, et tam extraordinaria orbi universo obtrudere a nemine visa, nullaque auctoritate suffulta. Insulsum hoc commentum egregie refutat D. *Bonnet* Genevensis, *dans ses recherches philosophiques sur les preuves du Christianisme,* Chap. XVI. Mirum, quot suppositiones admittant adversarii prorsus incredibiles, ut ea, quæ summe credibilia sunt, destruant! » Je suppose, *ait auctor citatus*, que ces hommes auraient en conséquence feint des miracles, et se seraient produits ainsi comme des envoyés du Très-haut; je suppose, qu' inspirés et soutenus par un genre d' heroïsme si nouveau, il se seraient devoués volontairement aux souffrances et à la mort, pour soutenir une imposture, qu' ils auraient jugée si utile au bonheur du genre humain: voilà déjà un grand entassement de suppositions, toutes très-singulières. Je me demande d' abord à moi-même, si un pareil heroïsme est bien dans l'ordre moral? Je dois éviter sur-tout de choquer le sens commun...des hommes qui, loin d'être assurés, que Dieu approuvera leur imposture, ont au contraire des raisons trés-forte à craindre, qu' il ne la condamne; s' esposeront-ils aux plus grandes calamités, aux plus grandes perils, à la mort pour défendre et propager cette imposture?...A péine pourrais-je concevoir qu' une heroïsme si singulier eut pu se glisser dans une seule tête: comment concevrais-je, qu' il se fût emparé de plusieurs têtes, et qu'il eût

agi dans toutes avec la même force, la même constance, la même unité? »

(7) Pag. 48. Qui Evangeliorum sublimem et inimitabilem semplicitatem non admiratur, hunc omni veri bonique sensu destitutum esse oportet. Unde viris illiteratis et plebejis nova hæc narrandi ratio, quam nulli unquam sapientum libri assecuti sunt? Cuncta ita moderate et candide dicunt; ut nemo non videat, eos procul abfuisse ab omni humano affectu ... » Jamais la vertu n' a parlé un si doux langage; ait Rousseau (*observations sur. la résponse etc.*). Jamais la plus profonde sagesse s' est exprimée avec tant d' énergie et de simplicité. Et alibi (*Émile* T. III. p. 179.) ... » Voyez les livres des Philosophes avec toute leurs pompe; qu' ils sont petits près de celui-là! Se peut-il, qu' un livre à la foi si sublime, et si simple soit l' ouvrage des hommes? ..: Voyez, aussi *Bonnet recherches philosophiq.* chap. XIX., ubi exempli causâ citat, quæ Matth. IX. leguntur ... *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit et abiit in domum suam* ... Similia habentur Joan. V. 8. et 9. Et illud Actor. III. 12. ... — *Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare?* — Ubi hæc subjicit auctor; » A ce trait si caractèristique méconnaitrais-je l'expression de l' humilté, du dèsintèressement, de la verité? J' ai un coeur fait pour sentir, et je confesse que je suis ému toutes les fois, que je lis ces paroles. »

» Idem argumentum tractat D. *Rollin, Traitè des etudes*, tom. II. liv. IV. chap. III. *de l' èloquence de l' Ecriture sainte*, ubi in exemplum affert hæc Lucæ XXIII. ... » *Ibi crucifixerunt eum* ... » Plus, *ait ille*, on fait attention au caractère inimitable des evangelistes, plus on y reconnait la conduite d' un autre esprit, que celui de l' homme etc. »

(8) Pag. 48.... » Parceque un fait n' est jamais mieux connu, que lorsqu' il est plus circostancié; et qu' un concert secret entre les déposans n' est jamais moins présumable, que lorsque les dépositions embrassent les circostances *essentielles* du fait, sans se ressembler dans la manière, ni dans les termes: le témoignage veut des dèpositions circostanciées *convergentes* entre elles, et *variées* néanmoins dans la forme et dans les expressions. *Bonnet, Recherches philosophiq.* chap. VIII. *Voyez le même* chap. XXVI. — Neque prætermittere possumus notum *Rousseauvii* testimonium, quo finem imponimus iis; quæ de librorum N. T. auctoritate dicta sunt. » Dirons-nous, que l' histoire de l' Èvangile est inventée à plaisir? Ce n' est pas ainsi qu' on invente, et les faits de Socrate, dout personne ne doute, sont moins attestés, que ceux de J. C. Au fond c' est reculer la difficulté sans la détruire; il serait plus inconcevable, que plusieurs hommes d'accord eussent fabriqué ce livre, qu' il ne l' est qu' un seul en ait fourni le sujet. Jamais des auteurs Juifs n'eussent trouvé ce ton, ni cette morale, et l' Èvangile a des caractères de vérité si frappans, si perfaitement inimitables, que l' inventeur en serait plus étonnant, que le héros. » (loco citato).

(9) Pag. 53. Difficile non est causam invenire, cur tot auctorum gentilium libri perieriut. Cogitemus urbis Romanæ incendium sub Neronis imperio; bella intestina sævissima, et totius Italiæ crebras devastationes; tum barbararum gentium in imperium Romanum irruptiones, provinciarum depopulationes, urbium excisiones, et cœcum in artium et litterarum monumenta Vandalorum furorem. Cogitemus recentiores Saracenorum incursiones, et strages a fanaticis hominibus religioni et litteris illatas. Iniquum igitur esset Christianis vitio dare, quod nulla eorum culpa factum est. Nam et Patruum antiquorum

scriptis injuria temporum non pepercit. Neque mirum videri debet, quod Christiani, quamvis paganorum opera ex industria non destruxerint, majorem tamen in conservandis et describendis Scripturæ et Patruum libris, operam collocaverint. Id magis mirandum, tot adhuc ex profanis auctoribus volumina superesse, a Christianis ac plerumque a Monachis descripta.

(10) Pag. 58. Opponunt adversarii; Mariam, quæ in Evangelio cognata Elisabeth vocatur, ex eadem tribu descendere, ex qua Elisabeth genus duxerat; hanc autem ex tribu Levi ortam fuisse ex eo evidens est, quod uxor dicatur *Zachariæ* sacerdotis, et Numer. XXXVI. 7. et 8. a Domino præceptum fuerit, ut viri uxores ducerent de tribu et cognatione sua. Respondemus, legem illam urgeri non potuisse eo tempore, quo Judæorum natio fere ex sola tribu Juda constabat, Sacerdotes autem, et Levitæ huic tribui permixti videbant. Unde, cum unum ex duobus necessario admittendum sit, vel Sacerdotem cum filia ex tribu Juda conjunctum fuisse; vel Josephum, qui certe ex tribu Juda descendebat, uxorem sumpsisse ex filiabus Aaron; nemo non videt, primum multo probabilius asseri, quam secundum. Imprimis si attendatur, Josephum ex stirpe regia ortum facilius uxorem ex eadem familia invenisse, quam virum sacerdotalis generis, in propria tribu.

(11) Pag. 74. Forsan non sine probabili ratione negari posset adversariorum suppositum, scilicet Chananæos Moysis tempore adhuc terram illam occupasse, quam Judæi ingressuri erant. Duo antiquissimi scriptores Polemon et Manethon testantur, eos jam tum sedibus suis pulsos fuisse a populo *pastorum*, qui in Ægyptiorum annalibus famosus est. Inter recentiores testem habemus Philosophis minime suspectum, D. *Frè-*

ret, qui in opere, quod inscripsit: *Défense de la chronologie contre le systéme de Newton* inter alia, hæc habet. » Les anciens Chananéens, obligès d'abandonner les montagnes qu'ils occupaient encore au temps d'Abraham, se retirérent d'un côté dans la plaine du Jourdain, et de l'autre sur les bords de la Méditerranée, où se trouvant en trop grand nombre, ils comméncerent à envoyer des colonies dans les îles, et dans les pays, dont ils étaient séparés par le mer. Les habitans des montagnes de la Judée sont toujours distingués par l'écriture et nommés Jébuséens, Amorrhéens, Hethéens, Phéréséens, Héyéens etc.

(12) Pag. 84. Tanta est Interpretum in annis mundi computandis differentia, ut plus quam XC. diversæ sententiæ numerentur. Ea, quæ numerum annorum plus cæteris coarctat, usque ad Christum annos exhibet 3740; quæ autem spatium maxime extendit, annos computat 6984; quod discrimen efficit 3244 annorum. Verum non est, cur his difficultatibus immoremur, quæ ad historiæ fidem, ordinem et naturam factorum nihil conferunt. *Hujusmodi hærere quæstionibus*, ait *Hieronym.* (*Epist. ad Vitalem*), *non tam studiosi, quam otiosi hominis est* . . . Alibi (*In cap. III. Epist. ad Titum.*) ejusmodi de numeris annorum quæstiones inutiles et vanas appellat, quæ tantum speciem scientiæ habent, cæterum nec dicentibus, nec audientibus prosunt. *Quid enim mihi prodest*, ait *scire quot annos vixerit Mathusalem?* Sic et S. Augustinus ait (*Lib. XV. de civit. Dei cap.* 13.); » *Etiam nunc, cùm numeri non faciunt intentum ad aliquid* . . . . . *et negligenter describuntur, et negligentius emendantur* . . . Rem ipsi Ecclesiæ tanti momenti visam non esse ex eo cernimus, quod, licet Vulgatam, quæ Hebræorum chronologiam sequitur, authenticam declaraberit, ipsa tamen in Martyrologio ad 25.^{m} Decembris Græcorum computationem sequatur.

(13) Pag. 94. Plus hic adversariis concedimus, quam necesse esset; illud enim quod Callisthenes astronomicas observationes annorum 1903 apud Babylonios invenerit, Voltarius ex Simplicio refert, qui 900. post Alexandrum annis scripsit. Cæterum *Aristoteles*, ad quem missæ dicuntur illæ observationes, de illis silet, quamvis L. 2. *De cœlo* copiose de hac materia loquatur. Sed et *Hypparcus* astronomiæ peritissimus, qui 100 ante Christum annos vixit, eas videtur penitus ignorasse. Plinius (*Lib. VII. cap.* 56.) duos quidem ex veteribus citat; qui de Babyloniorum observationibus loquuntur. Sed 1.mus *Epigenes* nomine, quem gravem auctorem vocat, illis annos tantum 720 attribuit; secundus est ipse *Berosus*, qui Chaldæorum antiquitati impensius favet; et nihilominus fatetur, se observationes tantum invenisse 490 annorum. Vid. *Bible vengée* T. I. p. 202.

(14) Pag. 95. Herodoti historiam gallice interpretatus est vir egregius *D. Larcher*, magni inter litteratos nominis. Is primum animadversiones scripserat in opus Voltarii, quod *Philosophia historiæ* inscribitur, ac infinitos quibus ille liber scatet, errores detexit; quod odium in illum concitavit totius sectæ philosophicæ, atque imprimis Voltarii, qui eum non rationibus, sed conviciis et probris scurrarum more aggressus est. Ut tantum a se odium declinaret D. *Larcher*, eorumque, qui tum litterarum imperium arripuerant, approbationem haberet, Herodoti translationem edidit, adiectis notis, in quibus plurima ad convellendam Christi Religionem congessit. Verum postea ad seniora consilia rediit, et secundam editionem evulgavit, maculis omnibus purgatam. Ab eo tempore, spreto improborum hominum vituperio, veritati et avitæ Religioni constanter adhæsit, ac demum anno 1812 Parisiis obiit. Inter alia hæc in secunda editione habet . . . » J'ai réformé les notes qui manquaient

d'exactitude . . . Intimement convaincu de toutes les vérités qu'enseigne la Religion catholique, j'ai retranché toutes les notes qui pourraient la blesser. *Et iterum* . . . Bien loin d'adopter cette haute antiquité des Egyptiens, je la regarde comme très-absurde, et j'ai saisi avec plaisir toutes les occasions qui se sont présentées, pour en dire mon sentiment. »

(15) Pag. 95. » Il ne faut pas croire, ait ille celeber *Bossuet* (*Histoire universelle III. partie chap.* 3.), comme quelques-uns, que ce que l'Egypte publiait de ses antiquités, ait toujours été aussi exact, qu'elle s'en vantait, puisqu'elle-même est si incertaine des temps les plus èlatans de sa monarchie. »

Novos triumphos egerunt hoc nostro tempore increduli, cum occupata a Francorum exercitu Ægypto duo zodiaci inventi sunt. Primus magnifico urbis *Denderæ* templo insculptus solstitium æstivum in signo *leonis* exhibet, quod 60 gradibus ab eo puncto distat, in quo nunc conspicitur: eum autem solstitium per spatium annorum 72 unum tantum gradum retrorsum agat; sequitur zodiacum Denderæ repertum annos habere ad mininum 4320. Huic accedit secundus, quem dux exercitus, *Désaix*, in alia Ægypti urbe, quam *Hennè* vocant, reperit, in quo solstitium æstivum representatur in signo *virginis*. Sed hoc signum 30 gradibus orientem versus a *leone* distat, et triginta gradus, annos efficiunt 2160. Si itaque hic numerus priori addatur, annos habemus 6480. Ergo ruit Moysis chronologia: probatur enim, Ægyptios non tantum ante annos 6480 jam extitisse, sed eo jam tempore magnam habuisse rerum astronomicarum scientiam, quod sensim tantum et post longiores temporis periodos fieri potuit.

Ita Scioli nostri. At parum felices suut viri isti, cum de rebus agitur ad eruditionem pertinentibus.

Quamprimum enim homines accedunt solidioris ingenii, et notitia rerum naturalium non vulgari instructi, corruunt omnia levioris eruditionis figmenta. Jam D. *Visconti* celeberrimus antiquitatum investigator utriusque zodiaci confectionem in primum æræ christianæ sæculum posuerat: sed totam rem confecit clariss. D. *Testa*, membrum academiæ catholicæ Rom. et S. Pontifici ab Epistolis, in dissert. de zodiacis Ægypto detectis. Probat autem vir doctissimus utrumque zodiacum inventum esse Ægyptiorum, ut sibi summam antiquitatem attribuerent, cujus hunc populum amantissimum fuisse scimus. Quomodo enim zodiacos conficere potuissent, qui nequidem accuratam anni solaris notitiam habebant? Nam annis tantum 1325. ante Christum, 360 diebus anni solaris, quos antea numerabant, quinque alios addiderunt. Porro si tanta esset zodiacorum, de quibus hic agitur antiquitas, quomodo fieri potuisset, ut Ægyptii usque ad Hypparchum qui 160 circiter annis ante Christum floruit, motum stellarum in Orientem, seu quod idem est, præcessionem æquinoxii ignorarent? Quod autem omne dubium tollit, hoc est, quod *libra*, quæ a Græcis Alexandrinis primum inter constellationes et signa zodiaci posita est, et quæ penitus ignota fuerat antiquis Ægypti incolis, in zodiaco, qui Denderæ repertus est, contineatur. Vide *Bible vengée* T. I. pag. 172. *Spectateur francais* VIII. année. p. 31.

(16) Pag. 96. Cycli, vel periodi confici possunt pro annis, qui jam diu elapsi sunt, aut numquam exstiterunt: quod ex periodo Juliana conspicitur: nam mundus creatus dicitur anno periodi Julianæ 710. Ubi semel principia seu elementa alicujus periodi ope observationum astronomicarum cognita sunt; reliqua per numerorum computationes facile inveniuntur ab homine astronomiæ perito. Voyex, *La Bible vengée* T. I. p. 157.

(17) Pag. 99. Quam vana sint, et ridicola geologorum systemata contra Moysis narrationem excogitata, a viris monstratum est, quorum auctoritatem recusare non possunt Philosophi. Inter alios egregie in hanc materiam scripsit D. *Deluc* Genevensis, diligentissimus naturæ investigator: *Lettres physiques et morales sur l'histoire de la terre et de l'homme*. Vol. 5. Item *Lettres physiques de la terre, ou lettres géologiques*. Sed omissis aliis unicum opponamus D.m *Cuvier*, quem nec ignorantiæ nec propensæ nimium in Religionem voluntatis suspectum habebunt adversarii. Cum D. *André de Gy*, alias Pater Chrysologus dictus, vir geologiæ et physices peritissimus, librum, quem de structura terræ conscripsit, ad Parisiensem Academiam transmisisset anno 1806; hæc tribus e gremio electis judicibus librum examinandum tradidit. Inter eos præcipuus erat D. *Cuvier*, qui consultationis summam in publico membrorum consessu ad Academiam retulit. Inter alia de geologiæ scientia primum in genere disserens, ait, tot nostris temporibus ad explicandam telluris compositionem systemata et theorias prodiisse, ut plus quam 80 numerentur. Ita autem in falsas hypotheses, et vanas conjecturas excurrere auctores, ut jam solum geologiæ nomen risum moveat. Tum prosequitur ..... » Qui sont, dans l'état actuel des sciences, les auteurs » des systèmes géologiques, si non des gens, qui cher- » chent les causes des faits, qu'ils ne connaissent pas? » Peut-on imaginer rien de plus chimérique? Oui, » l'on ignore, je ne dis pas seulément la nature, et » les dispositions interieures du globe, mais celle de sa » pellicule la plus extérieure. » *Et iterum* . . . » C'est » une chose curieuse de voir les auteurs des systèmes, » à l'affût des dècouvertes, que font les observateurs, » prompts à s'en emparer, à les arranger à leurs » idèes. Heuresement ces châteaux aèriens s'évaporent

» comme de vaines apparences. . . . » Tunc rationem reddens operis, ostendit D.ᵐ *Andrè*, quem virum perquam eruditum et venerandum vocat, præsentem terræ compositionem quoad partes ejus superiores, in tempus refundere non adeo remotum, et in causam unicam, quæ subito et eodem temporè totam terræ superficiem vehementissimo impetu permiscuit. Senatus academicus relatione D. *Cuvier* audita auctori testatum voluit, valde sibi probari tum præclaras et doctissimas observationes, tum, quod ex toto opere elucet singulare, et cum magna perspicacia conjunctum veritatis studium.

Nemo est, qui non facile perspiciat, systema D. *André*, cum Moysis chronologia apprime convenire, et *diluvium* esse causam illam unicam, quæ subito et violento impetu omnès terræ partes pervasit; ut ex narratione Moysis. Genes. VII. et VIII. luculenter patet. Sufficit, ut id intelligamus, ad ea Moysis verba attendere cap. VI. . . . *Ego disperdam eos* (homines,) *cum terra* . . . et cap. VIII. 3 . . . *Reversæque sunt aquæ de terra euntes et redeuntes* . . . Vide etiam II. Petr. III. 6. 7.

Quoniam de doctissimis D. *De Luc.* elucubrationibus quædam diximus, non inutile erit candidatis nostris ab ipso hoc viro audire, quantum sit apud noviores Philosophos, qui se ingenuos veri rectique investigatores vocant, opprimendæ veritatis, et propagandi erroris studium. *Avant la publication des mes lettres sur l' histoire de la terre et de l' homme,* (ait ille celeber naturalista) *(Lettre de M. Deluc du* 16 *Août* 1797. *) j' avais comme physicien le suffrage de nos antagonistes, autant pour moins, que celui des amis de la Religion; mais dès que les incredules me virent paraître comme champion de la Révèlation, il me tournèrent le dos et sans entreprendre de m' attaquer en face, ils ont si bien joué leur jeu, que par leurs ramifications diverses dans la sociétè, ils sont parvenus, à faire presque ignorer l' e-*

xistence de mes lettres physiques, et à produire l' indifférence sur ce que j' ai publié depuis. . . .

Vid. inter Catholicos Stolberg 1. B. p. 353. *Bergier* Tom. V. p. 393. *Lettres Helviennes* Tom. I. *Examen impartial des Époques. Lettres d' un Voyageur sur la structure de la terre etc.*

(18) Pag. 102. Quando diluvium incœpit, Noe annorum erat 600. (Genes. VII. 13.), cum autem ex arca egressus est, annorum 601 fuisse dicitur: ergo anno integro in arca permansit; quod autem hic annus nostris perfecte similis fuerit, ex diluvii descriptione evidenter constat.

Noe arcam ingressus est die 17.ª *mensis II.* (Decembris nostri 8.: Genes. VII. 11.) In ipsomet die Deus pluviam immisit in terram per 40. dies; aquæ autem terram obtinuerunt diebus 150. a die, quo rupti sunt fontes abyssi magnæ, id est quinque mensium spatio, usque *ad* 17 *mensis VII.* ut est in hebræó. Et arca requievit super montes Armeniæ (Genes. VIII. 4.).

At vero aquæ ibant et decrescebant usque ad *diem* 1.m *mensis decimi*, et apparuerunt cacumina montium (ibidem v. 5.).

Expectavit Noe adhuc 40. dies, et emisit corvum *die* 11. *mensis XI.* (Ibidem v. 6.)

Postea ter columbam emisit interjectis semper 7. diebus, quod perducit ad *diem* 2.m *mensis XII.* (Ibid. v. 8. 10. 12.)

Die 1.ª *mensis I.* Noe anno ætatis 601, detexit arcam (Ibid. v. 13.)

Mense autem II. die 27. arefacta est terra, et Noe egressus est ex arca. (Ibid. v. 14. 18.)

Certe non potest completi et perfecti anni majus dari argumentum.

(19.) Pag. 104. Non possumus hic silentio prætermittere aliam adversariorum objectionem, quam ex opere D. *Tournefort* mutuati sunt. Scilicet, Genes. VIII. v. 11. dicitur, columbam, cum ad arcam rediit, viridem ramum olivæ in rostro tulisse; verum ut D. *Tournefort* ait, nullæ in Armenia reperiuntur hujus generis arbores. Respondemus, contrarium constare ex antiquissimis historiæ et geographiæ scriptoribus. Inter alios *Strabo*, cujus geographia ab incredulis in magno numero habetur, quique ipsi Cappadox fuit, et Armeniæ vicinus, hæc de Armenia dicit. . . » Tota hæc regio fructibus et arboribus abundat mansuetis, iteinque semper vireutibus; oleæ etiam ferax est. . . . »

(20) Pag. 105. Observat D. *Le Clerc* Patriarchis ea quæ nunc gerunt, nomina non a nativitate imposita fuisse, sed tanquam cognomenta addita, et ex aliqua personæ qualitate, ex vitæ circumstantiis, aut eventu alio desumpta. Sic *Abel* luctum aut vanitatem designat. Primus Babyloniorum rex, quem sui *Bel* vocarunt seu dominum, a Scripturis *Nimrod* vocatur, quod idem est ac *rebellis* contra Deum, quia auctor creditur idololatriæ. *Esau* cognominatus est *Edom* seu rufus, quia propter coctionem rufam seu lentis edulium Jacobo primogenita vendidit. *Mathusalam* ita vertitur; *post mortem diluvium*. quod probat hoc nomen illi Patriarchæ post mortem inditum fuisse, ut ostenderetur cum usque ad annum ante diluvium vitam protraxisse. Sic *Agar* fugitivam significat, *Balaam* avarum. Usus hic apud Orientales semper extitit, et adhuc hodiedum reperitur. Voyez *Lettres de quelques juifs*. T. I. p. 497.

(21) Pag. 319. Si increduli argumenta in caput X. Josue congerunt, ut libri auctoritatem infirment; ex alia parte moderni quidam interpretes levissimis con-

jecturis ita textum contorquent, uti quidquid prodigiosum est, excutiatur. Non ita solidioris ingenii interpretes, qui ad sacras litteras cum verecundia accedunt, neque adhuc didicerunt divinæ potentiæ diffidere. *Stolberg, nachdem er in seiner Geschichte* (Geschichte der Religion Iesu Christi. 2.ter Th. Seite 234.) *die Worte aus dem Buche Josue X. v. 2. angezogen: Sonn, stehe still zu Gabaon ec. sagt: sehr schon ... » Was soll ich hinzufügen fürd den, der das Erhabene dieses Wunder, der dessen Wahrheit in der Einfalt dieser Erzählung nicht fühlt! Lächerlich ist der Einwurf derjenigen, welche diese Geschichte mit dem Copernikanischn Systeme in Widerspruch bringen ec. » ... So reden manche andere wahrhaft gelehrte Männer; denen die Reuerungssucht den Kopf noch nicht schwindeln gemacht hat: oder die eine gar zu kindische Furcht für Dummköpfe angesehen zu werden, noch nicht auf die Seite der neuesten Meinungen hingezogen hat. Es ist in der That für vernünftige Männer auffallend, wenn man in Werkchen, die oft nur ein kleines Kompendium eines etwas grössern Kompendiums sind, dergleichen wichtige Fragen ohne alle Diskussion mit einem Machtspruche entschieden findet. Kann man dabei etwas von alten Liedern, von poetischer Einkleidung von Fragmentem oder Bruchstücken aus dem Alterthum, oder gar von alten Mythen anbringen; so ist man ohnehin aller Beweissführens enthoben; denn wer dürfte noch bei einer su gelehrten Miene an den tiefen Einsichten des Berfasser zweifeln?*

Miraculum illud, quod Josue X. 12. legitur, in aliis Scripturæ libris ita refertur, ut clarum, sit auctores sacros locum libri Josue ad litteram sumpsisse. Habacuc cap. III. 11. ... *Sol et luna steterunt in habitaculo suo* ... et Eccl.i cap. XLVI. 5. ... *An non in iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo?* ... Cæterum tam parum illud pugnat cum sys-

temate Copernicano, ut potius in nulla hypothesi felicius, faciliusque explicari possit. Nam illa objectio, quod totum systema planetarium tam arcte quoad omnes partes connexum sit, ut immutatione in uno corpore facta necessario totius systematis confusio sequatur: ita ut unius diei ultra naturales terminos productio omnes observationes et computationes astronomicas mire interturbaret, nullam vim habet, si attenditur terram cum toto mundo solari cohærere per motum annuum, quo certum qualibet die spatium in eclyptica percurrit; non autem per motum illum, quo circa axem suam movetur, et quo dies a nocte dividitur. Hunc ergo motum rotationis circa axem Deum cohibere potuit, quin motus eclypticus interrumperetur. Et quoniam de libro Josue nobis sermo est, non abs re erit illud hic addere, quod *Procopius* sexti sæculi scriptor, lib. II. de bello Vandalico narrat; repertam fuisse in Numidia Tingitana veterem inscriptionem litteris Phœnicis exaratam, et columnæ ex lapide albo insculptam, his verbis: *Nos ii sumus, qui fugimus a facie Jesu fili Nave latronis* . . . Pro certo enim habendum, eo præcise tempore, quo Josue terræ Chanaan potitus est, Phœnices profugos, partim in Bithyniam et Thraciam migrasse Phœnice duce, partim in Bœotiam et Illyricum præeunte Cadmo, partim in Affricam, ubi plures urbes ædificarunt, quorum incolæ Procopii tempore adhuc Phœniciorum linguam loquebantur. Vid. *Huet*. Dem. Ev. prop. IV. de lib. Josue. *La Bible veng'e*. Tom. III.

CAPUT II.

Probatur veritas divinæ Revelationis ante Christum et per Christum factæ.

Nullibi occupatiores sunt Deistæ, quam in congerendis iis, quæ putant librorum sacrorum auctoritati nocere. Sic enim facilius convulsam iri Religionem nostram existimant, si antiquissimis illis documentis, quibus divinam suam originem potissimum tuetur, fides et reverentia detrahantur. Magnam itaque laboris partem in eo collocandam censuimus, ut librorum veteris ac novi Test. auctoritatem stabiliremus. Hoc negotio feliciter peracto, sarta tecta nobis manent præcipua causæ nostræ instrumenta, quibus nunc tuto contra adversarios uti possumus.

His itaque muniti documentis ad id, quod in tota hac tractatione præcipuum est, convertimur; ad ipsam scilicet causæ defensionem, seu ad probationem veræ divinæque Revelationis. Potest autem ita proponi quæstio: *an ergo probari possit vere fa-*

ctam esse a Deo Revelationem? seu: *An existat aliqua Religio, aut jam extiterit, quæ sibi divinam originem jure vindicare possit?* Respondemus, certo veram, et a Deo revelatam esse Christianam Religionem, a Christo Jesu institutam et toto orbe diffusam, cujus nos cultores esse grato animo profitemur; huic, cum nonnisi post plura annorum millia e cœlis ad homines delata sit, præivisse, viamque præparasse legem Mosaicam, aut Revelationem a Deo populo Judaico factam; hancque iterum ideo fuisse institutam, ut Revelationis primitivæ sacras traditiones colligeret et conservaret; ne in communi hominum depravatione, et inde secuta rerum divinarum ignorantia interirent.

Sic omnia a Christo exeunt, omnia in Christum revertuntur; » *Ipse primus est et novissimus, principium et finis (Apocal. I.).* Sic a rerum exordio egredientes nunquam destituimur divinæ revelationis lumine; sed per varias mundi ætates recta via pervenimus ad Christum, cujus sanctissima Religio omnis præcedentis Revelationis finis est, et complementum. Sicut lex Judaica divinam Revelationem ab initio factam colere et conservare debuit, sic et ipsa nihil aliud fuit, quam *Pædagogus noster in Christo (Ad Galat. III.).*

En quanta sit Religionis Christianæ majestas, cui omnia sæcula famulantur! Vere *Christus Jesus heri et hodie, ipse et in sæcula (Ad Hebr. XIII.).* Hæc excellentissima illa philosophia est, quæ e cœlo delapsa sola potuit malis mederi humanis. Hæc a fine in finem attingit, et omnia temporum

spatia implet: primum auroræ adinstar humani generis incunabula illustrat: tum explicata sensim luce juniorem mundi ætatem fovet, adolescentiam alit: tum per Christum velut in meridie radios exserit, nec nisi cum humano genere occidit. Hæc spem continet, quæ ab exordio data est mortalibus ægris, quæ in Patriarcharum familiis servata, apud specialem populum postmodum deposita, novis in dies vaticiniis aucta, in Christo tandem completa est, in quo benedictæ sunt omnes gentes. Tantum, tamque magnificum argumentum grandi et splendida oratione exposuit illustr. *Bossuetius* (*Discours sur l' histoire universelle.*). Nostrum est tanti viri aliorumque Religionis Christianæ defensorum vestigia sequi, quantum id exiguæ vires patiuntur.

Considerabimus igitur divinam Providentiam primum admirabili ordinatione humanum genus ad Christianam Religionem disponentem, tunc cum venit plenitudo temporis, quæ adumbrata tantum erant, aut imperfectius cognita, per Christum evolventem, et in omni ea, quam humani oculi ferre possunt, luce collocantem.

SECTIO I.

Præparatio ad Revelationem Christianam.

Præierunt Revelationi Christianæ: 1.° Revelatio primæva, in patriarcharum familiis conservata: 2.° lex Mosaica, ad Christum usque perdurans, 3.° vaticinia plurima, tum ante legem, tum stante lege facta, quibus nova sanctiorque Revelatio per Christum facienda annuntiabatur.

ARTICULUS I.

De Revelatione ante Moysen.

Deus hominem ad imaginem suam efformavit, iisque cumulavit ingenii et corporis dotibus, ut Creatorem suum in orbe corporeo exprimeret, ac ipsius quasi vices teneret. In hoc statu felicissimo non potuit homo cogitari absque divina Revelatione; cum ea destitutus nunquam ex densissimis tenebris emergere potuisset, numquam originem suam cognoscere, nunquam sibi ipsi consulere. Verum maximopere aucta est hæc opis supernæ

indigentia, cum homo factus est divinæ obnoxius iracundiæ et in peccati pœnam pristinam naturæ dignitatem amisit. In hac luctuosa sorte, res humanæ semper in pejus ruissent, nisi homo denuo divinam expertus esset benevolentiam, novisque promissis confirmatus in spem veniæ et salutis erectus fuisset. Certum itaque est, et probatu facillimum, 1.° homines nunquam sine Revelatione fuisse, 2.° per illam, quæ primis parentibus facta est, Revelationem jam sparsa fuisse prima christianæ Religionis semina.

PROPOSITIO I.

Humanum genus nunquam sine Revelatione fuit.

Arg. 1.m Stabilita est in priori capite librorum veteri et novi Test. auctoritas; atqui utriusque testamenti libri testantur, Deum fuisse cum primis hominibus conversatum, iisque benignissima sua in eos eorumque genus consilia patefecisse . . . » *Testamentum æternum constituit cum illis,* ait Eccl.us cap. XVII. *et justitiam et judicia sua ostendit illis* . . . Sed omne dubium tollunt, quæ in Genesi passim leguntur, cujus libri omnes fere paginas transcribere necesse esset, si vellemus omnia hujus assertionis argumenta afferre.

Arg. 2.m Id ipsum probat et hominis natura et summa divini Numinis sapientia et bonitas. Nam si supponimus homines primum in hoc terrarum

orbe collocatos, sine educatione, sine duce et magistro Deo, qua demum via potuerunt ad eam Religionis notitiam pervenire, quam paulo post inter eos reperimus? Certe hic aliquid intervenire debuit, cujus ope humanum genus hucusque penetraverit. Porro quis non divinam providentiam et bonitatem accusaret, si hominem, quem præ omnibus animantibus tam præclaris facultatibus exornaverat, ita in terram projecisset, ut, dum cætera animantia ea, quæ eorum facultatibus consentiunt, proprio naturæ instinctu assequuntur, solus homo omnium animalium esset miserrimus, omnibus ad eam, ad quam a natura comparatus videtur, rationis et bonitatis mensuram perveniendi mediis destitutus? Ergo divina sapientia, quæ hominem cum hac mente creavit, quæ veri cognoscendi, bonique appetendi capax esset, ne dicatur temere quid, et sine consilio fecisse, necessario revelare ipsi debuit veræ Religionis elementa, ut sciret, se non fortuito satum, sed animum habere e mente divina decerptum; et quo eundum sibi, quibus modis colendum Numen, et quæ recta sanctaque vitæ institutio.

Ad 3.um 1.° Apud gentes communis semper erat persuasio, Deum olim inter homines versatum; religionem e cœlo in terram allatam. 2.° Magna semper fuit apud omnes populos antiquitatis auctoritas, et insita naturæ erga illam reverentia; quippe quod persuasum omnibus erat, antiquitatem propius accedere ad Deos, ut ait *Tullius*, et... *quo propius aberant homines ab ortu et divina progenie*

hoc melius ea, que erant vera, perspexisse. . . 3° Plura apud remotissimas gentes nullo inter se commercio conjunctas dogmata, plures ritus sacri reperiuntur, quæ, cum non potuerint a ratione magistra proficisci, necessario communem aliquam et primævam traditionem supponunt (1). 4.° Si homo sola ratione adjutus officiorum vitæ et Religionis summum conficere posset; qui factum est, ut dum humana inventa parva primum et rudia, crescente humani generis cultura crescant etiam et expoliantur; Religio econtra eo purior apud omnes populos fuerit, quo propius ad communem fontem accederet, inversam ubique a philosophia et humanis scientiis viam secuta?

PROPOSITIO II.

Revelatio primæva non est diversa a Revelatione Christiana, sed quoad substantiam eadem.

Prob. Religionem primorum hominum ex libro Genesis discimus; ex illis, quæ ibi historice narrantur, hæc præcipua deduci possunt patriarchalis Religionis puncta: Deum unum esse, creatorem cœli et terræ, rerumque omnium supremum dominum, hominem ad Dei imaginem conditum, ac proinde animá spirituali preditum, boni malique capacem.

Homini dominium concessum in animalia, ipsum vero in omnibus Deo subditum; Deum bonum esse; providentia omnia regere; justitiam exercere in eos, qui male agunt, et præcepta divina transgrediuntur.

Hominem peccato a prima dignitate decidisse in summam miseriam; Deum tamen homini locum dedisse penitentiæ; futurum Liberatorem promisisse hujusque benedicti seminis mediatione novum pactum iniisse cum hominibus; quod pactum gratiæ rectissime dicitur.

Hominem post peccatum libertate exutum non fuisse, sed illius esse dominari appetitui suo; Sanguinem occisorum clamare ad Deum.

Ibidem legimus institutum matrimonium, quo omnis humanæ societatis positum est fundamentum; sabbatum a Deo sanctificatum; institutaque sacrificia; hæc etenim a divina Revelatione orta fuisse dubitari non potest, cum ea a primis jam hominibus usurpata videamus statim post lapsum; neque ulla postmodum gens reperta fuerit, quæ sacrificiis caruerit; cujus rei causam aliam assignare nemo potest, præter positivum Dei præceptum.

Hæc Revelatio, a Deo hominibus data et usque ad Noemum in familiis Patriarcharum summo studio conservata, a Noemo secundo generis humani parente posteris relicta est. Cum autem corruptio et impietas in Noemi posteris invalesceret, elegit sibi Deus virum piissimum Abrahamum, ut ipse custos esset avitæ Religionis et promissionum antiquarum. Novum cum eo fædus iniit,

cujus signum erat *circumcisio*; qui ritus a tempore Abrahami partem effecit Religionis patriarchalis. Jam vero, si hæc omnia, cum Religione Christiana conferuntur, obvium est, ea non tantum christianæ Revelationi non esse adversa, sed illius prima principia, et elementa continere. Et quamvis amplissima hæc sit, et per totum orbem splendeat, tum doctrinæ sublimitate, tum sanctitate præceptorum; nihilominus in illa prima revelatione jam reperitur, quasi in nucleo inclusa (2).

ARTICULUS II.

De Revelatione Mosaica

Fœdus gratiæ cum primis parentibus initum, post diluvium cum Noemo instauratum, Deus postmodùm cum Abrahamo solemni ritu et jurejurando denuo sancire, atque demum Isaaco et Jacobo confirmare voluit. Sic ad X. tribus hæreditario jure transmissa est primæva Revelatio, neque alia gens fuit in orbe terrarum, quæ tam genuinam haberet religionis notitiam, et quam Deus instituisset Revelationis ac promissionum suarum conservatricem.

Veruntamen cum in magnum Ægyptiorum regnum translata gens Israelitica in immensa multitudinem augeretur, ne populi illius usibus et institutis sese accomodaret, et memoriam amitteret divinorum promissorum, statuit Deus eam segregare in

populum peculiarem, cujus ipse gentilitius, et tutelaris Deus esset; eam sepire et circumvallare specialibus institutis, magnoque legum et ceremoniarum apparatu; ut sic in ea saltem gente, ex qua nasci debebat generis humani Salvator, intacta servaretur antiqua Religio et spes data mortalibus ægris. Hinc ait Apost. ad Galat. III.... *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamus conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat....* Duo igitur in Religione Mosaica probe secernenda sunt: 1.° Religio aut Revelatio antiqua, quam servari oportebat in mundo idolatrico. 2.° Ipsa reipublicæ judaicæ constitutio, et cultus externi ordinatio, quæ quasi propugnacula erant et præsidia illius, quod populo illi concreditum erat, depositi. Qua in re id quoque animadvertendum est, quod in ipsa legum constitutione, diversisque populi eventibus omnia ita fuerint disposita, ut typi essent et figuræ rerum futurarum, et historia judaica tota prophetica esset et quædam actio præviæ historiæ Evangelicæ.

In hac demonstratione eum servabimus ordinem quem superiore parte indicavimus. Ostendemus scilicet Revelationis Mosaïcæ divinitatem 1.° ex notis quæ naturales dici possunt, tum intrinsecis tum extrinsecis; seu ex ipsa Religionis natura, et illius qui eam promulgavit, charactere; 2.° Ex notis extrinsecis supernaturalibus seu extraordinariis, certisque divinæ auctoritatis testificationibus, quales sunt miracula et prophetiæ.

§. I.

Probatur divinitas Religionis Mosaicæ ex notis naturalibus internis, et externis.

OBSERVANDA

I. Religio Mosaica præter dogmata seu doctrinam de Deo, ejusque attributis, cæteraque primæ Revelationis capita, magnam continet præceptorum multitudinem; quæ iterum in *moralia*, *ritualia vel cærimonialia*, et *politica aut civilia* distingui possunt, triplex hoc præceptorum genus cap. VI. Deuter. his verbis indicat Moyses.... » *Hæc sunt præcepta, cæremoniæ, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos....* » Hæc omnia a nobis examinanda sunt, et probandum contra Deistas, in nulla Religionis Mosaicæ parte aliquid reperiri, quod Deum ejusque perfectiones dedeceat; omnia econtra plena esse consilii et pietatis, personis temporibusque accommodata, et digna divinæ, quam ipsis attribuimus, originis.

II. Deistæ vim maximam in illo argumento ponunt, quod ex legis Mosaicæ sanctione desumitur; sic enim ratiocinantur: Indignum est Deo homines bonis temporalibus excitare ad Religionis officia; vana igitur est, neque a Deo profecta,

Religio, quæ præter commoda terrena, aut pœnas in hac vita luendas nulla hominibus proponit actionum suarum motiva: porro talem esse Mosaicam Religionem cuique obvium est, qui libros Moysis et Prophetarum legere voluerit. Ad hoc argumentum in decursum respondebimus.

III. Præcepta *cærimonialia* vocantur ea quibus certi ritus ad Dei cultum ordinati præscribuntur, et dividi possunt in *sacrificia*, *sacramenta*, *festivitates* et *observantias*.

Sacrificium triplex distinguitur, scilicet: holocaustum, hostia pacifica, et sacrificium pro peccato. *Holocaustum* perfectissimum erat sacrificium, in quo tota victima comburebatur in signum supremi Dei in res omnes dominii, et perfectæ dependentiæ creaturæ a Deo. *Hostia pacifica* duplici titulo offerri poterat, vel ad obtinenda a Deo beneficia, vel in gratiarum actionem pro obtentis. Dividebatur in tres partes, quarum una cremabatur in honorem Dei, alia in usum sacerdotum cedebatur, tertia ab illis, qui obtulerant, edebatur. *Sacrificium pro peccato* offerebatur pro peccatis quibusdam externis, v. g. furto, perjurio, calumnia (Lev. VI. 7.); item pro peccatis per ignorantiam, aut negligentiam commissis (Lev. IV. et V.). Hoc sacrificium pro ratione peccati aut personæ erat diversum. Pars victimæ cremabatur, pars cedebatur in usum sacerdotum, qui ea in atrio templi vescebautur. Ab hac divisione parum differt ea, qua sacrificium dividitur in *latreuticum*, *eucharisticum*, *impetratorium*, *et propitiatorium*. Primum ita vocatur, ob cultum

latriæ, qui Deo supremo rerum omnium domino exhibetur, quod quidem in holocausto potissimum perficitur. Secundum et tertium ad hostiam pacificam pertinet. Quartum denique est sacrificium pro peccatis, ad peccatorum pœnis avertendis, et idem est, quod hostia pro peccato.

Sacrificia ratione materiæ dividebantur in *victimas* seu *hostias*, quæ ex animantibus; *immolationes*, quæ ex rebus inanimis et solidis; et *libamina*, seu *libamenta*, quæ ex liquoribus constabant. Immolabantur ex pecoribus, oves, capræ, hœdi, boves, vituli; ex avibus, columbæ, turtures, passares. Ex rebus inanimis et solidis offerebantur panis, simila, sal, thus etc.; de liquoribus autem sanguis, vinum, oleum, et aqua.

Sacramenta alia erant multitudini communia, ut circumcisio, esus agni paschalis, purificationes ab immunditiis legalibus, et expiationes a peccatis: alia propria ministrorum, ut consecratio sacerdotum, esus panum propositionis. Vid. S. *Thomas* 1.a 2.æ q. 102. et analog. *Becani* cap. 13. et 15., opus valde commendandum.

Festivitates apud Judæos triplicis erant generis. Aliæ ordinariæ, ut *Sabbatum* et *Neomenia;* aliæ singulis annis agebantur, ut *Pascha*, *Pentecostes*, *festum Tabernaculorum*, quod etiam σκηνοπηγία vocatur (*Levit. XXIII.*): *Festum tubarum* (*Num. XXIX.* 1.), et *festum Expiationum* (*Levit. XVI.*); aliæ post certum annorum circulum recurrebant, ut *annus Sabbaticus* et *Jubilæus* (*Levit. XXIII. et XXV.*). Præter hæc festa a Deo ipso instituta, alia

quædam observabantur, quæ humanæ institutionis erant; ut *festum* פורים vel *Sortium (Ester. IX.)* et *festum Encœniorum* (*I. Machab. IV.* 59.).

Observantiarum nomen retinuerunt alii ritus quam plurimi, qui totam judaici populi vitam implebant, ut eum magis idoneum redderent ad Dei cultum, et promissi obsequii perpetuo commonefacerent; tales erant immonditiæ legales, ciborum discrimina etc.

IV. In lege Mosaica multa reperiuntur præcepta civilia, seu politica; quod mirum videri non debet, cum forma reipublicæ Hebræorum singularis omnino fuerit, in quâ civilis constitutio et religiosa ita coaluerunt, ut una sine alia nequaquam potuerit consistere... » Noster legislator, ait Josephus (*Machab. II. contra Appionem*), politiam nostram, *theocratiam* declaravit... » Sicque, ut idem auctor observat, sua legislatione effecit, ut omnis moralis et civilis virtus pars esset Religionis, id est, pietatis erga Deum; cum in aliis constitutionibus Religio sit pars virtutis.

Præcepta hæc, quæ etiam *judicialia* vocantur, per quæ publica et politica res administrabatur, alia erant principum ad subditos, alia subditorum ad se invicem, quædam nationis ad extraneos, alia ad domesticos.

PROPOSITIO I.

Religio Mosaica, sive partem ejus theoreticam consideremus, sive præcepta moralia, in omnibus Deo digna est, et divinam prodit originem.

Prob. 1.° Religio Mosaica omnia doctrinæ capita complectitur, quæ ab initio patribus revelata fuerunt, eaque clariori in luce collocat. Ubique prædicatur Deus unus, qui Universi creator est, omniumque rerum dominus et supremus arbiter .... *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est*... Deut. VI. 4. Naturam Dei ita exprimit, ut nihil possit cogitari sublimius... *Ego sum, qui sum*...Exod. III. 14. Deum hunc passim nobis repræsentat ut æternum, omnibus hominibus præsentem, summe bonum, et res universas sapientissimis legibus moderantem. Cultum omnem idolatricum procul eliminat, superstitioni non minus, quam impietati bellum indicit, et tota in eo est, ut hominem excitet ad timorem Dei, ad fiduciam in ejus præsidio, ad amorem, gratumque pro acceptis beneficiis animum; ad omnes denique pias sanctasque affectiones, quæ et hominem maxime decent, et summæ sanctissimæque majestati debentur. Plenæ his sunt omnes Pentateuchi paginæ, inter alia Exodi cap. XV. Deuter. cap. XXX. et XXXII. etc.

2.° Eximia quoque sunt, quæ a Moyse tra-

duntur, morum præcepta. Omnium officiorum, tum erga Deum, tum erga proximum, summam continet decalogus Exod. XX.; quo non actiones tantum malæ cohibentur, sed interiores etiam animorum motus pravæque cupiditates. Omnium præceptorum fundamentum ponit amorem Dei et proximi . . . *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua* . . . Deut. VI. 5. Erga proximum autem non justitiæ tantum, sed et charitatis officia multis modis commendat . . . *Unusquisque patrem suum et matrem suam timeat... Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis... Non oderis fratrem tuum in corde tuo . . . Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum . . . Si habitaverit advena in terra vestra . . . , non exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena, et diligetis eum quasi vosmetipsos . . . Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, et mensura* . . . Vide totum cap. XIX. Levitici. Multæ ejusmodi eximiæ vitæ regulæ ubique per libros Moysis sparsæ reperiuntur, quibus gravissima adduntur momenta et exempla, pœnarum comminatio, et promissio præmiorum. His nunc, quantum fieri potuit, breviter expositis, concludimus:

Conclusio I. Ergo manifestum est, Religionem Mosaicam tum theoreticam tum practicam, quamvis imperfecta adhuc fuerit, imprimis cum nostra religione Christiana comparata; bonam tamen fuisse, piam et sanctam . . . *Lex sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* . . . Rom. VII. 12.

Quinimo, cum non tantum nullum errorem positivum in ea deprehendamus, sed omnia cum Dei perfectionibus consonent, omnia hominum conditioni, temporumque illorum culturæ, sint accommodata, quis neget illam esse Deo dignam?

Conclusio II. Jam, si rem propius consideramus, et rationem habemus temporis, quo Moyses vixit; populi, cui legem promulgavit; aliarum gentium religionum et institutorum; si attendimus, quod eo ipso tempore, quo populi omnes vanissimis superstitionibus serviebant, quo pessumdata erat omnis vera religio, omnis morum disciplina, homo Judæus, inter Ægyptios educatus, potuerit tam sublimia de Deo docere, sine omni erroris admixtione, multoque rectius de morum doctrina loqui, quam omnes antiquitatis philosophi; non possumus non vehementer mirari, et palam profiteri, digitum Dei hic esse; non esse hoc opus hominis, sed regentis omnia moderantisque Dei. Ergo Religio Mosaica divinam etiam prodit originem.

ARGUMENTA CONTRARIA.

Objiciunt. I. Revelatio Mosaica omnis veræ Religionis, omnis virtutis et rectitudinis fundamento caret; ergo divina esse non potest.

Prob. ant. In libris Moysis nihil reperitur, quod fidem immortalitatis adstrueret, et vitæ futuræ, quæ tamen omnis veræ Religionis et disciplinæ moralis fundamentum est: Ergo caret hoc fundamento Religio Mosaica.

Resp. I. D. A. Nihil reperitur, quod fidem illam

expresse, et ut dicitur, *ex professo* adstruet, Conc. Nihil, quod illam implicite contineat, aut jam existentem necessario supponat, Neg. Ex eo, quod Moyses doctrinam de animarum immortalitate expressis verbis non proponat credendam; minime sequitur nulla hujus fidei vestigia in libris Moysis reperiri. Plura econtra libri illi continent, quæ probant fidem futuræ vitæ apud veteres Patriarchas totumque populum semper viguisse. Præcipua hujus rei argumenta paucis indicabimus. 1.° Genes. II. dicitur, Deum corpori hominis, quod ex limo formaverat, inspirasse spiraculum vitæ: hominemque condidisse ad immaginem et similitudinem suam. Quæ verba, cum naturæ humanæ dignitatem tam magnifice exprimant, non corpus tantum respicere possunt mortale et caducum, sed animos ex natura divina quasi decerptos, ab omni materia segregatos, et sempiternos. 2.° Gen. V. Henoch dicitur sublatus a Deo, quia cum Deo ambulavit. 3.° In fœdere cum Abrahamo inito Gen. XV. ait Deus... *Ego ero merces tua magna nimis*... Et Jacob Patriarcha, cum morti proximus filiis benediceret, subito filum orationis abrumpens exclamat (*Gen. XLIX.* 18.)... *Salutare tuum expectabo Domine*... 4.° Patriarchæ se in hac terra peregrinos et hospites esse confitebantur, diesque suos vocabant dies peregrinationis pravos et malos (*Genes. XLVII.* 9.). Ubi statim subeunt hæc Apostoli verba (*Ad Hebr. XI.* 14.): *Qui hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem*... Addit Apostolus (*Ibidem v.* 16.)... *Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum*... Quod Apostoli argumentum non differt ab illo, quo Christus ipse contra Sadducæos usus est, Matth. XXII. v. 31. ubi ex verbis Exodi III.... *Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac, et Deus Jacob*.... resurrectionem mortuorum

probat. 5.° Patriarcha Jacob filium suum Josephum lugens, ait (*Genes. XXXVII.* 35.): *Descendam ad filium meum in infernum* ... Per infernum non potest hic sepulcrum intelligi, quia Jacobo persuasum erat, feram pessimam devorasse Josephum; ergo locus ille intelligendus est, in quo animæ post mortem detinebantur. In hebræo adhibetur vox שְׁאֹלָה quam LXX. constanter vertunt per ᾅδης, quod proprie significat locum invisibilem defunctis præparatum. Voyez *lettres de quelques juifs* (*Tom. II. pag.* 90.). 6.° Idem fere argumentum deducitur ex illo loquendi modo Scripturis usitato, quod mortui dicantur *colligi*, *pergere*, *ire ad populum suum;* hæc enim de sepulcro intelligi non possunt, cum Aaron et Moyses, de quibus id dicitur (*Numer. XX. et XXVII.*) appositi non fuerint in sepulcro patrum suorum. 7.° Balaam cum venisset ad Balac regem Moabitarum, ad maledicendum populo Israel, castra Israelitarum intuens, et spiritu Dei abreptus exclamat (*Numer. XXIII.* 10.) ... *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia* ... Ex quibus patet eos aliam vitam post mortem expectâsse. 8.° Ex legibus quas Moyses sanxit (*Deuter. cap. XVIII.*) contra eos, qui diis manibus fidem darent, pythones et divinos consulerent, aut a mortuis veritatem quærerent; manifestum est, Hebræos vulgo credidisse, animas corporibus fore superstites.

Resp. II. neg. conseq. Etiamsi verum esset, quod tamen probavimus esse falsissimum, nihil in Lege veteri reperiri, quo animæ immortalitas, et fides futuræ vitæ adstrueretur, nihilominus falsa esset, quam adversarii exinde deducunt, consequentia, nempe Religionem Judæorum hoc fundamento caruisse. Judæis semper persuasum fuit, animas corpore solutas non extingui; sed vita frui immortali. Quod autem Moyses hanc ve-

ritatem in lege sua positiva non promulgaverit; ratio est, quia scivit eam omnium Judæorum animis alte impressam fuisse tanquam partem illius Revelationis antiquæ, quæ ex communi fonte in omnes gentes defluxit; et nullibi religiosius servata est, quam in Patriarcharum illorum familiis, a quibus Judæi descendebant.

Hæc puto a nemine, qui sinceræ mentis est, negari posse. Nam fatentibus ipsis philosophis constans omnium populorum traditio fuit, mortem non interitum esse omnia tollentem, et delentem, sed quandam quasi migrationem commutationemque vitæ. An ergo soli Judæi, qui de Deo tam præclare sentiebant, tam sanctis utebantur legibus, ad quos purior et clarior pervenit vetus humani generis traditio, hoc dogmate caruissent, quod necessario ex genuina Dei notione fluit, quod splendidæ illæ promissiones Patriarchis factæ, et toti populo a Moyse confirmitæ necessario supponunt? Chaldæi, Ægyptii, Phœnices, Chananæi, quibus undique cincti erant Judæi, et quos scimus turpissimis superstitionibus serviisse, in hac tamen fuissent persuasione, et animam immortalem credidissent; at soli Judæi non credidissent? Auctores reliquarum gentium fidem ex cæremoniis sepulcrorum colligunt, atque hinc factum esse ajunt, ut totum prope cœlum humano genere impletum fuerit. Quis autem nescit, Judæis semper maximam fuisse in mortuos reverentiam, summamque sepulcrorum religionem?

Instant. I. Si fides immortalitatis Moysis tempore apud Judæos viguisset, hic legem suam procul dubio sanxisset præmiis et pœnis alterius vitæ: atqui contrarium constat ex toto codice legum Judaicarum qui nullas habet vitæ melioris promissiones, sed terrena tantum commoda proponit, et pœnas comminatur temporales. Ergo etc.

Resp. dist. min. Lex proprie dicta, et distincta ab illa Revelatione, quam Judæi a patribus acceperant,

nullas vitæ futuræ promissiones habuit, *Conc.* Lex sumpta tanquam complexus omnium veritatum, quæ ad Religionem Judæorum pertinebant, *Neg.* Jam diximus ab ipso mundi initio extitisse Religionem a Deo revelatam, quæ per Noemum et Patriarchas hæreditario jure ad Hebræos transmissa est, semperque mansit in memoria populi Deo dilecti, una cum sanctione ipsi annexa. Huic Religioni superaddita est lex proprie dicta, et quidem propter transgressiones, ut populus Deo sacer, cui jam credita fuerant eloquia Dei, in rempublicam coactus servaretur a vicinarum gentium contagione. Ad hoc requirebatur sanctio externa et temporalis, qualis in omni republica bene ordinata. Deus hic agebat ut monarcha, et jus regium exercebat vi pacti specialis cum populo initi. Ita scilicet cohibere necesse erat homines nimium adhuc sensibus addictos; quos futura et invisibilia non satis commovebant.

Hoc sensu intelligenda sunt, quæ *S. Thomas* docet scilicet promissa veteris Legis temporalia tantum fuisse, et in hoc legem Mosaicam potissimum differre ab Evangelica, quod hæc, ut Apostolus ait (*Hebr. VIII.* 6.), sancita sit in *melioribus repromissionibus.* Eodem modo interpretanda est Augustini, Hieronymi, aliorumque Patrum sententia, cum dicunt, » Regnum cœlorum primum in Evangelio prædicatum fuisse. » *et illud* S. Bernardi (Serm. trigesimo in Cant.): » Grave legis jugum, et vile præmium, nam terra est in promissione . . . »

Et vero, quis sibi persuadeat, Moysen temporalia promittendo nullam rationem gessisse sanctionis spiritualis? Judæos, quos nunquam deseruit spes futuri Liberatoris, inter quos multi extiterunt homines justi et pii, quorum fides in Scripturis laudatur, nullam bonorum spiritualium spem habuisse, quæ tamen omnis veræ justitiæ fundamentum est? Sed omne dubium tollit Apostolus, qui in Epist. ad Hebræos (Hebr. XI. a v. 1.

usque ad finem) longam effert justorum, qui ante legem, et sub lege vixerunt, enumerationem: *Qui omnes* ait *testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem.* Nullam scilicet in hac vita virtutis mercedem tulerunt, neque plenam adhuc perfectamque in altera vita, usque ad Christi in cœlum ascensum .... *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*, vide etiam v. 35. Neque etiam testimonia desunt ex V. T., quæ hanc spem vitæ et retributionis æternæ clare exprimunt, ut Tob. II. 18.... *Filii Sanctorum sumus, et vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo*... et II. Machabæor. VII. 9. unus ex Machabæis fratribus ait... *Rex mundi defunctos non pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit*... Sapient. V. 16. *Justi in perpetuum vivent*... Vid. Daniel. XII. etc. Igitur manifestum est Judæos sub lege constitutos promissiones habuisse vitæ futuræ, quamvis eas non *ex lege* habuerint, sed *ex patribus.*

Noli tamen exinde concludere, hanc ergo sanctionem legem tantum naturalem respicere potuisse, et Religionem ex Patriarcharum traditione cognitam, non vero legem illam, quæ *proprie* Mosaica dicitur. Verum quidem est legem hoc sensu acceptam directe, et per se nullam habuisse sanctionem, nisi temporalem: at cum lex illa Deum auctorem habuit, utique religionis etiam naturalis præcepta violasset, quisquis obedientiam detrectasset voluntati divinæ: atque hoc sensu religiosa legis observatio ad legem ipsam naturalem, et spiritualem, quæ ipsam comitabatur sanctionem, pertinebat. Neque dubium est veros Israelitas leges suas etiam cærimoniales et civiles observando hoc sublimiori motivo fuisse incitatos; quid enim aliud eos inducere potuisset legi obedire etiam cum fortunarum suarum, et vitæ jactura? Vide quæ supra ex lib. II. Machab. citavimus.

Demum et hoc in præsenti quæstione observandum est, promissiones illas temporales, quibus a Moyse sancita est lex antiqua, tamen societatem et gentem Israeliticam spectare, quæ non potuit puniri aut præmiis donari nisi in hac vita, in altera enim non existit. Quod autem homines quoslibet privatos attinet, in temporalibus utique hærebant illi, qui Judæi *carnales* vocantur; at inter eos, qui ad altiora animum intendebant, et *spirituales* dicuntur, nullus fuit, qui non sciverit, alia sibi expectanda esse præmia, alias pœnas metuendas. Quomodo enim alias explicare sibi potuissent, cur in communi gentis prosperitate etiam mali bonis temporalibus gauderent, et in communi ruina etiam justi obruerentur?

Inst. II. Judæi immortalitatis animæ notitiam acceperunt ex Babyloniorum et Persarum familiaritate; ergo nec ex lege sua eam habebant, nec ex patrum suorum traditione.

Prob. ant. 1.º Scimus Persis, Babyloniis, Chaldæis, Ægyptiis, Phœnicibus, Arabis etc., sacrum semper fuisse hoc dogma, permanere animos post mortem. 2.º Ab eo præcise tempore, quo in captivitatem traditi fuerant Judæi, eos videmus ab omni idolorum cultu constanter abhorrentes, magisque, quam unquam antea, patriis legibus addictos. 3.º Libri sacri Judæorum post captivitatem scripti soli sunt, in quibus spes futuræ vitæ exprimitur, ergo etc.

Resp. neg. ant. Quis non miretur, Judæos tunc demum cum Babylonem transferrentur, tam dociles se præbuisse ad exterarum gentium doctrinas: cum a primo gentis suæ ortu ubique populi circumdati fuerint, qui ut fatetur Voltarius, eadem hac opinione imbuti fuerant, quin eos omnium nationum consensio unquam in hanc sententia adducere potuerit: sed facile est, argumentorum quæ a Voltario toties repetita fuerunt vanitatem ostendere.

Ad 1.m Quam preclare ratiocinantur qui se κατ' ἐξοχὴν Philosophos dicunt! Chaldæi, Babylonii, Persæ, Phœnices, Ægyptii, Arabes etc., animos corpori superstites crediderunt et sempiternos; ergo Judæi illud non crediderunt, ergo Judæi, quod omnes circum populi noverant, soli nescierunt, illudque tandem plusquam 900. post datam legem annis didicerunt a Babyloniis et Persis.

Ad 2.m Fatemur Judæos post captivitatem minus proclives fuisse ad idolatriam, et patriis legibus magis addictos; sed ratio hujus mutationis aperta est. In tanta templi, urbis et reipublicæ ruina didicerunt tandem tristi experientia, se tutos et beatos esse non posse, nisi pietate et legis observantia divinum mererentur præsidium. An non absonum est asserere Judæos ab idolatris didicisse, ab idolatria abhorrere?

Ad 3.º Negamus, solos libros post captivitatem scriptos, doctrinam de immortalitate animæ clare exprimere. Plurima argumenta jam attulimus, ex Pentateucho petita, sed alia multa in Psalmis et Prophetis aliisque libris leguntur, qui captivitate Babylonica anteriores sunt. Legimus in lib. I. Regum, Saulem ad mulierem Phytonissam perrexisse, eamque rogasse, ut evocaret animam Samuelis. » Ex hac historia manifestum est, ait *Joannes Clericus* (*In lib. hist. pag.* 269.), Hebræos vulgo credidisse post corporum mortem animas hominum superesse; neque enim potuit Saul optare sibi evocari animam Samuelis, nisi superstitem eam esse crederet. Idem colligere licet ex loco Moysis, ubi vetat consuli mortuos, Deut. c. XVIII. » Legimus in lib. Proverb. (*Prov. XIV.* 32). *In malitia sua expelletur impius, sperat autem justus in morte sua*.... Imo nullibi tam luculenta hujus doctrinæ indicia reperimus quam in lib. Ecclesiastes, quem increduli totum materialistarum placitis refertum esse contendunt: cum enim Sapiens de finibus bonorum et malorum varia proferret, et in varias partes excuteret

argumentum suum, quid ipse de exitu animæ ejusque immortalitate et futura vita opinatus sit, diserte declarat cap. XI. v. 9. . . . *Scito, quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium*... et cap. XII. 7.... *antequam revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*... Denique his verbis, quibus totius disputationis finem facit ibid. 13. . . *Deum time, et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo; et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud sit* (3). Adde, quod auctores sacri, qui post captivitatem de animæ immortalitate tam clare locuti sunt, profecto non putaverint, se novam tradere doctrinam, sed illam, quam didicerant a majoribus (4).

Obj. II.° Moyses Deum nobis exhibet 1.° plenum æmulatione et invidia, rerum temporalium, munerum et sacrificiorum avidum; 2.° injustum qui furta approbat, mendacium remuneratur, peccatum punit in 3.ᵐ et 4.ᵐ generationem; 3.° crudelem, qui gentem Chananæorum cruenta nece extingui jussit. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Quoad omnes partes.

Ad 1.ᵐ Deus æmulator dicitur, quia solus vult super omnia amari, solus ut Deus coli et adorari. Quæritur autem an Deus possit hæc non velle? Judæi omnes ab infantia edocti fuerunt, Deum muneribus et victimis non egere, cum omnia, quæ ipsi possidebant, divinæ largitatis munera essent. Dona et sacrificia ideo tantum ad Dei cultum pertinebant, quia Judæi his amorem, gratumque in Deum animum testabantur, aut supremum Dei in res dominium, aut internum ob offensum Numen animi dolorem.

Ad 2.ᵐ Josephus et plurimi alii contendunt, in illo versu 36.° capitis XII. Exodi vocem *commodasse* idem significare ac *dono dedisse*. Verum etiamsi Ægyptiorum vasa mutuati tantum fuissent Israelitæ; illa tamen Deus

ipsis donare potuit, tum in præmium laborum, quibus eos Ægyptii oppresserant, tum in compensationem agrorum, domorum, quæ in Ægypto relinquebant. Obstetrices ægyptiacas Deus remuneratus est, non propter mendacium; sed quia, ut Ex. I. 21. dicitur, Deum timebant, nec voluerunt injustum regis mandatum exequi. Verba Exod. XX. 5., ubi Deus dicitur visitare iniquitates patrum in tertiam et quartam generationem, non potuerunt aliter intelligi, quam de mala sobole et perversa propagine. Hunc sensum exigunt ea, quæ statim v. 6.° subjiciuntur, et tot alia clarissima Scripturæ testimonia, ex quibus Judæi certum erat, Deum nunquam punire insontes.

Ad 3.m Chananæos propter odibilia opera eorum morti devoverat Deus, eosque perdere volebat per manus Judæorum: erat enim natio nequam et semen maledictum ab initio, quis autem dicet Deo, quid fecisti? Aut quis in conspectu ejus veniet vindex iniquorum hominum? Aut quis ipsi imputabit, si perierint nationes quas ipse fecit? Quippe justus est Dominus, et ipsum qui non debet puniri condemnare, exterum æstimat a sua virtute... Ita respondet auctor libri Sapientiæ cap. XII. — Vide etiam Deut. IX.

Obj. III.° Moyses non tam Deum, qualem sana ratio exigeret, sed genium malevolum generis humani inimicum adorandum proponit; Deum qui tentat et seducit, obcœcat et indurat pro libitu; qui iniqua prædilectione rudem et obscuram Judæorum gentem beneficiis cumulavit, cum alias nationes immiti animo rejecerit, omni Dei et veritatis cognitione spoliatas. Ergo etc.

Resp. 1.° In V. T. vox *tentare* nunquam in eo sensu sumitur, quam ipsi passim nunc attribuimus; sed idem significat ac *experiri, probare*. Sic Tob. XII. 13. dicitur... *quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te....*

2.° Deus indurare aut excœcare dicitur improprie

tantum, quando scilicet inscrutabile, sed justissimo judicio permittit, ut peccatores ex propriæ voluntatis pervicacia lumen veritatis a se repellant, vel cum gratias abundantiores, quibus indiguos se reddiderunt, ab eis aufert. Hic modus loquendi hebraismus est, quo nemo in errorem inducitur, nisi volens.

3.° Deus omnibus hominibus se manifestat, per creaturas, per bona multifaria, quæ divina ejus providentia in omnes effundit, per lumen rationis et vocem conscientiæ. Revelavit se speciali modo primis parentibus, voluitque ut hæc Revelatio intacta apud omnes nationes permaneret. Cæterum negare non potest, Deum populum Israeliticum multis exquisitisque donis cumulasse, neque fecisse taliter omni nationi. Sed hæc res facti est, quæ negari non potest. Cur autem Deus id fecerit, nostrum non est perscrutari curiosius; Deus enim bonorum suorum dominus est, eaque distribuit prout vult. Si in hoc injustitiam reperint naturalistæ; explicent nobis tam inæqualem bonorum, et perfectionum naturalium divisionem: dicant cur sub Deo optimo, conditore et patre omnium hominum, hic cum egregiis naturæ dotibus inter homines scientiis et artibus excultus nascatur, cum alios inter barbaros nutritus vix humana speciε a brutis differat?

Obj. IV.° Jehova, quem Moyses Judæis adorandum proponit, non est supremus cœli et terræ Dominus, sed Deus gentis Judaicæ peculiaris, seu nationalis sicut Belphegor deus Moabitarum, Moloch Ammonitarum fuit, Dagon deus Philistinorum, Apis deus Ægyptiorum etc.

Resp. neg. ant. Quamvis Jehova, cum ad populum Israeliticum loquitur, se Deum Abraham, Isaac et Jacob vocet, credendum tamen non est Judæos eum tanquam localem aut gentilitium Deum habuisse. Aliter a patribus, aliter a Moyse ipso edocti fuerant. Sciebant ex lege sua hunc Jehova, quem adorabant, esse Ens perfectissimum

quod immensitate sua omnia impleret; omnia gubernaret providentia; Ens æternum, et per se existens, quod vel ipsum Jehovæ nomen indicabat, nec alium esse Deum præter ipsum. Vide Exod. III. Deuter. IV. 35. X. 14. et seq. — Deut. XXXII. 39. expresse dicitur... *Videte quod Ego sum solus, et non sit alius Deus præter me...*

Inst. 1° Judic. I. dicitur Deum fecisse, ut Juda montana possideret; sed non potuisse delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. 2.° Judic. XI. 24. Jephte ad regem Ammonitarum ait.. *Nonne ea quæ possidet Chamos deus tuus tibi jure debentur? Quæ autem Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.* Ergo. etc.

Resp. neg. conseq. Primum argumentum nihil aliud probat, quam malam fidem incredulorum; qui illud, quod de tribu Juda dicitur, Deo attribuunt; ut patet textum attente perlegenti. Secundus textus continet arg. ad hominem, quo Jephte utitur contra Ammonitas; quod autem deum Chamos cum Deo Israelitarum nullo modo comparare voluerit, patet ex eo, quod v. 27. dicitur.... *Judicet Dominus arbiter hujus diei, inter Israel et inter filios Ammon...*

Obj. V.° Religio quæ sacrificia humana præcipit, pessima est, et Deo indigna: atqui id præcipiebat Religio Mosaica. Ergo etc.

Prob. min. 1.° Levit. XXVII., ubi diversa genera votorum distinguuntur, agitur de voto, quod חֵרֶם *cherem* dicitur, seu *anathema*, quo etiam homines consecrari poterant Domino. De illo autem. v. 29. additur. .. *Et omnis consecratio quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur*...2.° Num. XXXI. 28. cum populus cæsis Madianitis cum ingenti præda rediret, præcepit Deus per Moysen, ut separarent partem Domino ab his, qui pugnaverunt, et fuerunt in bello.... *unam animam de 500, tam ex hominibus quam ex bobus,*

et dabis eam Eleazaro Sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt.... 3.° Non exiguum his argumentis pondus addunt facta in Scripturis relata; ut sacrificium Abrahæ, (*Genes. XXII.*) votum Jephte (*Judic. XI.*), mors dira regis Agag, quem Samuel in frusta concidit coram Domino in Galgala (*Lib. I. Reg. cap. XV.*).

Resp. Sacrificia humana in lege Mosaica nullibi præcipiuntur, aut permittuntur. Hæc econtra morem illum gentilium, homines in sacrificium offerendi abominabilem vocat, et inter præcipua crimina numerat, quibus Chananæi iram Dei in se concitarunt (*Levit. XVIII. XX. Jerem. XIX*). Israelitæ sub gravissimarum pœnarum comminatione monentur, ne faciant similiter Domino Deo suo (*Deuter. XII.*). Et vero, si verum esset quod a Deistis objicitur, cur nullus humana sacrificia offerendi ritus in lege præscribitur? Cur nunquam legitur principes et reges etiam eos, qui summo studio legis observantiam urgebant, humana sacrificia obtulisse?

Hæc utique contra obtrectatores sufficere possunt; sed ad argumenta.

Ad 1.m In isto Levitici capite agitur de duplici voto: primum vocatur נֶדֶר *neder*, quod idem est ac *donum* aut *oblatio*. Hujus oblationis variæ assignantur species; hominum, animalium, domorum, et agrorum. Quæ autem ita offerebantur, ut redimi poterant eo modo, qui in lege præscriptus erat, a v. 1.° usque ad 28.°; v. autem 28.° et 29.° alia recitantur vota, quibus res et personæ consecrabantur, sine ulla spe redemptionis. Res seu persona ad hunc modum devota *cherem* (anathema) vocabatur. Priori voto oblata sancta erant Domino, hæc vero *Sancta sanctorum* dicebantur, seu sanctissima. Verum cum v. 29.° dicitur... *Omnis consecratio quæ offertur ab homine non redimetur, sed morte morietur;* hoc utique de illis rebus intelligendum est, quæ mactari poterant: multa enim ejus naturæ fuerunt, ut occidi non

potuerint, puta, agri, domus etc.; multa quæ in victimam offerri non poterant, ut animalia immunda. Idem nunc de homine dicendum, qui Deo fuisset per *cherem* consecratus. Offerre homines in sacrificium sub gravissimis pœnis vetitum erat : verum quia redimi non poterant, qui hoc voto fuerant consecrati, Domino cedebantur in perpetuum, ac templi servitio per totam vitam erant mancipati. Vide. I. Reg. I. v. 21.

Ad. 2.m Non agitur in illo versiculo de hominibus immolandis ; dicitur tantum partem prædæ non animalium tantum, sed et captivorum Levitis dandam esse, non ut jugularentur, sed ut essent in servitutem.

Ad. 3.m Abraham non proprio motu ad sacrificandum filium se accinxit, non ut Religionis officio perfungeretur, non animo placandi Numen iratum, uti agere consueverant pagani ; sed expresso Dei jussu excitatus ; plenus fide in Dei promissa, non dubitavit se et filium suum Deo committere. Cumque post exploratam Abrahæ obedientiam Deus aliam victimam suppeditavit, satis ostendit, nullo modo sibi gratas esse victimas humanas.

Ex Jephte exemplo nihil colligi potest. Illi qui putant filiam ab eo revera in holocaustum oblatam fuisse, unanimi voce affirmant, illud factum fuisse contra legis præceptum, neque acceptam Deo fuisse ejusmodi victimam. At longe verisimilior videtur opinio, quæ dicit, eam virginem mansisse, et Deo fuisse in perpetuum consecratam. Argumenta utriusque sententiæ videri possunt apud interpretes. Vid. *Hoocke* tom. II. pag. 286. Quod Agag attinet regem Amalech, fatemur eum propter immania scelera a Deo morti fuisse addictum. Quis autem hoc jus Deo denegare poterit? Cæterum longe aliud est homines pessimos in scelerum vindictam morti addicere, aliud eos immolare in sacrificium. Neque ex verbis Scripturæ colligi potest, regem Agag ita fuisse Deo immolatum.

Obj. VI. Lex Mosaica summe intolerans est, legis transgressores gravissimis pœnis subjicit, exteras nationes, ut impias et execrabiles in summum odium adducit, earumque internecionem ut opus proponit insignis meriti. Ergo etc.

Resp. Non alia erat legis Mosaicæ intolerantia, quam ea quæ omni veræ Religioni necessario inhæret; nam veritas cum mendacio stare non potest. Quisquis sincerus erat Religioni Mosaicæ cultor, non potuit non vehementer execrari idolatriam cum omnium criminum comitatu, quorum fœcundissima mater erat. Verum in gentes idolatriæ deditas lex non solum odium non excitavit; sed Judæis, ne eas læderent, aut armis aggrederentur, severe prohibuit, solis Chananæis exceptis, quos exterminari jusserat Deus speciali mandato. Leges quidem severissimæ contra transgressores latæ sunt, imprimis contra idolatras; sed illæ ad exteras nationes non pertinebant; apud Judæos autem idolorum cultus non tantum summa erat impietas, sed etiam spectato regimine theocratico, verum crimen rebellionis et lesæ majestatis (*Exod. XXXII. Numer. XXV. Deut. XIII. Josue XXII.*). Nam abs re erit hic observare, eosdem hos philosophos, qui intolerantiam objiciunt legi Mosaicæ, cum magna confidentia asserere Judæos sub Moysis regimine plenam habuisse libertatem et potuisse quemlibet pro libitu deos colere, quos vellet. Sed parum interest viris istis in quam partem errando vagentur, dummodo a veritate, quam oderunt, longissime absint.

Hanc materiam fusius et pro more suo ingeniose tractat auctor *des lettres de quelques juifs.* Tom. I. pag. 248. et seq.

Obj. VII. Lex Moysis 1.° pietati adversa est, quia immundum declarat eum, qui mortui cadaver tangeret; quod homines ab officiis retrahit mortuis exibendis. 2.° Sævissimos animi motus; ut odium, et vindictam

fovet; idque Christus ipse testatur, Matth. V. v. 38. . . *Audistis, quia dictum est; oculum pro oculo, dentem pro dente* . . . et v. 43. . . . *audistis, quia dictum est: diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum* . . . . 3.º Dominis jus concedit in vitam servorum Exod. XXI. 20. quod tamen leges æquiores principum sapientissime vetant.

Resp. ad 1.m Non tantum vetitum non fuit Judæis sepelire mortuos, sed ut officium humanitatis Deo gratissimum habitum fuit a piissimis viris. Vid. Tob. cap. I. et XII. Impuritas illa quæ, ut quidam volunt, ab iis tantum contracta fuit, qui mortui cadaver absque necessitate tangebant, mere legalis fuit, qualis etiam per opera justa et necessaria contrahi poterat. Fortassis hæc lex ideo data est Judæis, ne corpora mortuorum ritibus superstitiosis colerent.

Ad 2.m Lex talionis concupiscentiæ non fomes erat, sed limes, observat S. Aug. nihil in ea injusti deprehenditur, dummodo locum habeat inter æquales, et nihil fiat privata auctoritate, prout jubebat lex Mosaica. Porro odisse inimicos etiam lege vetitum erat; ut ex Exod. XXIII. et Levit. XIX. videri potest. Si Christus dixit: *audistis quia dictum est antiquis;* id intelligi debet de falsis pharisæorum interpretationibus.

Ad 3.m Nullibi legitur heris jus concessum fuisse in vitam servorum; contrarium probat textus citatus. Dominus quidem a pœna immunis declaratur, quando servus dire flagellatus uno tantum aut altero post die exspiravit; quia tunc censebatur animum non habuisse illum occidendi, sed tantum corrigendi. Vid. *Fleury in* libro, De moribus Israelitarum, parte II. §. 20.

PROPOSITIO II.

Leges Judæorum cærimoniales et politicæ non tantum sapientissimæ sunt et Deo dignæ, sed divinam prorsus originem produnt.

Prob. I. pars. Ex tota Judæorum historia constat, eos in cultus idolatricos Ægyptiorum aliorumque populorum pene ad insaniam propensos fuisse. Cum adhuc in Ægypto essent, eam penes ipsos invaluerat grandis Dei oblivio. Vix Ægyptum egressi postquam splendidissima, quæ in eorum gratiam patrata fuerant miracula oculis conspexerant, vitulum aureum notissimum apud Ægyptios simulacrum adorarunt et redeundi in Ægyptum consilium ceperunt: neque eos postmodum deseruit funesta hæc ad idolatriam propensio, usque ad primum urbis excidium. Jam vero si huic insaniæ permissus fuisset populus iste, ad omnem malitiam et corruptionem proclivis, populus, in quo solo, sicut olim in arca Noemi et præteritorum memoria et spes futurorum continebatur; quanta, quæso, mala quantæ tenebræ obruissent universam terram! Judæi mox vicinis nationibus permixti omnium gentium superstitionibus et abominationibus serviissent. Nullus jam fuisset in terra vero Deo cultus, nullum pietati, nullum justitiæ, reliquisque virtutibus

asylum; periisset spes omnis Liberatoris, et veteres traditiones, aut omnino extinctæ fuissent, aut ad aliarum gentium morem fœde corruptæ. Nibil igitur sapientius et Deo dignius esse potuit, quam medium aliquod opportunum et efficax instituere, quo populi Judaici integritas servaretur; totamque ejus constitutionem tum sacram, tum civilem ita disponere, ut quasi monumentum esset, quo tuta maneret veri Dei cognitio, et legis naturalis ac patriæ Religionis integritas incorrupta servaretur: atqui tale medium certe est lex cærimonialis et politica. Ergo etc.

Prob. min. Qui leges rituales Judæorum propius inspexerit, statim videbit, quo illæ omnes colineent; vel enim insignia beneficia a Deo populo exhibita in memoriam revocabant, vel signa erant ad distinctionem Judæorum instituta, quæ eos dividebant a cunctis aliis populis; vel unius summi Dei fidem firmabant, Israelitas quasi fræno cohibebant a gentilium mensa, connubio, altaribus, et cærimoniis; vel rituum externo splendore veri Dei supremam majestatem ad vivum repræsentabant; vel populum rudem et sensibilibus assuetum, de suis officiis admonebant, puritatis internæ necessitatem, et obtinendæ reconciliationis media edocebant.

Jam vero, si leges politicas examinamus, idem ubique finis conspicitur. Tam parum a religione alienus erat Judaicæ reipublicæ status, ut potius utriusque leges in unum corpus coaluerint. Omnes enim attemperatæ erant regimini theocratico, et sicut a Deo exierunt, ita continuo populum ad Deum

reducebant. Cumque omnium gentium leges perfectione antecellerent; cum summa æquitate et sapientia, tam principum quam subditorum jura, omnes judiciorum regulas, omnia tum publicæ, tum domesticæ vitæ officia determinarent, nihilque omitterent, ad tuendam civium vitam, libertatem, et ad eorum protegenda bona; atque pacem et prosperitatem reipubblicæ omni modo promoverent; necesse non habuerunt Judæi, ut aliarum nationum leges consulerent. Ita salva mansit et integra gens illa sua lege ab aliarum gentium contagio seclusa; idque eo certius, quod leges severissimæ latæ fuerint contra idololatras, rituumque idololatricorum studiosos. Ergo etc. (5).

Prob. II. pars. 1.° Tota Mosaica Religio ita est ab omnibus aliorum populorum Religionibus diversa; ita naturali populi Hebraici propensioni, imitandi ritus vicinarum gentium contraria; ita opinionibus ac superstitionibus Ægyptiorum, quas Judæi alte imbiberant, opposita; ita a communibus humanæ prudentiæ regulis in multis adhorrens; ita omnibus fere vitæ actionibus implicata, tam gravibus pœnis sancita; ut manifestum sit eam non hominem, sed Deum habuisse auctorem. Quis enim humanus legislator potuisset in hæc cogitando incidere; aut, si invenisset, ea integro populo imponere nulla humana ope adjutus?

2.° Leges si humani ingenii fœtus sunt, non possunt illico et de repente perfectæ esse; mens enim humana gradatim progreditur. Nulla gens reperitur, quæ non frequenter leges suas emenda-

verit; idque celeberrimi inter legislatores agnoverunt, quod leges nonnisi longa experientia perficiantur. Exinde sequitur, leges Mosaicas non esse opus humani ingenii; nam, cum omnium sint antiquissimæ, etiam minus aliis omnibus perfectæ esse debuissent; ideoque etiam frequentibus mutationibus obnoxiæ. Sed contrarium hic apparet; nam leges illæ, quantum antiquitate superant omnes alias cognitas leges cæterarum gentium, tantum eas sapientia et perfectione antecellunt; neque per tot sæcula, quibus stetit Judæorum natio unquam necesse fuit, in illis quidquam immutare. Hinc optimo jure populum ita alloqui potuit Moyses, Deuter. IV. 6. et 8. . . *Hæc est vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens et intelligens, gens magna . . . Quæ est enim alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, et justa judicia, et universam legem, quam proponam hodie ante oculos vestros?* . . (6).

3.° Moyses plura in lege sua ordinavit, quæ in extraordinaria tantum Dei providentia fundamentum habebant, eaque Judæis proposuit cum tanta fidentia et securitate, ut non dubitaverit, eos variis privare commodis, spe divinæ istius procurationis: atqui ita sine incredibili insania agere non potuisset, nisi auctoritate divina fuisset suffultus. Neque stare potuissent leges illæ, quarum fundamentum quotidiana experientia ruinosum et falsum ostendisset. Ergo etc.

ARGUMENTA ADVERS. DILUUNTUR.

Obj. I. Leges rituales Judæorum ab Ægyptiis mutuatæ sunt, aliisque populis sacrilego idolorum cultui addictos. Ergo Deo dignæ non sunt.

Resp. I. neg. ant. 1.° Si aliarum gentium leges aliquam habent cum lege Moysis similitudinem, jure colligitur, veterum legislatores immitatores Moysis fuisse, non eorum Moysen. Nec immerito asseritur legem Mosaicam esse codicem juris tum politici, tum sacri omnium qui unquam extitere longe antiquissimum. Quomodo enim, si id non esset, potuisset Moyses legum suarum præstantiam tam splendide extollere, ut Deut. IV. legitur. Videatur doctiss. *Houbigant* in hunc locum. 2.° Plures sacri ritus, ex antiqua patrum traditione descendentes a gentilibus ad idolorum cultum traducti, impie depravati, multisque absurdis ritibus permixti fuerunt. An Deo indignum erat ejusmodi observationes ab origine sacras et veri Dei cultui destinatas suæ integritati restituere, atque ut ita ab omni superstitione purgati religiose serventur, nova lege sancire? 3.° Illa tam impense jactata inter veterum Ægyptiorum consuetudines, et Judaicos ritus convenientia ad summum ritus aliquos peculiares attinet. In rei summa autem, in ipsis constitutionis sacræ et politicæ principiis, in ritibus primariis, et fundamentalibus certum est, Religionem Mosaicam a religione et institutis Ægyptiorum toto cœlo abesse; ut evidens sit Moysis sapientiam non in scholis Ægyptiorum natam esse.

Resp. II. neg. conseq. Etiamsi concedatur, quod in objectione asseritur, ab Ægyptiis nempe ad Hebræos derivatos fuisse omnes illos ritus, qui utrique populo

communes fuerunt; nihil ex hac concessione minueretur divinæ legis Mosaicæ auctoritas. Nam post constitutam veram Religionem divinæ auctoritatis pondere, post sancitas innumeras leges superstitionibus Ægyptiacis prorsus oppositas, quæ æternum dividerent utrumque populum, non fuit profecto alienum a sapientia, eos ritus et consuetudines servare, quibus jam plebs assuefacta erat, et quæ in bonum finem facile converti poterant. *Hoocke* tom. II. pag. 260.

Obj. II. Tanta erat rituum in lege Mosaica multitudo, ut illa non tam erudiri, et Deo devinciri, quam obrui debuerit Judæorum natio. Ergo etc.

Resp. I. neg. ant. Multitudo rituum, cum de divina eorum origine persuasi sumus, non odium Religionis parit, nec obruit animum, sed potius amorem zelumque Religionis nutrit et auget. Id fatetur D. *Montesquieu* Esprit des loix (*Liv. XXV. chap.* 3.).... *Une religion chargée de beaucoup des pratiques attache plus à elle, qu' une autre, qui l' est moins. On tient beaucoup aux choses, dont on est continuellement occupé. Temoin l'obstination tenace des Juifs*..

Resp. II. neg. cons. 1.° Fatemur grave fuisse jugum Judæis impositum, et exinde recte concludimus, eos evidentissimis signis convinctos fuisse de divina legis suæ origine; quomodo enim alias ad suscipiendum portandumque tantum onus induci potuissent? 2.° Hac rituum multitudine et varietate coercenda erat insana populi ad idololatriam propensio, cavendumque ne aliis populis commisceretur. Deus, ut Eusebius ait (*Demonst. Evang. cap. VI.*): populum a Majorum pietate lapsum gravi illo jugo curare voluit, eumque impedire, ne officii sui limites transiliret, et ad ritus gentilium rueret. Post egressum Israelitarum ex Ægypto ipsis lex tantum moralis tradita fuerat, ut observat S. Hieron. (*Comment. in cap. XX. Ezech.*); verum cùm eodem tempore fœ-

dum cum Deo initum violassent, et vitulum aureum adorassent; novum ipsis præceptorum onus imposuit Deus, quo veluti contumaces servi coercerentur. Vid. Exech. XX. 5. et seq. Jerem. VII. 22. Hic sensus est verborum Apostoli ad Galat. III. 19... *Lex propter transgressiones posita est, donec veniret semen*... et v. 23... *priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem, quæ revelanda erat.*

Obj. III. Leges Mosaicæ res etiam minutas et indifferentes tam accurate determinant, ac si de rebus summi momenti ageretur; atqui indignum est Deo circa res minutissimas tam anxie occupari. Ergo etc.

R. n. min. 1.° Deus nunquam anxie occupatur nec in magnis rebus, nec in minimis. 2.° Nihil in rebus creatis magnum esse potest relate ad Deum; sequeretur ergo, indignum Deo esse curam gerere rerum humanarum. 3.° Multa sunt, quæ tunc tantum exigua videntur, quando seorsim considerantur, et ab aliis majoribus ritibus separata, multa etiam sunt ex se indifferentia, quæ tamen non possunt hominum arbitrio relinqui. Unde licet indifferens forsitan esset, an hic aut ille ritus adhiberetur; indifferens tamen non est, ut qui ritus adhibendus sit, determinetur.

Obj. IV. Inter leges cærimoniales Judeorum, quædam absonæ sunt et ridiculæ; qualis est ritus consecrandi summum pontificem etc. Aliæ inutiles et sine objecto, ut cum interdicitur esus animalium, quæ nunquam extiterunt, qualis est *gryphus* etc. Aliæ demum sanæ rationi contrariæ, ut cum prohibentur res, quæ non tantum nocivæ non sunt, sed valde utiles, ut v. g. leporum, aut porcorum carnibus vesci. Ergo etc.

Resp. 1.° Deo indignum non erat ritum aliquem præscribere, quo Sacerdotes consecrarentur. Id et religionis et sacerdotalis ordinis dignitas exigebat. Quis autem in specie ritus determinari potuisset, quem non

absonum judicasset aliquis philosophorum? 2.° Plura sunt animalia, quæ nos tamquam nociva et immunda aversamur, quibus aliæ gentes, et imprimis orientales libenter vescuntur. Quis credat Moysen, cum de grypho loquitur, monstrum aliquod indicasse fabulosum, et non potius animal Judæis cognitum? 3.° Carnem suinam merito Israelitis interdixit Moyses. Omnes fere orientales populi illam respuunt, tamquam corporis salubritati nocivam. Leporem in oriente nec gustui nec sanitati esse accommodatum, non sine orationis lepore probat auctor *des lettres de quelques juifs*. tom. I. p. 235. quod autem ad animalia pertineat quæ ruminant, ut Levit. XI. 6. habetur, probat D. *Bullet*, tom. III. p. 98.

Nota. Nimis longum esset omnes leges cæremoniales singillatim ab incredulorum calumniis, et ineptis cavillationibus vindicare. Sufficiat rationes quasdam generales afferre, ex quibus earum sapientissimi fines omnibus veri amantibus elucescent: 1.° Plurima animalium nomina, quæ Levit. XI. leguntur, nobis hodie incognita sunt; ita ut incerti simus, an nomen latinum aut germanicum eam animalis speciem exprimat, quam Moyses hebræo nomine significare voluit. 2.° Ex illis legibus quædam videntur pro fine habuisse munditiem et sanitatem corporis; aliæ morum mansuetudinem et lenitatem, quam populum Deo consecratum præ aliis præferre oportebat. 3.° Deus Israelitas a ritibus superstitiosis et turpissima corruptione aliarum gentium abstrahere voluit: cum autem nulla tum gens fuerit, quæ non animalia quædam ut sacra veneraretur, aut tanquam divinitati inimica aversaretur, aut aliis quibusdam ritibus numina sua placari somniaret: sapientissime hi ritus apud gentiles sacri, lege Mosaica prohibiti sunt, aliique instituti, ab his longe diversi. 4.° Præcepta illa, quæ in animalium et ciborum discrimine posita erant ad sanctitatem illam legalem imprimis pertinebant, qua

populus constanter admonebatur, se Deo consecratum esse: sicque eo magis Judæos a gentium consortio arcebant, quod his tamquam incircumcisis, a Deo, sacrisque ritibus alienis immunditiem adscribebant. 5.° Sufficiens jam legum ejusmodi motivum esset, si Deus illas ad probandam Israelitarum fidem et obedientiam tulisset. 6.° Demum certum est, eo tempore quo leges illæ latæ sunt, plures extitisse rationes speciales ex populi indole, aliarum gentium moribus, aliisque circumstantiis desumptas quæ nunc ignorantur. Fuse hæc quæstio tractatur, et cum magna eruditione apud *Natalem Alexandrum* Hist. eccl. veteris test. (*Dissert. III. in quartam mundi ætatem Tom. II. edit. in 4.°*); *Hoocke (tom. II. pag.* 305.); *Lettres de quelques juifs (Tom. I. pag.* 231, *et seq. et tom. III. pag.* 68. *et seq.*).

Objiciunt contra leges politicas. Leges Moysis servitutis favent, qua tamen nihil est legi naturali magis contrarium. 2.° Polygamiam et divortium permittunt. 3.° Contradictoria præcipiunt, cum Levit. XVIII. prohibeatur, ne quis uxorem defuncti fratris ducat; quod iterum Deut. XXV. expressa lege præcipitur. 4.° Sub nomine theocratiæ sacerdotum despotismum introduxerunt. Ergo etc.

Resp. ad 1.m Moyses servituti, quidquid inhumanum, aut nimis durum apud alias gentes habuit sapientissimis legibus adimit, quæ omnes heris sensus humaniores inspirant, et eorum in servos potestatem coercent. Ita quidem ut multo tolerabilior fuerit status servorum apud Judæos, quam apud omnes alias nationes ante Christianæ Religionis propagationem.

Ad. 2.m Polygamiam lex Judæorum non ovet, sed potius restringit, quantum illud eo tempore, et in illo populo fieri potuit. Vide textus Deut. VII. 17. et XXIV. 5. Comparatos cum Levit. XV. 16. Idem de divortio dicendum.

Ad. 3.m Lex Deut. XXV. non solvit legem antea latam, sed aliquam tantum ejus restrictionem continet; vult enim ut, quando frater absque liberis mortuus fuerit, uxorem relictam frater ejus accipiat, et semen suscitet fratri suo.

Ad 4.m Nulla unquam apud veteres regiminis forma extitit, quæ magis despotismum excluderet, quam illa Judæorum. Nihil a sacerdotum aut principum arbitrio dependebat; sed omnia per leges statutas regebantur. Inde est, quod Diodorus Siculus Moysen rempublicam instituisse dicat, quæ res eo tempore prorsus singularis fuit; cum nulla adhuc regiminis forma præter monarchiam absolutam cognita fuerit.

Cæterum non contendimus legem Mosaicam summum perfectionis apicem attigisse: Apostolus enim diserte ait ad Hebr. VII. 19. . . . *Nihil ad perfectum adduxit lex, introductio vero melioris spei* ... Verum et id notandum est, leges in se perfectissimas non semper etiam sapientissimas esse. Legum enim sapientia ex earum perfectione relativa desumenda est. Stultum esset, velle homines rudes, aut pueros iisdem legibus regere, quam homines excultos, ætate, et ingenio maturos. Sed lex, ut dictum est, pædagogus fuit; pueros et rudes homines instituit, et legi meliori ac perfectiori viam præparavit. Plura in hanc materiam reperies apud *Nat. Alexandrum* (*Dissert. IV. in quartam mundi ætatem*). Et auctorem non minus eruditione quam sale et facetiis conditum; *Lettres de quelques juifs.* (*Tom. III. pag.* 8. *et seq.*).

PROPOSITIO III.

Legislator Judæorum eam in omnibus præfert ingenii indolem, et formam virtutis; ut dubium esse non possit, cum, eum legem populo suo dedit revera Dei nomine egisse, seu verum fuisse Dei internuntium.

Prob. Moyses non semel tantum, sed sæpissime et quotiescumque se offerebat occasio, publice et solemniter coram universo popolo professus est, se non sua, sed Domini præcepta promulgare: Atqui huic Moysis declarationi tam apertæ tam constanti fidem detrectare non possumus. Ergo etc.

Major, tam evidens est, ut consentientes in hoc habeamus omnes incredulos.

Prob. min. Moysi credendum est, quia nemo sibi persuadebit, eum deceptum fuisse; quis enim nisi mente captus credere potest se ea omnia, quæ narrat audivisse, vidisse, fecisse; cum tamen nihil eorum vere contigisset? An ergo somniando concepisse præclarissimum illum legum codicem, qualem sapientissimi legislatores vigilando perficere nunquam potuerunt? manet ergo, ut dicamus Moysen Judæos decepisse, atque ut majorem sibi apud populum superstitiosum auctoritatem conciliaret, finxisse, se Dei legatum esse, et divina virtute instructum. Verum hæc inepte et temere dicta esse

vel ipsa nota et aperta Moysis indoles probat quæ omnem vanitatis et fraudis suspicionem procul removet, ut supra probatum est, cum de Pentateuchi veritate agebatur.

§. II.

Probatur divinitas Religionis Mosaicæ ex notis externis et supernaturalibus.

Quæ superiori §.° diximus, ad commendandam Religionem Mosaicam plurimum valent. Removimus enim præcipuas difficultates, quas adversarii congerunt. Ostendimus nihil in ea lege esse, quod sanctitate et sapientia divina indignum esset; quinimo in omnibus mira elucere summæ sapientiæ argumenta, ibique divinam se prodere originem. Ita inclinatis ad fidem animis; et jam divinum aliquid in ea vehementer suspicientibus; illæ nunc explicandæ sunt notæ, quas externas vocamus, et supernaturales, in quibus maxima probationis nostræ vis consistit. Hæc scilicet talis naturæ sunt, ut mentem non omnino obstinatam plene convincant.

PROPOSITIO I.

Moyses vera patravit miracula, et hæc certo probant Religionis, quam annuntiavit, divinitatem.

Prob. I. pars. Ea, quæ in Pentateucho referuntur omnem merentur fidem. Ex prop. §.i 3. art. 2.i cap. 1.i: Atqui in Pentateucho plurima narrantur miracula a Moyse patrata; ergo etc.

Prob. min. Nota sunt, quæ Moyses in Ægypto edidit prodigia, cum Deus posuit in eo verba signorum suorum. Nota, quæ egrediente ex Ægypto populo contingere mirabilia; cum mare Moysis virga percussum exsiccatum est, ingens hominum multitudo deducta in abyssis, sicut in deserto. Exinde nova signa secuta sunt, ab eodem Moyse in solitudine patrata, quibus et terrere rebelles, et castigare discolos, et confirmare timidos, et providere popoli necessitatibus oportebat. Hic cum aquæ penuria urgebat, amaram aquam dulcem reddidit; hic iterum populo siti confecto virga petram percutiens largæ aquæ copiam fecit. Hic ingens hominum multitudo mannæ cibo satiata est per quadraginta annos; hic Core, Dathan, et Abiron vivos terra hiatu suo absorbuit.

Hæc et alia multa quæ in Pentateucho legi possunt, omnes veri et proprie dicti miraculi cha-

racteres habent: non insolita tantum sunt, sed etiam extra vires naturæ posita, ac certis et constantibus naturæ legibus contraria. Ad quod accedit, quod illa prodigia ut plurimum fuerint ad diem et horam a Moyse prædicta, ad certum tempus restricta, ad nutum Moysis inchoata et finita, ad certum locum et personas determinata, aliisque characteribus insignita, quæ evidenter probant, illius potestate ea facta esse, cui tota natura paret. Quis v. g. credat, arte aliqua humana effici potuisse, ut manna per 40 annos quotidie in cœlo concresceret, in terram caderet ante solis ortum, ut putresceret in posteram diem reposita, cum die 6.ta in sabbatum reservata integra permaneret? Ergo etc. (7).

Prob. II. pars. Miracula a Moyse patrata divinam Religionis, quam Judæis tradidit, originem probant, si illa miracula omnibus manifestum faciunt, Moysen revera Dei internuntium fuisse, et Religionem, quam populo promulgavit, ex Dei Revelatione habuisse: atqui ita est. Ergo etc.

Major evidens est; cum enim Moysis miracula vera sint et proprie dicta miracula, solum Deum auctorem habere potuerunt. Deus enim non potest miracula operari per impostorem, qui potestate hac impiissime abuteretur ad stabiliendam fraudem.

Minor probatur ex ipso Pentateucho, ubi aperte profitetur Moyses se a Deo missum esse; Exod. III. 16, et IV. 1. 4. et 6. Id deinde perquam frequenter Pharaoni inculcat, et cum jam legem haberent Judæi, Num. XVI. 28. ad eos ait: . . . *In hoc scietis,*

quod Dominus miserit me, ut facerem universa, quæ cernitis, et non ex proprio ea corde protulerim... Ergo etc.

PROPOSITIO II.

Ex vaticiniis in Pentateucho contentis probatur Revelationem Mosaicam divinæ esse originis.

Prob. I. *ex vaticiniis, quæ eventus annuntiant, quorum Moyses minister fuit.* Gen. XV. ita Deus ad Abraham loquitur v. 5. . . . *Suspice cœlum, et numera stellas si potes; sic erit semen tuum . . .* v. 7.° . . . *Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldæorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam . . .* v. 13. . . . *Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent 400. annis . . .* v. 14 . . . *Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo; et post hæc egredientur cum magna substantia . . .* v. 16. . . . *Generatione quarta revertentur huc* . . . Hæc omnia plenissima sortita esse complectionem, et Moysen eorum eventum, qui hic annuntiantur, fuisse ministrum, historia Pentateuchi testatur. Ergo divina fuit Moysis legatio.

Prob. II. *ex vaticiniis a Moyse editis et eventu impletis.* Præter illas prædictiones quibus plures Ægypti plagas (*Exod. VIII.* 10. *IX.* 19. 29. *etc. X.* 4. *XII. etc.*) transitum per mare rubrum (*Ibid,*

c. *XIV.* 13.), mannæ copiam toti populo quotidie affuturam (*Ibid. c. XVI.* 6. *et seq.*), horrendum Core, Dathan et Abiron interitum (*Num. XVI.*) et alia plura prænuntiavit; alia quædam insigniora vaticinia seligamus. Insignis est illa Prophetia, qua Judæis, si legem observarent, præsentem adfuturam divinam opem spopondit; si autem contemneret, diras calamitates et servitutes prædixit Levit. XXVI. Deut. XXVIII. Nemo in historia Judæorum ita peregrinus est, ut non videat Moysi gentis suæ fata remotissima perspecta fuisse. Alia Prophetia legitur Num. XIV. Cum enim X. exploratorum relatione territi Judæi, divinis mandatis parere noluerunt; prædixit Moyses, nullum eorum qui 20 annos jam expleverat, terram Chanaan visurum esse, exceptis Caleb et Josue. Prophetiæ hujus adimpletionem legimus Num. XXVI. v. 64. et 65; ibidem capite XXXII. 9. Deuteron. II. 14. Omnium autem celeberrimum est illud vaticinium quod Deut. XVIII. legitur . . . *Prophetam de gente tua, et fratribus tuis suscitabit tibi Dominus* . . . de quo vaticinio alio loco dicetur.

Prob. III. *ex prophetiis quæ ad ipsam legis Mosaicæ substantiam pertinent.* Levit. XXV. præcepit Moyses, ut quovis anno septimo terra quiesceret, fructus autem qui sponte provenerint, pauperibus et egenis relinquerentur. Exod. XXXIV. inter alias leges et hæc continetur v. 23. . . . *Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum in conspectu omnipotentis Dei* . . . . Utraque lex annexum habebat vaticinium; primum erat, Deum 6.ti anni segetem

ita multiplicaturum, ut fructum feret trium annorum, Levit. XXV. v. 20. et 21. Secundum, neminem insidiaturum terræ ascendente Israele in conspectu Domini, Exodi XXXIV. v. 24; atqui hæc vaticinia accurate fuisse impleta satis comprobavit longa et constans experientia.

Argument. Hæc vaticinia vel Moysen ipsum concernunt, et opus liberationis ab ipso susceptum, vel ad urgendam legum, quas ipse tanquam divinas populo proposuit, observationem data sunt, vel cum legum ipsarum tenore intime cohærent: Ergo probant Moysen hominem fuisse a Deo speciali modo electum, ut annuntiaret populo verba Dei: Ergo et hoc probant; legem, quam ipse tanquam a Deo traditam populum edocuit, vere a Deo originem habuisse; alias enim Deus fraudi patrocinatus fuisset, ac iis signis, quibus divina auctoritas evidentissime comprobatur, fidem ipse conciliasset impudentissimo impostori, qui cum summa supremi Numinis injuria, nomen Dei in vanum assumpsisset, se Dei legatum mentiendo, et legem a se fabricatam tanquam a Deo ipso latam proponendo.

PROPOSITIO III.

Religionem Mosaicam a Deo revelatam fuisse probat specialis Dei erga Judæos providentia.

Prob. Etiam post Moysis mortem miracula, prophetiæ, et extraordinarii præter omnem spem et expectationem eventus non desierunt. Tota hujus gentis historia specialem Dei providentiam ostendit, quæ imprimis in hoc sese manifestavit, quod, cum legem suam abjicerent, ipsi quoque a Deo abjecti maximis calamitatibus affligerentur: quando vero in mandatis Dei ambularent, innumeris cumularentur beneficiis. Quæ omnia ex libris tum historicis, tum propheticis certa sunt.

Sed hæc omnia explicari non possunt, nisi tamquam fundamentum supernaturalis hujus procurationis admittatur divina legis, a qua tota Judæorum felicitas pendebat, origo; et fœdus initum inter Deum et populum Israel, cujus sæpe in veteri Testamento mentio occurrit. Fœderis hujus conditiones expressas habemus Exod. XIX. et Deuter. XXVI. Hoc ultimo loco Moyses populum ita alloquitur v. 17. 18. 19. . . *Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias cæremonias illius et mandata atque judicia, et obedias ejus imperio. Et Dominus elegit te hodie, ut*

sis ei populus peculiaris... et faciat te excelsiorem cunctis gentibus, quas creavit in laudem et nomen et gloriam suam....

ADVERSARIORUM ARGUMENTA.

ARGUM. I. Omnia illa fœnomena, quæ ante exitum Hebræorum in Ægypto contigerunt et quæ vulgo *plagæ ægyptiacæ* vocantur, nullam arguunt divinam virtutem. Ergo etc.

PROB. MIN. Plagæ illæ causis naturalibus adscribi possunt; nam si primum prodigium excipiamus, quod magi quoque imitati sunt; cætera phœnomena videntur fuisse varii ejusdem pestilentiæ effectus. Hæc primum pisces cum crocodilis, cæterisque majoribus animalibus fluxu sanguinis corripuit; inde colorata est aqua fluminum. Aquarum infectio ranas, genus amphibiorum, in terras expulit. Ciniphum et muscarum multitudo inusitato aeris calori et ovorum in pulvere delitescentium copiæ debebatur. Pulveris pluvia non usitata in istis regionibus arenti soli subjacentibus, ulcera et pustulas in hominibus et jumentis produxit. Locustas levavit ventus urens, et ventus contrarius sustulit. Demum lues vehementius in homines irruens, multos imprimis juniores sustulit, quos Moyses primogenitos vocavit. Nihil facilius erat Moysi, quam exitiales has calamitates tanquam miracula venditare apud suos, qui in terra Gessen nihil tale fuerant experti. Ita Spinosa.

RESP. 1.° Eventus illi, etiamsi seorsim spectentur, et ab omnibus circumstantiis sejuncti, causis tamen naturalibus adscribi non possunt. In rebus physicis certissimum argumentum præbet constans experientia. Cum ergo

hæ tantæ calamitates tamque universales nunquam, nisi eo tempore contigerint, quo Moyses liberavit populum Israel; sequitur eas extraordinaria, et supernaturali virtute inflictas esse.

Resp. 2.° Etsi daremus plagas aliquas ægyptiacas, si in se et seorsim a suis circumstantiis considerentur, non necessario virtutem exigere naturæ creatæ superiorem; vim tamen divinam arguerent in Moyse, propter modum, et limites ex arbitrio positos. Qua enim naturali causa fieri potuit, ut plagæ tam generales, tamque diversæ, omnes intra sex hebdomadarum, vel unius mensis spatium contigerint? Ut terra Gessen in medio Ægypti posita immunis fuerit ab istis calamitatibus? Ut omnia præcise jubente Moyse evenerint, et eodem jubente cessaverint; ideoque etiam a Moyse, antequam evenerint, fuerint prædicta?

Inst. 1.° Tria priora Moysis prodigia, scilicet conversio virgæ in serpentem, ranarum procreatio, aquarum mutatio in sanguinem etiam a magis facta fuere, confitente Moyse, qui ait *eos fecisse similiter*; ergo Moyses qui in arte incantatoria peritior fuit, reliqua omnia prodigia sola arte sua efficere potuit.

Resp. Magi arte sua aliquo modo et valde imperfecte, quædam Moysis miracula imitari potuerunt: erat in actione externa similitudo aliqua, nulla in opere. Illud significare voluit Moyses, cum dixit, magos *fecisse similiter*; quod ex iis clarius elucet, quæ Cap. VIII. v. 18. leguntur; nam Moyses ibi iisdem verbis utitur, quamvis magos eventus fefellerit. Igitur dicendum est magos illos faciliora quædam, quæ a Moyse patrata viderant, imitatos fuisse, id est, aliquid produxisse, quod quandam haberet cum Moysis miraculis similitudinem. Id autem (*Exod. cap. VII. v. 11.*) per incantationes Ægyptiacas et arcana perfecerunt, et quidem in palatio principis, ubi omnia habere poterant artis suæ adjumenta. Si ad-

mittitur, magos diabolica virtute eos effectus produxisse; dicendum est Moysis prodigia multo fuisse splendidiora, numero plura, unius Dei nomine facta, et ita evidentibus divini operis characteribus insignita, ut etiam magi exclamare cogerentur . . . *digitus Dei hic est.*

Inst. 2.° Veteres qui de Judæis scripserunt, ut *Justinus* lib. XXXVI., *Tacitus* lib. V. narrant Israelitas propter scabiem seu lepram ex Ægypto fuisse expulsos. Ergo necessaria non fuerunt illa Moysis prodigia.

Resp. Moyses præ cæteris qui nobis opponuntur scriptoribus audiendus est; quia auctor est coævus, alii vero nonnisi 1000 annis et amplius post res gestas scripserunt. Præterea tota illorum narratio tot scatet fabulis, quot continet verba.

Argum. II. Inter miracula quæ Moysi tribuuntur, nullum est insignius, quam transitus Israelitarum per mare rubrum; atqui nihil in hoc facto est quod miraculum probet; potuit enim Moyses, qui ad oram hujus maris diu vixerat, estum ejus reciprocum diligenter observare, et populum per sinum subductum maris perducere. Ergo etc.

Resp. neg. min. et ejus prob. 1.° Moysi, uti a nobis probatum est, fides adhibenda est, cum sit auctor veracissimus. 2.° Quomodo Moyses virtuti divinæ attribuere potuisset eventum, quem mere naturalem esse, et Israelitæ et Ægyptii scivissent, quibus phœnomenon illud quotidianum æque ac Moysi notum erat? Quomodo Pharao cum toto exercitu se mari commisisset, sciens tempus jam adesse refluentis aquæ? Quomodo Moyse potuisset Israelitis salutem hanc maximam, et communem ruinam exercitus Pharaonis prædicere? 3.° Mare rubrum æstus tempore a terra recedit versus septentrionem, seu istum *suez*, et nonnisi 200 passus per 6 horas siccos relinquit; jam vero per tam angustum tramitem Moyses nullo modo potuisset vigesies

centena hominum millia cum jumentis et omni apparatu una nocte transmittere.

Inst. 1.º Artapanus scriptor ethnicus ab Eusebio citatus (*Præpar. Evang. lib. IX.*) ait, Judæorum transitum *a Memphitis ita narrari; Moysen totius regionis scientissimum reciprocantis æstus tempore sicco mari universam multitudinem transmisisse.* Ergo etc.

Resp. Traditionem traditioni opponimus. Idem quippe Artapanus post verba in objectione laudata, ait, aliter rem narrari ab Heliopolitanis; scilicet *Moysen divinitus admonitum aquam virga tetigisse, ac discedentibus illico fluctibus copias sicco tramite deduxisse; eandem porro viam tentantibus ac fugientibus terga prementibus Ægyptiis tum adversum repente ignem corruscasse, tum ipsum quoque mare patentem semitam refluentibus undis obruisse.* Porro Heliopolitani Ægyptii potius audiendi sunt, quam Memphiti; illi enim contra se, hi pro se testantur. Diodorus Siculus refert (*Hist. lib. III.*) Ichthyophagos, qui litus maris rubri occidentale incolunt, maris olim vehementi vento divisi memoriam conservasse.

Inst. 2.º Josephus etsi fuerit patriæ Religioni addictissimus, incertum relinquit, an illa divisio maris naturæ sponte contingerit, an Dei supra naturæ leges operantis potestate; illumque eventum comparat cum transitu Alexandri Magni per mare Pamphiliæ favente æstu maritimo (*Josephus Antiquitat. lib. II. cap. 7.º*).

Resp. neg. conseq. Josephus ita de hoc eventu loquitur, ut satis manifestet, se eum ut verum miraculum habere, quamvis illud tam clare affirmare non audeat, propter gentiles, quibus hæc scribebat. Ideo etiam transitum Alexandri magni per mare Pamphiliæ affert, ut ostendat simile aliquid etiam in profanis historiis reperiri. Imo et illud quod Alexandro contingit, divinæ virtuti attribuit; cum Deus ejus opera, ut ait, ad de-

struendum Persarum imperium uti decrevisset. Magnum tamen inter utrumque transitum discrimen est; Israelitæ enim divisum mare ab uno litore ad aliud oppositum suspensis hinc inde aquis trajecerunt; Alexander vero maris Pamphiliæ tantum oras legit, nec sine gravi incommodo et periculo; quia ipse et milites usque ad dimidiam corporis partem aquis immersi iter peragebant, Vid. *Natal. Alex.* in IV. mundi ætatem diss. I. art. 2.

Argum. III. Moyses aquas in deserto detegere potuit ope virgæ cujusdam, quæ, quam sit detegendis occultis fontibus opportuna, nemo nescivit; vel credendum Tacito, qui narrat Moysen sequendo gregem asinorum agrestium largas aquarum venas invenisse. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Fabulam ex Tacito descriptam confutare operæ pretium non est, cum nihil levius proferri queat. Ex Pentateuchi historia, quam veram jam probavimus, apertum est, quod Moyses impotentis populi contumacia in summum discrimen adductus ad Deum confugerit, eoque mandante petram percusserit. Si fieri potest, ut scientia aliqua naturali latentes aquarum venæ detegantur, nulla certe ars humana unquam efficiet, ut ex petra virga percussa aquæ uberrimæ exsiliant.

ARTICULUS III.

Legi Mosaicæ succedere debuit melior perfectiorque Revelatio.

Cum legis divinam originem omni argumentorum genere demonstravimus, ea certe intentio non fuit, ut Judæorum causam ageremus, quos nimius legum suarum zelus in crassissimum illum errorem conjecit, ut earum perpetuitatem inter

fidei suæ articulos numerent. Profecto, si velamentum ante oculos non haberent, et non ipsi librorum suorum intelligentiam repellerent inveterata pertinacia; petitis a Pentateucho initiis per universa prisci fœderis volumina prænuntiatum uno consensu reperirent Christum, de nova lege condenda et salute hominibus comparanda a Deo legatum.

Nobis sacra et divina sunt, quæ in libris V. T. continentur; quia scimus nos ædificatos esse super fundamentum Apostolorum et Prophetarum; quoniam *finis legis Christus, ad salutem omni credenti* (*Rom. X.* 4.) . . . Nihil est hac veritate clarius in Judæorum sacris litteris expressum; et quicumque ad eas perscrutandas mentem simplicem et ingenuum pectus adhibuerit, ubique novam, quæ per Christum facta est, dispensationem tam loculentis argumentis expressam reperiet, ut vetus Test. formam esse ad apparatum novi dubitari non poterit.

Habet quidem Christiana Religio tantum a se ipsa splendorem, tantum a suo auctore illustrationem, ut eam necesse non esset, a stirpis suæ antiquitate et nobilitate commendare. Verum nihil nobis prætermittendum est, quod possit ad convincendos animos valere, atque Dei in homines benevolentiam et sapientissimam illam divinæ providentiæ œconomiam, quæ finem suum, per omnes mundi ætates, certo et constanti cursu prosequitur, clariori in luce collocare. Antequam igitur ad ipsam Christianam Religionem accedamus, videbimus ex veteri Test. et gentis Judaicæ

conditione, abrogandam aliquando fuisse legem Mosaicam, et tempus, quo interire debuit, jam dudum effluxisse.

Cum autem legem Mosaicam dicimus, nolumus ita intelligi, ac si de dogmatibus naturalis Religionis ageremus, aut de præceptis, quæ ad legem naturalem pertinent; vel de primitivis illis Revelationis veritatibus, quas tanquam sanctissimam hæreditatem collegit Religio Christiana, et clarius perfectiusque evolvit: Sed de legibus judicialibus et cærimonialibus loquimur, quæ proprio sensu legem Mosaicam constituebant.

§. I.

PROPOSITIO.

Lex Mosaica aliquando abrogari debuit, per novum legislatorem, seu Messiam.

ARGUMENTUM I.

Ex novi Legislatoris, novique fœderis promissione.

Prob. Deuter. XVIII. v. 15. Moyses ad populum ait... *Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies*... et v. 18 et 19... *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui; et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia,*

quæ præcepero illi: Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam... Ex hoc textu ita inferimus: agitur hic de Propheta aliquo peculiari, ab omnibus aliis Prophetis veteris legis distincto: ex his enim nullus, fatentibus Judæis, Moysi similis haberi potest; quia nullus ex illis dux populi fuit, aut legislator, aut novi fœderis sequester. Manifestum ergo est per illa verba annuntiari Messiam, vel Prophetam illum excellentissimum, quem omnes postmodum Prophetæ prædixerunt, et qui ideo Moysi similis dicitur, quia quemadmodum dux ille populi Israelitici, legislator esse debuit, et novi Testamenti mediator. Quo illa pertinent Malach. III. 1... *Venient ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis...* Ergo nova post Moysen lex prædicta erat, novum, quod veteri substituendum erat, fœdus.

Hoc ipsum post Prophetas postmodum diserte annuntiandum est. Clarissima sunt inter alia multa hæc verba Jerem. XXXI. 31 .. *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel, et domui Juda fœdus novum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum.* Nemo non videt his verbis fœdus novum promitti ab antiquo diversum ... *Dicendo novum:* ait Apost. ad Hebr. VIII. 13, *veteravit prius. Quod autem antiquatur, et senescit, prope interitum est...* Huic loco affinis est alius apud eundem Prophetam Cap. III. 15. 16.... *Dabo vobis pastores juxta cor meum... In diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra: Arca*

testamenti Domini; neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius: nec visitabitur, nec fiet ultra....

ARGUMENTUM II.

Ex novi sacrificii et novi sacerdotii per Messiam institutione.

Prob. A Prophetis novum sacerdotium promittitur ab Aaronico diversum. Isa. LXVI. 21. legimus assumendos ex gentibus sacerdotes... *Assumam ex eis in Sacerdotes et Levitas*.. Malach. I. 10.. *Non est mihi voluntas in vobis; et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda*..Dan. IX. 27.. *In dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium; et erit in templo abominatio desolationis; et usque in finem perseverabit desolatio*... Amos V. 21. *Odi et projeci solemnitates vestras*.... Ex his, aliisque Scripturæ locis patet, stante adhuc lege Mosaica Prophetas prædixisse solemnitatum et sacrificiorum veteris legis cessationem, melioris victimæ in eorum locum substitutionem, novumque sacerdotium ab Aaronico diversum. Ergo et lex ipsa abrogari debuit; nam ut ait Apost. ad Hebræ. VII. 12. *Translato sacerdotio, necesse est, ut et legis translatio fiat*... Unde eidem illi Messiæ, qui novi Testamenti mediator dicitur; etiam sacerdotii immutatio adscribitur. Hic enim;

quamvis ex tribu Juda oriturus esset, sacerdotio tamen fungi debebat, et quidem sacerdotio alterius omnino generis, ac illud Aaronis fuerat. Justa hæc verba Psal. CIX... *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.*

ARGUMENTUM III.

Ex judæorum rejectione, et gentium vocatione per Messiam.

Non sacrificiorum tantum et solemnitatum cessatio a Prophetis prænuntiata fuit, sed et reipublicæ, urbis et templi, cui universus sacrificiorum apparatus alligatus fuit, excidium; neque alia hujus excidii causa affertur, quam Messiæ, seu promissi legislatoris et mediatoris rejectio. Ita enim habetur Daniel. IX. 26.. *Occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio....*

Gentes autem ad veri Dei cognitionem vocandas, atque a novo illo Legislatore in unam Ecclesiam colligendas in innumeris veteris Scripturæ locis prædicitur. Oseæ II. 24. *Dicam non populo meo, Populus meus es tu...* Sopho. III. 9... *Tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini...* Malach. I. 11... *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus..* Hæc autem in Messia complenda esse, tam aperte Scriptura loquitur, ut vix necesse sit testimonia afferre. Ge-

nes. XII. XXII. XXVI. XXVIII. clare expressam reperimus hanc pacti Abrahamitici conditionem, Isaaco deinde, et Jacobo repetitam, in semine eorum benedicendas esse omnes nationes. Jacob in celebri vaticinio Gen. XLIX. Messiam vocat *expectationem gentium*. Ipsi Hebræi hæc Psalmi II. 8. verba .... *Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* ... de Messia intelligunt. ... Isaiæ XI. 10. ... *In illa die radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur*... Ergo religio Judaica, quæ tantum Jacobi posteros spectabat, et ex ipsa constitutione sua nationalis erat, adveniente Messia consistere non potuit.

Hæc etiam communis fuit veterum Hebræorum sententia. In Talmude legitur traditionem esse in domo Eliæ, quod sex annorum millibus definita esset mundi duratio; quorum duo priora millia fuerunt sine lege; duobus subsequentibus millibus vigere lex debuit, et postea servari per duo posteriora millia Messiæ doctrinam oportebat. Dicitur quoque apud *Rab. Simeonem in Jalkult*. ... *Deum per Messiam novam legem esse daturum*. ...

ARGUMENTUM IV.

Ex ipsa legis Mosaicæ natura.

Prob. Lex Mosaica aperte in arctissimis locorum et personarum limitibus continebatur, soli terræ Chanaan accomodata erat, et ad solos Jacobi po-

steros restricta. Ergo in perpetuum durare non debuit.

Antecedens cuilibet perspicuum erit, qui paulo attentius populi Judaici constitutionem perlegerit: tam parum enim ex natura sua habuit lex illa, ut universalis fieri potuisset, seu communem vinculum ad colligendos omnes populos sub Messiæ imperio; ut potius tota eo collineet, ut Abrahæ posteros ab omni alia gente divideret, et aditum præcluderet grassanti ubique terrarum idolatriæ. Ex legis instituto Jerosolymis tantum sacrificia offerre fas erat. Neomeniæ, et cætera festa ex lunæ motu pendentia ex phasium lunarium observatione Jerosolymis facta determinabantur. Festa omnium celeberrima, Paschatis, Pentecostes, et Tabernaculorum in sola Judæorum historia fundabantur, ad eorum celebrationem omnes Judæi Jerosolymam convenire debebant. Annus denique Sabbaticus, qui X.ª die mensis Tisri incipiebat, in illis terræ plagis observari non posset, in quibus uvæ aliique terræ fructus serius colliguntur. Mensis enim Tisri nostro septembri maxima ex parte respondet.

Quod autem vera Religio non semper coercenda fuerit angustis terræ Chanaan limitibus; nec idolatria semper orbem infectura, id efficient argumenta, quæ modo protulimus. Et in hoc confitentes habemus ipsos Judæos, qui uno ore docent, gentes in veri Dei cognitionem adductas per Messiam, idola et superstitiosos ritus relicturas.

ARGUMENTA CONTRARIA SOLVUNTUR.

Argum. I. Locus ille ex Deut. XVIII. non de aliquo singulari Propheta intelligendus est; sed de tota serie Prophetarum, qui diversis temporibus a Deo excitati sunt, ut verba Domini ad populum perferrent. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1.° Non dicitur: Prophetas suscitabit tibi Dominus, sed *prophetam*. 2.° Agitur de propheta Moysi simili, quæ nota fatentibus ipsis Judæis reliquis Prophetis non convenit, qui post Moysen surrexerunt in Israel. Vid. Num. XIV. 7. Deut. XXXIV. 10. *Non surrexit ultra Propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis.* . . . . 3.° Soli Christo conveniunt, quæ ibi dicuntur; quamvis enim multo Moysi eminentior esse debuerit, hoc tamen cum eo commune habet, quod secundus sit populi redemptor, dux, et legislator etc. Vid. *Huetium* prop. III. num. 10. *Hoocke* tomus II. pag. 324.

Argum. II. Legem Mosaicam nunquam interituram esse, tum Moyses ipse, tum et alii postmodum auctores sacri prædixerunt. Frequenter enim in V. T. lex dicitur æterna, in æternum duratura, sic etc. Ps. CXVIII. *Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.*

Resp. Verba ista *in æternum* etc. a Moyse et Prophetis usurpata sæpissime æternitatem aut indefectibilitatem relativam significant, non absolutam. Quod ita certum est, ut etiam Judæi interpretes illas ipsas voces, quarum vim urgere solent contra Christianos, ubi de æternitate legis quæstio est, sæpissimæ aliter vertere cogantur. Vox עולם *olam*, etiamsi conjungatur cum particula עד *ed* vel *ad*; sæpe tempus tantum significat indefinitum; imo non raro etiam certum et determinatum,

ut cum I. Reg. XXII. Samuel dicitur mansurus coram Domino *in æternum*. Hæc fusius monstravit Rabbi. *Joseph Albo*, 400 fere abhinc annis non sine multa suorum invidia. Celebris est apud doctores Synagogæ distinctio inter *olam eze* et *olam eba*; sive præsens sæculum, et sæculum venturum. Primum autem sæculum juxta eos tempus complectitur usque ad Messiam: secundum sæculum tempora illa, quibus Messias regnaturus est. *Hoocke* tom. II. pag. 335.

Argum. III. Mutatio legis divinæ, qualis est Mosaica, repugnat sapientiæ divinæ. . . . . *Ego Dominus et non mutor*. . . . Malach. III. 6. Ergo etc.

Resp. dist. ant. Si lex illa pro omnibus temporibus data sit, *conc.* Si ex Dei intentione ad certum tempus fuit determinata, donec veniret, quod perfectum est, *neg.* Ex hac sola ratione, quod lex aliqua a Deo lata sit, non licet concludere eam esse absolute perfectam et immutabilem. Neque Deus mutatur, cum ejusmodi legem abrogat, quia eam abrogandam esse ab æternum decrevit.

§. II.

Lex Mosaica jam diu abrogata est.

PROPOSITIO I.

Præsens Judæorum conditio probat, penitus sublatam esse religionem Mosaicam.

Prob. Ex præsenti Judæorum conditione apparet, 1.° Deum non amplius servare conditiones fœderis Mosaici. 2.° Legis observationem Judæis factam esse impossibilem. 3.° Hunc populum tanquam perduellem a Deo esse rejectum. Ergo etc.

Prob. ant. I. pars. In illo fœdere, quod Deus per Moysen iniit cum Israelitis, præcipua conditio hæc erat; quod Deus elegerit Israel, ut sit ei populus peculiaris in nomen, et laudem, et gloriam suam. Hoc fœdere Deus se obstrinxit ad tuendam gentem illam, eamque regendam speciali providentia; quo etiam munere eum diligentissime olim perfunctum esse, ex veteri Testamento discimus. Verum a multis jam sæculis omne cum hoc populo commercium abrupit Deus; nulla apud eos edidit miracula, nullos misit Prophetas; a propriis sedibus ejectos, sine templo, sine duce relinquit omni spe restitutionis destitutos.

Prob. II. pars. Talis est præsens Judæorum calamitas, ut jam legis observatio impossibilis sit. Juxta clarissima Moysis aliorumque Prophetarum verba oportebat Judæos, quamdiu fœdus Mosaicum subsisteret, terram Chanaan incolere. Ps. CXXXI... *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi*..; et II. Paralip. VII. 16... *Elegi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum*. . . . Neque aliter cultus Deo exhiberi poterat juxta legis institutum, nisi in solo patrio, seu in templo Jerosolymis extructo, in quo sacrificare soli familiæ Aaron concessum erat. Jam vero manifestum est Deum locum illum, quem elegerat, deseruisse, et Judæos per annos amplius mille septingentos esse sine templo, sine altari, sine certo generum censu, unde constare possit, qui sint, quibus sacra facere fas sit. Imo et leges judiciariæ, ex quo civitas dissoluta est, omnem vim obligandi

ammiserunt. Ergo manifestum est Deum legem veterem abrogasse.

Prob. III. pars. Qui pristinam Dei in Judæos providentiam, præsentemque eorum statum, et calamitatem tam diuturnam tam universalem attentius perpenderit, evidenter cognoscet, eos jam amplius populum Dei non esse, sed omnino a Deo suo derelictos. Nunquam quamdiu staret pactum Moysis, tanta fuit Dei in illis puniendis severitas; etiam post gravissima crimina, semper ad meliora consilia redeuntibus præsens aderat Dei auxilium, et certa spes futuræ restitutionis: sed nunc omnis spes deperdita est; quamvis impensius quam unquam colant, ferventibusque votis appellent Deum patrum suorum. Patet ergo præsentem hanc calamitatem non pœnam tantum esse et correptionem, sed rejectionem.

PROPOSITIO II.

Legem Mosaicam abrogatam esse ex eo probatur, quod tempus huic interitui a Prophetis præfixum, jam a multis sæculis effluxerit.

ARGUMENTUM I.

Ex Prophetia Jacobi, Gen. XLIX. 8. et seq.

Patriarcha Jacob, cum filiis benediceret, et quasi testamentum suum jam moriturus faceret,

his verbis Judam alloquitur . . . *Juda, te laudabunt fratres tui . . . adorabunt te filii patris tui . . . Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est: et ipse erit expectatio gentium* . . . Hæc Prophetia 1.° de Messia agit, seu de illo duce et legislatore, per quem abrogandam fuisse religionem Judaicam superiori §.° vidimus. 2.° Tempus adventus hujus Messiæ ita determinat, ut certum sit illud tempus jam a multis sæculis effluxisse. Ergo etc.

Prob. I. pars. Ille, quem Prophetia venturum prædixit, et qui in textu hebraico vocatur שִׁילֹה *Schilo*, alius non est, quam ipse Messias. Quod evincitur 1.° ex vocis ipsius significatione: quæcumque enim hujus vocis interpretatio admittatur, semper is sensus efficitur, qui in Messiam solum conveniat. Si cum vulgato Interprete per hæc verba redditur; *qui mittendus est, qui venturus est*: neminem profecto respicere potest, quam Eum qui ab exordio generis humani tanquam communis hominum Liberator promissus fuerat: quem ardentibus votis Patriarchæ expectarunt; de quo Ex. IV. 12. dicitur . . . *mitte, quem missurus es.* Hinc illa verba discipulorum Joannis ad Christum Matth. XI. 3. . . *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus.* Si cum Samaritan. vertitur *pacificus, pacis auctor*, iterum characterem exprimit, qui Messiæ proprius est . . . *Vocabitur nomen ejus princeps pacis* . . . Isaia IX. 6. . . *Et erit iste pax* . . . Micheæ V. 5. . . Si autem juxta alios Schilo interpreteris; *filium, partum ex muliere sine viri consortio editum*; vel etiam *eum*

cui repositum est regnum: nemo non videt, hæc nisi de Messia intelligantur, sensum non habere: quis enim alius fœtus ille mulieris dici potest, sine viri consortio editus, nisi illud *semen mulieris* ab initio promissum? Quis filius Judæ per antonomasiam, seu filius singularis et eximius, nisi Messias ex tribu Juda oriundus? Quis ille, cui repositum est regnum, nisi Ille de quo scriptum est Psal. II.... *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea...* Et Isaiæ IX. 6.. *Parvulus natus est nobis... factus est principatus super humerum ejus... multiplicabitur ejus imperium... super solium David, et super regnum ejus sedebit... amodo, et usque in sempiternum.*

2.° Ex iis quæ post vocem *Schilo* sequuntur: *Et ipse erit expectatio gentium...* Hæc enim propria Messiæ nota est in Scripturis passim expressa... *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ...* Genes. XXII. 18... *Omnes gentes servient ei...* Psal. LXXI. 11... *Ipsum gentes deprecabuntur..* Isai. XI. 10.... *Veniet Desideratus cunctis gentibus....* Aggæi II. 8.

3.° Ex antiquissimis Paraphrastis Judæorum, qui vocem *Schilo* expresse Messiam interpretantur. Sic Targum Onkelos; vel paraphrasis Chaldaica: *donec veniat Messias cujus et regnum* ... Targum Jerosolym. *usque ad tempus, quo veniat rex Messias* ... Idem habet Paraphrasis Jonathæ; eadem quoque omnium veterum Judæorum opinio erat; eam inter alios tradunt auctores Thalmudici plari-

bus in locis. Plura inveniens in hanc materiam apud *Huetium* prop. IX. c. IV.

Probat. pars II. Jacobus prædicit sceptrum auferendum non esse a tribu Juda, nec ducem de femore ejus, donec veniret *Schilo* seu Messias; atqui quidquid per vocem שׁיל ה *Schebet* intelligatur, sive sceptrum sive virga, sive regia potestas, sive regiminis forma quæcumque; certum est, eam jam dudum a gente Judaica esse ablatam. Ergo etc.

ARGUMENTUM II.

Ex vaticinio Danielis, cap. IX. 24. et seq.

OBSERVANDA.

Cum Daniel intellexisset, completum jam esse numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam (*Cap. XXIX. v.* 10.) ut solveretur populi captivitas; Deumque enixe deprecaretur, ne diutius promissam salutem differret; Gabriel Archangelus ad eum accessit, eumque quo tempora Messias venturus esset docuit his verbis; » Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt » super populum tuum, et super urbem sanctam » tuam, ut consumetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur » justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo » et animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum

» ædificetur Jerusalem, usque ad Christum du-
» cem hebdomades septem, et hebdomades sexa-
» ginta duæ erunt; et rursum ædificabitur pla-
» tea, et muri in angustia temporum. Et post
» hebdomades sexaginta duas occidetur Christus;
» et non erit ejus populus, qui eum negaturus
» est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit popu-
» lus cum duce venturo: et finis ejus vastitas, et
» post finem belli statuta desolatio. Confirmabit au-
» tem pactum multis hebdomada una; et in dimi-
» dio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium: et
» erit in templo abominatio desolationis: et usque ad
» consummationem et finem perseverabit desolatio.»

Notandum 1.° Hebdomades septuaginta, quæ ab initio prophetiæ abbreviatæ dicuntur, vel definitæ super populum Israel, postmodum in tres epochas dividuntur. Prima, complectitur VII. hebdomades priores. Secunda, hebdomades LXII. Tertia, ultimam in qua complenda sunt omnia.

Notandum 2.° Duplicis generis hebdomades in Scripturis numerantur, dierum scilicet et annorum. De hebdomadibus primi generis vide Levit. XXIII. 15. 16. De annorum hebdomadibus, ibidem XXV. 8... *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos 49....*

HIS PRÆMISSIS ITA ARGUMENTAMUR.

Ex vaticinio Daniel. IX. invicte probatur, tempus adventus Messiæ jam diu effluxisse, si 1.° in

illo vaticinio de Messia agitur; si 2.° tempus, quod ibi adventui Messiæ præfigitur, jam diu elapsum est. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. pars I. Omnes characteres, qui illi quem prophetia prænuntiat, attribuuntur, tales sunt, ut uni Messiæ convenire possint, et simul positi vivam ejus imaginem exprimant. Ergo etc.

Prob. ant. 1.° Solus Messias potest dici *Christus* per excellentiam, *Christus, dux, Sanctus sanctorum.* 2.° Ad Messiam tantum spectare potest, quod ait Propheta, *ut finem accipiat peccatum*... *ut adducatur justitia sempiterna* ... *ut impleatur visio et prophetia* ... quod *occidendus sit, et non propter se*... ut in hebræo legitur etc. 3.° De Messia ejusque cruenta internecione agi, probant ea, quæ Christi occisionem secutura prædicuntur; civitatis et sanctuarii dissipatio, et statuta desolatio, et hostiæ et sacrificii abolitio, et usque ad consummationem perseverans desolatio. Tam clara hæc sunt, ut rabbinorum doctissimi rei evidentia coacti prophetiam de Messia intellexerint; hancque communem fuisse veterum Judæorum persuasionem ex *Flavio Josepho* discimus auctore, in hac re minime suspecto.

Prob. II. pars min. Messias venturus dicitur, 1.° inter hebdomadas LXX. ordiendas ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem v. 25. 2.° Ante civitatis iterum extruendæ eversionem, templique secundi ruinam. *Occidetur Christus; et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*, v. 26. 3.° Ante sacrificiorum Mosaicorum

abrogationem . . . *deficiet hostia et sacrificium*, v. 27. Atqui hæc omnia jam a multis abhinc sæculis impleta sunt; effluxerunt LXX. hebdomades sive dierum fuisse dicantur, sive annorum; et quodcumque admittatur earum initium. Præterea evidens est, jam dudum cessasse hostias et sacrificia, dirutam esse civitatem, templumque dissipatum. Ergo etc.

ARGUMENTUM III.

Ex vaticiniis Aggæi et Malachiæ.

Judæi a servitute babylonica soluti templum ædificare cœperunt. Quod cum viderent templo Salomonis structuræ magnitudine et magnificentia multo inferius, animo ceciderunt, et tristati sunt. Ut eos erigeret Deus, et solarentur, pollicitus est multo majorem fore templi hujus gloriam, quam primi, eo quod in eo appariturus esset Messias.

Aggæus cap II. 7. sic habet . . » Hæc dicit Do-
» minus Deus exercituum: Adhuc unum modicum
» est, et ego commovebo cœlum et terram, et
» mare, et aridam. Et movebo omnes gentes; et
» veniet Desideratus cunctis gentibus; et implebo
» domum istam gloria, dicit Dominus exerci-
» tuum. Magna erit gloria domus istius novissi-
» mæ plus quam primæ, dicit Dominus exerci-
» tuum; et in loco isto dabo pacem, dicit Domi-
» nus exercituum. . . .

Malach. III. 1. ait Dominus. . . » Ecce ego mitto

» Angelum meum, et præparabit viam ante fa- » ciem meam. Et statim veniet ad templum suum » Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testa- » menti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Do- » minus exercituum. . . . »

Argumentum 1.° Hæc vaticinia de Messia agunt; 2.° Probant jam diu effluxisse tempus adventus Messiæ. Ergo etc.

Prob. ant. 1.° Characteres in utroque vaticinio expressi aperte Messiam designant. Huic soli convenire potest magnificum illud exordium, quo Aggæus utitur. Hic solus a Prophetis ad Judæos loquentibus vocari potuit Desideratus cunctis gentibus, et pacis Auctor, Dominator quem ipsi volebant, et novi fœderis Angelus.

2.° Messias his vaticiniis designatus in secundo templo præsentari debuit, et tantam sua præsentia domui illi gloriam conciliare, ut templum Salomonicum splendore suo longe superaret; atqui jam diu destructum est templum illud. Ergo etc.

Non aliter hæc vaticinia intellexerunt plerique ex veteribus Judæorum magistris, ut videri potest apud *Huet.* prop. IX. cap. VIII. n. 2.

OBJICITUR CONTRA PRIMAM PROPOSIT.

Judæi etiam captivitatis Babylonicæ tempore civitate, templo, et sacrificio carebant; nihilominus firmum tunc mansit fœdus Mosaicum. Ergo et hodie manet.

Resp. neg. conseq. Ex utriusque eventus comparatione multum augetur vis nostri argumenti. In illa prima calamitate Judæi, quamvis gravissimis sceleribus

se contaminassent, non amplius annis septuaginta exilium passi sunt: atque interea non omisit Deus per Prophetas eos alloqui, et solari spe reditus, indicato etiam ejus tempore: in Babylone suos habuerunt judices, et a regibus bene habiti sunt. Tandem completis annis captivitatis, cum ad obedientiam rediissent, recordatus est Dominus fœderis per Moysen initi, et reduxit eos in terram patrum eorum (*Deuter.* XXX.). Quam dispar nunc rerum facies sit, quam diuturna, quam acerba, quam desperata hæc presens calamitas, nemo est qui non videt.

Inst. Hæc ipsa gentis Judaicæ inter omnes nationes conservatio, insigne est divinæ in Judæos clementiæ argumentum; ergo fœdus Mosaicum non est rescissum.

Resp. Conservationem Judaicæ gentis magnum esse providentiæ divinæ prodigium, et nos confitemur; sed nequaquam exinde concludi potest stare adhuc fœdus Mosaicum. Manifestum enim est, gentem illam conservari 1.° in perenne divinæ ultionis testimonium; 2.° ad fidei evangelicæ confirmationem, cum Judæi testes sint omni exceptione majores autentiæ et integritatis sacrorum codicum, in quibus vaticinia de Christo continentur; 3.° demum ut et illæ prophetiæ impleantur, quibus prædicitur reliquias Judæorum aliquando convertendas.

OBJICITUR CONTRA II.m PROPOSIT.

Objic. contra I.m argument. Vox *schebet* quam Vulgata reddit per *sceptrum*, potest simpliciter *baculum* vel *calamum scriptoris* significare, aut certe *virgam afflictionis*: si ultima verba interpretatio admittitur, clarus erit prophetiæ sensus, et præsenti Judæorum

statui apprime accommodatus. Sic enim intelligenda erit: *Non recedet virga afflictionis a Juda, donec veniat Messias.*

Resp. neg. ant. Vocem *schebet*, quamvis in diversum sensum a Scriptoribus sacris accipiatur, in prædicto vaticinio accipiendam esse de sceptro, seu potestate civili, probant LXX. Interpretes, qui ante Christum scripserunt: item Teodotion, Aquila, Onkelos, versiones arabica, persica, syriaca etc; eam ita intellexerunt rabbini perplures. Ex allatis interpretationibus priores sensum ridiculum voci affingunt, et tam solemnis vaticinii majestati repugnant. Virgam autem afflictionis vox *schebet* nunquam significat, nisi aliquid addatur, quod hunc sensum determinet; ut Psal. II. . . . *Reges eos in virga ferrea* . . . Præterea Prophetia illa peculiari modo ad tribum Juda pertinet, non ad totam gentem; nullibi autem videtur hanc tribum præ cæteris fuisse afflictam; contrarium probat tota Judæorum historia. Demum ex contextu apparet, prospera ibi et læta annuntiari tribui Juda, ac imprimis imperii et auctoritatis prærogativam; nam post verba hæc: *non auferetur sceptrum de Juda* statim additur. . . *et dux de femore ejus* . . .

Urgent 1.° Particula *donec* non semper significat cessationem rei, de qua agitur. Sic Gen. VIII. 7. de corvo dicitur . . . *et non revertebatur, donec siccarentur aquæ* . . . Ergo etc.

Resp. neg. conseq. Vox *donec* Gen. XLIX. respondet particulæ ebraicæ עד כי *adki*, quæ semper significat *donec*. In loco ex Gen. VIII. non legitur *adki* sed *ad*. Porro contraria etiam observatio adversarios non juvat.

Urgent 2.° Vox *schilo* potest significare: 1.° urbem *Silo* et sic de Saule aut Jeroboamo intelligi qui ambo in Silo uncti sunt. 2.° Ad Moysen referri potest, quem Dominus ad liberandum populum misit. 3.° Ad Davidem insignem Jacobi ex Juda filium, aut ad Salomonem,

qui pacificus vocari jure merito potest. 4.° Ad Nabuchodonosorem, quem Deus ad puniendum populum misit, aut certe ad Cyrum, quem Deus Christum suum appellat, Isai. XLV. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1.° Si per *schilo* urbs hujus nominis intelligeretur, sensus esset; non recedet sceptrum de Juda, donec veniat urbs Silo, quod certe absonum esset. Deinde nec Saul, nec Jeroboam consecrati sunt in Silo; sed primus in Ramatha, I. Reg. X.; secundus vero in Sichem, III. Reg. XII. Neque eo tempore ablatum est sceptrum de Juda.

2.° Moyses non fuit expectatio gentium, nec ejus tempore sceptrum de Juda ablatum est.

3.° Ex iisdem rationibus nec ad Davidem, nec ad Salomonem pertinere potest prophetia.

4.° Quomodo Nabuchodonosori applicari possunt, quæ Jacob filio suo Judæ vaticinatur? Quomodo potest ille expectatio gentium appellari, qui omnium terror fuit? Quomodo attribui illi possunt variæ acceptiones vocis schilo? Idem dicendum de Cyro, quo regnante sceptrum Judæ ablatum non est, sed potius restitutum.

Urgent 3.° Judæi etiam post urbis excidium supremam potestatem non amiserunt: magnas siquidem ab hoc tempore regiones occuparunt cum suprema potestate. Regnarunt v. g. Babylone, ut testantur auctores Talmudici 5.ti sæculi; recentioribus autem temporibus magnum obtinuerunt imperium prope Gange in deserto Chabor; item in America etc.

Resp. Fictitia sunt omnia hæc rabbinorum regna ad sublevandos suorum animos inventa, ut ipsi doctiores rabbini fatentur. Mirum, hæc vastissima regna ita hucusque delituisse, ut nec naviculatori unquam, aut peregrinanti visa sint.

Urgent 4.° Prophetia Jacobi cum hac conditione intelligenda est: nisi Judæorum delicta adventum Messiæ

retardent. Plures vet. Test. Prophetias sic intelligendas esse fatentur omnes Interpretes.

Resp. Fatemur quasdam Prophetias conditionate accipiendas esse; sed tunc ex adjunctis perspicuum est, conditionem subesse. In vaticinio Jacobi nihil est, quod ejusmodi conditionem indicet; nihil, quod non econtra eam excludat. Ipsa quippe propositio composita est, et conditionem jam complectitur; non datur autem conditio conditionis. Jacobus fausta annuntians filio suo Judæ, prædicit, tribum hanc semper cum auctoritate aliqua civili duraturam usque ad Messiæ adventum. Id est: non recedet auctoritas, nisi cum advenerit Messias.

Urgent 5.° Etiam inter Christianos interpretes variæ sunt hujus vaticinii expositiones, ergo etc.

Resp. Illæ interpretationes non afficiunt thesis nostræ substantiam. Omnes Christiani Interpretes per *schilo* intelligunt Messiam; omnes ex hac Prophetia invicte probant, jam a septendecim sæculis præteriisse tempus, quo Messias venire debuit. Omnis differentia in eo consistit, quod vocem *schebet*, quæ a Vulgata per sceptrum exprimitur, diversimode interpretentur. Alii scilicet potestatem regiam, alii ducalem, aliis tribus Judæ in omnes alias supremam auctoritatem, alii formam tribus constitutivam intelligunt. Nobis sufficiat ostendere potestatem illam, de qua Propheta loquitur, quæcumque illa sit, non amplius existere; adeoque Messiam venisse.

Objicitur contra II.m argum. Scopus prophetiæ Danielis alius non est, quam prænuntiare, quid populo Judaico durum ac triste accidere debeat a prima templi destructione sub Nabuchodonosorre, usque ad secundam sub Tito; quod spatium temporis est 490. annorum. Post secundam calamitatem durissimo et diuturno servitutis jugo affligendi sunt Judæi, donec tandem iis in melius commutatis finem accipiat peccatum, et impleantur de venturo Messia prophetiæ. Nihil igitur impedit, quomi-

nus in priori parte vaticinii intelligatur Messias. In parte autem posteriore per Christum intelligendi sunt 1.° Cyrus rex Persarum . . . *Usque ad Christum ducem hebdomades. VII.* . . 2.° Tunc revertetur populus e captivitate et post hebdomades LXII. occidetur Christus, id est, rex Agrippa; qui in ultimo urbis Jerosolymæ excidio periit; ergo etc.

Resp. Hæc Rabbini Salomonis Jarchi interpretatio subtilius, quam verius excogitata, cum verbis et sensu prophetiæ nullatenus cohæret, totque scatet erroribus adversus historiæ veritatem, ut per se tota funditus ruat. Absurdum est dicere, in illa prophetia prænuntiari, quæcumque dura accidere deberent populo; potius angelus Danielem virum desideriorum consolari, et recreare voluit. Non minus absurde tres Christos distinguit illa interpretatio, cum manifestum sit, de uno eodemque vaticinari Danielem. Et istud quoque absurdissimum est, peccati abolitionem, adductionem justitiæ, uno verbo adventum Messiæ in illam futuram Judæorum calamitatem tanquam in causam suam refundendam; cum e contrario Propheta asserat, absolute præcisum et definitum esse tempus ad istarum rerum eventum. Porro in ista interpretatione, gravissimi sunt errores contra veritatem chronologicam et historicam; omnia mire turbantur, et a contextu obvio, ac genuino verborum sensu recedunt. Quis per Christum ducem in tam celebri prophetia Cyrum intelligat, aut juniorem illum Agrippam vix ullius inter Judæos nominis? Cæterum Christus ille venire debuit post hebdomades LXIX. et instauratam Jerusalem, at Cyrus mortuus erat antequam incohatæ fuissent illæ hebdomades. Agrippa autem nec rex fuit Judæorum, nec a Romanis in excidio Jerosolymitano occisus fuit.

Inst. 1.° Potest igitur admitti alia quorundam rabbinorum interpretatio, qua dicitur priorem Christum esse

Josue seu Jesum filium Josedeck sacerdotem magnum, qui una cum Zorobabele in Judæam rediit permittente Cyro; posteriorem autem Sacerdotium designare in ultima Jerosolymorum clade extinctum. Huic interpretationi favent LXX. Interpretes, qui sic vertunt: *delebitur unctio.* Si hæc non placent, adsunt adhuc aliorum sententiæ, qui per Christum ducem intelligunt vel Nehemiam, vel Zorobabelem. Ergo etc.

Resp. Nullus est ex iis omnibus, de quibus objectio loquitur, cui attribui possint characteres in prophetia expressi. Non Jesus filius Josedek, quem fatemur in quibusdam Messiæ typum et figuram fuisse; at Messias aut dux ille, de quo Daniel, certe non fuit. Neque enim Sanctus sanctorum, justitia sempiterna, neque Christus dux anthonomastice unquam dictus fuit, aut dici potuit; neque ea temporis periodo natus est, quam prædixit Propheta. Non Nehemias, non Zorobabel ob easdem rationes; neque horum etate defecit hostia et sacrificium; sed potius templo instaurato usus sacrificiorum refloruit. Qui autem per Christum unctionem seu sacerdotium intelligunt, non attendunt evidenter in prophetia personam aliquam designari. LXX. Interpretes cum vertunt *unctionem*, concrete nomen illud sumunt, pro Christo, qui est unctus per excellentiam. Et vero fatentur vel ipsimet rabbini, inprimis Samuel, in secundo templo quinque res defuisse, quæ fuerant in primo; scilicet: ignem, arcam, urim et thummin, oleum unctionis, et Spiritum sanctum.

Inst. 2.° Sunt etiam inter christianos interpretes viri celeberrimi qui Danielis prophetiam de Messia non intellexerunt. Tales sunt Marshamus Anglus in hist. veteri versatissimus; *Harduinus* et *Calmetus*, doctissimi Scripturæ interpretatores. Omnes hi, quamvis in quibusdam differat, in hoc tamen conveniunt, quod prophetiæ duplicem assignent exitum; primum septem hebdomadum

in Cyro, qui est Christus dux a Daniele prædictus; secundum sexaginta duarum hebdomadum in Machabæo duce, quo tempore Onias summus Sacerdos typus Messiæ occisus, et magna ab Antiocho contra Judæos persecutio concitata est. Ergo etc.

Resp. Si qui sunt inter christianos interpretes, qui ad alia quam Messiæ tempora prædictum vaticinium detorquent, nullum præjudicium inferri possunt communi et acceptæ expositioni. Nam manifestum est, eos non tantum contradicere omnium SS. Patrum et Interpretum christianorum unanimi sententiæ, sed etiam contrarium sibi habere veterum Judæorum consensum. Præterea istas expositiones in omnibus suis partibus gratis confictas, legitimæ chronologiæ dissentientes, et textui sacro repugnantes esse, facile ostendi posset, si tempus permitteret. Legi potest doctiss. *Hoocke* tom. II. pag. 583.

Objicitur contra III.^{m} argum. Major illa templi secundi gloria, quam Aggæus et Malachias prædixerunt, ex triplici capite repeti potest; ergo non est necesse ad Messiam recurrere.

Prob. ant. 1.° Templum illud longius stetit, quam primum. 2.° Magna fuit exterorum etiam principum in hoc templum reverentia, illud enim multis ornamentis, et muneribus ditarunt. 3.° Templum secundum ab Herode magnificentius exornatum fuit, quam primum a Salomone. Ergo etc.

Resp. Leviora ista sunt, quam ut exinde major gloria conciliari potuisset templo secundo. Quid enim sibi vult longior illa 100. circiter annorum duratio? Quæcumque fuerint munera et dona, quæ Darius, Artaxerxes, Herodes, aliique principes ad templi structuram, et ornatum contulerunt, nunquam æquare, multo minus superare potuerunt templi Salomonici gloriam et splendorem; hujus enim pars interior tota erat auro obducta, et omnis suppellex aurea, III. Reg. VI. Hæc

cum singula considerasset rabbinus Abrabaniel in Aggæum, candide fatetur, secundum templum primo æquiparari non posse. Præterea Deus diserte profitetur, se templi gloriam ex infimis his rebus non æstimare, Agg. II. 9... » Meum est argentum, et meum est aurum, dicit Dominus exercituum... » Sed quæcumque etiam ista fuerint principum dona, nunquid comparari unquam poterunt cum arca fœderis, igne perpetuo, virga Aaronis, oleo sancto, Spiritu prophetiæ, præsentia in propitiatorio, quæ omnia insignem primo templo gloriam contulerunt; in secundo autem, fatentibus ipsis Judæis, defuerunt.

SECTIO II.

Revelatio Christiana.

Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: novissime locutus est nobis in Filio, quem constituit haeredem universorum (*Ad Hebr. I.* 1.). Hic est, quem scripsit Moyses in lege et Prophetæ, Jesus a Nazareth. (*Joan. I.* 45.); Hic semen Abrahæ, in quo benedicendæ erant gentes universæ terræ; Hic novi Test. Mediator, Sacerdos secundum ordinem Melchisedech; Dux gentis sanctæ, populi acquisitionis, Legislator novus, uno verbo, Messias seu Christus.. » Moysen quidem

fidelis erat in domo Dei famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant: Christus vero tanquam filius in domo sua (*Hebr. III.* 5. 6.). Propterea abundantius oportet observare nos ea, quæ audivimus... Quomodo enim effugiemus, si tantam neglexerimus salutem (*Ibid. II. v.* 1. 3.), de qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt (*I. Petr. I.* 10.)? »

Quoniam igitur exeuntes a primordio, et per omnes ætates vestigia persequentes primæ Revelationis, longo itinere, sed certe non inutili, pervenimus tandem ad dies istos, quos Moyses et omnes Prophetæ a Samuel et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt (*Actor. III.* 22. 24.): Caveamus, ne animus nos deserat. Hic portus est, ad quem hucusque tendimus, quem jam diu e longinquo aspeximus. Hic immorandum nobis, hic colligendi laborum fructus; hic audire licebit, et videre quasi oculis nostris, et contrectare verbum vitæ, ut societas nostra sit cum Patre et cum Filio ejus Jesu Christo (*I. Joann. I.* 1. 3.).

Eamdem fere viam in hac tractatione sequemur, quam modo tenuimus, cum de Religionis Mosaicæ divinitate actum est. Verum uberior se hic offert rerum dicendarum copia; omnia multo sunt excellentiora, et propius ad nos pertinentia. Ut ergo omnis evitetur confusio, quatuor articulis agemus: 1.° De Christianæ Religionis præstantia. 2.° De Christi, qui Religionis auctor est, et Apostolorum, qui eam per orbem propagarunt, insi-

gni charactere 3.° De Prophetiis veteris et novi Test. quibus Rel. Christianæ divinitas probatur. 4.° De miraculis Christi et Apostolorum. Prophetias miraculis præmittimus, ne ab iis quæ jam dicta sunt, nimium abstrahantur, et legis Mosaicæ ad Christianam transitus melius pateat.

ARTICULUS I.

Religionis Christianæ præcellentia.

Utinam liceret nobis in hac parte esse diffusiores, et diligentius excutere Religionem illam ad quam a pueritia imbuti sumus, et qua nihil perfectius comprehendimus cogitatione. Omnia hic plena sunt profundissimæ sapientiæ, et benignissimæ pietatis; omnia ad erudiendos æque ac commovendos animos aptissime comparata. Nihil illa sublimius simul et propius homini, nihil cujuslibet ingenio ac naturæ ita accomodatum, ut cum summorum ingeniorum admirationem habeat, tamen a minimis se non subtrahat. Ita autem pura est, et sancta in omnibus suis partibus, ut perfectissimum exhibeat complexum dogmatum et præceptorum ad Religionis, et morum institutionem pertinentium, sine omni erroris admixtione; in quo hæc nostra Christiana philosophia multo est excellentior, quam omnis humana sapientia, quæ ad rerum divinarum scientiarum nunquam pervenit et ea quæ leviter, et opinando attigit, multis et gravissimis erroribus inquinavit.

Præcipuos hujus sanctissimæ Religionis characteres indicare potius, quam evolvere hoc loco possumus: infinitus enim in ea latet cœlestis sapientiæ thesaurus, quo qui utuntur, participes efficiuntur amicitiæ Dei.

PROPOSITIO

Religio Christiana in omnibus suis partibus præstantissima est, et dignissima Deo.

Prob. Religio Christiana 1.° partem theoreticam habet, quæ nos docet de Deo recte sentire, et de natura, statu, fine hominis, ac supernaturalis providentiæ dispensatione; quæ credenda sunt, proponit. 2.° Pars altera practica dicitur, quæ morum præcepta, et agendorum regulas præscribit: atqui utraque hæc Religionis Christianæ pars præstantissima est. Ergo. etc.

PROBATUR I. PARS

I.° Nulla Religio Deum verius exprimit, aut unquam expressit, quam Christiana. Omnes religionis naturalis veritates, quas nulla unquam philosophia bene cognovit, sed quas ex veteri Revelatione acceperant Judæi, non confirmat modo, sed uberius evolvit, fortiusque inculcat. Deum colendum proponit unicum, omnibus perfectionibus cumulatum, rerum omnium conditorem, malorum vindicem, remuneratorem bonorum. Et,

quod imprimis Religionem Christianam præ cæteris omnibus commendat, et cœlestem spirat sapientiam, Deum non tam ut supremum dominum exhibet, quam ut patrem amantissimum, qui omnium et singulorum curam gerit, omnium necessitatibus providet, omnium saluti invigilat (*Matth. VI. Luc. XII.*). Hanc ideam patris sæpius repetit, et versat omni modo, ut sic hominum animos ad Deum trahat, et servilem Judæorum timorem excutiat. Imprimis Dei in pios, justosque homines amorem, ac intimam cum puris mentibus unionem, et illam admirabilem bonitatem, quæ peccatores sustinet, ad petendam veniam invitat, et tam placabilem se ostendit indulgentiam exorantibus, vivis coloribus depingit. Certe Religio, quæ tam excellentem nobis exhibet divinæ naturæ formam, non hominum inventum est, sed e cœlo allata ad homines.

II.° Sola hæc Religio hominem plene instruit in iis, quæ scire illi quam maxime interest, et quæ humana sapientia invenire nunquam potuit; scilicet, unde orti simus, et quem habituri finem. Quæ malorum origo, et quod remedium; quomodo Deum nobis benevolum habere, quomodo placare offensum possimus. Hominem a Deo ortum docet, et ad ejus imaginem creatum; quod antiquissimum effatum a Christo magnam lucem accepit, cum ostenditur, nostræ naturæ nobilitatem in eo consistere, ut, tanquam Dei filii, Patris similitudinem in nobis exprimamus (*Matth. V.*). Hæc sola Religio dogma immortalitatis, et quæ futura sit sors piorum et impiorum post hanc vi-

tam luculentissime exponit; hæc fontem nobis detexit omnium miseriarum, cum hominem ex felicissima conditione per peccatum excidisse docet, et quæ obscure, et sub involucro in V. T. annuntiata sunt, in clarissima luce ostendit, scilicet humani generis reparationem, ac media, quibus emergere ex tanta ruina possimus, et proprias etiam sordes abstergere, atque vitam renovare deperditam.

III.° Illa Religio non humani ingenii, sed divinæ sapientiæ opus est, cujus doctrina, quamvis ab humanis cogitationibis longissime disjuncta, et in pluribus dogmatibus incomprehensibilis sit, nihilominus summam prodit sapientiam, et utilitates maximas procurat; atqui talis est doctrina Christianæ Religionis.

Prob. min. Quod Religio Christiana dogmata contineat, quæ cogitatione complecti mens humana non potest, non diffitentur Deistæ; nam hoc ipsum est, quod eos ab hac Religione maxime deterret: sed in hoc ipso ostendunt, quam leves illi haustus ex philosophia traxerint; nam si vellent, aut possent rem maturius expendere, viderent ex hac ipsa altitudine incomprehensibili mysteriorum quam maxime elucere Religionis nostræ præcellentiam. Viderent illa mysteria ita esse extra aciem humanæ mentis posita, ut nec ratiocinando ea invenire Philosophus, nec fanaticus, in illa incidere unquam potuisset; neque intelligi posse, quomodo fidem apud homines invenissent, nisi divina confirmata auctoritate. Viderent in hac my-

steriorum revelatione omnes notas divini muneris atque summæ reconditæ sapientiæ; cum ex illis magis eluceat Christianæ Religionis sublimitas, et utilitates quam plurimæ in hominum genus profluant. Nihil quippe (ut alia multa præteream) animum potentius excitat, quam veritates illæ supernaturales, quæ ibique infinitam et incomprehensibilem Dei naturam, immensum amorem, immensas bonitatis divitias, ineffabile Dei cum homine commercium exhibent. Ergo etc.

PROBATUR II. PARS

Lex moralis novæ legis perfectissima est vitæ regula, quacumque alia institutione longe præstantior; nulla enim humana institutio tam perfectam exhibet officiorum hominis complexionem, nulla ad ea observanda incitat tam efficacibus mediis.

Officia omnia vel Deum, vel alios homines, vel nosmetipsos spectant. 1.° Officia erga Deum Religione continentur, quæ tota constant rectis de Deo sententiis, piis in Deum affectibus, et actionibus his consentientibus. Quam bene de Deo sentiat Christiana Religio, 1.ª parte probavimus: hanc autem genuinam Dei notionem ubique comitantur piæ animi affectiones. Adoratio interior, *Joan. IV.*; divinæ justitiæ timor, *Matth. X.* 28., in divina ope fiducia, *Joan. XIV.* 13., *Matth. VII.* 7.; divinæ voluntati omnimoda devotio, *Matth. VI.*; grati pro beneficiis sensus et amor, *Matth. XXII.*

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Finis præcepti charitas, I. Tim. I. 5. Hic amor se prodere debet publica fidei confessione, *Rom. X.; mandatorum observatione, I. Joan. V. Joan. XIV.* 33.; divinæ gloriæ prosecutione, *I. Cor. X. Ephes. III.;* divinæ perfectionis imitatione, *Ephes. V.;* laudibus et gratiarum actionibus, *Hebr. XIII.* 15., *Ephes. V.* 18.; exultatione in Deo, *Philip. IV.* 4. etc.

Fortius excitat Religio Christiana, non solum ad omnem *justitiam*, quæ juris alieni violationem vetat; sed etiam ad charitatem, quam non tantum in genere commendat, sed cujus omnes charactere res evolvit, cujus officia latissime extendit, cujus vim ei excellentiam mire extollit. Vid *Rom. XIII.* 18., *I. Cor. XIII., Ephes. V., Matth. V. et VII.* etc.

Officia erga seipsum non tantum præscribit, sed intendit Religio Christiana, cum hominem doceat, quam excellentis sit naturæ, quo emptus sit pretio. Omnia quæ tum corporis, tum animæ culturam attinent, ita attemperat, ita pro cujuscumque dignitate ordinat, ut qui ea sequitur, mundus sit ab omni inquinamento carnis et spiritus; portans et glorificans Deum in corpore suo. Vid. *I. Cor. VI., II. Cor. VI., Philip. IV.* Jubet, ut cœlestia cogitemus, propriam gloriam non quæramus, animi puritatem cum corporis castimonia diligentissime servemus, adversam fortunam æquanimiter toleremus; curam salutis et vigilantiam commendat, et perfectionis studium. His pleni sunt omnes novi Test. libri.

Jam vero hæc præcepta saluberrima et vere divina quantis urgentur momentis! Cum quanta Legislatoris auctoritate proponuntur! Quibus confirmantur exemplis! Quibus fulgiuntur auxiliis! Ex quibus rite concluditur Evangelio nihil deesse ad homines non modo docendos, sed etiam ad excitandos, fingendosque ad omnem pietatem et virtutem animos; jam vero quantum ab hac Religione distant, quæ omnibus retro sæculis a præstantissimis Philosophis tradita sunt! Cum omnes aliæ Religiones aut voluptates, aut vitæ commoda et mundi illecebras consectantur; cum clarissima ingenia de primis veritatibus gravissimisque morum præceptis vix quædam incerta et obscura balbutiunt; ea Christiana Religio in tanta lumine collocat, ut in iis omnibus, quæ ad hominis felicitatem pertinent, eumque ad illam, ad quam conditus fuit, dignitatem attollere possunt, multò plura nunc rudibus et mulierculis Christianis, sine omni erroris periculo, nota sint, quam doctissimis antiquitatis Philosophis. Unde consequitur Christianam Religionem ab omnibus, quæ vana et inconstans hominum ratio efficere unquam potuit, tantum distare, quantum cœlum distat a terra (8).

SOLV. ARGUMENTA CONTRARIA.

Objiciunt. I.º Indignum est Deo, Religionem hominibus revelare plenam mysteriis, quæ admittere refugit humana ratio: atqui talis est Christiana Religio. Ergo etc.

Resp. Multa contra Religionem argumenta congerunt increduli, cum vel mysteriorum fidem in genere impu-

gnant, vel singillatim Religionis nostræ mysteria impio ore lacerant. Verum ad hæc respondere hic necesse non est; nam quæ mysteria in genere attinent, ea 1.ª hujus demonstrationis parte diluta sunt; reliqua solventur in Theologia speciali, cum de Cristianæ Religionis mysteriis speciatim agemus. Id unum observabimus, Apostolos, cum hæc mysteria populis annuntiarent, tam parum credidisse, quod hæc altitudo doctrinæ vim argumenti haberent adversus Religionem, ut potius ex ea argumentum ipsi desumpserint.

Sic Apost. cum ad Cor. scribens (*I. Corinth. II.*) dixisset, se non sæculi hujus sapientiam loqui, *sed Dei sapientiam in mysterio* ita pergit v. 10.... *Nobis revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei....* Quo argumento ostendit, rerum divinarum cognitionem non posse ab humano ingenio derivari, et doctrinam, quam cogitatione complecti non potest mens humana, etiam mentis humanæ fœtum esse non posse.

Obj. II.° Lex Christiana nec purior est lege Mosaica, nec clarior. Jugum cæremoniarum ut nimis molestum abjecit; homines promissæ libertatis illecebris illexit; et cum pœnas severissimas legis Mosaicæ sustulit; omnibus criminibus fræna laxavit. Ergo etc.

Resp. Hæc, et alia plura congerit Judæus *Orobio* in amica collatione; absit a nobis, ut velimus ex legis Mosaicæ excellentia aliquid detrahere, ne quæ una manu extruximus, altera dejiciamus. Sed iniqua est hæc Orobii legis veteris cum nova comparatio. Quidquid antiqua habuit ad internam vitæ sanctitatem et cordis rectitudinem pertinens, hoc Evangelium tanquam sibi proprium non retinuit tantum, sed clarius proposuit, et ad majorem perfectionem adduxit. Cæremonias legis sustulit,

non ideo præcise quia grave jugum imponebant; sed quia exire debuit ex arctioribus, quibus natio Judæorum constringebatur, nexibus, et omnia loca et tempora implere. Libertatem quidem promisit, sed libertatem filiorum Dei, qua liberati a lege peccati et mortis, spiritu vivimus, quæ sunt spiritus sentimus; nam quicumque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Vid. cap. VIII. Rom. II. Cor. III. Gal. V. I. Petr. II. 16. etc.

Cum lex Christiana tota moralis sit, et ab omni civili et politica constitutione sejuncta, talisque necessario esse debuerit; non potuit aliam quam supernaturalem sanctionem admittere. Sic autem fræna non laxavit cupiditatibus: sed potius securim ad radicem posuit, motus quoscumque pravos cohibens, et componendis ad omnem justitiæ normam animis tota occupata.

Obj. III.° Multa injusta præcipiuntur in lege Christiana, aut homine indigna, aut societati humanæ nociva. Ergo etc.

Prob. 1.° Jubet illa Religio relinquere patrem et matrem, uxorem et filios, imo eos odio habere: *Matth.* X. 34. *Luc.* XIV. 26. quæ certe absque gravissima injustitia fieri non possunt. 2.° Præcipit amorem inimicorum, et omnem cohibet vindictam; jubet percutienti in una maxilla alteram porrigere, tollenti tunicam etiam pallium dimittere; humilitatem et animi demissionem valde commendat; sed hæc hominem stupidum reddunt et imbecillem, omnem gloriæ stimulum auferunt, et sensus majores extinguunt. 3.° Sectatoribus suis voluntariam paupertatem et continentiam prædicat, eosque cœlibes fides et bonorum contemptores; atqui hæc in totius societatis ruinam vergunt. Ergo etc.

Resp. ad I.^m Christus 1.° non tam quæ agenda sunt, præcipit, quam quæ eventura sunt prædicit. Evangelium separavit patrem a filio, cum unus fidem suscepit, reluctante alio. Odisse autem pro-

pinquos, seu, ut Matth. dicit, relinquere, jubentur illi, qui ad id speciali modo vocantur, ut Apostoli.

Ad II.um Recte incredulis nostris dici potest, quod Christus olim pharisæis objecit (*Luc. VII.* 31.).. *Cui similes dicam homines generationis hujus?... Venit Joannes non manducans panem neque bibens vinum: et dicitis dæmonium habet* etc. Et vero statutum est his hominibus leges divinas, quæcumque illæ sint, criminationibus suis consputare. Quid si vindictam permitteret lex christiana, si homines fingeret male sui amantes, aliorum despicientes, superbia inflatos, bonorum cupiditate incensos? Quantos, quæso, clamores tollerent? Sed infelices hos tot malorum et vitiorum fontes obstruit Religio, et ab iisdem viris ignaviæ accusatur, deprimendis magis, quam elevandis ingeniis aptæ. Si veri philosophi essent, et formam noscerent ingenui et excelsi animi, scirent nullà re magis deprimi hominem, quam illa seipsum continendi, et moderandi impotentia; nulla magis elevari, quam nativa morum simplicitate, et moderatione animi, modeste de se sentientis. In hoc ipso Religionis Christianæ eximia laus est, quod amorem præcipiat universalem, qui nullum tempus, nullum hominem excludat; quod humilitatem commendando, hominem non abjectum reddat, non ignavum, sed fortem et constantem; eique ad omnia pericula subeunda omnia gravia toleranda, ubi illud officium exigit, incitamenta suppeditet, omnibus humanis motivis fortiora et nobiliora.

Ad III.um Christus paupertatem voluntariam et continentiam proposuit, non præcepit; consilia sunt, quæ neminem obligant; nisi sponte hanc obligationem susceperit. Optime noverat legis Christianæ Auctor paucos futuros esse, qui hæc consilia sequerentur. Qui autem id faciunt, non tantum societati nihil nocent, sed potius multum prosunt, ut luculenter a variis auctoribus probatum est.

Obj. IV.° Experientia probat, Christianos æque corruptos esse moribus, et depravatos, quam aliarum religionum sectatores. Ergo non est, cur tantopere extollatur Christianæ doctrinæ excellentia.

Resp. neg. ant. Quæcunque fingatur inter Christianos morum corruptio, nunquam illum perversitatis gradum attigit, ut non magnum sit inter populos christiano nomini addictos et gentiles discrimen, neque tam generaliter in omnes, et absque fræno dominatur malitia, quod imprimis de Catholicis dici potest, si tamen non ortu tantum, sed re quoque Catholici sunt. Multa ab incredulis in Religionis invidiam sparguntur: si nobis prava multorum, qui se Christianos dicunt, exempla objiciunt: nos illis nobilissima quæ nullo tempore defuerunt, virtutum exempla opponimus: quibus virtus et efficacia veræ Religionis eo magis elucescit. Religioni tribui non possunt mala, quæ illa exhorrescit, ac fortissimis mediis impugnat; sed Religionis oblivioni et quæ omnium malorum radix est, rerum temporalium cupiditati. En novum illius integritatis, rectique animi, quo Philosophi nostri gloriantur argumentum! Nihil illi intentatum relinquunt, ut Religionis amorem extinguant, fidem radicitus eruant, omne frænum auferant vitiis, omnem cupiditatibus fomitem subministrent: et cum tandem eo usque profecerunt ut fœda corruptio toti incumbet humano generi, vellent hoc ipsum suæ impietatis opus in Religionis odium convertere (9).

ARTICULUS II.

Christianam Religionem divinam esse, ex proprio Christi Domini et Apostolorum charactere convincimur.

PROPOSITIO I.

Religionem Christianam divinam originem habere certum faciunt eximiæ, quibus Christus Dominus enituit, virtutes.

Prob. Christus Dominus non semel sed sæpius et constanter asseruit, divinam esse, quam annuntiabat, doctrinam, Joan. VII. 16..; *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere: cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit*... Joan. VIII. 26.... *Qui misit me, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo*... Joan. XII. 49... *Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar... Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*... Ergo cum doctrinam suam proponeret Christus; se Dei ab homines legatum esse ac voluntatis divinæ interpretem publice professus est. Ergo vel divina est, quam annuntiavit, Religio:

vel dicendum esset, Christum fanaticum fuisse, et falso se a Deo inspiratum credidisse: aut insignem impostorem, qui divinam missionem mentitus esset, ut homines deciperet; atqui nihil ejusmodi de Christo vel suspicari tantum permittit tota ejus inter homines conversatio, plusquam humana sapientia et sanctitas, quæ ex omni ejus vitæ ratione, elucent. Ergo etc.

Prob. min. Totam Christi Domini vitam enarrare necesse esset, si velemus omnia egregia virtutum specimina proferre, quæ humanam sortem videntur superare. Enituit in eo, quæ omnis veræ sanctitatis radix est, summa in Deum Patrem suum pietas: omnia siquidem ad Dei gloriam referebat; semper aut orationi vacans, aut operi, quod ipsi Pater dederat perficiendum; neque alium cibum habuit, quam ut voluntatem Patris faceret.... *Ego quæ placita sunt ei, facio semper...* Joan. VIII. 29. Omnem propriam voluntatem ita abjecit, ut oblatum sibi a Patre passioni calicem forti animo acceperit, factus obediens usque ad mortem. Jam quæ in hominum utilitatem fecerit, incredibile dictu est. Optime id exprimit S. Lucas, quamvis brevissimo sermone, cum ait eum *pertransisse benefaciendo.* Quot non tulit labores ad erudiendos rudes, sanandos ægrotos, revocandos a sceleribus improbos, quanta in ejus convictu soavitas! Quam facilis accessus! Quam blanda comitas! Nullum a se repulit unquam, nullum sine solatio, sine auxilio dimisit. Id ipsi statutum, nemini nocere, prodesse omnibus, imo et ingratos pessimosque homines, et in eum

impiissime sævientes ab immensa, qua homines omnes complectebatur, charitate non excludere: orare, mori pro persecutoribus. Erant hæc conjuncta cum admirabili vitæ integritate, quæ non tantum ab omni mali specie longe semper abfuit, sed omnium virtutum splendore perfusa, animum prodidit divinum sub humanæ vitæ lineamentis latentem. Tam in aperto erat ejus puritas, ut omnem superaverit invidiam. In nulla re propriis serviisse commodis deprehenditur, nec opes, nec dignitates, nec famam apud homines quæsivit: tam longe ab omni rerum temporalium cupiditate aberat, ut ne haberet quidem, quo caput reclinaret. Tam parum ambitione tenebatur, ut se omnium servum faceret, incomparabilis humilitatis et mansuetudinis exemplar. Denique incredibilis in eo erat et plane inaudita patientia et constantia animi; ad occisionem quasi ovis ductus est, quin ullum in eo exulcerati animi apparuerit indicium, et si quas inter patiendum edidit voces, spirabant pietatem, charitatem, et mansuetudinem. Uno verbo, si quis vellet Dei humano corpore indui, et ad homines virtutum præceptis et exemplis erudiendos in terra conversantis genuinam imaginem exprimere, non posset excellentius aliquid invenire, nihil sibi perfectus mente effingere.

Jam vero quis sibi persuadeat, virum humili loco natum, sine litteris, sine omnibus humanis auxiliis ad tantam potuisse vitæ perfectionem assurgere, ita supra omnia, quæ frangere animum, aut emollire, aut aliquo modo turbare possent, sese

elevare, tam eminenter omnes, qui unquam extiterunt, sua sapientia cæterisque virtutibus superare, nisi animo insedisset Numen divinum? Quis sibi persuadeat, virum tam longe ab omni mali suspicione remotum, homines decipiendi consilium cepisse, et, cum ubique tam purum Dei amorem spiraret, omnem tamen Dei timorem ita abjicere voluisse, ut in propriam legem peccare Dei legatum et promissum a Prophetis Messiam se dicere non vereretur, nisi tanta ipsi dignitas competeret?

At forsam seipsum decepit Christus, et fanatico errore sese ad instaurandum inter homines Religionis et virtutis studium a Deo vocatum credidit? Sed quæ sincera mens non impia ejusmodi commenta cum fastidio repellit? Nihil certe est a vita Christi magis alienum, ex qua tanta elucet animi moderatio, nihil hic reperitur temere aut incohærenter dictum, nihil præcipiti temeritate actum; nihil quod unquam reprehenderet recta et incorrupta ratio. Summa in omnibus prudentia, et inter tot gravissimas tempestates, inconcussa mentis constantia omnisque perturbationis expers tranquillitas. Durissima patitur, tanquam vir fortissimus; non vanam Stoicorum more indolentiam affectans, sed patientia vincens doloris acerbitatem; apud iniquos judices innocens accusatus non comminabatur, et cum malediceretur, non maledicebat. Principum et potentiorum hominum gratiam nunquam captavit, sed nec populi favorem, majorum contemptu; æque ab omni adulatione et assentatione alienus, quam a procaci Philosophorum insolentia.

Præterea an homo fanaticus in illa potuisset Religionis dogmata incidere, quæ Religio Christiana docet? Quæ vis imaginandi potuisset admirabilem illum legum complexum invenire, atque omnia, quæ Deum et Religionem, quæ virtutis et officia hominum attinent, tam clare sine omni errore et confusione evolvere? Ergo neque decipiendi consilium habere potuit Christus, neque fanatico errore ipse deceptus fuit. Ergo etc. (10).

PROPOSITIO II.

Apostolorum Christi, seu primorum Religionis Christianæ propagatorum virtutes, novum sunt argumentum divinitatis Religionis Christianæ.

Hoc argumentum, cujus partem aliquam jam supra exposuimus, cum de veritate librorum N. T. actum est, leviter tantum attingemus. Certum est, Apostolos ubique et constanter se gessisse tamquam Christi legatos, a Deo ipso missos, et a Spirito S.to instructos, ut Evangelium pacis prædicarent omnibus gentibus. Certum est, eos doctrinam, quam per orbem disseminarunt, hominibus tradidisse tanquam divinam, et a Jesu Dei filio in terras allatam. Nihil est in actibus et scriptis Apostolorum clarius expressum. Jam vero spectata Apostolorum indole, totaque vitæ ratione, certum est 1.°, quod id asserere non potuissent, nisi ipsi fuissent de ea re

plene persuasi. 2.° Quod ita persuasi esse non potuissent, nisi ita res fuisset. Ergo etc.

Prob. I. pars. Quamvis discipuli Christi multum abfuerint a summa Magistri sui perfectione; tantus tamen ex eorum vita virtutum omnium splendor effulget, ut necessario omnes in admirationem rapiat, qui oculos habent integros et sinceros, imprimis, si hominum illorum ortus, et prior vitæ conditio spectetur. Quis enim non miretur illam commodorum omnium temporalium despicientiam, illum contemptum omnis terreni lucri, illam singularem modestiam, et humilitatem, cum omnium oculos in se converterent? Quanto studio omnem a se gloriam removebant, Dei et Domini sui onori unice intenti! Quanta in sermone et in vita elucet pietas! Quantus erga Christum amor! Quanta in cruce Christi fiducia! Quanta in fideles charitas! Quanti labores! Quanta Ecclesiarum sollicitudo! Quanta in tolerandis adversis fortitudo! Quantum gaudium, cum digni effecti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati! Non hic magno labore conquirendæ sunt raræ quædam et ad ostentationem compositæ actiones; totus vitæ tenor eosdem semper homines ostendit ab omnibus terrenis implicationibus liberos, et sola cœlestia cogitantes; qui assidue in cœlum defixi propriæ felicitatis desiderio, alienæ tantum utilitatis studio in terra retinebantur; labore, cura, charitate homines, vitæ sanctitate angeli. En, quos Evangelium præcones habuit! En, quos vel improbos impostores dicere oportet, vel in iis, quæ prædicarunt, veraces!

PROB. II. PARS. Nunquam Apostoli, quamvis ex rudi plene homines fuerint, eousque dementiæ pervenire potuissent, ut crederent, se a Christo ad prædicandum Evangelium missos, nisi hanc legationem accepissent. Nunquam ita decipere potuissent, ut sibi persuaderent, gratiam Spiritus S.ti in eos delapsam, miram animis indidisse fortitudinem, et rerum divinarum intelligentiam. Christus eos ad annuntiandum Evangelium misit, cum certa expectatione omnium malorum temporalium, prædicens illis non una vice persecutiones et odia, verbera, ignominiam et mortem. Ita Magistrum suum et vivis decessisse viderant; hæc eorum quoque sors, hæc laborum merces fuit in hac vita. Verum hæc omnia ita comparata sunt; ut animum gravi metu conturbent potius et terreant, quam ad credenda et suscipienda excitent, quæ cum tantis periculis connexa sunt. Deinde ipsa Apostolorum plus quam humana constantia; præclara quæ tum ex eorum publicis sermonibus, tum ex epistolis ab eis conscriptis, elucet sapientia et doctrina, ostendunt homines nullatenus fanaticos, aut in judicando præcipites, in credendo faciles, et vanas rerum species sectantes. Ergo etc. (11).

SOLV. OBJECTA

OBJ. I.° Si vita Christi et Apostolorum tot tantisque virtutum ornamentis instructa fuit, explicari non potest, cur nihilominus omnium in se odia concitaverint. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Quicunque in historia generis humani peregrinus non est, et quid in hominibus valeant inveterata præjudicia, et pravæ affectiones, perpenderit; is in hoc ipso odii illius rationem plusquam sufficientem inveniet, quod Christus et Apostoli, ut opus perficerent, quod ipsis injunctum fuerat, ubique veritatis, et sanctæ, ac incorruptæ Religionis præcones fuerint, nulli errori, nulli superstitioni, nulli vitio parcentes. Lucem illam purissimam virtutis, quæ ex omnibus Christi actionibus elucebat, ferre non poterat corruptissima ætas; facilius visum est improbis hominibus justum e medio tollere, quia contrarius erat operibus eorum, quam ad ejus præcepta vitam componere. Quod apud Judæos Sacerdotum et Pharisæorum invidia fecit, hoc apud Paganos egit cœcus antiquæ Religionis zelus, leges contra novas Religiones statutæ, fœda morum corruptio, falsæ criminationes, Pontificum, Augurum, aliorumque ethnici cultus ministrorum invidia.

Obj. II.° 1.° Paulus ad Rom. XV. 20. declarat, se Evangelium non prædicasse, ubi jam nominatus fuerat Christus, ne super alienum fundamentum ædificaret; ergo ipse aliud fundamentum posuit, quam cæteri Apostoli. 2.° Actor. XXII. 25. ait, se civem Romanum esse, cum tamen alibi ipse dicat, se ex Tharsi oriundum, quæ urbs est Ciliciæ. 3.° Actor. XXIII. 6. in medio concilii exclamavit . . . *De spe et resurrectione mortuorum ego judicor* . . . Sed falsum est, eum hoc de crimine fuisse a Judæis accusatum. 4.° I. ad Corinth. VII. ubi plura ordinat, quæ ad usum et vinculum matrimonii pertinent, v. 12. ait . . . *Cæteris ego dico, non Dominus: Siquis frater uxorem habet infidelem etc.* Ergo fatetur, se Dei nomine non agere. 5.° Actor XVI. 3. Timotheum ipse circumcidit, nihilominus paulo post ad Gal. scribit cap. V. 2. . . *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* . . . Ergo ipse sibi contradicit.

Resp. ad I.m neg. conseq. Nihil aliud ibi significat Apost. quam se noluisse Evangelium annuntiare ubi Christus jam nominatus erat; sed ut v. seq. dicitur, ubi non est annuntiatum de eo; ut scilicet veritas citius diffunderetur, et cuncti populi veræ Religionis luce collustrarentur.

Ad II.m Utrumque dicit Apost., se Tarsensem esse, et civem Romanum. Quomodo autem id tam confidenter et palam potuisset profiteri, si utrumque simul esse non potuisset? Certum est, urbem Tharsin civitatis Romanæ privilegium obtinuisse, multi autem inter eruditos id ante S. Pauli tempora contigisse existimant.

Ad III.m Resp. 1.° Apostolus, cum adhuc Judæus erat, ad sectam Pharisæorum pertinuit, neque, cum Christi Apostolus factus est, cessavit ubique prædicare resurrectionem mortuorum, quod vehementer displicere debuit Sadducæis, qui, ut videtur, inter ejus accusatores omnium erant ardentiores. 2.° Ex Apostoli doctrina apparet, eum dogma de resurrectione mortuorum a Christi resurrectione nunquam separasse. Hæc autem apud Judæos præcipua causa erat odii, quod Christum, quem ipsi cruci affixerant, resuscitatum diceret. Porro Paulus hac defentione Sadduceos et Pharisæos, qui in ejus perniciem conjuraverant, inter se commisit. Quod prudenter factum est, neque reprehendendum, cum salva veritate fieri potuerit.

Ad IV.m neg. conseq. Vel Paulus consilium tantum dare voluit; et tunc sensus est: cæteris ego suadeo, cum Dominus id non præceperit. Vel ita verba intelligi debent: ego id dico tanquam a Deo inspiratus, quamvis Deus per se ipsum nec in veteri, nec in nova lege de hac re aliquid statuerit.

Ad V.m neg. conseq. Timotheus ex matre Judæus erat, ideo Paulus *propter Judæos, qui erant in illis locis*, eum circumcidi voluit, quia cæremoniæ legis

adhuc licitæ erant; sed circumcisionem ad salutem necessariam nec credidit, nec docuit. Ideo Galatas reprehendit, quod in circumcisione spem salutis collocarent, quasi ex lege esset justitia. Ita explicanda sunt verba illa capitis V. 2. . . *Si circumcidamini etc.*

Obj. III.° 1.° Quæ Act. V. de Ananiæ et Zaphiræ punitione leguntur S. Petri charitatem et mansuetudinem parum commendant. 2.° Idem Apostolus a Paulo Antiochiæ publice correptus est, quia reprehensibilis fuit, ut ad Gal. II. legitur.

Resp ad I. neg. ant. Jam olim Porphyrius S. Petrum sævitiæ et cædis arguit, quod Ananiam occidisset. Sed male omnino commentita est accusatio hæc. Si mors Ananiæ naturalis fuit, non fuit ergo a Petro occisus: Si divinitus inflicta in pœnam peccati, in Deum ipsum cadit accusatio. Stultum esset homini imputare, quod hominis opus esse non potest: vindicta autem a Deo ipso allata, sicut opus quodcumque quod Deum auctorem habet excusatione non indiget: sed habet in se ipso recti justique rationem. Vid. Stolberg. 6. Band, p. 42.

Ad II. neg. conseq. Petrus in eo, quod Antiochiæ contigerat, reprehensibilis esse potuit, quin exinde maculam sanctitas ejus contraheret; error levis omnino fuit, et in se excusabilis. Ideo tantum reprehensione dignum judicavit Paulus, quia non sine ratione timuit, ne illa Petri simulatio gentibus scandalum pareret, easque a Religione Christiana averteret. Cæterum non parum in hac Pauli reprehensione elucet S. Petri humilitas, et alienus ab omni naturali commotione animus.

ARTICULUS III.

Probatur Religionis Christianæ divinitas ex Propheliis.

Christianæ Religionis excellentiam nullus æquus rerum æstimator inficiari potest. Rei evidentia coacti Deistæ non semel tum Religionem ipsam, tum illum cui tantum donum acceptum referimus, magnis laudibus extulerunt, ac ingenue confessi sunt, quod, sicut variarum gentium Religiones Christianæ comparari non possunt; sic et omnes antiquarum gentium sapientes multum distent ab illa cœlestis sapientiæ formam, quam Christus in tota sua vita expressit. Ex his deberent nobiscum concludere, quod, si in aliarum religionum systematibus ratio humana, quid possit, experta sit; Christiana Religio humanæ intelligentiæ fœtus esse non possit, sed signa ferat splendidissima cœlestis originis . . . *A summo cœlo egressio ejus (Psalm. XVIII. 7.).*

Verum ad hanc usque cognitionem non assurgunt superbæ philosophiæ sectatores, quos hic impugnamus. Quamvis etiam ad eos non pertineant, qui Religionem sanctissimam et in humani generis bonum satam, auctoremque ejus Christum diro odio insequuntur, et conspuunt fanatico furore; eam tamen, quam ipsi deberent, reverentiam non profitentur, satis ducentes, si Christum inter viros sapientes numerent, et Religionem ab

ipso revelatam præclaram dicant et utilem. Quoniam igitur homines isti, qui se philosophos dicunt, divino, qui ex Christi persona elucet, splendore non commoventur, neque tam exquisitos habent rerum divinarum sensus, ut Religionem Christianam ex propriis oris lineamentis, et impressa fronti majestate ut divinam sobolem agnoscant; addenda sunt alia majoris adhuc ponderis argumenta ex notis externis et supernaturalibus petita, quæ tam aperta sunt, tam accommodata ad convincenda etiam obtusa ingenia, ut nullum relinquant Religionis hostibus effugium. Et primum quidem de vaticiniis, uti dictum est, agemus; sequenti articulo de miraculis tractaturi. Vaticinia, quæ ad defensionem causæ Christianorum afferri possunt, duplicis generis sunt; alia ex V. T. petita, quæ in Christo Jesu impleta sunt; alia, quæ in N. T. a Christo ipso edita leguntur.

§. I.

De vaticiniis V. T., quæ in Christo Jesu impleta sunt.

Prophetiæ ex V. T. desumptæ primum quidem ad convincendos Judæos vim maximam habent; deinde etiam contra Deistas argumentum non leve suppeditant; quia probant Christum Dei legatum fuisse, ac divino charactere insignitum; quem spernere non possumus nisi spernamus et patrem, qui misit eum. Quoniam supra jam probatum est, abro-

gationem legis Mosaicæ per Messiam fieri debuisse; sequitur omnes Prophetiæ, quæ probant Christum Jesum Messiam esse Judæis promissum, etiam divinam legis ejus originem probare. Hæ autem Prophetiæ vel tempus respiciunt, quo venire debuit Messias, vel Messiæ characteres, vel individuas notas, tum personæ, tum vitæ.

PROPOSITIO I.

Prophetiæ, quæ tempus respiciunt, in Jesu Nazareno impletæ sunt.

ARGUMENTUM I.

Ex vaticinio Jacobi, Genes. XLIX.

Tempus adventus Messiæ jam diu effluxisse Sect. I. Art. III. ex Jacobi vaticinio probavimus: atqui Messias ille alius esse non potest, quam Jesus Nazarenus. Ergo etc.

Prob. Ex Jacobi morientis oraculo apertum est, Messiam eo tempore venire debuisse, quo sceptrum erat a Juda auferendum, seu antequam pœnitus dissolveretur Judæorum natio: atqui tunc præcise apparuit Jesus Nazarenus. Jam sceptro seu suprema regni potestate privati erant Judæi, jam Herodes alienigena regnum Judææ a senatu et populo Romano acceperat; cum Jesus in Bethlehem natus est. Paulo post Herodis mortem Judææ Regio Ascalonitis erepta et in provinciam Romanam reda-

eta est. Mortuo autem Christo tota Judæorum natio multo magis ad exitium properavit, ita ut triginta octo post annis tota eorum constitutio incenso templo, et diruta urbe eversa fuerit. Ergo tempus adventui Messiæ a prophetia præfinitum cum tempore Jesu Nazareni accurate concurrit. Ergo in nullo alio quam in Jesu Nazareno impleta est. Hic scilicet, dum in terris viveret, se Messiam esse publice professus est, hic a magna parte nationis ut talis agnitus fuit; hic innumeris prodigiis se Dei legatum esse probavit; in hoc impletum est, quod in vaticinio additur . . . *Ipse erit expectatio gentium* . . . vel ut habet textus hebraicus . . . *Et ei erit obedientia populorum* . . . et Samaritanus . . . *Ad ipsum congregabuntur populi.* . . .

ARGUMENTUM II.

Ex vaticinio Danielis IX.

In Danielis vaticinio tempus adventus Messiæ clare exprimitur. Occidendus erat Christus, antequam civitatem et sanctuarium dissiparet populus cum Duce venturo, et quidem ita dissiparet, ut statuta esset et perpetua desolatio. Atqui nullus alius nominari potest, qui eo tempore advenit, et cui omnes characteres in prophetia expressi possint applicari, quam Jesus Nazarenus. Ergo etc.

Prob. min. De Christo Duce in Danielis vaticinio dicitur quod occidendus sit, et non sibi; negandus a populo non suo; quod eo adveniente addu-

cenda sit justitia, delendum peccatum, implenda visio et prophetia. Dicitur post ejus mortem dissipandam civitatem cum templo, et duraturam usque in finem desolationem. Verum quam accurate hæc in Jesu impleta sint, nemo non videt. Illi enim *Christi* nomen per excellentiam tribuitur. Actor. IV. 26. et 27... *Adstiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus... Adversus sanctum puerum Jesum, quem unxisti..* Ille occisus est et non sibi, nam propter scelus populi percussus est. Ille delevit peccatum et justitiam adduxit, cum *dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate...* (Tit. II., 14.) Cum paganismi abominandos cultus sustulit, et sanctam instituit Religionem, quæ jam per XVIII. fere sæcula immota consistit. Hunc negarunt Judæi, nec voluerunt populus ejus esse, aut dici, et cum Pilatus Jesu foras adducto dixisset.. *Ecce rex vester*, clamabant illi: *Tolle, tolle, crucifige eum*.. Hujus demum mortem cruentam secuta est civitatis et templi ruina, et ultra mille septingentos jam annos perdurans desolatio. Ergo et.

ARGUMENTUM III.

Ex vaticiniis Aggæi et Malachiæ,

AGGÆI II. ET MALACHIÆ III.

Quæ in Aggæo et Malachia de Messia et tempore adventus ipsius dicuntur, nulli, nisi Christo

Jesu, convenire possunt. Hic enim in mundum venit, stante adhuc secundo templo, cui sua præsentia decus attulit maximum. In eo presentatus est, in eo docuit, et miracula edidit, in eo summam muneris sui prophetici auctoritatem exercuit. Ipsius adventu mare et aridum, cœlum et terra commota sunt, tum per innumera prodigia ab ipso aut discipulis ejus effecta, tum quam máxime per Evangelii propagationem, populorum conversionem, et subitam animarum commotionem per totum orbem exortam. Ergo etc.

OBJECT. SOLVUNTUR.

Obj. contra 1.m argum. Tempus in vaticinio Jacobi indicatum non concordat tempori, quo Jesus Nazarenus in terris visus est. Ergo etc.

Prob. ant. Sceptrum in Juda defecit tempore captivitatis Babylonicæ, id est, plusquam 500. ante Jesum annis. Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1.° Septuaginta tantum fuerunt captivitatis Babylonicæ anni, et, si a regis Sedeciæ translatione inchoantur, tantum 49. numerantur, usque ad restitutam libertatem. Jam vero, etiamsi admitteretur sceptrum hoc tempore in Juda non fuisse, brevissimum ejusmodi intervallum interruptio tantum regni fuisset, non extinctio; præsertim cum Judæi de regni restitutione certiores facti fuerant per Prophetas. 2.° Per sceptrum non regia tantum dignitas intelligitur, sed dominatus quilibet, sive administratio, qua aliquis sui juris est, suisque legibus vivit, non alienis. In hoc ergo Jacobi vaticinio, per vocem *schebet* optime intelligi potest sceptrum *tribunale*, vel auctoritas tribus constitutiva, ut

infra dicemus. Jam vero hanc auctoritatem, hoc sceptrum retinuit tribus Juda etiam apud Assyrios captiva. Id liquet ex historia Susannæ, Daniel. XIII. et libro Esther XVII., ubi Judæi dicuntur justis utentes legibus. Eadem civilis potestas, eadem facultas suis legibus, suisque magistratibus utendi soluta captivitate in tribu Juda permansit. Hæc sola ferme in patrias sedes remeavit, atque proprie corpus constituit Judaicæ nationis. Hinc nomen Judææ toti regioni inditum fuit, et tribus Benjamin, aliarumque tribuum reliquiæ nomen suum amiserunt, solo Judæorum nomine retento.

Inst. I. Tempore Machabæorum *Assamonæi* duces ex tribu Levi oriundi rerum potiti sunt ducentis fere ante Christum annis. Ergo auctoritas a Juda ablata est.

Resp. Judæi ex captivitate reduces instituerunt eam *reipublicæ formam quæ optimatum est, paucorum potestate mixta...*, ut Josephus ait (*Lib. VII. Antiq. cap. IV.*). Vel ut Hieron. scribit (*Lib. in Isaiam cap. I.*), antiquum receperunt statum; eum scilicet, quem habuerunt, antequam sub regum potestate essent. Hæc regiminis forma etiam sub Assamonæis ducibus mansit: nam populus libere eos sibi duces elegit, et rerum publicarum administratio semper ad senatum et populum potissimum pertinebat. Id ex Josepho constat (*Lib. I. de bello Judic. cap. I.*) et ex Mach. libris. Sic II. Mach. II. Antiochus ad Judæos scribit... *Rex Antiocus senatui Judæorum et cæteris salutem....*

Inst. II. Saltem sub Herode, qui fuit alienigena, neque a populo electus sceptrum a Juda ablatum est; sed eo tempore natus nondum erat Christus. Ergo etc.

Resp. I. Quorundam sententia est, jam tum prophetiam impletam fuisse, et sceptrum a Judæis ablatum; idque certum populo indicium fuisse, non procul abesse Messiæ adventum. Dicunt interpretes illi, nihil aliud ex Jacobi vaticinio concludi posse, quam quod Messiæ

adventus non longe possit a regni aut civitatis destructione abesse, ita ut certum sit, vel ablato sceptrum statim venturum esse Messiam; vel post Messiæ adventum brevi intervallo secuturam gentis et civitatis ruinam. Prima interpretatio textui quidem non repugnat, sed aliis multis, et gravibus difficultatibus implicita est. Secunda multo videtur probabilior, eamque nostram facimus.

Resp. II. neg. maj. Verum quidem est, jam tum potestatem regiam a Judæis ablatam fuisse, eorumque rempublicam vehementer fuisse labefactatam. Verumtamen extincta non erat omnino principum et senatus auctoritas, quæ etiam sub Romanis procuratoribus perduravit, quamvis in multis restricta et impedita. Ergo ea auctoritas, quam Patriarca Jacob per *schebet*, *virga* aut *sceptrum* expressit, extincta non est, nisi post excidium Jerosolymæ; usque ad ea tempora Judæorum natio seu tribus Juda, in tribus corpore permansit, et civitatem seu statum peculiarem constituit. Quod autem per vocem *Schebet* sceptrum *tribuale*, vel forma tribûs constitutiva intelligi debeat jam supra dictum est, et ex pluribus V. T. locis clarum efficitur. Sic III. Reg. cap. XI. 13. ubi in Vulgata legitur . . . . *Nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo* . . . in hebræo pro tribu vox *Schebet* legitur, in græco autem dicitur : *sceptrum unum.* Vide etiam I. Reg. Cap. X. vers. 19. et 20. Hac ratione omnia cum Jesu Nazareni adventu mire concordant. Ultima Judæorum ruina incepit sub Pompejo 60. circiter ante Christum annis; sub Herode nova incrementa accepit: hoc autem regnante natus est Jesus. Ab hoc tempore magis semper magisque attritæ sunt res Judæorum, et præcipiti cursu in interitum ruerunt. A tempore, quo Christus e vivis sublatus est, usque ad ultimum excidium, reipublicæ Judaicæ status nihil aliud fuit, quam longa cum morte luctatio; cum interea lex nova cresce-

ret, et Ecclesia in locum synagogæ substituta majores in dies vires acquireret.

Obj. contra II.m argum. Ut probaretur prophetiam Danielis in Jesu filio Mariæ complementum habuisse; ostendendum esset ex calculis chronologicis LXX. hebdomades, quæ annos efficiunt 490. ad illud præcise tempus pertingere, quo Jesus occisus est. Atqui hoc probari hucusque non potuit. Ergo etc.

Resp. I. neg. maj. Quamvis leves aliquæ in chronologicis calculis difficultates adessent, vim argumenti nostri non infringerent; non enim ab incertis chronologiæ quæstionibus dependet probatio nostra. Manifestum est ex verbis prophetiæ, vastitatem brevi tempore occisionem Messiæ secuturam esse; constat quoque Jesum Naz. 29. annis ante devastatam Jerosolymam et dispersum populum a Judæis occisum fuisse; constat in ejus persona omnes alios a Daniele expressos Messiæ characteres reperiri. Certum præterea est ex Josepho Judæos eo tempore, quo Jesus mortuus est, Messiam exspectasse, quia persuasum illi erat, Danielis vaticinium esse completum. Nihil igitur morari nos debent dubia quædam chronologica, quæ eruditorum ingenia exercent, et occasionem dederunt variis in explicanda hac prophetia opinionibus; siquidem omnes, si unum aut alium commentatorem excipias, in hoc conveniunt, quod præfatum vaticinium dicant in Jesu Nazareno impletum . . . *Dieu a tranché la difficulté*, ait Bossuet (Discours sur l' histoire univ. partie II. chap. IX.), *par une decision, qui ne souffre aucune replique. Un événement manifeste nous met au-dessus de tous les raffinements des chronologistes; et la ruine totale des Juifs, qui a suivi de si près la mort de notre Seigneur, fait entendre au moins clairvoyans l' accomplissement de la Prophetie. . . .*

Resp. II. neg. min. Id probarunt viri in historia et chronologia versatissimi; *Petavius, Tourneminius, Huetius,*

Usserius, *Bossuetius etc.* Eu summam systematis, quod ab illust. *Bossuetio* expositum est parte I. histor. univ. *(Hist. un. p. l. VIII. Epoq.).* Anno Artaxerxis Longimani vigesimo perrexit Nehemias Jerosolymam, cum litteris a rege acceptis; cœpitque ædificare muros civitatis. Ab hoc anno Artaxerxis initium sumitur LXX. hebdomadum. Jam vero annus Artaxerxis vigesimus in finem incidit LXXXI. Olympiadis, vel in annum ab urbe condita CCC. Omnis fere difficultas in hujus epochæ determinatione consistit. *Bossuetius* illam ex probatissimis auctoribus eruit; hac autem semel stabilita facillimum est calculum instituere. Ab anno XX. Artaxerxis, seu ab anno urbis conditæ CCC. usque ad Christum natum effluxerunt anni 453. quibus si adjiciantur 30. anni usque ad ministerium publicum Christi anno XV. Tiberii Cæsaris inceptum efficiuntur 483. seu hebdomades septem, et sexaginta duæ. Manet ergo ultima hebdomada in qua confirmari debuit pactum; in cujus medio deficere debuit hostia, et sacrificium; hæc si annis 483. additur conficiet numerum 490. annorum. Sed in medio hujus hebdomadæ post tres annos cum dimidio ministerii publici occisus est Jesus, qui vocabatur Christus (12).

Obj. contra III.m argum. Jesus a Nazareth in templo secundo seu Zorobabelico præsentatus non est; ergo in eo impleta non est Aggæi prophetia.

Prob. ant. Teste Josepho *(Lib. XV. antiq.)* vetus templum *sublatis veteribus fundamentis* dirutum fuit ab Herode et aliud *novis repositis* ædificatum. Ergo etc.

Resp. Templum vetus ab Herode intra octo annorum spatium successive et per partes instauratum imo amplificatum et magnifice exornatum fuisse, non negamus. Verum novum templum non extruxit; et Judæi nunquam templi Herodiani meminerunt. Duo tantum agnoscunt, Salomonicum et Zorobabelicum, in Talmude aliisque scriptis constanter asseverant secundum templum a Romanis fuisse eversum.

PROPOSITIO II.

Prophetiæ, quæ futuram legis Mosaicæ abrogationem prædicunt, in Christo Jesu impletæ sunt.

Prob. Legem antiquam temporariam fuisse, et per novam melioremque abrogandam ex illis V. T. vaticiniis probavimus, quæ 1.° fœdus novum in locum veteris substituendum; 2.° sacrificiorum abolitionem, et futuram Sacerdotii translationem; 3.° populorum in unius vere Religionis cognitione consociationem prædicunt. Ibidem probavimus Prophetarum oraculis contineri, hæc omnia per magnum istum ducem aut Messiam efficienda esse, quem tota Judæorum natio nullo non tempore exspectavit. Itaque probandum superest Jesum a Nazareth Messiam illum fuisse, et in eo omnia illa vaticinia fuisse completa.

1.° Jesus magnus ille propheta fuit a Moyse prædictus, legislator et melioris testamenti mediator. Prophetam se probavit, cum ipse plures prophetias edidit eventu completas; talem eum a populo habitum fuisse ex Evangelio constat. Joan. VI. 14... *Illi homines, cum vidissent quod Jesus fecerat signum dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.* . . Actor. III. S. Petrus verba ex Deut. XVIII. a nobis superius allata de Jesu Naz. interpretatur. Quod Jesus novam legem annuntiaverit, neminem latere potest: quod illa lex tum

in parte theoretica, tum in vitæ et morum præceptis longe sit Mosaica excellentior ex utriusque comparatione elucet. Novi ille testamenti angelum, novi fœderis mediatorem se dixit vivens, et moriens probavit. Sic in ultima cœna sanguinem suum discipulis porrigens dixit: *Hic est sanguis meus novi testamenti*. . . Matth. XXVI. De novo hoc fœdere cujus sequester Jesus fuerat, sæpe loquuntur Apostoli . . . *Qui nos idoneos fecit ministros novi testamenti*. II. Cor. III. . . *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus*. . . . ad Hebr. VII. 22. Atque imprimis Hebr. VIII. 6. usque ad finem. Idem argumentum versat Apostolus cap. IX. ejusdem epistolæ, ubi ostendit, Christum novum hoc testamentum morte sua confirmasse... *Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris;... alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est*. . . v. 16. et 17.

2.° Sacrificia V. L. abolita fuisse, translatumque Sacerdotium per Jesum Naz. fides Christiana docet. Sacrificia abolivit, cum seipsum obtulit pro peccatis nostris, ad Hebr. X. 6. . . *Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio . . . aufert primum ut sequens statuat*. . . Sacerdotium novum instituit cum extincto ritu Aaronico ipse... *appellatus est a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech*... Hebr. V. 10. Quod autem mors ejus et rejectio perpetuam civitatis et templi ruinam adducturæ essent, ipse flens prædixit, Luc. XIX. 42... *Si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: etc.*

3.° Nihil est in V. T. clarius et frequentius a

Prophetis prænunciatum, quam gentium vocatio ad veræ Religionis cognitionem. At nihil quoque est in lege nova clarius, crebriusque expressum quam hæc gentium vocatio per Jesum Nazarenum; et si sacræ litteræ silerent, facta ipsa et orbis universus loquerentur. Itaque illud quod futuri Messiæ characterem præcipuum efficere debuit in Jesu Christo apertissimum est, et tot habet testes, quot fere ab eo tempore extiterunt Christiani. Id Jesus vivens prædixerat . . . *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus*... Matth. XXIV. 14. Id Apostolis suis, antequam ad Patrem ascenderet; injunxit. . . *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*. . . Marc. XVI. 15. Quam accurate Apostoli hæc magistri præcepta perfecerint; quanto imprimis animi ardore S. Paulus creditum sibi inter gentes Apostoli munus impleverit, ex actibus Apostolorum aliisque libris N. T. et Ecclesiarum historiis abunde cognoscimus. Vid. *Huet.* prop. IX. cap. 158.

Huc referri possunt, quæ Prophetæ de futuro Messiæ regno vaticinati sunt. Non enim gentium more dominatorum dicebant in populos vi et armis subactos; sed regnum annuntiarunt multo excellentius, quod animos subderet Religionis, et virtutis imperio. Tale autem regnum spirituale et æternum Jesus Nazar. fundavit. Ipse enim omnes gentes imperio suo subjecit, diffuso per totum orbem Evangelio. Ipse Ecclesiam constituit ex omnibus undique populis congregatam, cujus ipse caput esse invisibile, cui se adfuturum usque ad

finem sæculorum promisit. De hoc regno locutus est Angelus Luc. I. 32. ad Mariam dicens ... *Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus: et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis*... Jesus ipse interrogatus a Pilato... *Ergo rex es tu?* respondit: *Tu dicis, quia rex sum ego.* Joan. XVIII. 37. Cæterum non tantum Christus de hoc regno locutus est, sed et Apostoli frequenter et magnifice Jesu Domini nostri gloriam et potestatem prædicant, quam ipsi dedit Pater non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, omnia subjiciens sub pedibus ejus, et ipsum constituens caput supra omnem Ecclesiam. Ad *Ephes.* I. 20. 21. et 22.

OPPONUNT ADVERSARII.

Imago illa regni spiritualis et æterni, quam Christiani sibi effinxerunt, omnino aliena erat a mente Prophetarum; hi enim de regno tantum terrestri loquuntur a Messia in omnes gentes proferendo, et inde secutura summa Judaicæ gentis temporali felicitate. Ergo prophetiæ, quæ Messiam ut regem annuntiant, in Jesu Naz. non sunt impletæ.

RESP. NEG. ANT. ET EJUS PROB. Equidem inter Prophetarum vaticinia quædam leguntur, quæ, si in verborum cortice hæremus, regnum aliquod temporale prænuntiare videntur. Verum omnes illi textus etiam in sensu perquam naturali, de regno spirituali intelligi possunt; atque, ut ita intelligantur, cogunt alii textus, qui aperte regnum spirituale promittunt; cogunt alii Messiæ characteres, qui cum illo temporali regno componi non possunt; cogit ipsa sana ratio, et idea quam

de supernaturali Dei œconomia habere debemus. Quis enim sibi persuadebit, tantum vaticiniorum apparatum, tot solemnes et toties repetitas promissiones; tot præclaras futuri Messiæ imagines, nihil aliud significare, quam copiam et affluentiam bonorum temporalium, et non potius veritatis et justitiæ propagationem et beatam immortalitatem? Regnum Messiæ in omnes terræ partes extendi debuit. Messias semper ut rex unicus designatur sine successoribus: et nihilominus regnum ejus sempiternum prædicitur. Tam parum hæc cum temporali regno concordant, ut etiam sapientiores inter Judæos et in lege exercitatiores imprimis veteris Synagogæ aliam sententiam tenuerint ab illa vulgari opinione regni temporalis diversam. Vid. *Hoocke* tom II. pag. 476. et seq.

PROPOSITIO. III.

Omnes prophetiæ, quæ Messiæ ortum, nativitatem, vitæ et mortis circumstantias, ejusque post mortem exaltationem prædicunt, in Jesu Nazareno impletæ sunt.

Prophetiæ de ortu et nativ. Christi.

I.° Messias Deus esse debuit et homo. Deus ab æterno a Patre genitus, homo in tempore natus. Divinam ejus naturam probant tum nomina quæ illi attribuuntur, tum ejus origo ab æterno e sinu

Patris. Psal. II. 7. . . *Dominus dixit ad me; filius meus es tu, ego hodie genui te*... Mich. V. 2.. *Egressus ejus ab initio a diebus æternitatis* . . Verum autem hominem fore, omnes antiquæ prophetiæ loquuntur. Genes. III. dicitur semen mulieris. Prædicitur oriundus ex Abrahamo, Isaaco et Jacobo, Juda et Davide. Multa quoque Prophetæ de ejus nativitate, passione, morte, et resurrectione prænuntiarunt, quæ tantum in hominem cadere possunt.

Jam vero certum est Jesum Nazarenum verum Deum et hominem se probasse; atque ut talem a suis habitum fuisse. Quoniam alio loco hac de re diffusius disserendi occasio erit, sufficiant hic, quæ dilectus a Jesu discipulus in Evangelii sui exordio habet. . . . *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum*. . . *et verbum caro factum est*. . . .

II.° Prænuntiatum est Messiam oriturum ex semine Abrahæ, Isaaci, Jacobi, Judæ et Davidis. Infinita sunt eo pertinentia vaticinia . . . Isai. II. *Orietur virga de radice Jesse*. . . . Jerem. XXIII . . *Ecce dies veniunt, et suscitabo David germen justum* . . . . *et hoc est nomen quod vocabunt illum: Dominus justus noster etc.*

At Christus Jesus juxta consentientem omnium discipulorum vocem, et genealogias ab ipsis contextas e stirpe regia Davidis ortus est.

III.° Messiam ex virgine nasciturum cecinit Isaias in celebri illa prophetia cap. VII. 14. . . . *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*. . . . Jesum Nazarenum ex

Maria Virgine natum esse, Evangelium docet. Matth. I. 20. et seq. Lucæ I. 35.

IV.° Constabat apud Judæos tum ex veteri traditione, tum ex prophetia Mich. cap. V. 2. Messiam in Bethlehem nasciturum . . . *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.* . . . Jesu Christi nativitas in Bethlehem contigit; ut Matth. II. et Luc. II. narratur.

Prophetiæ de vita Christi.

I. Messias Præcursorem habebit ex solitudine egressum. Isaiæ XL. 3... *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini* . . . Mach. III. . . . *Ecce ego mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam.* . . . Hæc in Jesu impleta fuisse omnibus manifestum est.

II. Evangelium prædicabit. Isa. LXI. . . *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam... et prædicarem annum placabilem Domino...* Hæc verba de se ipso interpretatus est Jesus Luc. IV. 18. et seq. Quam vere id fecerit historia Evangelica probat.

III. Oportebat Messiam miraculis confirmare doctrinam suam, imo Moysis miracula suorum splendore multum superare juxta Judæorum olim, et nunc maxime communem opinionem, consen-

tienter etiam multis Prophetis. Sic. Isa. XXXV. 4... *Deus ipse veniet, et salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum patebunt. Tum saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum* . . . His verbis non tantum potestas patrandi miracula exprimitur, sed et genus ipsum miraculorum, quod futuro Redemptori et servatori hominum imprimis conveniebat. Talia autem erant Jesu Nazareni miracula plena miserationis et gratiæ. Vid. Matth. XI. 4. et. 5.

IV. Ingressum Messiæ triumphalem in Jerusalem super asinam prædictum legimus Zachariæ IX. 9. . . *Exulta satis, filia Sion, jubila filia Jerusalem; ecce Rex tuus veniet tibi justus et salvator: ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum filium asinæ.* . . . Prædictionis hujus impletio legi potest apud omnes Evangelistas.

V. Humilem et pauperem Messiæ vitam, ejusque mansuetudinem Prophetæ plures annuntiant, Zach. IX. 9. . . *Ipse pauper et ascendens super asinam.* . . Isa. LIII. 2. . . *Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitienti: non est species ei neque decor . . . quasi absconditus vultus ejus et despectus, unde nec reputavimus eum* . . . Isa. XLII. 1. . . *Ecce servus meus . . . non clamabit . . . nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet . . . non erit tristis neque turbulentus* . . At Jesum Naz. pauperem et humilem vitam egisse omnes concedunt: incredibilem vero ejus mansuetudinem tota ipsius vita testatur. Vid. Luc. IX. 38. Matth. XI. 39.

Prophetiæ de passione et morte Christi.

Nihil ab imagine, quam sibi posteriorum temporum Judæi de Messia effinxerunt, magis abhorret, quam mors Jesu Naz., et quæ eam comitata sunt opprobria et cruciatus. Quod autem Judæis a prima Christianæ Religionis origine scandalum fuit, id gentibus stultitia visum est. Scilicet homines rerum inanium blandimentis impliciti, et corpori ac sensibus servientes aliam sibi felicitatis, et summæ excellentiæ ideam fingere non poterant, quam potestatis temporalis, et rerum omnium in hac mortali vita affluentiam. Ut autem animalem hanc sapientiam confunderet Deus, et animos nostros firmaret in fide Christi, omnes passionis et mortis ejus circumstantias diu ante eventum tam clare prænuntiavit; ut ex Prophetis confici posset tota Jesu patientis et morientis historia, illi, quam Evangelistæ scripserunt, in omnibus similis. Cum hæc Evangelistarum narratio satis superque nota sit omnibus, satis erit præcipua Prophetarum oracula afferre.

1.° Messiam a discipulo prodendum prædicitur, Psal. XL. 10... *Etenim homo pacis meæ in quo speravi: qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem...*

2.° Ejusdem venditio in istis Zachariæ verbis continetur cap. XI. 12. *Appenderunt mercedem meam*

triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. . . .

3.° A suis deserendum idem Propheta vidit cap. XIII. 7. . . . *Percute pastorem, et dispergentur oves . . .*

4.° Accusatus obmutescet, Isa. LIII. 7. . . *Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum; sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet. . .*

5.° Sputa et contumelias perferet, Isa. L. 6. . . *Corpus meum dedi percutientibus, et genus meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. . .* Thren. III. 30. . . *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. . .*

6.° A Judæis et gentibus simul damnabitur, Ps. II. 2. . . *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. . .*

7.° Cruci affigetur, Psal. XXI. 17. . . *Concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea . . .* Zach. XIII. 6. . . *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? . . .*

8.° Mortem obibit inter iniquos, Isa. LIII. 12. . . *Tradidit in mortem animam suam et cum sceleratis reputatus est. . .*

9.° Deridebitur a prætereuntibus, Ps. XXI. 7. . . *Ego autem sum vermis et non homo: opprobrium hominum et abjectio plebis. Omnes videntes me, deriserunt me; locuti sunt labiis et moverunt caput.*

Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum....

10.° Felle et aceto potabitur, Ps. LXVIII. 22... *Dederunt in escam meam fel: et in siti mea potaverunt me aceto...*

11.° Latus ejus aperietur, Zach. XII. 10... *Aspicient ad me, quem confixerunt...*

12.° In vestes ejus sortes mittentur. Ps. XXV. 19... *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem...*

13.° Morietur et sepelietur Is. LIII. 9... *Dabit impios pro sepultura,* (i. e. Custodes sepulcro appositos) *et divitem pro morte sua;* (Josephum ab Arimathæa. Matth. XXVII.) Idem textus ex hebræo sic verti potest... *Et posuit cum impiis sepulcrum ejus, et cum divite monumentum ejus...* Quod significaret Christum quidem in eo loco sepeliendum, in quo impii plectebantur; sed tamen in monumento hominis divitis.

14.° Demum quod non sint confringenda ejus crura, significatum est hac lege de agno Paschali... *Os ejus non confringent...* Numer. IX. 12.

Prophetiæ de resurrectione et exaltatione Messiæ.

Prædictum est a Prophetis 1.° quod Messias post mortem ad inferos descensurus sit, et ex lymbo liberaturus Patriarchas, Osee XIII. 14... *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos;*

ero mors tua, o mors: morsus tuus ero, inferne. Zach. IX. 11... *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua...* Quæ loca ipsi Judæi de Messia intelligunt. 2.° Quod surrecturus esset. Psal. XV.... *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* ... Et istud Isa. XI. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur; et erit sepulchrum ejus gloriosum...* 3.° Ascensum Messiæ in cœlum omnia ea vaticinia prænuntiant, quæ de ejus futura gloria, de regno ejus æterno, et sessione ad dexteram Dei etc. loquuntur. 4.° Ecclesiam ab eo fundandam, atque ex omnibus gentibus congregandam, jam ostendimus.

Nota. Pauca hæc sunt, quæ attulimus; neque difficile esset multa alia adjicere, et collatis V. et N. Testamenti libris palam ostendere, prædictiones omnes ad Christum pertinentes, quæ in V. T. extant, cum iis, quæ in N. T. de Christo Jesu dicuntur mirifice conspirare; atque ita clarum fieri, quod S. Augustinus ait: (*De civit. Dei lib. XVI. cap.* 26.) ... *Testamentum vetus esse occultationem novi; novum autem esse revelationem veteris* ... Quin et nomina ipsa, quæ a veteribus Judæis Messiæ applicabantur, Religionis Christianæ auctori convenire, et in N. T. ipsi attribui legenti manifestum est. Dicitur enim, *Jesus, Emmanuel, Christus, Nazaræus, filius Dei, Deus, filius hominis, Pastor, Doctor, stella, Oriens, flos, radix, virga, lapis, fundamentum, mons, scandalum, ostium, via, veritas, vita etc. etc.* De quibus omnibus fusius tractat *Huet.* prop. IX.

ARGUMENTA ADVERS. DILUUNTUR.

Objiciunt in genere contra argum. ex *Prophetiis deductum*. Vanum est argum. ex vaticiniis V. T., si illa vaticinia Messiam non spectant; atqui etc. ergo etc.

Prob. min. Credendum est in hac parte Judæis, qui propter perfectiorem linguæ hebraicæ notitiam, servatam sine intermissione veterem traditionem Scripturas multo melius intelligere censendi sunt; atqui Judæi plurimi negant illa vaticinia ad Messiam pertinere. Ergo etc.

Resp. dist. maj. Credendum est veteribus Judæis, qui Christi tempore vixerunt, *conc.* Judæis recentioribus, *neg.* Damus, magnam esse in hac parte veterum Judæorum auctoritatem; eos linguæ hebraicæ magis peritos fuisse, et loca illa quæ ad Messiam spectabant, melius intelligere potuisse adhibita traditione veterum doctorum, quamvis fieri potuerit, ut multa ipsos laterent, quæ nonnisi ex eventu rerum explicanda erant; multa etiam præjudicatis eorum opinionibus minus faventia ab ipsis in alienum sensum fuerint detorta. Quod Judæos recentiores attinet, nulla potest esse eorum auctoritas; tum quia non adeo bene callent lingua hebraicam, tum quia frustrata tamdiu spes eos veterum vestigia deserere coegit. Hinc legem suam oralem, jam a multis annis, contempto et neglecto V. T. summo studio prosecuti sunt; ita ut jam a Trajani temporibus ab uno eorum scriptum sit; lectionem V. T. Judæos plerumque efficere hæreticos, id est, Christianos. Jam vero Judæi veteres omnino nostri sunt; recentiores autem non omnes dissentiunt. Eorum testimonia reperiuntur apud *Huet.* prop. VII. et IX. et *Petrum Galatinum*, sæculi XVI. scriptorem, qui ex Judæo S. Francisci discipulus, theologiæ Doctor et Pœnitentiarius apostolicus effectus est, et contra Judæos librum scripsit de arcanis catholicæ veritatis.

Inst. Si veteres Judæi prophetarum oracula, quæ Christo ab ejus sectatoribus applicantur, de Messia intellexissent, aut in Jesu impleta vidissent; non potuissent eum ut Messiam non agnoscere. Atque tamen etc. Ergo etc.

Resp. Constat, multos ex Judæis evidenti completione veterum oraculorum ad Christum fuisse adductos; horum certe auctoritas maxima est, quia nonnisi expensa et perspecta veritate judicarunt. Illorum vero auctoritas, qui præjudiciis obcœcati, non tantum prophetiis non crediderunt; sed etiam tot insignibus miraculis, quæ propriis oculis viderant, convincti non sunt, nullius momenti esse potest, imprimis cum et hæc eorum obstinatio clarissime fuerit prænuntiata. Verum hi quoque omnes, quamvis impio furore in Jesum perciti, in plena luce cœcutierint, nunquam tamen negarunt illa vaticinia ad Messiam pertinere. Hinc Christus et Evangelistæ cum summa securitate ad prophetias appellabant, ad hoc unice intenti, ut demonstrarent illas prophetias in Jesu Naz. esse impletas, omnino relicta hac altera quæstione; an prophetiæ illæ ad Messiam pertinerent, tanquam manifesta et concessa ab omnibus, adde quod, præcipua V. T. vaticinia nonnisi in ipsa Christi passione et morte, tum in resurrectione, ascensione, et in iis quæ postmodum secuta sunt, impleta fuerint.

Inst. II. Interpretatio prophetiarum, qualis illa a Christianis admittitur, metaphorica est, vel typica, et a sensu litterali aliena, vel duplicem fingit sensum litteralem; vel tollit orationis contextum, et unam aliamve sententiam ad Messiam applicat, quæ cum cæteris orationis partibus connexa aliud quid respicere deprehenditur. Ergo etc.

Resp. I. NEGATUR ANTECEDENS GENERALITER SUMPTUM. Pleraque vaticinia quæ a nobis adducta sunt, in sensu litterali, sumuntur, neque ad alium sensum ullo modo transferri possunt.

RESP. II. NEG. CONSEQ. Christianorum interpretatio metaphorica est, aut typica, aut duplicem admittit sensum, quando hunc modum interpretandi ipsa rei natura exigit. 1.° Multa sunt in prophetiis tam aperte metaphorica, ut etiam illi, qui eas de Messia non intelligunt, sensum tamen metaphoricum admittere cogantur. Vid. Isai. c. LV. 12. et LXV. 17. etc. Idem de parabolis dicendum, nam ex propria prophetarum confessione scimus, eos in parabolis locutos esse. In hoc consentientes habemus ipsos Judæos; sic Maimonides vir inter eos doctissimus in præfatione operis inscripti, *more nevohim* multa de Scripturæ sacræ parabolis disserit. 2.° Eædem rationes pro expositione typica pugnant; nihil magis familiare fuit Prophetis, quam typicæ ejusmodi rerum repræsentationes. Neque id mirum videri debet, cum tota lex Mosaica typica fuerit, et figura melioris dispensationis, propterea hanc aliquo modo continere debebat. 3.° Inde sponte sequitur duplicem sensum in quibusdam prophetiis esse, admittendum, utrumque ex intentione Dei; sicque facile intelligitur, cur Prophetæ, cum v. g. de Davide, Salomone, aliisque qui typi fuerunt futuri Messiæ, loquebantur aut sermonem ad eos dirigebant, ea usi sint magniloquentia, quæ soli antitypo perfecte conveniat. 4.° Fatemur nostram interpretandi rationem contextum hinc inde abrumpere, imo et confusionem aliquam generare, sed tum tantum, quando apparens hæc confusio in ipsa prophetia continetur; legi meretur *Huetius* Propos. IX. cap. 171. . . . *De natura vi et usu Prophetiarum*; ubi inter alia hæc habet . . . *Narrationis ordinem et connexionem vix patitur afflatus ille divinus, quo agitati Prophetæ futura præcinebant. Per varias species rerum sibi adversantes præcipitatur instinctus animus, nec ullis sese legibus coërceri patitur.* . . Nihil magis apud Pindarum et alios lyricos placet, quam inordinati illi motus, et exlex calor; cur ista displi-

ceant in hebræis vatibus? Sed locus erit alibi de his copiosius disserendi.

Inst. III. Plurimi et gravissimi auctores, qui concedunt in propheliis non raro præter sensum litteralem alium admittendum esse secundarium et mysticum qui Messiam respiciat; contendunt tamen eas propter hunc duplicem sensum non sat firmum Religionis Christianæ argumentum; magisque valere ad nutriendam fovendamque fidem jam susceptam, quam ad eam persuadendam infidelibus. Probatur hæc sententia ex eo, quod Christus ipse et Apostoli nullam in hoc argumento vim posuerunt ad convincendos Judæos.

Resp. I.° Nego probationem antecedentis. Gratis omnino, et contra fidem sacrorum codicum a *Grotio* aliisque, qui eum secuti sunt interpretibus asseritur, Christum et Apostolos prophetias non adhibuisse in vim argumenti. Joan. V. Christus, postquam legationem suam a Patre ex miraculis probaverat, addit v. 39... *Scrutamini Scripturas... illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*... Et Luc. XXIV. cum se discipulis in Emmaus pergentibus socium injunxisset, exprobravit illis incredulitatem eorum, eosque stultos vocavit, et tardos corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ. Tunc *incipiens a Moyse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant*... Jam si ad Apostolorum agendi rationem attendimus, liquet eos Prophetarum testimonia, non tantum ad fovendam Christianorum fidem attulisse, sed imprimis ad convincendos, subigendosque animos. Legantur primæ, quas S. Petrus ad populum habuit, conciones, Actor. II. et III. Idem ad fideles scribens (*II. Petr.* 1. 19.) Prophetarum oracula vocat... *Firmiorem propheticum sermonem*, quem ait nobis in hac mortali vita non minus prodesse, quam lucernam in caliginoso loco ambulantibus. Quam feliciter Apostolus iisdem his

armis, non ad confirmandam tantum, sed ad persuadendam Christi Religionem usus fuerit, ex actibus Apostolorum discimus. Actor. XIII. 27. et seq. XXVI. 22. 23. Ibid. XVIII. 28. . . *Vehementer Judæos revincebat publice ostendens per Scripturas esse Christum Jesum* . . . et XXVIII. cum Romæ esset, et multi ad eum Judæi convenissent. . . *exponebat* (eis) *testificans regnum Dei suadensque eis de Jesu ex lege Moysi et Prophetis a mane usque ad vesperam.*

RESP. II. NEG. CONSEQUENT. Nihil nos movere debet aliquorum, cujuscumque demum nominis sint, auctoritas: nam a multis aliis egregie confutati sunt. Quod *Grotium* speciatim attinet, fatemur eum virum fuisse omni genere litterarum instructum, ac imprimis de Religione Christiana optime meritum: verum in exponendis Scripturis ducem sequi non possumus: nam proprio ingenio nimium indulget, et ut ait *Huetius*, *Socini fermento turget.* Itaque respondemus, firmum ad probandam Christianam Religionem argumentum ex vaticiniis desumi, quidquid contra dicant *Grotius*; et alii quidam interpretes. Quamvis enim concedamus plura esse, quæ in sensu proprio et primario ad historiam ejus temporis, quo proferebantur, referenda sint; alia tamen quam plurima primario ad Christum pertinent, nec ulla, quamtumvis coacta ac violenta expositione, ad aliud quodcumque objectum detorqueri possunt. Vid. *Hooke* tom. II. pag. 461. *Huetius propos.* VII. N.° IV. *Bossuetius, Dissert. préliminaire sur la doctrine et la critique de Grotius*, imprimis N.° VII. et seq. (13).

OBJ. CONTRA EA QUÆ AD PROBANDAM MESSIÆ DIVINITATEM AFFERUNTUR. Si Prophetæ credidissent, Messiam Deum fore et hominem, illud quoque credidisset synagoga. Falsum conseq., ergo etc.

RESP. NEG. MIN. Judæos illo tempore, quo Jesus inter homines versatus est hanc fidem habuisse, ex histo-

ria Evangelii patet. Evangelistæ et Apostoli toti in eo fuerunt, ut auctori fidei nostræ Messiæ characterem vindicarent, Messiam autem filium Dei esse ubique tanquam certum assumunt. Hinc omnes ii, qui Jesum tanquam Messiam agnoverunt, nunquam dubitarunt illum Deum vocare, aut filium Dei, Matth. XVI. Petrus ad Christum ait . . . *Tu es Christus, filius Dei vivi* . . . Idem profitetur Martha, Joan. XI. . . *Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi* . . Et Joan. I. 49. Nathanael . . . *Rabbi tu es filius Dei, tu es rex Israel* . . . : Matth. XXVI. 63. summus Pontifex interrogans Jesum, an esset Christus, adjicit ex communi usu loquendi hæc verba; *filius Dei.* Tam communis hæc erat persuasio, ut nunquam videamus inter Judæos et Christi discipulos hac de re fuisse controversiam; hoc solummodo negarunt Judæi, Jesum Naz. esse Christum seu Messiam, Joan. IX. 22. . . . *Jam enim conspiraverant Judæi, ut siquis confiteretur eum esse Christum extra synagogam fieret* . . . et Dominus noster blasphemiæ reus habitus est a sacerdotibus, quia dicendo se esse Christum, filium Dei se fecit.

Porro, si Messias ex Judæorum et synagogæ sententia Deus, aut filius Dei esse non debuisset, non intelligitur, quomodo Jesus potuisset titulos illos assumere. Vel enim verus Messias fuit, vel non; si primum, tantæ impietatis reus esse non potest: si secundum, id est, si Messiæ nomen usurpare voluit: debuisset certe abstinere ab illis titulis et characteribus, qui, cum invidiam ipsi conflarent, nequaquam ad Messiam pertinere putabantur.

Inst. I. Prophetæ nuspiam Messiam annuntiarunt ut Deum aut filium Dei. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Cujus falsitas ex probatione patet. Vana est hæc Judæorum cavillatio, cujus jam meminit Origenes (*Lib. I. contra Celsum.*). Aliter visum est

Philoni Judæorum doctissimo, qui non semel Messiam verbum Dei, primogenitum Dei filium appellat. Testimonia veteris testam. in quibus Messias verbum Dei, filius Dei primogenitus, aut Deus simpliciter, et quidem a Patre distinctus appellatur, collegit *Huet.* prop. IX. c. 21. 22. 24. 25.

INST. II. Textus ex Isai. IX. nihil probat; Nam 1.° vox hebræa אל *el* significat *fortis.* 2.° Vox ויקרא *vajikare, vocabitur*, potest etiam legi *vajikru, vocabit.* Ita ut sensus sit: *Deus fortis vocabit nomen ejus admirabilem.* Vel; *Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi vocabit eum principem pacis*... 3.° Legi non debet *consiliarius, Deus fortis*, sed *consultator Dei fortis.* 4.° Hæc verba; *Deus fortis* apud LXX. non leguntur. Etiam Aquila, Symmachus et Theodotion vocem *Deus* omiserunt. Ergo etc.

RESP. AD I. *To El* est contractum ex *Eloah*, sicut *Jah* ex *Jehova.* Convenit inter philologos sacros *El* substantive et in singulari positum semper significare Deum. Porro in textu proposito *El* substantivum est; tum quia per accentum *munach* cum sequenti voce *gibbor* conjungitur, quod jam fortem significat; tum quia in aliis locis Scripturæ eadem verba *El gibbor* Deum fortem significant. Ut Deut. X., Esdr. XI. 32, Isai. X. 21. etc.

AD II. Vox quidem hebræa quam Vulgata reddit per *vocabitur*, pro varietate punctorum potest activam vel passivam habere significationem; verum in hoc textu passivam significationem 1.° exigit contextus, quia ea quæ sequuntur in hebræo sunt in nominativo, et aliæ expositiones ordinem verborum, qualis est in hebræo, invertunt. 2.° Passivum retinuerunt LXX.; Symmachus et ipse Aquila, teste Eusebio *Demonst. Evang.* lib. VII. Vid. *Bauer*; *Theol. universa.* Tom. II. pag. 856.

AD III. Hæc *Grotii* versio temeraria est, et omnibus aliis interpretibus contraria, ut versioni LXX. inter-

pretum; Aquilæ, Teodotionis, et Symmachi. Præterea vocem hebraicam *Joez*, Scriptores sacri usurpare consueverunt in eum qui consilium dat, non qui petit.

Ad IV. Hæc quidem non habet versio LXX., qualis hodiedum extat, sed in Aldina, et Complutensi editione legitur: *Θεος ισχυρος, εξουσιαςης Deus fortis, potens.* Ita vetustissimi patres *Ignatius* et *Irenæus*, ita *Eusebius* testimonium hoc referunt. Procopius quoque vocabulum *Theos* extare apud LXX. diserte testatur. Quid autem a proselytis Judæis Aquila et Theodotione, quid ab Ebionita Symmaco fidei expectemus? *Theodoretus* in hunc Isaiæ locum Aquilam falsi accusat, quod hebræum verterit per *ισχυρος, δυνατος*, fortis potens. *Cum reddere debuisset per Θεος ισχυρος.* Vid. *Huet.* prop. IX. cap. 25.

Obj. contra vaticinium ex Isaiæ cap. VII. 1.° Totus capitis contextus probat, illud Isaiæ oraculum non pertinere ad Messiam. 2.° Adventus Messiæ post plura demum sæcula futurus non potuit dari in signum liberationis Judæorum proxime futuræ. 3.° Hæc verba: *Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum*, Messiæ convenire non possunt. Ergo etc.

Resp. ad I.m Jam observatum est, Prophetas in suis de Messia vaticiniis sæpe ex orationis contextu excurrere, et ab eventu aliquo proxime futuro ad tempora ea transferri, quæ in omnium Judæorum votis erant; nec mirum! cum nullus apud hunc populum alicujus momenti eventus extiterit, qui non aut spem futuri liberatoris, aut ejus desiderium de novo accenderit. Contextus illius prophetiæ hic dari potest. Isaias regi Judæorum annuntiat, nihil sibi timendum esse a duobus regibus Siriæ et Israelis, qui Jerosolymam obsidebant, id animo volventes, ut regnum Judaicum, cum Davidica stirpe funditus everterent. Ut autem trepidantibus animos adderet Propheta, a Deo miraculum spondet . . . *Pete tibi signum* etc. respondit Achaz: *non petam et non*

tentabo Dominum . . . id est, operam non perdam exspectando signum a Deo; spem enim omnem collocavi in rege Assyriorum; tunc Isaias ad Principes, qui Regem comitabantur, conversus ait: . . . *Audite ergo domus David* . . . *dabit Dominus ipse vobis signum;* dabit miraculum grande, quale nunquam adhuc factum est. Nascetur ex Virgine filius Davidi promissus; qui sessurus est super thronum ejus. Ipse liberabit populum; erit enim Deus et homo, *Emmanuel* seu *Deus nobiscum;* nascetur, nutrietur, adolescet ut puer, et propria experientia sciat reprobare malum, et eligere bonum. Quod autem ad præsentem, quæ vos præmit calamitatem attinet, scito te, quod antequam hic puer meus, quem mecum habeo, sciat etc.

Ad II.m Inusitatum non est Scripturæ rem futuram in signum dare rei præsentis vel proxime futuræ. Vid. Exod. III. 12. Deut. XVIII. 21. etc. Deinde signum idem ibi est ac miraculum, quod prænuntiatur ab Isaia, quem Prophetam esse omnes noverant. Ejusmodi autem miraculum cum Messiam respiceret ex Davidica stirpe nasciturum, non parum erigere debuisset regis et Judæorum animos.

Ad III.m Hæc verba versus 15. a quibusdam ad sequentia trahuntur. Si Messiæ applicantur, nihil aliud indicant, quam humanam illius naturam et educationem puerilem.

Inst. I.° Per hæc verba: *ecce Virgo concipiet* . . . nihil aliud significatur, quam quod puella adolescentula vel extra matrimonium, vel matrimonio mox jungenda paritura esset filium. Unde per illum filium intelligi potest, vel Ezechias filius Achaz, vel prior filius Isaiæ *Seor Jasub,* aut potius secundus, qui vocatus est *Maher Schalal, Chasch-baz,* id est, *accelera spolia detrahere, festina prædari.* Ergo etc.

Resp. neg. ant. 1.° In hebræo legitur vox *Halmah.*

Hæc vox cum littera *he* emphatica, nunquam non designat virginem absconditam, sive viro incognitam. Quod multis exemplis tum ex Scripturis, tum ex profanis auctoribus probant Christiani interpretes; vid. *Huet.* prop. IX. N.° 2. Ita eam vocem interpretatur versio Chaldaica, sive Paraphaste Chaldæi *Onkelos* et *Jonathan*, summæ apud Judæos auctoritatis; LXX. interpretes nulla circuitione usi verterunt παρθένος. Et S. Hieron. testatur (Comment. in Isaiam.) virginem punica lingua, quæ hebraicæ propago est, *alma* appellari. 2.° Propheta conceptum virginis Regi et Principibus tanquam signum proponit, id est, velut rem novam et prodigialem; ideo, quod ab Isaia *signum* dicitur a Jeremia vocatum est *novum (Jerem. XXXI.* 22.)... *Creavit Dominus novum super terram: fœmina circumdabit virum*... Quid autem dignum tanta promissione protulisset sacer vates, si puella post delibatam virginitatem more communi fœminarum concepisset? An hoc miraculum fuisset, quod daturus fuerat Deus ipse, splendidius quam signum quodcumque sive *in profundum inferni, sive in excelsum supra?* 3.° Ex eadem ratione non potest ibi puer aliquis vulgaris intelligi. Nec Ezechias filius Achaz; qui tunc decimum saltem ætatis annum inchoaverat; nec primus Isaiæ filius, quem pater secum adduxerat; agitur enim de filio adhuc nasciluro: nec etiam secundus filius Prophetæ, qui nec re, nec nomine Emmanuel fuit. Notandum præterea a capite VII. uno contextu decurrere sermonem usque ad XII. Ad eundem qui cap. VII. Emmanuel dicitur pertinere hæc capitis VIII. verba.... *Erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel!*... quod probat 1.° per Emmanuelem personam intelligi. 2.° Eum non esse filium Isaiæ, ad quem terra Juda non pertinebat; atque iterum quæ cap. IX. leguntur.... *parvulus natus est nobis*... Hæc omnia perpendenti manifestum erit, ci-

tatum Isaiæ locum a S. Matthæo Christo Jesu applicari potuisse, et revera applicatum fuisse, non in sensu accommodatitio, sed in sensu proprio et a Spiritu S. intento. ... *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: ecce. Virgo etc.* Vid. *Huet.* prop. IX. cap. IX. *Bible d'Avignon* tom. VIII. dissert. sur Isaiæ chap. VII. *Bible vengée* tom. V. Stolberg 3.ter B. Seite 243.

Inst. II.° Doctiss. Dom. *Isenbiehl* in suo novo tentamine in prophetiam de *Emmanuele* probat in illo cap. VII. Isai. nihil prædici de Christo et ejus Matre; et versum 14.m illius capitis a S. Matthæo adductum fuisse per meram accommodationem aut allusionem. Ergo etc.

Resp. nego illud in eo tentamine fuisse probatum; quamvis auctor multa ad avertendum loci illius sensum congesserit, et temerario ausu convellere tentaverit omnium sæculorum et totius Ecclesiæ fidem. D. *Isenbiehl* tentamen suum an. 1777 publici juris fecit sine licentia Ordinarii, vel Universitatis. Vix innotuit hoc opus, cum Eminentiss. Archiepiscopus Elector Moguntinus illud examinandum miserit ad diversas facultates theologicas. Sacra facultas Argentinensis in suo judicio de die 5 Aprilis anno 1778, quod Moguntiæ jussu Eminentiss. Archiepiscopi typis expressum est, novum systema examinavit, et refutavit, adducta imprimis ex omnibus Ecclesiæ sæculis plus quam 60. Patrum auctoritate. Anno 1779 idem *Isenbiehlii* opus a Romana sede proscriptum est per bullam Pii VI. de die 30. Septembris. Huic sedis Apostolicæ definitioni se subjecit auctor et opus suum condemnavit sine ulla restrictione die 25. Decembris ejusd. anni.

Scholium. Nimis longum esset omnes Judæorum cavillationes refellere, quibus textus prophetarum in omnes sensus torquent, ineptas quasque interpretationes avide arripientes: Cum enim vaticinia a se mutuo ab-

strahunt, et eorum sensum tricis fere infinitis implicant, hoc tandem assequuntur, ut clarissimis textibus obscuritatem et tenebras afferant. Non ita agunt sinceræ mentis homines; primum quidem perspectum habent, quod libri V. T., præsertim prophetici, fere semper ad personam Messiæ respiciant, et de insignioribus tum notis ejus, tum factis loquantur; quod veteres Judæi ex antiqua et in Synagoga semper conservata traditione instructi in iisdem locis sacrorum voluminum personam futuri Messiæ viderint. Deinde optime norunt multa esse, quæ singillatim perpensa, aut suo mota loco parum valent, at in totius compositione vim non exiguam exserunt. Ex prophetiis simul positis Christi similitudo efflorescit, sicut corporis pulchritudo et vigor ex omnium membrorum compage. Nihil fere luminis efficiunt radii in diversa sparsi, ac collecti fortiter percellunt oculos.

§ II.

De Prophetiis a Christo editis.

PROPOSITIO I.

Christus veras edidit Prophetias.

Prob. Quatuor in Evangeliis invenimus vaticiniorum genera, quæ omnes veræ prophetiæ notas habent. Ergo etc.

Prob. per partes I. *Christus plura prædixit; quæ ad seipsum spectabant.* Scilicet, quod tradi deberet Judæis, et gentibus, multa pati, illudi,

flagellari, conspui, et tandem crucifigi, ac triduo abhinc post mortem resurgere. Hæc non semel, sed pluries; non involute, vel in parabolis tantum, sed clare, et apertis verbis discipulis annuntiavit. Quatuor præsertim vicibus id factum legimus apud Matth. XVI. XVII. XX. XXVI. Verba Matth. XX. hæc sunt. . . » Ascendens Jesus Jerosolymam as-
» sumpsit duodecim discipulos secreto, et ait;
» Ecce ascendimus Jerosolymam et filius hominis
» tradetur principibus Sacerdotum et Scribis, et
» condemnabunt eum morte, et tradent eum gen-
» tibus ad illudendum, et flagellandum et cruci-
» figendum, et tertia die resurget . . . » Idem ab aliis Evangelistis narratur. Vid. Marc. X. Luc. XVIII. Quod autem hæc vaticinia Judæis ignota non fuerint, atque imprimis illud de futura post triduum resurrectione ex illis manifestum est, quæ principes Sacerdotum et Pharisæi altera a Christi morte die ad Pilatum dixerunt, Matth. XXVII. . . *Domine recordati sumus quod seductor ille dixit adhuc vivens, post tres dies resurgam*... Ergo Christus veras edidit prophetias; nulla enim humana intelligentia prævidere potest res, quæ præter naturæ ordinem contingunt; neque mere contigentia prædicere cum tot minutis circumstantiis a liberis hominum actionibus pendentibus.

II. *Multa prædixit Christus quæ ejus discipulos attinebant.* Prædixit proditionem Judæ Matth. XXVI. 21. Joan. XIV. 21. et 26.; trinum Petri lapsum ibidem v. 38., fugam discipulorum Matth. XXVI. 31.; Spiritus S. in discipulos effusionem et admi-

rabiles ejus effectus. Act. I. 4. et 8.; mortem quam Petrus passurus esset Joan. XXI. 18. 19.; et alia plura. Hæc omnia etsi contra omnem verisimilitudinem et expectationem humanam dicta, eventu tamen vera comprobata sunt.

III. *Prædixit Judæorum obstinationem et calamitates.* Primum quidem gentis suæ obstinatam voluntatem, quæ exinde secutura erant tristissima fata plures in parabolis prædixit ad populum loquens, imprimis Matth. XXI. 33. et seq. Sed clarius rem totam expressit Matth. XXIII. a 39. usque ad finem; ibid. cap. XXIV. 2. Luc. XIX. a 41. usque ad 45. Atque postmodum esse in monte Oliveti discipuli eum interrogarent: *Quomodo hæc erunt et quod signum adventus tui?* Multas hujus calamitatis circumstantias, tam expresse tamque accurate exposuit, ac si rem ipsam præsentem vidisset. Qui temporum illorum historiam et Judæorum fata a propriis ipsorum auctoribus conscripta cum Evangelicis verbis conferre voluerit, mirabitur prophetiam in minutioribus quibusque circumstantiis tam exacte impletam. Vid. *Hoocke* tom. II. pag. 613. et seq.

IV. *Prædixit Evangelii per totum orbem promulgationem et quidem ante excidium Jerosolymitanum;* Matth. XXIV. 14. .. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus et tunc veniet consummatio . . . .* Quæ verba adimpleta fuisse ex actibus Apost. eorumque epistolis aliisque historicis monumentis notum est. Ad Rom. I... *Fides vestra annuntiatur in universo orbe.* ;

Ibid. XV. Item ad Coloss. I.... *Pervenit* (verbum Evangelii) *ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit, sicuti in vobis, ex ea die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate...* Huc etiam pertinent promissiones, quas Christus Ecclesiæ suæ dedit, se nunquam illi usque ad finem sæculi defuturum, inanes fore omnes ad eam subruendam inferorum conatus, Matth. XVI. et XXVIII.; quæ quam exacte impleta fuerint, plusquam septemdecim sæculorum experientia comprobavit.

PROPOSITIO II.

Prophetiæ a Christo editæ invicte probant divinam Religionis Christ. originem.

Prob. I. Christus veras edidit prophetias, vel Christus multa prædixit, quæ nulla creata intelligentia præscire potuit. Ergo vel Deus fuit, vel certe divino spiritu repletus. Ergo in eum nulla fraudis, et fallaciæ suspicio cadere potest. Ergo necessario illi credendum est, cum se dixit a Patre ad homines missum.

Prob. II. Prophetiæ a Christo editæ nullo modo sunt ab ejus Religione indipendentes; sed illi intime innexæ. Ergo cum Prophetæ divinæ originis sint, hanc cum ipsis communem habeat necesse est Christi Religio.

Prob. ant. Illæ prophetiæ vel Christi mortem, et resurrectionem spectant, quæ fidei Christianæ fundamentum sunt; illam, inquam, resurrectionem

ad quam Jesus adhuc vivens appellavit, tanquam ad certum divinæ Religionis suæ testimonium.. *Signum non dabitur generationi huic, nisi signum Jonæ Prophetæ*... Matth. XII. 39. Spectant discipulorum futuram sortem; cum prædicit eos induendos virtute ex alto, testesque ejus fore usque ad extremum terræ; cum eis inter gravissimas persecutiones specialem Spiritus S. assistentiam promittit. Ostendunt Evangelii per totum orbem promulgationem, Ecclesiæ Christ. inconcussam firmitatem etc.

Quam arcte hæc omnia sint cum Religione Christ. conjuncta, per se manifestum est. Jam vero quæ de Judæorum dispersione, urbis et templi eversione prædicuntur, in argumentum dantur divinæ Christi legationis, et veritatis illius, quam annuntiavit, doctrinæ. ... *Si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi.* Luc. XIX. 42. Idem ex Matth. XXIV. clare conspicitur.

OBJECTA

Dicunt I.° Vaticinia, quæ in probatione referuntur, post rerum eventum conscripta sunt; ergo non sunt veræ prophetiæ.

Resp. neg. ant. Superiori capite a nobis confectum est, libros Evangelicos veraces esse, neque vitiatos. Et certe qui rem attentius perpenderit, perspiciet rem tanti momenti, quæ non in uno tantum capite, sed in pluribus Christi sermonibus, et parabolis pene multis continetur, non potuisse furtive Evangeliis jam evulgatis inseri; ita ut hujus corruptionis nullum remaneret vestigium, neque ulla in exemplaribus reperiretur diversitas. Cæterum constat hæc vaticinia jam inde ab Ec-

clesiæ primordio in animis Christianorum impressa fuisse. Inter accusationes contra S. Stephanum prolatas, hæc videtur fuisse præcipua, quod dixerit Jesum Naz. locum sanctum, id est Jerosolimam, et templum destructurum. Ex Epist. II. ad Thessal. liquet, Christianos non paucos vaticiniis abusos, arbitratos esse finem mundi instare. Tandem ex hist. Eccl. discimus, Christianos Christi vaticiniis admonitos adventantibus Romanis ex urbe Jerosolymitana Pellam se recepisse, neque aliquem eorum in illo excidio interiisse.

DICUNT II: Vaticinia quæ extremam Judæorum cladem prænuntiant, multa continent, quæ in urbis Jerosolymitanæ excidio impleta non sunt. Ergo nihil probant.

RESP. I.° Hoc argumentum nimis generale est, nam plurima sunt de Judæorum clade vaticinia, quæ de nulla alia re agunt; et tota impleta fuerunt, in ultimo urbis excidio.

RESP. II.° Sermo tantum hic esse potest de celebri vaticinio, quod Matth. XXIV. Marc. XIII. et Luc. XXI. legitur, in quo, ut communis fert Interpretum sententia, Christus simul de mundi consummatione locutus est, cujus præludium et imaginem nobis exhibent extremæ gentis Judaicæ calamitates. Id enim omnibus Prophetis solemne est, ut res temporibus disjunctas, sed in Dei mente adunatas conjungant, idque quam maxime cum una alterius typus est, et figura. Difficile tamen non est ea, quæ ad Judæorum cladem pertinent, ab iis distinguere, quæ in sæculi consummatione suum habitura sunt complementum, imprimis in ea narrationis serie, quæ a S. Marco refertur. 1.° De urbis Jerosolymæ destructione agitur a v. 1. usque ad 24. 2.° De totius orbis subversione a v. 24. usque ad 27. Utroque eventu prænuntiato Christus respondet ad hanc discipulorum interrogationem . . . *Dic nobis quando ista fient* . . . Et quidem v. 28. ad primum eventum rediens eum tanquam

propinquum annuntiat v. 30. . . *Non transibit generatio hæc, donec omnia fiant* . . . Quod autem tempus attinet extremæ mundi consummationis, ait v. 32. illud ad occulta Dei judicia pertinere . . . . *De die autem illo, vel hora nemo scit* . . .

ARTICULUS VI.

Probatur Religionis Christianæ divinitas ex miraculis.

Magna sunt, quæ attulimus ad probandam Religionis Christianæ divinitatem, argumenta, tantumque splendoris Revelationi Christianæ affundunt, ut nemo jam possit ab ea alienus esse, nisi velit plena in luce cæcutire. Verum graviora sunt, quæ tractanda manent. Quantam ad probandum vim habeant miracula, priori capite hujus demonstrationis ostensum est. Superest igitur, ut hoc argumentorum genus ad Revelationem Christianam applicemus. Neque difficile est, quod aggredimur, opus. Tam multa enim sunt, tamque splendida, quibus hæc religio corruscat, prodigia, ut merito asserere possimus, iis imprimis devictum fuisse orbem, et sub imperium crucis redactum. Neque enim vi et armis, aut humana demum sapientia Religio Christi diffusa est, sed ex prodigiis et signis ut originem, sic incrementa cepit. Vide quanta sit divinæ in nos benignitatis effusio! Quanta illa miseris cæcisque mortalibus afferat inveniendæ salutis media! Nostrum est, apertis ejusmodi et evidentibus verita-

tis testimoniis docilem præbere animum, gratesque rependere Deo, *qui nos vocavit in admirabile lumen suum* (*I. Petr. II.* 9.); præterea divinam legem toto corde amplecti, ut reportemus finem fidei nostræ salutem animarum.

Ut omnia, quæ ad vindicandam Religionis Christianæ divinitatem dicenda supersunt; hoc articulo concludamus, duplicis generis miracula distinguimus; alia in ordine naturali, alia in ordine morali. De utrisque separatim agemus.

§. I.

De miraculis in ordine naturali.

PROPOSITIO I.

Christianæ Religionis divinitas probatur ex miraculis a Christo patratis.

PROB. Illa religio divinam originem habeat necesse est, quæ veris miraculis fuit confirmata; atqui Christus ipse religionem suam veris miraculis confirmarvit. Ergo etc.

MAJOR EX PART. I. CERTA EST.

PROB. MIN. Ita res se habet, si certum sit, 1.° Christum vera et proprie dicta miracula petrasse; 2.° Christum ea patrasse in doctrinæ suæ confirmationem. Atqui etc. Ergo etc.

PROB. MIN. PARS I.ª Omnia ea, quæ a Christo facta, commemorant Evangelistæ, tam certa sunt,

ut ea nemo sanæ mentis in dubium revocare possit. (Vid. quæ Cap. I. Art. I. dicta sunt). Atqui multa in Evangeliis narrantur prodigia a Christo patrata, quæ vel per se, vel in modo quo facta sunt, omnes naturæ creatæ vires superant, adeoque ut vera miracula haberi debent. Ergo etc.

Prob. min. I.° Ex Evangelio scimus aquam a Christo in vinum versam (*Joan. II.*). Visum reditum ei, qui cæcus natus erat (*Joan. IX.*), auctos non semel panes in alimenta multorum millium (*Matt. XIV. et XV.*); mortuos in vitam revocatos (*Luc. VII. Matth. IX. Joan. XI.*). Scimus eum super aquas ambulasse; mari imperasse et ventis (*Matth. XIV. Luc. VII.*); ipso moriente solem fuisse obscuratum etc. atqui hæc omnia per se naturæ vires superant. Ergo etc.

II.° Legitur ibidem omnis generi morbos et languores a Christo sanatos nulla adhibita medicina, solo nutu ac verba . . . *Omnis turba quærebat eum tangere; quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes* . . . Luc. VI. 19. . . . *Circuibat totam Galilæam sanans omnem languorem et infirmitatem in populo* . . . Matth. IV. 23. Leprosum sanavit extendens manum et dicens: *Volo, mundare.* Matth. VIII. Paraliticum solo hoc verbo . . . *Surge, tolle lectum tuum et ambula* . . . Matth. IX. Cæcum cum dixit illi : . . *Respice, fides tua te salvum fecit* . . . Luc. XVIII. Sic surdis auditum, mutis loquelam restituit, Matth. I. et IX. Luc. VII. Sed hæc breviter indicasse sufficiat, plura legi possunt in ipsis Evangeliorum libris.

Prob. II.ª pars. Contra ipsam evidentiam pugnant Deistæ, cum contendunt, Christum ipsum miracula non adhibuisse in suæ missionis et doctrinæ confirmationem; contrariam ex multis Scripturæ locis patet. Joan. V. 36, ait Christus: . . *Ego habeo testimonium majus Joanne.... Ipsa opera quæ ego facio testimonium perhibent de me, quia Pater misit me* . . . Ibidem cap. X. 38. . . . *Si mihi non vultis credere, operibus credite* . . . Luc. VII. et Matth. XI. cum Joannes ad Jesum discipulos misit, ut interrogarent eum: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* In ipsa illa hora multos curavit, et dixit illis . . . *Euntes renuntiate Joanni, quæ audisti et vidistis: cæci vident etc.* Vid. Joan. XI. 41, 42. Ad hæc miracula confidenter appellarunt Apostoli, sublato jam ab his terris Magistro suo; Actor. II. 22. X. 37. et seq.

Scholium. Facillimum esset in hoc argumento diutius versari, et ea quæ in genere dicta sunt ad insigniora quædam Christi miracula applicare, qualia sunt, curatio paralytici ad piscinam decumbentis, Joan. V.; curatio cæci nati, Joan. IX.; resuscitatio Lazari, Joan. XI.; verum hæc prælectionibus nostri reservamus. Interea Candidatis Theol. vehementer commendamus egregium opus Illust. Comitis a *Stolberg*, Geschichte der Religion Jesu. Plura ad hanc materiam pertinentia legi possunt, 5.ter Band. Item in Schwarz Handb. 1.ter Band, III. Hauptst. N.° 32. von dem Blindgebohrnen. N.° 33. von Lazarus. *Bergier*, traité de la Religion, tom. VIII.

PROPOSITIO II.

Multa in N. T. libris continentur miracula proprie dicta, quibus divina Apostolorum, quam a Christo acceperunt, missio comprobatur.

Prob. I.ª Pars. Act. II. 43. de Apostolis legitur... *Multa prodigia et signa per Apostolos in Jerusalem fiebant*... Act. V. 12.... *Per manus Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe ... ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis*... Petrus Act. IX. paralyticum sanavit solo verbo, et Tabitham suscitavit. Paulus mortuum suscitavit ad vitam, Actor. XX. Tot per eum prodigia fiebant, ut etiam ejus sudaria morbos depellerent, Actor. XIX. Ergo etc.

Prob. II.ª Pars. Christus dum adhuc in terris versaretur Apostolis potestatem patrandi miracula promiserat. Marc. XVI. Apostoli publice et constanter confessi sunt, se Christi nomine et virtute miracula patrare, eaque in argumentum Apostolatus sui adhibuerunt. Sic Actor. III. Petrus, cum claudum a matris utero sanasset, et omnes repleti essent stupore et extasi, respondit ad populum:.. *Viri Israelitæ quid miramini in hoc, quasi nostra virtute et potestate fecerimus hunc ambulare*...

Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesus . . . et in fide nominis ejus hunc confirmavit . . . et cap. IV. coram Senatu populi de eodem facto interrogatus dixit: . . *Notum sit omnibus vobis et omni plebi Israel; quia in nomine D. N. J. C. Nazareni quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus.*

Idem declarat Apost. II. ad Cor. XII. 12. . . . : *Signa Apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus* . . . ad Rom. XV. 18. Ergo etc.

Scholium. Omnium miraculorum, quæ in Actibus Apostolorum referuntur duo sunt cæteris omnibus splendidiora; scilicet prodigium a S. Petro, Actor. III. patratum, et ipsa S. Pauli conversio. Quam insignes sunt utriusque facti characteres, quantam ad probandum vim habeant discipulis coram ostendemus (14).

RESPONDETUR AD ARGUM. ADVERS.

Arg. I.m Facta, quæ ab Evangelistis tanquam miracula narrantur, eventus mire naturales fuerunt. Christus scilicet cum in Ægypto versaretur, occasionem nactus est, discendi arcana et artes magicas Ægyptiorum. Hac scientia instructus in Palæstinam rediit, ibique morbos aliis insanabiles depulit, quæ sanationes magnam apud vulgus admirationem excitarunt, et ab Apostolis postmodum tanquam vera miracula per orbem venditata sunt. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Ejusmodi argumenta tam absona sunt, ut nemini nisi Philosopho in mentem venire pos-

sint; idque non parum ad veritatis commendationem valet, quod increduli, cum Christi miracula impugnant, ad ejusmodi ineptias confugere cogantur. Christus in Ægypto fuit usque ad obitum Herodis, qui non diu post cædem infantium extinctus est; anno ætatis suæ duodecimo cum parentibus Jerosolimam ascendit, ex civitate Nazareth (*Luc. II.* 39.). Dicant igitur Deistæ, quonam ætatis suæ tempore Ægyptiorum arcana didicerit Christus. Quæ de Christo ejusque discipulis jam dicta sunt, omnem fraudis suspicionem procul amovent; sed et ipsa miracula, si propius examinentur, tales præ se ferunt characteres, ut impossibile sit arcanas quasdam artes, et decipiendi consilia supponere. Huc pertinet *Kæcheri* de miraculis Christi observatio, quam refert D. *Wiest* (*Tom. I.* §. 127. *Schol.* 1. *et oper. maj. Tom. II.* §. 200. *Schol.* 2.) 1.° Non unum fecit Christus miraculum, quod forsan impostura quadam niti potuisset, sed innumera. 2.° Non unius tantum aut alterius generis effectus produxit stupendos, sed varii generis et in diversis circumstantiis, ita ut omnes naturæ vires, omnes artes, omnia arcana debuisset perspecta habere; cur vero si hæc vires humanas non superant, non aliis quoque hominibus inde a mundi exordio in hunc usque diem in hæc naturæ arcana penetrare licuit? 3.° Non Christus solum miracula edidit, sed etiam discipulis facultatem ea patrandi concessit; quis autem persuadere sibi poterit, discipulos ita artem illam imbibisse, ut nullus eorum unquam detegendæ fraudis occasionem dederit? 4.° Judas Iscariotes, qui cum reliquis in schola Christi institutus erat, et ipse opera miraculosa edidit (Matth. X.), certe fraudem revelasset Judæis. 5.° Miracula Christi non in occulto facta sunt, sed publice in conspectu hostium infensissimorum, quibus multum intererat imposturam, si qua adfuisset, detegere. Verum nullus unquam talem Christo calumniam inferre ausus

est ; e contra ipsi Pharisæi eum vere thaumaturgum fuisse confessi sunt. Joan. XI. 47. . . . *Quid facimus quia hic homo multa signa facit ? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum . . .* (15).

Arg. II.m 1.° Matthæus narrat (Cap. VIII. 28.) Christum in regione Gerasenorum duos a dæmonibus possessos liberasse; sed Marcus et Lucas de uno tantum loquuntur (Marc. V. Luc. VIII.). 2.° Ibidem dicitur, Christum dæmonibus permisisse, ut in porcos introirent ; quo facto, impetu abiit *Grex per præceps in mare.* Sed talem agendi rationem vero thaumaturgo indignam esse, nemo non videt. 3.° Matthæus ait duos cæcos a Christo sanatos fuisse, cum alii Evangelistæ de uno tantum loquantur ; porro Lucas miraculum illud contigisse dicit, cum Jesus appropinquaret Jericho; Marcus autem et Matthæus, cum Jesus e Jericho egrederetur (*Matth. XX.* 29. *Marc. X.* 46. *Luc. XVIII.* 35.). Ergo etc.

Resp. ad I.m Lucas et Marcus, cum de uno tantum dæmoniaco loquuntur, S. Matthæo non contradicunt, qui duos fuisse ait. Illi Evangelistæ de uno tantum loquuntur, quia hic videtur notior fuisse alio, et famosior. Quippe e civitate erat, et cum tanto beneficio vehementius commotus Jesum sequi vellet, jussus fuit domum redire, et nuntiare quanta fecisset illi Deus. Quod etiam ab eo factum esse a S. Marco narratur.

Ad II.m Christus dæmonibus permisit, ut in gregem porcorum intrarent, ut ita probaret, se potestatem habere in spiritus malos ; ut Sadducæorum errores, qui dæmones esse negabant, hoc miraculo confutaret; ut ostenderet dæmones absque Dei permissione nocere non posse; ut avaritiam Gerasenorum puniret, aut eos probaret, utrum Evangelii gratiam temporali commodo præferrent.

Ad III.m S. Marcus iterum ad unum tantum ex illis cæcis attendit, quos S. Matthæus commemorat, eumque nomine suo appellat. Fortassis quia ille *Bartimæus* ex

illustriori familia fuit, et infelici fato in paupertatem dejectus; forsan quia inter Christi discipulos postmodum assumptus fuit, aut aliqua alia ratione inter christianos celebrior factus est. An S. Lucas de eodem facto agat, quod ab aliis Evangelistis narratur dubitari potest. Cur enim non admittamus, primo a Jesu Christo, antequam Jericho ingrederetur, sanatum esse cæcum illum, de quo S. Lucas agit; deinde fama hujus miraculi adductos esse alios duos, qui a Christo e Jericho egrediente visum receperunt. Forsan textus græcus S. Lucæ εν τῳ εγγιζειν αυτον εις Ιεριχῳ— Ita latine verti posset... *cum esset prope Jericho* . . . Quod de Christo ingrediente, aut egrediente posset intelligi. Vox græca εγγιζειν derivatur ab εγγυς, prope.

Arg. III.m Christus fidem exegit ab illis, in quorum gratiam miracula patraturus erat; ergo non voluit per miracula fidem adstruere. 2.° Sæpe prohibuit, ne miracula evulgarentur. 3.° Miracula postulantibus aliquando denegavit. Ergo etc.

Resp. ad I.m Christus jure merito fidem exigere potuit ab iis qui multa jam miracula viderant, quibus divinam suam missionem probaverat.

Ad II.m Christus multa miracula patravit, quæ hominum famam effugere non potuerunt. Ipse miracula in missionis suæ confirmationem protulit; prout in probatione vidimus. Ergo si hinc inde illis quos sanaverat, silentium imperavit, id procul dubio factum est, ut exemplo suo doceret, evulganda non esse beneficia aliis collata, ne superbiæ labe vitientur et contaminentur.

Ad III.m Nullibi legitur Christum homines miseros et morbis afflictos repulisse; sed miracula denegavit iis, quos sciebat malo affectu signa et portenta petere, vel ad pascendam vanam curiositatem, vel ut cum criminandi occasionem arriperent. Sic Marc. VIII. 11. legitur...

Exierunt Pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes eum . . .

Arg. IV.m Plures etiam doctissimi viri miraculis Diaconi *Paris* fidem adhibuerunt; imo prodigia hæc prægrandi volumine consignata sunt: et tamen hodiedum fidem amplius non habent; ergo veterum scripta et testimonia Christi miracula vera esse non probant. Ita Fréret et alii Deistæ.

Resp. neg. conseq. Innumeri homines, et quidem sapientiores et quicunque partium studio non fuerunt excæcati, nullam unquam fidem in illis miraculis posuerunt. Obstinatiores tantum ex Jansenistarum secta ea jactarunt in suæ causæ patrocinium. Tam parum autem vim habuerunt ad convincendum, ut econtra plurimi videntes virorum et mulierum incredibilem amentiam, incompositos motus, ridiculas aut indecentes membrorum contorsiones, a Sectariorum partibus discesserint. Statim autem ac occlusum fuerat S. Medardi cæmeterium, finem habuerunt miracula, ac tandem ridiculo habiti sunt eorum præcones. Cæterum nemo ausus est, hæc miracula coram magistratibus testari, nemo ea testando carceri se aut tormentis objicere voluisset; imo plures ex testibus, qui ea primum affirmaverant, retractarunt. Ex his satis apertum est, quantum intercedat discrimen inter miracula Christi aut Apostolorum, et fictitias illas sanationes, quas ad erroris commendationem evulgavit secta in texendis dolis exercitatissima.

PROPOSITIO III.

Christum a Deo fuisse legatum, divinamque esse, quam tradidit, doctrinam speciatim probatur ex miraculo Resurrectionis.

Prob. Si Christus a mortuis surrexit, divina est Christi legatio, divina quam attulit, doctrina: atqui Christus vere surrexit. Ergo etc.

Prob. maj. Si Christus surrexit, vel sua virtute ad vitam rediit, vel a Deo fuit suscitatus: si primum, hoc ipso se Deum probavit; si secundum, de divina ipsius missione dubitari non potest. Impossibile enim est, ut Deus, quem summe bonum, veracem, et providum nobiscum admittunt Deistæ, virum, qui in re tanti momenti falsum committeret, eo ornaret et approbaret, testimonio, quo majus dari non potest; nullum enim est Dei testimonium certius miraculo, nec inter miracula aliquod splendidius et ad probandum efficacius, quam mortui in vita revocatio. Huic argumento major adhuc vis accedit ex eo, quod Christus ipse dum adhuc viveret, et mortem suam, et mortis genus, et reditum in vitam prædixerit suis, et quidem addito, hæc ideo eventura, ut omnibus constaret, se a Deo venisse legatum. Matth. XII. 40. etc.

Prob. min. Christus vere surrexit, nam factum

illud certissimum est, cujus testes nec decipi potuerunt, nec decipere voluerunt, nec si voluissent, decipere potuissent; atqui tales sunt testes resurrectionis Christi. Ergo etc.

Prob. min. pars I.ª Christus se redivivum ostendit non uni aut alteri ex discipulis, sed pluribus; apparuit enim plusquam 500 fratribus simul. I. Cor. IV. Non semel aut iterum visus est, sed pluries, in aperta luce, diversis in locis, non a longinquo, sed prope; ita ut cum eis loqueretur, manducaret, se ipsis palpandum daret, nihilque omitteret, quo omnem ab Apostolis anxietatem, omne dubium excuteret.... *quibus præbuit seipsum vivum in multis argumentis per dies 40. apparens eis, et loquens de regno Dei....* Act. I. 3. Neque dici potest nimium ad credendum proclives fuisse Apostolos; contrarium enim ex historia Evangelii patet. Luc. XXIV. 11. 35. et seq. Joan. XX. 24, et seq.

Prob. min. pars. II.ª Decipere noluerunt Evangelistæ, si 1.° nihil potuit eos ad fallendum inducere, si 2.° omnia debuerunt eos a fallendo absterrere. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. I.° Nihil ex hoc mendacio sperandum erat Christi discipulis; 1.° non a Deo; sciebant enim, Deum mendacium abhorrere, atque imprimis scelus esse detestabile et insigne nefas, falsum testem agere adversus Deum. 2.° Non ab hominibus; a quibus præter contemptum et supplicia expectare nihil poterant; 3.° non a Christo ipso; nam ipsi fatentur, vanam esse et inanem

fidem nostram, si Christus a mortuis non surrexit. Ergo cum se deceptos cognovissent vana resurrectionis pollicitatione, necessario omnem antea conceptam fidem abjecissent.

II.° Eos a fallendo absterrere debuit 1.° propria, quam ubique ostendunt, vitæ probitas; 2.° rei ipsius difficultas, et conjuncta cum hac fraude pericula; cum Judæis Christi resurrectionem annuntiare non potuerint, quin totam nationem, ac imprimis potentissimos ex gente immanissimi sceleris reos arguerent. 3.° Summa denique tam nefariæ fraudes impietas; nisi enim omnem religionis sensum exuissent, nunquam potuissent tam insigni mendacio avitæ Religionis ruinam meditari. Adde quod Apostolos, nisi sensu communi destitutos dicas, latere non potuisset, insanum esse, ejusmodi fraudem moliri, neque decipere se posse, etiamsi vellent.

Prob. III. pars min. Decipere non potuissent; ad id enim duo præstanda fuissent; scilicet corpus Christi clam auferendum fuisset, et persuadendum hominibus, eum ad vitam rediisse. Atqui neutrum efficere potuissent discipuli. Ergo etc.

Prob. min. per partes. I.° Apostoli Christi corpus sustulissent, vel per vim, vel per seductionem, vel per callidam fraudem. An vim adhibuerunt? Verum unde subito tanta hominum illorum audacia, ut cum armatis custodibus congredi auderent? Cur nulla in eos pœna est animadversum a Judæis, quorum quam maxime interfuisset, Apostolos hujus facti convincere, quibusque convictionis media

in hac hypotesi deesse non potuissent? — Sed seducti sunt custodes a Christi discipulis? Quis sanæ mentis credat, homines inopes, nulla apud alios gratia valentes efficere potuisse, ut custodes ufficio suo deessent in re tam gravi, ubi a principibus et sacerdotibus omnia pertimescere debebant? Cur inter tot homines, quibus secretum committendum fuisset, nullus aliquid prodidisset, cum tamen omnia ad secretum prodendum impellebant? Cur nulla a Synedrio facta disquisitio? — Aut fraudolenter corpus Christi surripuerunt discipuli insciis custodibus? Sed præter quam quod id cuilibet loci, temporis, et personarum adjuncta consideranti impossibile videri debeat: cur a Synedrio in fraudis auctores non injectæ manus? Cur custodes dormientes testes adhibiti? Cur paulo post Apostolis Christi resurrectionem palam annuntiantibus, ac necis Christi auctores redarguentibus, Scribæ, Pharisæi, totumque Synedrium obmutescunt? Cur Apostoli apud Judæos in ipsa urbe Jerosolymam fidem inveniunt?

II.° Etiamsi Apostoli Christi corpus auferre quocunque modo potuissent, quomodo potuissent hominibus persuadere Christum ad vitam rediisse? Ad id necesse fuisset, ut fraus nullo modo potuisset detegi; necesse fuisset, ut nullus inter tot conjuratos reperiretur, qui aut conscientiæ stimulis, aut spe præmiorum aut suppliciorum metu mortisque comminatione ad detegendam fraudem commoveretur. Et si omnes, velut conspiratione facta tantum mendacium pertinaciter asseverassent,

quomodo potuissent universo orbi illudere? Quomodo miraculis confirmare quod de resurrectione Christi reddebant testimonium, et quidem miraculis tam evidentibus ut Judæi et Græci, Romani et Philosophi, hominibus imperitis crederent, et rei fidem adhiberent, quæ omnem fidem superat? (16).

SOLV. ARG. ADVERSARIORUM.

ARG. I.m Illa testimonia merito exploduntur, quæ inter se pugnant; atqui testimonia Evangelistarum de resurrectione Christi inter se pugnant. Ergo etc.

PROB. MIN. Narratio sibi non constat, quoad tempus, quo mulieres ad sepulcrum venerunt. *Valde mane, orto jam sole,* ait Marcus cap. XVI. 42. *Cum adhuc tenebræ essent*, inquit Joannes cap. XX. 1. *Vespere sabbati*, ait Matthæus cap. XXVIII. 1. Item unius tantum Angeli meminerunt Matthæus et Marcus; duorum Lucas et Joannes. Stetisse Angelos ait Lucas; sedisse vero Joannes. Ergo etc.

RESP. NEG. CONSEQ. Vespera apud S. Matth. pro tota nocte sumitur; non enim dicitur ἑσπέρᾳ δὲ σαββάτων, sed ὀψὲ δὲ σαββάτων. Ὀψὲ autem idem dicit ac *sero*, transacto jam sabbato longo intervallo; cum nox jam esset in diem sequentem inclinata; quod clarius fit per ea quæ sequuntur. *Quæ lucescit in prima sabbati*, id est, cum jam prima dies hebdomadæ illucescere cœpisset. Notum enim est, apud Hebræos Sabbatum et totam hebdomadam, et septimum hebdomadæ diem appellari. Huic interpretationi favet textus Marci... *Cum transiisset sabbatum*... et... *valde mane una sabbati*... id est prima die hebdomadis veniunt ad monumentum. Si quis autem per vesperam sabbati revera tempus vesper-

tiuum intelligere velit, tunc intervallum admittendum est, inter ea quæ a S. Matthæo v. 1.º narrantur, et ea quæ sequuntur, hoc fere modo: Vespere sabbati, seu sabbato finito, venerunt mulieres videre sepulcrum. Post, domum reversæ, emerunt aromata. Et ecce terræ motus factus est, et mulieres valde mane cum adhuc tenebræ essent domo egressæ, venerunt ad monumentum orto jam sole. Reliqua facile conciliantur, si plures admittantur itus et reditus; plures Christi et Angelorum apparitiones. Descendit Angelus de cœlo, ut Matth. ait, et revolvit lapidem, et sedit super eum. Marcus pariter de uno Angelo loquitur sedente in dextris. Si alii Evangelistæ duorum mentionem faciunt, prioribus non contradicunt. Quando Maria accessit, Angeli sedebant; stabant vero, cum ingressæ sunt cæteræ mulieres, vel etiam stare et sedere significat præcise, ibi præsentem esse; ut ex multis Scripturæ locis compertum est. v. g. Luc. IX. 27. . . *Sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem etc.*

Obj. II.º Ex eo quod lapis sepulcri signatus et custodes adhibiti fuerint, nihil probari potest; quia prout Matthæus XXVII. 62. refert, altera tantum die hoc factum est. . . . *Altera die, quæ est post Parasceven.* . . . Ergo tempus supererat discipulis ad furandum corpus Jesu.

Resp. Eædem rationes, quæ Principes et Pharisæos impulerunt, ut custodes sepulcri a Pilato peterent, et lapidem signarent; eos impellere etiam debuerunt, ut sigillum non apponerent, quin inspecto prius sepulcro certi essent, Christi corpus adesse.

Obj. III.º Si Christus vere surrexisset; ergo Apostoli idem Christi corpus, quod cruci affixum fuerat, redivivum vidissent; atqui idipsum corpus non viderunt, sed merum phantasma, ut ex ipsa Evangelistarum narratione constat. Lucæ XXIV. 16. Dicitur Christum cognitum non fuisse a discipulis; atque iterum v. 31

eum ex oculis eorum evanuisse. Joan. XX. 19. . . . Intravit ad discipulos *cum fores essent clausæ* . . . Ibid. v. 15. Sub specie hortulani apparuit Mariæ; et versu 17. ejusdem capitis prohibuit, ne Maria eum tangeret; verebatur scilicet ne mulier errorem detegeret, experimento cognoscens, nihil esse in ejus corpore solidi.

Resp. neg. min. Idem erat post resurrectionem Christi corpus, quod cruci affixum, et in sepulcro conditum fuerat; idem sonus vocis, eadem oris majestas, eadem membra reddito spiritu iterum animata; neque contrarium evincitur ex iis, quæ in objectione afferuntur. 1.° Discipuli in Emmaus euntes, Christum quidem non agnoverunt, sed ratio additur. . *Oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent*. . . Evanuit autem eorum oculis, non quia phantasmatum more per aëra dilapsus est, sed quia desiit ab ipsis videri. In græco dicitur: *και αυτοσ αφαντοσ εγενετο απ' αυτων* = *et fuit ipse, vel factus est, non visus ab ipsis.* 2.° Christus proprium suum et naturale corpus retinens ad discipulos venire potuit januis clausis; nihil enim in hoc facto reperitur, quod divinam superet potestatem. 3.° Formam hortulani assumere potuit, quin corpus suum exueret; nec mirum, quod Maria eum sub hac forma non statim agnoverit. 4.° Si Christus veritus fuisset, ne Maria, dum pedes ejus tangere vellet, cognosceret eum verum corpus non habere; cur in eodem loco dicitur sanctas mulieres pedes ejus tenuisse? Cur Apostolis, qui exterriti, cum Jesus in eorum medio appareret, putabant, se spiritum videre, ait: *Palpate et videte?* Luc. XXIV. 39. Verba igitur quæ Jesus, Joan. XXI. 17. ad Mariam locutus est hunc sensum habent. — Noli in amplectendis pedibus meis diutius immorari, nondum enim discedo a vobis, adeoque me videndi adhuc tibi erit occasio; nunc statim surge et perge ad fratres et dic eis etc.

Arg. IV.um Pauci tantum fuerunt testes resurrectionis

Christi, multo autem plures, scilicet omnes, qui ad custodiam sepulcri aderant, contrarium testati sunt. Atqui majus est testimonium multorum quam paucorum; Ergo etc.

Resp. I.° dist. min. Majus est testimonium multorum, quam paucorum, cæteris paribus *conc.* in quocunque casu *neg.* Quando eadem est testium sinceritas, et dexteritas, et alia omnia quæ testibus fidem conciliare possunt paria sunt, tum prævalere debet numerus; alias adhibendum est vulgare assioma; ponderandi sunt testes, non numerandi. Pauci testes oculati, aliisque characteribus in probatione allatis insigniti plus probant, quam testimonium plurimorum, quibus requisiti characteres desunt. Quomodo autem in probationem vocari possunt testes, qui rei fidem facere non possunt, nisi dicendo se illud non vidisse?... *Dormientes testes adhibes*, ait S. August. (*In Psal.* 63. *v.* 7.) *vere tu obdormisti, qui scrutando talia defecisti*

Resp. II. neg. maj. Testes resurrectionis non fuerunt Apostoli solum, sed et reliqui discipuli; imo plusquam quingenti fratres (*I. Cor. XV.* 30.). Tot certe non fuerunt custodes sepulcri. Videant adversarii, ne magis suæ causæ noceant, dum eam defendere volunt. Si multi adfuerunt custodes, quis sibi persuadebit, Apostolos viros simplices et meticulosos corpus Jesu subripere potuisse? Si pauci adfuerunt; ergo testibus resurrectionis etiam numero sunt inferiores.

Arg. V.m Christus pluries prædixit, se post tres dies e sepulcro surrecturum; atqui sepulcri vacuum repertum est ante prædictum tempus; quod probat Apostolos corpus Christi sustulisse, et cum tempus opportunum nacti fuerunt, facti executionem accelerasse.

Resp. Nullum cogitari potest temporis intervallum, quo Apostoli insignem ejusmodi et impiam fraudem tentare voluissent, aut potuissent, ut probatum est. Falsum

autem est, quod sepulcrum vacuum fuerit ante evolutum tempus a Christo prædictum; Christus enim dixerat se surrecturum *tertia die*, quod et contigit; nam in sepulcro erat die veneris sero, die sabbati integra, et die dominica mane. Si alicubi dixit *post tres dies* (*V. Marc. VIII.* 31.) illud idem significat, ac intra tres dies, aut, ut latine dicimus, tertio post die; ita scilicet fert usus loquendi Judæis familiaris. Conferantur quæ duo illi discipuli, qui ipsa die, qua Christus surrexit jam de rei eventu anxii dixerunt (*Luc. XXIV.* 21.).. *Super hæc omnia tertia die est hodie, quod hæc facta sunt*.. Sic lex circumcisionis ferebat (*Gen. XVII.* 12.)... *Infans octo dierum circumcidetur*... Nihilominus ad numerum octo dierum pertinebant tum dies nativitatis, tum dies circumcisionis nulla habita ratione horarum.

§. I.

De miraculis in ordine morali.

OBSERVANDA.

I. Miracula in ordine morali vocamus eventus illos extraordinarios, qui licet nihil habeant, quod cum legibus naturæ physicæ pugnet, tamen specialem Dei operationem, ac divinæ providentiæ ordinationem probant prorsus singularem; quia præter exspectationem et communem rerum cursum contingunt, et spectatis hominum moribus et naturali rerum humanarum cursu contingere non potuissent. Itaque sicut miracula primi ordinis phisice

impossibilia sunt, ita hic eventus complectuntur moraliter impossibiles. Habemus hujus ordinis prodigia in V. T. quæ supernaturalem Dei in Judæos providentiam probant, et divinam legi Judaicæ auctoritatem conciliant; verum plura istius divinæ procurationis argumenta continet Ecclesiæ Catholicæ historia, tanto illustriora, quod non statum reipublicæ terrenum, sed Christi Ecclesiam, et spirituale regnum concernant, et eventus exhibeant, qui non in terræ angulo, sed in conspectu totius orbis contigerunt.

II. Argumenta hujus generis a Christianæ Religionis defensoribus hæc fere afferuntur. 1.° Mirabilis Evangelii propagatio. 2.° Incredibilis efficacia doctrinæ Christianæ ad immutandos hominum mores. 3.° Fortitudo et constantia martyrum. 4.° Oraculorum cessatio. 5.° Donorum Spiritus S.ti in primos Christianos effusio, eorumque in Ecclesia continuatio. 6.° Ultio Dei in Judæos, hujusque gentis conservatio. 7.° Mors persecutorum. 8.° Perpetua Religionis Christianæ stabilitas. 9.° Argumentum a tuto, ut vocant.

III. Quamvis hæc agumenta non eandem omnia ad probandam vim habeant, et quædam ex illis aliis destituta credendi motivis plenam demonstrationem efficere non valeant, nihilominus negligenda non sunt; novum enim veritati pondus addunt, valentque plurimum ad confirmandos in fide animos. Ut brevitati studeamus, quædam quæ reliquis infirmiora videntur, aut quæ hic loci commode prætermitti possunt paucis tantum indicabimus; alia

quæ majora et illustriora sunt, totidem propositionibus stabiliemus. . . . .

IV. Certum est oracula paganorum post Christum paulatim obmutuisse, prout incrementa capiebat Religio nostra; et tandem confirmata Ecclesia penitus conticuisse; quod factum in dubium vocari non potest, utpote non auctorum tantum Christianorum consensu, sed et paganorum confessione firmatum. Jam vero contendunt plerique Religionis Christianæ defensores, multorum apud paganos oraculorum auctores dæmones extitisse, eorumque defectionem nulli causæ adscribi posse nisi divinæ virtute Christi; divinam ergo esse oportet Religionem illam, cujus virtute profligata est omnis dæmonum potestas. Vide *Hoocke* tom. II. pag. 685. Hujus argumenti vim infringunt omnes illi, qui cum D. de *Fontenelle* et *Van dahlen* defendunt, omnia paganorum oracula fraudis tantum et veteratoriæ artis opus fuisse.

V. Argumentum, quod ex ultione divina in imperium Romanum et Cæsares Ecclesiæ persecutores desumitur, multis valde arridet, ab aliis penitus despicitur. Primi antesignanum habent Lactantium in libro de moribus persecut. Id certum, tales fuisse Cæsarum qui Christum persecuti sunt exitus, tam luctuosa post Christum imperii Romani facta, ut facillimum sit, ultricem Dei manum agnoscere. His accedunt vaticinia Danielis et S. Joannis in Apocalypsi, ex quibus consequi videtur omnes illas calamitates Romanos eorumque principes attigisse propter idololatriam, et summam in Christia-

nos sævitiam. Verum cum hæc non omnino aperta sint et inconcussa, sat firmum argumentum contra incredulos non efficiunt.

VI. Argumentum quod *a tuto* dicitur, ex hac humanæ prudentiæ regula desumitur; quod in dubio pars tutior eligenda sit, imprimis cum de re summi momenti agitur de æterna hominis felicitas in discrimen vocatur. Facta hujus regulæ ad præsentem materiam applicatione ostenditur, tutius esse Chistianam Religionem amplecti, quam rejicere. Hoc argumento jam usus fuerat *Arnobius* (*Lib.* 2. *advers. gentes*); idque recentiore ætate clariori in luce posuit celeberr. *Pascal* (*Pensées de M. Pascal. chap.* 6.). Verum ea doctissimorum virorum mens non fuit, quod ad convictionem valere possit ejusmodi argumentum: cum econtra animum supponat adhuc in dubio hærentem: sed cum illis compertum fuerit, homines plerumque veritatem repellere, quæ displicet, et gravissimis etiam motivis persuaderi non posse animum male affectum; id tantum efficere voluerunt argumento suo, ut in iis qui convincendi sunt, primum cordis durities emolliretur, et animus inclinaretur ad Religionem, certi eos, qui ita semel affecti sunt, et ad examen veritatis attulerint animum a præjudiciis liberum, tot evidentibus, quibus Religio demonstratur, argumentis procul dubio convincendos fore (17).

VII. Dona externa Spiritus S.ti eorumque in homines effusio, certum sunt virtutis divinæ argumentum. Prophetæ eam aliquando futuram prædixerunt: illam autem in nova lege revera factam

esse, atque in Ecclesia Christi semper continuatam primum ex libris N. T., tum ex certis historiæ monumentis scimus. Verum, cum hæc ex magna saltem parte ad miracula pertineant, ab iis tractandis hic abstinemus. Aliud quoque argumentum ex luctuosa populi Judaici fortuna prætermittimus ad ea remittentes, quæ de legis Mosaicæ abrogatione dicta sunt.

Quod novum illud a Protestantibus excogitatum revelationis criterium attinet ab interno S. Spiritus testimonio petitum, nemo est, qui non videat quam vanum illud sit, et plenum fallacia commentum. Principium, cui falsa hæc Protestantium sententia innititur in Demonstratione Catholica examinabimus.

VIII. Ea etiam, quæ nunc tractanda manent, argumenta, multis modis a Deistis nostris impugnantur; in quo isti magnam quidem produnt mentis perversitatem et odium religionis incredibile: sed eruditionem valde exiguam. Nihil enim ex suo afferunt, sed refutatas jam diu objectiones recoquunt. Primum quidem *Heinrici Dodwelli* Angli dissertationem Cyprianicam exscripserunt; postmodum armis pugnarunt *Eduardi Gibbon* pariter Angli, qui in historia *labantis et ad interitum ruentis imperii Romani*, Religionis Christianæ propagationem causis naturalibus adscribendam censet. Ut argumentum ex martyrum constantia petitum evertat, eorum in toleranda morte constantiam humanis tantum incitamentis attribuit; persecutorum autem patronum agit eosque purgat, quantum potest, ab omni inhumanitatis et crudelitatis crimine.

Et quidem hæc ab incredulis summo cum applausu accepta ac centies repetita fuisse mirum non est, id magis mirandum, Catholicos quosdam impiorum vociferationibus territos, vix non e manibus abjicere arma, quibus cum tam felici successu hucusque usi sunt Religionis propugnatores. Inter alios D. *Wiest* argumentum ex constantia martyrum desumptum, quamvis vis ejusdem ipse sentiat prætermittendum putat; tum quia, ut ait, variis Naturalistarum cavillationibus, et exceptionibus locum præbet; tum quia vera fuit Religio Christiana et divina ab ortu suo, antequam Martyres in lucem aderentur; quæ ratio si quid efficeret, jam ipsum argumentum, quod ex Religionis propagatione deducitur, non parum labefactaretur. Verum, quænam hæc est concludendi ratio? Quid quæso, in Religione sanctum tutumque esset, aut quod genus probandi retineri posset, si ab iis esset abstinendum, quæ cavillationibus impiorum locum præbent? Ex eo quod Religio vera fuerit, et fidem ubique invenerit, antequam Martyres habuerit, nihil evincitur. Multa enim sunt et varia, quæ Religionis nostræ divinitatem probant. An ideo argumento vis probandi adimitur, quia etiam sine illo staret veritas? Non possum ego in hoc satis extollere sapientissimam providentiæ dispositionem, quæ in tanta hominum, ingeniorum studiorumque diversitatem, etiam diversa hominibus credendi motiva subministrat. Quod enim ab uno relinquitur, hoc ad alium convincendum quam plurimum valet: quemadmodum cibi ad nutrimentum hominum

conditi sua varietate efficiunt, ut nullus sit, qui non aliquid, quod sibi sapit, inveniat.

PROPOSITIO I.

Mirabilis Christianæ Religionis propagatio manifestam facit divinam ejusdem Religionis originem.

Prob. Christianæ Religionis propagatio phœnomenon est tam stupendum, ut nonnisi divinæ virtutis ac potentiæ opus esse possit. Ergo etc.

Prob ant. Ut hujus propositionis veritas evidentissime pateat, videbimus 1.° quam celeriter hæc Religio per totum orbem sit diffusa. 2.° Quanta fuerit hujus operis difficultas. 3.° Quæ ad illud efficiendum adhibita sint media. Quæ si paulo attentius considerantur, necesse erit admittere, aut miracula adfuisse, aut arcanam Dei actionem huic operi adspirantem, aut utrumque.

I. Notum est, Christianam Religionem ante Tiberii imperatoris tempora incognitam fuisse, Christum ejus auctorem eodem Tiberio imperante cruci affixum, paucissimos reliquisse discipulos eosque trepidos et inermes. Verum statim atque crucifixus est, omnia ut ipse prædixerat, traxit ad semetipsum; tam subito ejus doctrina orbem pervasit, ut intra annos triginta aut circiter non tantum in omnes imperii partes, sed ad Parthos quoque et Indos pervenerit, atque paulo post in Africam,

Hispaniam, et ad Galliarum gentes perlata, Germanorum quoque populis illuxerit, et toto divisis orbe Britannis. Apostolus jam in sua ad Rom. Epistola circa annum 57 data *(Ad Rom. X. 18.)* Religionis Christianæ præconibus illud Psalmi XVIII. attribuit. . . . *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* . . . . Dein. ad Coloss. I. 6. ait : . . *Evangelium pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit, sicut in vobis* . . . . Ad eosdem Romanos scribit Cap. I. 8. fidem eorum annuntiari iu universo mundo: et Cap. XV. 19, seipsum replevisse a Jerusalem per circuitum usque Illyricum Evangelium Christi. Jam vero sub Apostolorum discipulis mirum est; quanta in dies incrementa ceperint res Christianorum, ut vix regio superfuerit, quam non divina hæc et orbi hucusque ignota sapientia pervaserit, et ita pervaserit, ut non paucos, eosque obscuros nacta sit cultores; sed innumeros omnis sexus, conditionis et ordinis. *Justinus* martyr, qui medio sæculo II. floruit, testatur . . . *Nullum esse genus hominum sive barbarorum, sive græcorum, sive etiam aliorum omnium, quocunque appellentur nomine, sive in plaustris degentium, vel domo carentium, inter quos non fiant preces et gratiarum actiones Patri et creatori omnium per nomen Jesu Christi crucifixi.* . . . Id plures alii testantur antiquissimi Scriptores, non christiani tantum, ut *Irenæus*, *(Iren. lib. I. cap. III.)* *Tertullianus*, *(Tertull. in Apolog. cap. 37.)* etc.; sed ex gentilibus etiam viri gravissimi, ut *Seneca*, *Svetonius*, *Tacitus*, *Plinius*

junior etc. Nota est Plinii ad Trajanum imperatorem epistola sub finem sæculi I.[i] scripta in qua ait:.. *Visa est mihi res consultatione dignissima, maxime propter periclitantium numerum; multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus, etiam vocantur in periculum: neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est....*

II. Quantæ molis fuerit, Christianam Religionem in orbem inducere, facile dijudicabit, qui hujus Religionis naturam, et innumera, quæ se ejus propagationi objecerunt impedimenta vel obiter tantum expenderit. Erat enim hæc Religio inaudita hominibus omnibus, quæ per orbem vigebant opinionibus ac sacris ritibus repugnans; Jesum prædicabat crucifixum, Judæis scandalum, gentibus autem stultitiam; idque efficiendum sibi proposuit in toto orbe terrarum, ut Judæi relicta lege Mosaica, quam a Deo ipso profectam sciebant; Pagani relicto deorum cultu, quem tot sæculorum auctoritas commendabat, hunc Jesum quem sui crucis supplicio interemerunt, ut Salvatorem hominum, verumque Deum adorarent. Accedit, quod eadem hæc Religio omnibus cupiditatibus bellum indicat, jubeat voluptates fugere, injurias condonare, omnesque pravos animi motus comprimere, mundum odisse, honores et alia parvi ducere, et alia multa, quæ omnia ita sunt comparata, ut naturam humanam exteresnt, et odium pariant ejus, quæ ea præcepit, Religionis. Inde factum est, ut Evangelium, mox ubi annun-

tiatum fuit, innumeros ubique et infensissimos hostes expertum fuerit; conspirarunt contra illud ubique vigens Paganismus, Philosophorum subtilitas, Rhetorum eloquentia, Politicorum prudentia, populorum superstitio, Sacerdotum invidia, Judæorum perfidia, tyrannorum immanitas, omnia suppliciorum genera. Ergo etc.

III. Superest nunc, ut videamus, quomodo inter tot gravissima obstacula, Religio omnibus hominum præjudiciis et cupiditatibus adversa, tam late, celeriterque fuerit per totum orbem propagata. Quænam fuerunt tanti operis instrumenta? Quæ media? An dotes præconum naturales? An principum virorumque potentium auctoritas? An spes emolumenti temporalis? Verum contraria hisce omnia. Evangelium annuntiant duodecim piscatores; homines nullis litteris exculti, nullis armis, nullis divitiis instructi, pauperes, simplices, obscuri. Una iis scientia, scire Christum, et hunc crucifixum; una eloquentia, verbum crucis aperte, ac simpliciter exponere; una prudentia, quidquid injuriæ inferebatur, patienter sustinere, ac pro iis bona reddere. Sectatoribus suis, non tantum bona temporalia nulla proponunt, sed ignominiam ærumnas, supplicia. Ergo omni humano præsidio caruit Evangelium.

Conclusio. Igitur, cum illa Religionis Christianæ tam late diffusa propagatio ad nullam humanam efficaciam referri possit; evidens est, eam divinæ potentiæ esse adscribendam. Et vero; vel orbis universus Religionem Christianam amplexus est pro-

pter miracula, vel sine miraculis: si primum, eam divinam esse nemo negabit; si secundum, hoc ipsum majus omni miraculo habendum est, quod Religio, cui tot et tanta ex omni parte impedimenta obstabant a paucis infimæ plebis hominibus, tam brevi tempore sine ullis humanis subsidiis per totum orbem fuerit propagata. Eodem hoc argumento incredulos sic urget S. Aug. (*De civit. Dei, lib. XXII. cap. V.*). *Si miracula facta esse non credunt, hoc nobis unum grande miraculum sufficit, quod terrarum orbis sine aliis miraculis credidit.*

PROPOSITIO II.

Religionem Christianam divinam esse probant stupendi quos in orbe produxit effectus.

Prob. Patet argumenti veritas, si certum sit 1.° effectus ejusmodi per Evangelium revera fuisse productos, 2.° illos aliunde quam a Deo proficisci non potuisse. Atqui etc. Ergo etc.

Prob. I.ª pars: min. 1° Per Evangelii prædicationem ubique terrarum diffusa est plura, et ab omni errore libera Religio; depulsa est idolatria; eversæ impiæ superstitiones, sublata cruenta hominum sacrificia, aliaque multa infamia et nefaria flagitia, deorum exemplo sacrisque ritibus probata. Obtinuit ubique veri Dei cognitio, cultusque sanctissimo Numini debitus. Quæ Dei attributa, quæ homi-

num conditionem, divinæque providentiæ ordinem concernunt, ignota antea, et crassis occultata tenebris, in tam clara subito luce apparuerunt, ut infimæ plebis homines de rebus divinis, de humani generis ortu et fine, de mediis quibus beati esse possumus, majora, et seniora, et sublimiora nunc sapiant, quam olim præstantissimi Philosophi. Nec minus stupenda erat mutatio, quæ in hominum moribus contigit. Facta est Evangelii promulgatio ea mundi ætate, quæ erat omnium flagitiosissima. Nihilominus homines antea in omne flagitium et scelus projecti, ita subito mutati sunt in alios, ut non tantum a vitiis temperarent, sed etiam exempla exhiberent maximarum virtutum. Hæc autem exempla non rara fuerunt, et aliquorum tantum, sed in omnibus Christianis ita conspicua, ut magnam etiam Paganis injecerint Christiani nominis reverentiam. Stupebant omnes novam philosophiam omni alia philosophia longe sanctiorem et sublimiorem; non lingua ventosam, non crepantem buccis, non sententiis affluentem, sed castam moribus, et omnium bonorum operum fructibus abundantem: philosophiam, quæ animos ab omni ambitione et cupiditate sanaret, omnia, quæ alendis libidinibus serviunt resecaret, ac homines omnis conditionis, puerulos, fœminas, barbaros et idiotas doceret, quod summum est sapientiæ, se ipsos regere, dominari sibi ipsi; quæ ex universo hominum genere unam efficeret familiam, et ubiquæ fontes liberalitatis uberrimos aperiret; quæ quidquid humanam naturam decet, quidquid etiam

civilis et politicæ felicitatis esse poterat, suis præceptis roboraret, et perficeret.

Hujus tam subitæ et extraordinariæ conversionis testes habemus I.^{um} auctores Christianos, qui de ea loquuntur cum ea fidentia et securitate, atque in illis circumstantiis, ut in eorum verbis falsum suspicari non liceat. Apostolus in omnibus fere epistolis, in quibus sane nulla est adulatio, virtutes Christianorum extollit. Vid. I. Cor. VI. Qui postmodum secuti sunt Christiani scriptores, in hoc argumento sæpius versati sunt, ut *Clemens Rom.* in sua Epist. ad Corinth., *Justinus*, *Athenagoras*, *Tertullianus*, in apologiis quas scripserunt pro Christianis, *Minutius Felix*, *Lactantius* Inst. lib. III. cap. XXVI. Hi omnes viri eruditionis et sanctitatis fama illustres, non verentur stupendam illam mutationem ex Evangelii prædicatione ortam mire prædicare in publicis scriptis ad imperatores, ad senatum, ad populum Romanum missis, fidemque appellare infensissimorum hostium Christiani nominis.

Habemus II.^{um} ipsorum paganorum testimonia, et quidem ut cætera omittam, celebrem *Plinii* ad Trajanum epistolam, in qua ait, nihil se aliud de Christianis comperisse, quam *quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem, seque Sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent.*

Prob. II.^{a} pars min. Divinæ virtuti adscribendus

est effectus ille, cui producendo impares erant omnes causæ naturales; imprimis illæ, quæ adhibitæ sunt, aut adhiberi potuerunt. Nemo nescit, quantæ molis sit vel unius hominis mentem immutare, et ex flagitioso homine, vere probum et sanctum efficere. Non est hoc humanæ virtutis opus, sed miraculum gratiæ in ordine morali, sicut resuscitatio mortui in ordine naturali. Quis jam cum viderit tam mirabiles effectus non in uno aliove, sed in multitudine prope infinita, ubique terrarum contigisse, ita ut fere, juxta prophetica verba, facta sit nova creatio, novi cœli et nova terra, quis inquam hæc videns, non exclamare cogitur: *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris?* Psal. CXVII. 23. Quod nulla humana sapientia, nulla principum etiam potentissimorum auctoritas efficere unquam potuisset, aut voluisset; id crux Christi effecit, quam Apostoli ubique confidentissime prædicarunt. Manet ergo totius orbis testimonio confirmatum, quod ait Apostolus . . . *Verbum crucis iis, qui salvi fiunt, Dei virtus est,* I. Cor. I. 18. . . . *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.*

PROPOSITIO III.

Constantia martyrum divinam Religionis Christianæ originem probat.

Prob. Martyrum Christianorum constantia et fortitudo naturæ opus non est, sed gratiæ et virtutis divinæ; ergo Religionis Christianæ divinitatem probat.

Prob. ant. Tria in martyribus consideranda sunt: 1.° Infinitus fere eorum, qui pro Christo passi sunt, numerus; 2.° atrocissima, quibus afficiebantur, suppliciorum genera; 3.° modus, quo ea perpessi sunt.

I. Hæc fortitudo non in paucis, quos natura fortes et constantes effecerat, emicuit, sed in infinita pene hominum multitudine, cujuscumque ætatis et conditionis. Non enim per breve aliquod tempus, aut in una aliaque civitate contra Christianos sævitum est, sed ubique, sed per plura sæcula. Decem ad minimum in imperio Romano persecutiones exarserunt, usque ad Constantini Magni tempora, non longis interpositis intervallis, et his ipsis non ubique. Data per Costantinum pace, immaniter sævire cœpit Sapor rex Persarum; tantaque tunc ad martyrii palmam pervenit martyrum multitudo, ut teste Sozomeno, Lib. II. hist. cap. XIV., ii quorum nomina servabantur ab Ecclesia ad XVI. millia pervenerint, et innumerabiles fuerint illi, quorum nomina exciderant.

II. Nihil est quod ad frangendam Christianorum constantiam non adhibuerint Religionis osores. Non tantum honoribus eos arcebant, non tantum bonorum publicatione, carorum amissione, exilio eos mulctabant; levia hæc. Damnabantur ad metalla, ad supplicia, ad mortem. Et quoniam sciebant Christi sectatores mortem non detrimentum habere, sed lucrum; victoriam non tam ex morte, quam ex genere mortis, ex suppliciorum diuturnitate, et acerbitate sperabant. Igitur non vulgaria adhibebant mortium genera, sed vivi-comburia, crucem, clavorum suffixiones, membrorum abscissiones, ac perustiones, effossiones oculorum, totius corporis mutilationes, aliasque id genus pœnas, quæ sine maximo horrore legi, aut cogitari non possunt. Ne autem cita mors finem faceret doloribus, pertinaci stultitia, ut ait *Lactantius*, Lib. V. institut. cap. XI. curam tortis diligenter adhibebant, ut ad alios cruciatus membra renovarentur, et repararetur novus sanguis ad pœnam.

III. Ita autem mortem, et omnis generis cruciatus tolerarunt christiani Martyres, ut nihil sit magis ab omni pertinacia, aut fanatico furore, aut vanæ gloriæ cupiditate alienum, et pagani non semel tam novo spectaculo commoti, divinum aliquid subesse cognoverint. Stabant coram tyrannis mente libera et in Deum erecta, magis absolvi timentes, quam mori; nulla, cum torquerentur, debilitati animi signa dabant, sed neque gloriam affectabant ex dolorum contemptu; ubique elucet, ardentissima in Deum pietas, charitas in ipsos

tyrannos et tortores plusquam humana., mira animi tranquillitas, mixta gravitati et modestiæ hilaritas, uno verbo, magnitudo mentis incredibilis.

Conclusio. Jam vero quis tantam considerans fortitudinem, et in natura infirma et imbecilli animi virtutem tam diuturnam, tam universalem, tam incredibilem, non fatebitur nobiscum naturam hominum istius constantiæ capacem non esse; sed Christum adfuisse martyribus suis, et humanis mentibus vim indidisse divinam, omnibus humanis affectionibus potentiorem? Nam nec emolumenti temporalis spes aderat, ubi relictis omnibus, quæ in hac terra possidebant, tormentis se tradebant, et morti; neque eos gloriæ cupido incitare poterat qui crucis ignominiam amplectebantur, et malefactorum supplicia alacri animo sustinebant; neque fanatico errore agitari potuit tanta multitudo omnis generis sexusque hominum; tot locis ac sæculis distinctorum, quorum plerique in fide Christiana a pueritia innutriti non fuerant, sed accesserunt libenter ad hanc disciplinam, quamquam sciebant se eam amplectendo acerba quæque et nefanda passuros. Fateantur igitur increduli, quod ipsi gentiles, cum martyrum fortitudinem spectarent, fateri toties coacti sunt; a Deo profectam esse Religionem illam, quæ in omni ætate, in omni sexu, in omni conditione Athletas formaverat, tantæ virtutis, et tam excelsæ mentis, ut quamvis homines, hominibus tamen majores viderentur.

PROPOSITIO IV.

Perpetua Religionis Christianæ stabilitas probat peculiarem Dei in ea tuenda providentiam.

Prob. Christus Ecclesiæ perpetuam stabilitatem promisit eo tempore, quo futuram ejusdem amplitudinem, et firmitatem nulla mens creata præsagire poterat. Ad duodecim viros idiotas et ignobiles hæc verba direxit admirationis plena ... *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Matth. XVI. 18. *Euntes docete omnes gentes.... Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Ibid. XXVIII. 19. 20. Certe virum tunc temporis hæc verba proferentem vel insanum esse oportebat vel divinum, id vero fuisse manifestum est, ex eorum, quæ prædixit, completione. Siquis secum perpenderit, quam incertæ et mobiles sint res omnes humanæ, nihil sub sole permanere, sed innumeris casibus in omnem partem cuncta agitari; si imprimis omnium humanarum institutionum, potentissimorum etiam regnorum vicissitudines et continuas commutationes attenderit, atque his opposuerit invictam Religionis Christ. firmitatem; quæ inter res torrentis adinstar cum impetu decurrentes sola permansit immota:

num dubitare poterit divinam illam esse, et ejus potentia sustineri, qui res omnes nutu suo moderatur et gubernat? Aut an nihil contra eam molita est temporum inconstantia et hominum perversitas? Quantis a prima sua origine jactata fuerit tempestatibus, quam violenter a potentissimis hostibus impugnata, quanta ex Novatorum molitionibus, ex hæreticorum fraudibus, ex barbarorum incursionibus, ex ipsa Christianorum ignorantia et corruptione pericula subierit, nemo ignorat.

Augetur in dies hujus argumenti pondus; sicut enim nulla est ætas, quæ non nova mala tulerit, novasque inferorum machinationes; sic etiam nulla est, quæ non nova exhibeat divinæ providentiæ miracula. Et nos hujus rei experimenta vidimus; nunquam enim tam fœda in Ecclesiam tempestas sæviit: nunquam tantis procellis agitata est Petri navicula. Triumphos agebant impii de certa, uti putabant, Christianæ Religionis ruina; verum cum magis ingravesceret periculum, et jam mergi inciperet navis, opem tulit, qui semper Ecclesiæ præsens est Christus, disjetisque nubibus motos composuit fluctus. Per totum orbem, nunc fulget Ss.mi Pontificis Pii VII. nomen, tanquam sidus ad salutem datum navigantibus; et qui opprobriis saturabatur captivusque gemebant in terra aliena, nunc denuo in arce Ecclesiæ collocatus, in omnium admiratione est, non tantum summa potestatis suæ eminentia, sed magis adhuc virtutum decore, et infracti animi constantia conspicuus. Nemo igitur sinceræ mentis esse potest, qui non in hac perpetua Ec-

clesiæ stabilitatem divinam opem, et constans miraculum agnoscat. Ergo etc. (18).

ARG. ADVERSARIORUM DILUUNTUR.

ARG. CONTRA I.m PROP.

OBJ. I.° Plures assignari possunt causæ naturales, hominum ingeniis et affectionibus mirum in modum accommodatæ, quæ Religionis Christianæ propagationem vehementer promoverunt; ita quidem, ut mirari potius debeamus, quod nec rapidior, nec universalior ejus progressus fuerit. Ergo etc.

PROB. ANT. Hæc rationes sunt:

1.° Intolerans Christianorum zelus, qui omnem spem salutis adimit aliter sentientibus.
2.° Firma alterius vitæ exspectatio.
3.° Allegata a Christianis miracula.
4.° Severior morum disciplina.
5.° Ipsa Christianæ reipublicæ constitutio, et singularis animorum conjunctio, atque ad omnia charitatis officia paratus animus.

RESP. Hæc D.ni *Gibbonis* argumenta singula examinare et refutare propter angustiores hujus tractationis limites non possumus, neque ad Religionis defensionem id necessarium credimus. Quædam in genere adnotasse sufficiat.

1.° D. *Gibbon* quinque has causas *secundarias* appellat, duas autem *primarias* indicat, nempe ipsam evidentiam Christianæ doctrinæ, et divinam ejus Auctoris providentiam. Optandum utique esset, ut mentem suam clarius exposuisset; verum quas primarias dixit causas postmodum omnino præterit, totusque in eo est ut illas, quas secundarias vocat, multis ambagibus ac inutili eruditionis apparatu et ad rem non pertinente su-

stentet. Hæc jam virum ostendunt a Religione alienum, aut levis et inconstantis animi, qui si impius non fuit, tamen ex paradoxis ejusmodi assertionibus, et ad impiorum placita compositis, favorem quæsivit operi suo et commendationem.

2.° Rationes, quas D.nus *Gibbon* affert, vel Religionem jam supponunt per orbem diffusam: (nisi enim supponatur jam existens, nec zelo suo, nec severiore disciplina, nec constitutionis suæ forma alios allicere potest:) vel contrarium probant ab eo, quod auctor intendit. Quis enim sibi persuadeat, quod disciplinæ severitas, quod ardens ille et in aliter sentientes intolerans zelus, quod spes alterius vitæ, cum rerum præsentium contemptu conjuncta hominibus in vitiis enutritis, mollibus et luxuriosis ac præsentibus tantum bonis inhiantibus tantum potuerit Christiani nominis amorem injicere, tantum desiderium accendere? Judæi semper omnes alias Religiones damnarunt, an ideo quemquam ad partes suas traxerunt? Quod miracula attinet a Christianis allegata; vel illa revera patrata sunt, vel non; si primum fatendum est, quod volumus, nempe celerem illam Religionis Christianæ propagationem, naturalibus mediis adscribi non posse: si facta non sunt, intelligi non potest, quomodo orbis hominibus obscuris et idiotis fidem adhibuerit, sibique novam, ac corruptæ naturæ gravissimam Religionem imponi passus sit. Sed tantus est in philosophis nostris veritatis amor, tanta in judicando æquitas, ut omnia quæ contra Religionem congeruntur, utut vana et ridicula, magno studio arripiant, et summis laudibus celebrent; quæ autem ad Religionis probationem afferuntur quamvis clara et evidentia, cum fastidio respuant. O miseram et infestam philosophandi artem, qua non ad veritatem erudimur, sed aberrare discimus a vero, et ratione abuti in hominum perniciem!

Inst. I.° Eo tempore quo promulgari cœpit Christiana

Religio, totus orbis erat in pace compositus, et Romanum imperium omnes fere tum cognitas nationes communi vinculo colligabat. Plerique homines philosophiæ studio exculti in paganismo præter insanas et ridiculas fabulas nihil videbant. Præterea notum est, quantum homines alliciat novitatis amor; mirum ergo non est, si multi relicto Deorum cultu, qui propter vetustatem obsoleverat, Christi doctrinam tamquam novam susceperint. Ergo naturalibus causis adscribi debet Religionis Christianæ promulgatio.

Resp. Fatemur statum politicum imperii Romani et illam omnium populorum in unum corpus conjunctionem faciliorem reddidisse Evangelii disseminationem; imo nec illud inficiabimur, philosophiæ studium aliquo modo animos ad Evangelium præparasse. Hæc etiam a primis Patribus ultro conceduntur; verum in hoc ipso sapientissimam providentiam agnoscebant gubernantis omnia et moderantis Dei, qui imperiorum fata ita ordinavit, ut tempore, quo statuerat, manifestare se hominibus per Filium suum, libera pateret via evangelizantibus. Porro hæc nihil contra propositionem nostram efficiunt; manent enim omnia illa impedimenta, quæ supra attulimus, manent illa omnia, quæ supernaturalem Dei ordinationem probant.

Si qui fuerunt, quos philosophiæ studium vehementius ad veritatis investigationem accendit; et qui veritatem sincere quærendo, ad Religionem Christianam pervenerunt; hi pauci admodum fuerunt. Philosophia enim tam vetus, quam nova raro homines ad rectitudinem finxit, aut ad sincerum veritatis desiderium inflammavit; sed ut plurimum vanos effecit, superbos, pertinaces, opinionum suarum amatores, gloriæ tantum servientes; non discendi cupidos, sed doctrinam buccis crepantibus venditantes. Tales autem homines necessario infensos habet Evangelium.

Novitatis amor homines non impellit ad amplectendam Religionem cupiditatibus adversam, quæ animum abstrahit a vitæ presentis commodis et fortunæ temporalis illecebris. Longe potentius hominem impellit amor vitæ et bonorum. Porro hominum multitudo, imprimis cum de religione agitur, tam parum hoc stimulo excitatur, ut potius nihil magis et pertinacius retineat, quam deorum cultus a patribus acceptos et longo usu consecratos.

Inst. II.° Ante Constantinum pauci admodum erant Christiani, iique plebeji et ignari; postquam Constantinus Christo nomen dederat, progressus Religionis imperatorum potentiæ et edictis debebantur. Ergo etc.

Resp. neg. ant. I.° In probatione ostensum est, numerum Christianorum in infinitum prope auctum fuisse, eo præcise tempore, quo immanissime persecutiones sæviebant. Secundo jam sæculo Tertullianus in apologetico ad imperatores, cap. XXXVII. ita loquitnr . . *Hesterni sumus et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; sola vobis relinquimus templa.* . . . Inter pugnas et persecutiones crevit Religio, et quo magis in eam sæviebant persecutores, eo magis augebatur Christianorum numerus... *Nihil proficit* ait idem Tertull. (*Apol. cap. IV. Ecclesiast.*), *exquisitior crudelitas vestra.... Plures efficimur, quoties metimur a vobis: semen est sanguis Christianorum* ... Igitur contra omnem historiæ fidem, contra auctorum coævorum tum Christianorum, tum paganorum auctoritatem loquuntur philosophi, cum asserunt, exiguum fuisse Christianorum numerum ante Constantinum. Verum in hoc sicut et in aliis multis, secum ipsi non consentiunt, quod negarunt alio loco affirmant; quod affirmarunt, postea negant, prout prodesse rei suæ existimant; idque *philosophiam historiæ* vocant. Quando enim de Constantini conversione agitur, ut probent eam non opis supernaturalis, et con-

victionis internæ opus fuisse, exagerant numerum Christianorum, et contendunt, callide id egisse Constantinum et ex humanæ politicæ legibus, ut omnes ubique Christianos in partes suas traheret, et in capessendo imperio haberet adjutores.

II.° Quod dictitare solent increduli, nempe plebeios tantum et ignobiles homines ante Constantinum se legi Evangelicæ subdidisse, id omnino falsum esse, superius jam probatum est, cum de librorum N. T. veritate egimus. Pauca hic addimus. Arnobius sic audet ethnicos compellare.... *Hæc saltem vobis fidem faciant argumenta credendi, quod jam per omnes terras, in tam brevi tempore immensi nominis ejus Sacramenta diffusa sunt. . . . Quod tam magnis ingeniis præditi oratores, grammatici, rectores, consulti juris, ac medici, philosophiæ etiam secreta rimantes, magisteria hæc expetunt, spretis, quibus paulo ante fidebant...* Arnobium secutus est S. Hieron. (*In Præfat. ad Catalog. Scriptorum Ecclesiast.*), cujus hæc verba sunt.... *Discant igitur Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores, qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint, ornaverint; et desinant fidem nostram, rusticæ tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscant. . . .* (19).

III.° Quod religio Christi progressus suos imperatorum potentiæ et edictis non debeat, ex eo satis apparet, quod tribus prioribus sæculis totum fere orbem pervagata sit, cum imperatores in eam igne, ferro et omni tormentorum genere sævirent, et edicta crudelissima ederentur in Christianorum pernicem. Præterea ostendant adversarii, quibusdam imperatorum edictis adscribenda sit principum ipsorum conversio, qui Evangelii jugo superba colla subdiderunt, jussi incendere, quod prius adoraverant, et adorare, quod prius incenderant.

Obj. II.° Mahumetismus intra tempus sat breve longe lateque diffusus fuit; ergo propagatio divinam Religionis originem non probat.

Resp. dist. conseq. Si eos characteres non habeat, quos in probatione attulimus, *conc.* Si talis sit, qualem ibi expressimus, *neg.* Non omnis propagatio etiam celeberrima Religionem aliquàm divinam esse probat; siquidem mali contagio promptius diffunditur, quam ipsa veritas. Mahumetismus ferro propagatus est non persuasione, et cum fuerit mediis in tenebris natus, etiam naturale præsidium semper in ignorantia posuit; omnem enim asseclis suis de Religione disputationem interdicit. Cæterum cupiditatibus favet, epicuream felicitatem promittit; politicis et militaribus legibus ita abundat, ut nuspiam consistere possit, nisi ubi Mahumetani dominantur. Hæc omnia a diametro opponuntur iis, quæ de Religione Christiana a nobis dicta sunt.

Inst. I.° Pleraque ex iis, quæ Mahumetis Religioni objiciuntur, non cadunt in paganismum, qui per universum orbem diffusus est, et inconcussus stetit per tot sæcula. Ergo etc.

Resp. Unum nomen est gentilismi, sed non una Religio. Quælibet gens Deos suos habuit, suosque ritus; aliter de Deo sentiebant philosophi, aliter populus. Si ad originem idolatriæ redimus, aliam non inveniemus, quam veri Dei oblivionem, causarum naturalium ignorantiam, metum, adulationem, fœdamque morum depravationem.

Inst. II.° Celerrime propagatus est sæculo IV. Arianismus, et ut ea tantum quæ proximiora sunt afferamus, sæculo XVI. Lutheranismus et Calvinismus.

Resp. Præterquam quod sectæ illæ semper exigua fuerint hominum manus, si cum magno catholicorum numero comparentur; illarum diffusio qualiscumque causas naturales habuit valde manifestas. Arianismus prin-

cipum potentia subnixus, tam diu sectatores habuit, quam diu potuit terrere metu, aut spe bonorum temporalium allicere. Omnes autem quæ sæculo XVI. eruperunt Protestantium sectæ exinde incrementa ceperunt, quod principum cupiditati bona Ecclesiæ diripienda tradiderint; quod vanis semidoctorum ingeniis permiserint dogmatum et Scripturæ sacræ examen; quod deterrimos quosque ex ordine Sacerdotum et Religiosis cœtibus pellexerint sæculi et nuptiarum illecebris, quod universos demum absolverint confessionis, pœnitentiæ, jejunii, bonorum operum jugo ac necessitate. Quid mirum, si multi tum levis fidei homines quasi turbine aliquo ablati fuerunt, aut tamquam palea facta commotione ex area Ecclesiæ avolarunt!

ARG. CONTRA II.m PROP.

OBJ. I.° Nihil extraordinarium habet singulare illud boni rectique studium, quod Christiani ab initio suæ institutionis monstrarunt; id enim commune est omnibus sectis. Siquidem initia fervent, successu vero temporis languescit ardor, et paulatim extinguitur. Apud veteres paganos laudantur mores Pythagoræorum, apud Judæos Esseniorum; et recentioribus temporibus virtutibus claruerunt initio reformationis Lutherani, Calvinistæ, Quackeri, etc.

RESP. Quis æquus rerum judex Ecclesiam Christi per totum ferme orbem disseminatam, omnem ætatem, sexum et conditionem complectentem, conferre poterit cum paucis Pythagoræ asseclis, aut cum Esseniorum sodalitiis? Quis vanas quasdam virtutum species comparare audebit cum eximio illo maximarum virtutum splendore qui ex Christianorum vita eluxit, et paganos etiam in admirationem traxit? Virtutem non in pallio philosophico quæsierunt Christiani, neque in eo, quod formam vitæ singularem affectarent, aut ritibus externis, et vanis traditionibus scrupolosius inhærerent, quod et Pharisæi

fecerunt; sed in contemptu voluptatum, divitiarum et honorum; in vitæ innocentia tanta, ut etiam speciem mali reformidarent; in beneficentia erga universos, etiam erga hostes suos; in dolorum, injuriarum, persecutionum tolerantia prorsus stupenda; in amore Dei, et rerum cœlestium desiderio tam admirabili, ut vix adhuc homines esse viderentur.

Quod primorum reformatorum virtutes attinet, melius agerent adversarii, si de illis tacerent. Eas non adeo admirabatur Erasmus, Melanchton, et ipse Lutherus. Vid. Histoire des Variat. par *Bossuet* liv. V. — Hirtenbrief von Clemens Wenzensl. Erzbisch. von Trier p. 148.

Obj. II.° Id saltem negari non potest Christianos cito defecisse a primo fervore, et in omni ætate multa fuisse apud eos flagitia, et immania crimina; ergo non est, cur tantopere extollatur hujus Religionis ad immutandos mores efficacia.

Resp. I.° In hoc argumento jucundissime versantur Deistæ, et in exagerandis christianorum vitiis nesciunt tenere modum. Quæcumque sint christianorum hodiernorum crimina, ea non possunt sanctissimæ Religioni exprobrari, quæ tam puram proponit morum disciplinam, tam efficacia virtutis motiva. Illi tantum vitiosi sunt, qui spreta patrum Religione ad philosophorum castra transeunt, aut saltem metu Numinis abjecto, mores ad Evangelii legis informare detractant. Siqui reperiantur, qui sanitatem non recuperant, quia remediis ad sanitatem restituendam aptissimis uti renuunt, an ii argumentum efficere possunt contra vim et efficaciam remediorum (20)?

II.° Quid christianorum Religio possit ad immutandos hominum mores, tam evidente experimento perplura sæcula probatum est, ut quidquid agant increduli, non possint hujus argumenti vim elidere. Sed neque

posterioribus sæculi ita unquam invaluit corruptio, et rerum divinarum ignorantia; ut non multifariam apparuerit singularis Religionis efficacia. Non tantum cupiditatum conatibus semper se objecit, sed et omni ætate præclara et heroica tulit virtutum exempla, multosque omnis sexus et conditionis homines impulit ad sanctiorem vitæ rationem; ita ut æquo rerum æstimatori certum sit, illa etiam Ecclesiæ sæcula, quæ præ cæteris ingrata et infelicia fuerunt, multum tamen illis omnibus antecellere, quæ ante Christum effluxerunt. Cæterum plures sunt Religionis Christianæ saluberrimi effectus adhuc existentes; quales sunt extinctio idolatriæ cum impuris ejus ritibus, et omnium vitiorum comitatu. Introductio sanctissimi cultus, major morum mansuetudo, servitutis abolitio, supremæ potestatis in civitatibus temperatio; jus gentium humanum magis, quod etiam inter arma viget; aperta ubique pauperibus, miserisque hominibus perfugia, erectæ sodalitates, et virorum ac fœminarum instituta, ad Evangelii propagationem, juventutis institutionem, captivorum liberationem, pauperum, ægrotorum curationem. Hæc summa sunt Religionis Christianæ in totum hominum genus merita nunquam interitura.

Arg. contra III.m proposit.

Obj. I. Numerus martyrum tantus non fuit, quantus a Christianis vulgo traditur; multa siquidem falsa martyrum acta conficta sunt, præsertim medio ævo, quo tempore etiam diversa illa, et exquisita tormentorum genera inventa sunt, quibus vitas martyrum exornatus conspicimus. Ergo etc.

Resp. Innumeros martyres pro Christi nomine occubuisse, non probamus ex actis medio ævo conscriptis, in quibus fatemur plura esse sine judicio congesta. Testes nobis sunt Scriptores accuratissimi, coævi, ab omni fallendi suspicione longe remoti; ut *Irenæus*, *Tertul.*,

Cyprianus, *Origenes*, *Lactantius*, *Eusebius*. Quin et ipsi prophani auctores, ut *Tacitus* (*Lib. XV. Annal. cap.* 44.), *Svetonius* (*De Neron. cap. XVI.*) *Plinius* (*Epistola ad Traj.*), *Celsus* apud Origenem et alii. Vid. præf. et acta sincera Marty. D. Ruinart.

Eadem testimonia fidem nobis faciunt de diversis, sævissimisque suppliciorum generibus, quibus ad frangendam christianorum constantiam utebantur pagani... » Pereuntibus addita ludibria, *ait Tacitus*, ut ferorum » tergis contecti laniatu canum interirent; aut crucibus » affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies in » usum nocturni luminis urerentur. . . . » Sed verba audiamus ipsius D. *Gibbon*, qui in eadem pagina, ubi ait varias imagines tormentorum, quibus martyres excruciatos fuisse dicitur, meros fœtus esse imaginationis monachorum, ita de martyrum supplicis loquitur . . . « Quando minæ et præces inutiles evadebant, magistratus ad vim sæpius confugebat. In subsidium rationum; quibus non cesserant christiani, arcessebantur flagella et alia tormenta. Quidquid excogitari poterat in suppliciis exquisitius ad frangendam tam obstinatam, et ut paganis videbatur, tam criminosam pertinaciam adhibebatur ». Hæc pugnare inter se, nemo non videt; sed demus philosophis nostris, ut liceat ipsis absurda quæque et contradicentia dicere.

Inst. Origenes sæculi III. scriptor, in lib. III. contra Cels., ait: . . . » Deo propugnante, et opportunis tempo» ribus cohibente persecutores christiani nominis pau» ci per intervalla temporum, et facile numerabiles pro » Religione christiana mortui sunt ». Ergo etc.

Resp. dist. conseq. Ergo pauci erant martyres comparate ad eos, qui persecutioni fuerunt superstites, *conc.* pauci absolute, *neg.* Scopus Origenis erat ostendere singularem Dei in conservanda Ecclesia providentiam, quæ passa non est, ut gens Christiana interiret.

Ita enim pergit . . . » Deo vetante, ne in totum exscin» deretur hoc genus hominum ; subsistere illud voluit, » et omnes terras repleri salutari doctrina ista » . . . In hoc ipso opere multitudinem martyrum agnoscit lib. II. . . . » Nostro tempore multi scientes moriendum sibi, » si confitcantur Christianismum, abnegato vero absol» vendos se, contempserunt vitam, et ultro mortem » ob pietatem elegerunt . . . » Porro persecutiones, quæ post Origenem, aut opere contra Celsum jam scripto exarserunt, omnium erant crudelissimæ.

Obj. II. Omnes fere, qui a christianis martyrum titulo condecorantur, non Religionis causa passi sunt, sed propter rebellionis crimen, aut alia nefanda scelera, quæ ipsis a paganis objiciebantur. Ergo etc.

Resp. neg. ant. Christiani ab ipso divino institutore suo didicerunt quanta ipsis sustinenda essent propter nomen ejus . . . » Odio eritis omnibus gentibus propter nomen meum » (Matth. XXIV. 9.) . . . Hac cogitatione armati cum gaudio tradebant se judicantibus se injuste, memores verborum divi Petri (I. Petr. IV. 15.). . . » Nemo » vestrum patiatur ut omicida, aut fur, aut maledicus, » aut alienorum appetitor. Si autem ut christianus, non » erubescat; glorificet autem Deum in isto nomine . . . » In eadem epist., pluries inculcatur christianis, ut conversationem habeant bonam, inter gentes, ut omni humanæ potestati subjecti sint propter Deum, ut benefacientes obmutescere faciant imprudentium hominum ignorantiam . . . » Melius est enim, *ut ait idem Apost.* (Ibid. III. 17.), benefacientes pati, quam malefacientes . . . » Hæc animo imbiberant primorum temporum christiani; inde tanta animi fortitudo cum tanta modestia et humilitate; inde illa ad patiendum alacritas, et in mediis tormentis animi exultatio.

Nihil in historia certius est, quam christianos ob solam christiani nominis confessionem fuisse damnatos

Hujus rei testes habemus non tantum auctores christianos, qui eo tempore scripserunt; sed etiam paganorum scriptores, quorum auctoritatem recusare non possunt increduli. Nota sunt Plinii, Taciti, Svetonii testimonia; sed et ipsa Imperatorum edicta adversus christianos ad oculum demonstrant, non scelus aliquod in christianis damnatum fuisse, sed nomen. Vid. *Bullet*, Histoire de l'établissement du Christianisme tirée des seuls auteurs juifs et payens.

Quod crimina attinet Christianis objecta, ea in specie omnia diluit Tertullianus in celebri suo pro Christianis apologetico. Quam alieni fuerint a rebellionis crimine, vel ex eo patet, quod, licet iniquissime semper vexati fuerint, quamvis ita numerosi, ut imperium evertere potuissent, si arma capescere voluissent adversus imperatores; nihilominus injusta quæque et crudelissima pati maluerint, quam principum potestati vim opponere. In tot, quæ eo tempore contigerunt imperii perturbationibus, imperatorum necibus, militum defectionibus, civium discordiis, nunquam inventi sunt Christiani.. *Circa majestatem imperatoris infamamur*, ait Tertul. ad Scapulam, *tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, et Cassiani inventi sunt Christiani.. Cui bello non idonei non prompti fuissemus*, ait idem, *etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur; si non apud istam disciplinam* (Christianam) *magis occidi liceret, quam occidere?* . . .

Impudicitiæ et incestus suspicionem removet *Tertul.*, (*Apologet. cap. XXXVIII.*) ostendendo severam morum doctrinam Christianorum, quæ eos adeo a circo, a theatro omnibusque illis locis prohibebat, in quibus rerum ac verborum obscœnitate pascitur inverecunda libido. Capite autem L. Apolog. ita judices interpellat... *Probatio est innocentiæ nostræ iniquitas vestra... Nam ad lenonem* (prostibulum) *damnando Christianam potius*

quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna, et omni morte reputari....

Verum omnes illas paganorum criminationes ulterius persequi, necesse non est; hoc enim adjicimus generale et peremptorium *Tertulliani* argumentum. Si Christiani propter crimina accusati, et condemnati sunt, unde illa magistratuum tam diversa ratio agendi contra Christianos et cæteros reos? Cur hi torquentur, ut crimina sua confiteantur, isti ut negent id solum, quod confessi sunt? (se esse Christianos). Quod si negent statim absolvuntur isti homines omnium scelerum rei.. » Ergo *ait*, non scelus aliquod in causa est, sed nomen. » Ideo torquemur confitentes et punimur perseverantes » et absolvimur negantes, quia nominis prælium est. » Quid de tabella judicii recitatis Christianum? Cur non » et omicidam? Si omicida Christianus, cur non et incestuosus? Vel quodcumque aliud esse non creditis? In » nobis solis pudet, aut piget ipsis nominibus scelerum » pronuntiare. » *(Id Apolog. cap. II.)*...

Obj. III. Historia multa nobis stupendæ fortitudinis exempla exhibet; omni quippe ætate homines vidimus opinionibus, quibus semel imbuti fuerunt tam firmiter addictos, ut nullis suppliciis, nec ipsa morte divelli ab illis potuerint. Ergo non est cur tantopere extollamus martyrum Christianorum constantiam.

Resp. I.° Pauci omni tempore fuerunt, si Christianos excipias, qui dogmatum, vel opinionum causa mortem tolerarunt. Pagani, qui solent sua semper in majus attollere, gymnosophistas aliquos numerant, et Socratem; sed his viris notissimis potuit inesse vehemens famæ ad posteritatem transmittendæ cupiditas. At inter Christianos mortem perpessi sunt homines de plebe plurimi, vix vicinis suis cogniti, mulieres, virgines, adolescentes, quibus nec cupido inerat, nec spes probabilis duraturi nominis. Pauci sunt, quorum nomina in martyrologiis

extant, præ numero eorum qui supplicium tolerarunt, et tantum in cumulum recensentur. Deinde hoc ipsum, quod pagani quidam et hæretici pro opinionibus passi sint, eorum testimonium infirmat; in his enim facile deluditur et decipit imaginatio. Christiani martyres pro confirmandis factis sensibilibus et publicis mortui sunt, in quibus decipi non potuerunt; nempe affirmabant vera esse miracula, quæ a Religionis Christianæ præconibus edita fuerunt, et quorum vis ineluctabilis eos ad fidem Christianam adduxerat; constat enim, (idque argumentum nostrum non parum confirmat,) quod Christiani plerique Religionem, pro qua mortem obierunt, non a parentibus quasi hæreditate acceperint, sed eam amplexi fuerint contradicentibus primis educationis suæ principiis ... *De vestris fuimus*, ait Tertul. *(Apolog. cap. XVIII.) fiunt, non nascuntur Christiani....*

II.° Non omnis in tolerandis suppliciis et morte sebeunda constantia speciale Dei adjumentum probat. Scimus enim dolorum et mortis metum motivis mere naturalibus vinci; cupiditate gloriæ, patriæ amore, malorum graviorum metu, non raro etiam pravis atrocibusque cupiditatibus, avaritia, libidine, vindictæ desiderio. Ut igitur æquum feratur judicium, omnia adjuncta consideranda sunt, quæ si propius examinentur, facillimum erit ad Deistarum objecta respondere. Sicut enim Christianorum martyrum fortitudinem supra humanam fuisse illico apparet; sic ea quæ ab adversariis objiciuntur non tantum humana fuisse certum est, sed non raro abjecta, atrocia et multum infra humanum sensum posita.

Præterea in hoc, sicut in aliis hujus generis argumentis notandum est, facile esse, unam aut aliam partem argumenti infirmare, si separatim sumatur: verum non est æqua hæc agendi ratio; omnis enim moralis certitudo ex toto est, non ex partibus singillatim sumptis.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 145. Non desunt inter Catholicos Religionis defensores viri doctissimi, qui hanc materiam copiose tractarunt. Quo diligentius autem in colligendis veterum testimoniis, in excutiendis antiquissimarum gentium Religionibus, et doctrinis versati sunt, eo evidentius apparuit narrationis Mosaicæ veritas; et eorum imprimis, quæ primi homines ex Revelatione didicerant ad omnes populos transfusa traditio — Ejusmodi sunt; Deum rerum omnium causam esse et principium; ab Ipso facta esse omnia; mundum hunc aspectabilem summi Dei opus esse; primum confusa fuisse rerum semina; tum sua quæque loco collocata; postremo hominem procreatum ad divinam effigiem; intra septem dies peractum opus; hominem statim ab ortu in statu felicissimo fuisse collocatum; statum hominum in deterius mutatum: Deum denuo salutis auctorem fore hominibus; hominem libertate donatum, sed sine Deo esse bonum non posse. Hæc aliaque sacro dogmata in omnium gentium Theologia reperiuntur, quamvis informia sæpe, et multis fabulis permixta. Neque hoc gentes illas latuit multa ejusmodi homines a Deo didicisse; frequentiorem olim Deo cum hominibus fuisse consuetudinem; quod eleganter ita exprimit Catullus:

Præsentes namque ante domos invisere castas

Sæpius, et sese mortali ostendere cœtu
Cœlicolæ nondum spreta pietate solebant.

Infiniti sunt illust. *Huetii* in exquirendis hisce et perscrutandis antiquitatibus labores, præclara merita, tum in Demonst. Evang., tum in quæstionibus Alnetanis (*Lib. II.*). Multa quoque in hanc rem contulerunt *Hugo Grotius* in egregio opere de veritate Religionis Christian. (*Lib. I. cap. XVI.*) *Stolberg 1ter B. 4te und 5te Beilage. Bergier* tom. I. pag. 107.

(2) Pag. 147. » Quelle consolatiòn aux enfans de Dieu! ait illustr. *Bossuetius* Discours sur l'histoire universelle partie II. chap. 30., mais quelle conviction de la verité, quand ils voyent que d'Innocent XI. (æquo nos jure diceremus, Pie VII.) qui remplit si dignement le premier siège de l'eglise, on remonte sans interruption jusqu' a S. Pierre, établi par J. C. prince des Apôtres; d'où en reprenant les Pontifes, qui ont servi sous la loi, on va jusqu' à Aaron et Moyse; de la jusqu' aux Patriarches, et jusqu' a l'origine du monde! Quelle suite! quelle tradition! quel enchainement merveilleux! . . . Quelle plus grande autorité, que celle de l'église Catholique, qui reunit en elle-même toute l'autorité des siècles passés, et les anciennes traditions du genre humain jusqu' à sa première origine . . . Argumentum hoc explicatius tractatum reperitur in Doctiss. *Hoocke* principiis Religionis naturalis et revelatæ tom. II. part. II. art. 5. *De Religionis Christianæ quoad substantiam antiquitate.*

(3) Pag. 163. In libro Ecclesiastes multa sunt obscura, quia in eas circumstantias ne fingendo quidem collocare nos possumus, in quibus auctor librum conscripsit. Illa sententia, quam. *S. Hieron.* ex Hebræorum traditione refert, scilicet hunc librum esse Salomonis

pœnitentiam agentis, valde probatur *Bossuetio*, qui eam suam fecit in præfatione ad hunc librum. Notatu digna sunt, quæ S. Gregor. M. de scopo hujus libri commentatus est. Dialog. Lib. IV. cap. 4. » Hic liber *Concionator* » dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum; ut ea per inquisitionem dicat, » quæ fortasse per tentationem imperita mens sentiat. » Sed *Concionator* verax velut extensa manu omnium » tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat; » cum in ejusdem libri termino ait; finem loquendi » omnes pariter audiamus: *Deum time etc.* » . . . .

(4) Pag. 163. Qui plura in hanc rem legere desiderat, adeat auctores, qui in hoc argumento studiose versati sunt; ut *Hoocke* tom. II. pag. 204. *Stolberg. 2ter B. 2te Beilage.* Lettres de quelq. Juifs tom. II. pag. 80. etc. Bergier tom. VI. pag. 204. etc. Singularis est *Waburthonis* Episcopi Anglicani sententia, qui lib. *de divina Moysis legatione* contendit, evidentius ex eo elucescere divinam Moysis auctoritatem, quod leges suas nulla alterius vitæ sanctione aliorum legislatorum more firmaverit; quia hoc ipsum probat signorum et prodigiorum veritatem, quibus indociles Judæorum animos nullo alio adhibito motivo subegit. — Sed falsa est hæc suppositio: probavimus enim Moysen immortalitatis doctrinam tanquam notam assumere potuisse, et debuisse. Et vero, quis ex eo quod in jure canonico, in conciliorum etiam generalium decretis, quæ morum disciplinam, et ecclesiastica officia concernunt, nulla præmiorum et pœnarum alterius vitæ sanctio habeatur, sed pœnarum temporalium comminatio; concludere potest Ecclesiam, quæ tota ad superna tendit, et melioris vitæ magistra est, fide immortalitatis destitui? Aut quis verus sincerusque Ecclesiæ filius non scit, obediendum sibi esse non solum propter iram, sed etiam propter

conscientiam? Leges quippe, quæ ad forum externum pertinent, et politiam, hominumque actiones externas ordinant, in pœnarum temporalium applicatione versari necesse est.

(5) Pag. 173. *Man lese in Stolbergs Geschicte der Religion Jesu die erste Beilage II. Band* über die Gesetzgebung Moses *Besonders aber die dritte Beuage III.* B. Israels Glück und Würde. — » *Die Israeliten, heisst es Seite* 568, *sprachen destoweniger von Freiheit, je freier sie virklicht waren. Der Gesunde spricht nicht viel von Gesundheit.» — Auch unsere Borältern sprachen wenig von Freiheit und Glückseligkeit, wenig von Selbstdenken und Aufklärung, wenig von Menschenliebe und Hochherzihkeit etc. etc. Geschah es vielleicht nicht auch, weil der Gesunde nicht viel von Gesundheit spricht?- Israel Glück und Würde war so auss seine Religion gebauet, dass es mit dieser steigen und sinken musste. Wasfür Israel die Mosaische Offenbarung war, das ist für uns die Religion Jesu. Diese göttliche Offenbarung war die Erzieherin der deutschen Böl er. Sie alein brachte ihnen Glück und Würde. Mit ihr muss Glück und Würde verschwinden. Mit diesem einfachen Grundsazte wird jeder Unbefangene das Räthsel*

Si legga nella Storia della Religion di Gesù dello Stolberg la prima appendice del secondo Tomo: *Sulla legislazione di Mosè,* ma specialmente la terza appendice del terzo Tomo: *Fortuna e dignità d'Israello.*» Gli Israeliti, dice alla pagina 568, tanto meno parlavano di libertà, quanto più erano liberi. Il sano non parla molto di salute ». Anche i nostri Antenati parlavano poco di libertà, e di fortuna, poco del proprio pensare e del proprio spiegarsi, poco dell'amor del prossimo e della magnanimità ecc. ecc. Non successe forse ciò per quello stesso motivo pel quale anche il sano non parla molto di sanità? — La fortuna, e la dignità d'Israello erano talmente basate su la sua Religione, che con lei dovevano crescere o calare. Quello, che era ad Israello la rivelazione Mosaica, lo è a noi la Religion di Gesù. Questa divina rivelazione fu l'educatrice dei popoli tedeschi. Essa solamente apportò loro e fortuna e dignità. Con lei deve sparire e fortuna e dignità. Con questo semplice principio fondamentale o-

auflösen, warum in unsern Tagen mit dem Frieden, nicht auch Glück und Würde zurückgekehrt sind. Man schreibt doch und redet mehr als jemal von Menschenglücke und Menschenwürde. Man macht neue Staatsverfassungen, neue Gesetze: allein damit ist uns nich geholfen. Deutschlands Glück und Würde kann nur mit der Religion seiner Bäter aufblühen. Ieder Bersuch muss leer ausgehen, jede Hoffnung sich in Täuschung auflösen, so lange nicht die Religion Jesu wieder die Nährmutter und Erzieherinnder Bölkerwird.

gnuno, che non sia preoccupato, scioglierà l'enigma, perchè ai nostri giorni colla pace non siano ritornate anche la fortuna, e la dignità. Si scrive però, e si parla più di quel, che si scriveva, e si parlava una volta della fortuna, e della dignità degli uomini. Si fanno nuove costituzioni di Stato, nuove leggi; ma con questo non siamo punto stati ajutati. Ogni tentativo deve riuscir vano, ogni speranza deve cangiarsi in illusione, finchè la Religion di Gesù non diventa di nuovo la nutrice, e l' educatrice dei Popoli.

(6) Pag. 174. Inter alias divinæ institutionis notas, quas lex Judæorum exibet, illud quoque attentione dignissimum est; quod Judæi quamvis in astrorum scientia pene rudes fuerint, annorum tamen et temporum rationem habuerint tam exactam ad astronomiæ leges, ut nulla reperiatur accuratior. Vid. *Stolberg. II. B.*, 94 *und* 671 *Seite.* Idem auctor tom. V. p. 670. cum de Paschate Judæorum loquitur, hæc addit . . .

Man würde seher irren, wen man die Himmelskunde der Juden nach der bewundernswürdigen Bestimmtheit ihrer Jobelperiode, welche ihrer Zeitrechnung einen Grad von Richtigkeit gab, den selbst die Gregorianische nicht so vollkommen hat, beurtheilen wollte. Die

Si prenderebbe grande sbaglio, se si volesse giudicar l'astronomia dietro l'ammirabile accuratezza del loro Giubbileo, il quale dava ai loro calcoli un grado di certezza, di cui manca lo stesso calendarino Gregoriano. Il Giubbileo era loro stato dato da Dio. Egli era il risultato

Jobelperiode war ihnen von Gott gegeben worden. Sie war das Resultat von Theorien, welche sie nicht kannten.	d' alcune teorie, che non conoscevano nemmeno.

(7) Pag. 184. *Wenn der Retter und Gesetzgeber der (jüdischen) Nation nicht durch höhore Macht unterstützt wurde, so haben wir eine grosse Wirkung ohne hinreichende Ursache. Dobmayer* tom. III. p. 294. Multa in eodem auctore occurrunt, tum ad hoc præsens argumentum, tum ad alia, quæ in hac Demonstratione tractantur pertinentia.

(8) Pag. 227. Finem dicendi non haberemus, si vellemus in Religionis Christianæ laudes excurrere. — Auctores tantum aliquos assignabimus, qui de hac cœlesti sapientia digne, et prout argumenti magnitudo exigit locuti sunt. Vid. *Hoocke* tom. II. pag. 730 — 811. *De doctrinæ Christianæ præcellentia... Sailer Grundlehren der Religion 13te Borlesung und folg. Bergier* tom. IX. art. III. *Grotius* de veritate Relig. Christ. lib. II. cap. VIII. et seq. *Bonnet* recherches philosophiques sur les preuves du Christianisme, chap. 32. et 33. » La véritable Religion doit avoir pour marque d' obliger à aimer Dieu, cela est bien juste: et cependant aucune autre, que la nôtre, l' a ordonné. Elle doit encore avoir connu la concupiscence de l' homme, et l' impuissance, où il est par lui-même d' aquérir la vertu. Elle doit y avoir apporté le remède, dont la prière est le principal: notre Religion a fait tout cela; et nulle autre n' a jamais demandé a Dieu de l' aimer et de le suivre. Il faut pour faire qu' une Religion soit vraie, qu' elle ait connu notre nature.... Elle doit avoir connu la grandeur, et la bassesse de l' homme, et la raison de l' une et de l' autre.

Quelle autre Religion, que la chrétienne à connu toutes ces choses? Pensées de *Pascal.* chap. II.

Forsan opportuna se hic offert occasio, (et si se ultro non offert, arripiamus eam) pauca de impio systemate dicendi, quod D. *Dupuis*, Atheorum primum discipulus, postmodum socius, ac mox impietatis magister evulgavit in opere, cui titulum fecit: *Origine de tous les cultes, ou Religion universelle.* Eo insanie pervenit impiissimus auctor, ut non tantum assereret Evangelia centum post Augusti mortem annis fabbricata fuisse, sed et Christum fictam tantum personam esse, nec quidquam eorum, quæ in Evangeliis narrantur, revera contigisse. Palmare systematis principium hoc est; solem universalem omnium populorum Deum esse; omnium Religionum originem inde repetendam esse, quod populi voluerint signis et ritibus quibusdam nunc magis nunc minus ingeniosis *Soli* cultum exhibere, ejusque pulchritudinem, et efficentiam, et immutabiles cursus, atque, quæ exinde sequuntur, dierum ac noctium, ac temporum commutationes, aliasque cœli vicissitudines symbolis et allegoriis exprimere. Hæc primum ad Theogonias tantum et Religiones paganorum applicata, annis 1779. et 1780. in lucem protulit. Verum cum perturbatis in Gallia rebus publicis impune jam in Christianam Religionem irruere poterat, impium opus edidit anno 1794. tempore, quo optimum judicabatur, quidquid impiissimum erat: in eo, inter alia docet lapsum hominis, et quæ illum secuta sunt mala, nihil aliud significare, quam hyemale tempus, frigore, sterilitate, imbribus ac tenebris fœdum. Quo posito evidens fit, ut ait auctor per Messiam, aut Reparatorem promissum *solem* intelligendum esse qui redeunte veris tempore naturam inertem, et diu quasi involutam tenebris ad vitam revocat ideoque diem, quo sol e solstitio hyberno egreditur, vere relate ad nos diem natalem solis aut Mes-

siæ appellari. Accedit et hoc gravissimum argumentum, eo ipso tempore, quo sol cursum vernalem ingreditur, signum illud, quod *virginis* dicitur, supra horizontem nostrum ascendere. Hanc virginem veteres infantulum brachiis gestantem repræsentarunt; sole ergo clarius apparet, unde orta sit allegorica illa narratio, quæ Messiam dicit ex Virgine natum. Neque id latere potuit acutissimum hominem, Christum in Evangeliis duodecim Apostolis stipatum apparare, in quo, qui solem non videt duodecim signis Zodiaci circumdatum, is certe nihil videt. Sed hæc sufficiant, ut canditati nostri aliquam notitiam habeant novæ adinventionis, quæ simul ac in lucem prodiit, cum magno plausu recepta est a tota impiorum turba. Sensim tamen decrevit admiratio et puduit plurimos præcipitis nimium judicii. Quis enim, cui aliquid sanæ mentis superest, ferre poterit tantas somniantis ingenii delirationes? Quis laudatorem agere rudis et indigesti operis, quod totum ex fraude et mendacio confectum est, in quo cum incredibili Religionis odio, tanta conjuncta est rerum confusio, tanta ad decipiendum audacia, tanta historiæ et rerum naturalium inscitia; ut nescias, an magis ridere debeas incredibilem hominis amentiam, an magis aversari protervam impietatem, et cœcum in Religionem et sacra omnia furorem. — Vid. *Spectateur français* X. année chap. 3. et 4. — Paralèlle des Religions du A. *Brunet.*

(9) Pag. 231. » D'où vient, qu'avec une si belle morale la Religion catholique n'a pu empêcher la corruption de l'état? Hélas! Depuis quelle y a été si étrangement avilie par le scandale de plusieurs de ses ministres, si horriblement dèfigurée par les écrits des impies, si mal soutenue par le gouvernement; depuis que la discipline a été énervée; depuis que la relâchement est devenu général dans le monde, et l'incrédu-

lité presque universelle dans ceux qui dominent l' opinion, faut-il nous le demander pourquoi son influence est devenue presque nulle sur les moeurs publiques? Rendez à ses ministres la vénération, et la confiance des peuples, ou plutôt souffrez qu' ils la méritent eux-mêmes, et ne leur refusez pas la liberté de leur ancienne discipline. . . . Donnez enfin à cette Religion un peuple de croyans; et alors vous saurez tout ce que peuvent pour le bonnes moeurs les principes de l' Evangile. . . . L' Auteur *de la Religion aux Francais.* (Masgr. *Jauffert* Evéq. de Metz.).

» *Bayle*, dit *Montesquieu* (*Esprit des loix liv. XXIV. chap.* 3. *et* 6.) aprés avoir insulté toutes les Religions, flétrit la Religion chrétienne: il ose avancer, que des vèritables Chrétiens ne formeraient pas un état, qui pût subsister. Pourquoi non? Ce seraient des Citoyens infiniment éclairés sur leurs devoirs, et qui auraient un trés-grand zèle à les remplir. . . . . Les principes du Christianisme bien gravés dans le coeur seraient infiniment plus forts, que ce faux honneur des monarchies, ces vertus humaines des Républiques, et cette crainte servile des états despotiques.

(10) Pag. 236. Non possumus hic præterire insignem Roussauvii locum. (*Emile liv. III. pag.* 179.), quem nullus fere; qui pro Religione Chriatiana scripsit, prætermittendum putavit . . . Se peut-il, qu' un livre á la fois si sublime, e si simple (l' Evangile) soit l' ouvrage des hommes? Se peut-il que celui, dont il fait l' histoire, ne soit qu' un homme lui-même? Est-ce la le ton d' un enthousiaste, ou d' un ambitieux sectaire? Quelle douceur; quelle puretè dans ses moeurs, quelle grâce touchante dans ses instructions, quelle élévation dan ses maximes, quelle profonde sagesse dans ses discours, quelle présence d' esprit, quelle fines-

se et quelle justesse dans ses réponses, quel empire sur les passions! Où est l'homme, où est le sage, qui sait agir, souffrir, et mourir sans foiblesse, et sans ostentation? Quand Platon peint son juste imaginaire, couvert de tout l'opprobre du crime, et digne de tous les prix de la vertu, il peint trait pour trait Jèsus-Christ: la rassemblance est si frappante que presque tous les pères l'on sentie, et il n'est pas possibile de s'y tromper. Quels préjugés, quel aveuglement ne faut-il point avoir, pour oser comparer le fils de Sophronisque au fils de Marie! Quelle distance de l'un à l'autre! Socrate mourant sans douleur, sans ignominie soutint aisément jusq'au bout son personnage; et si cette facile mort n'eut honoré sa vie, on douterait si Socrate avec tout son esprit, fût tout autre chose, qu'un Sophiste. Il inventa, dit-on, la morale; d'autres avant lui l'avaient mise en pratique: Aristide avait été juste, avant que Socrate avait dit ce que c'était que justice. Léonidas était mort pour son pays avant que Socrate eut fait on devoir d'aimer le patrie. Sparte était sobre, avant que Socrate eut loué la sobriété. Mais où Jésus avait-il pris chez le siens cette morale élevée et pure, dont lui seul à donné les leçons et l'exemple? .... La mort de Socrate philosophant tranquillement avec ses amis, est la plus douce, qu'on puisse désirer. Celle de Jésus expirant dans les tourments, injuriê, raillé, maudit de tout un peuple, est la plus horrible, qu'on püisse craindre. Socrate prennant la coupe empoisonnée bénit celui, qui la lui présente, et qui pleure. Jésus au milieu d'un supplice affreux, prie pour ses bourreaux acharnés. Oui, si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et la mort de Jesus-Christ sont d'un Dieu.

Celeberrimum illud Platonis dictum de quo auctor loquitur, hoc est (*Lib. II. de republ.*)... Si vis bo-

minis justi perfectam habere imaginem, finge tibi virum, qui quamvis justus sit, virtutis tamen laude careat; ne videatur sibi ex justitia nomen aut commodum quærere. Sit rebus omnibus, quæ hominum desideria accendere possunt, spoliatus, sola virtute retenta. Pateat malorum invidiæ, ita ut omnium flagitiosissimus habeatur; sit illi virtus sola summa felicitas, ita ut in ea ad mortem usque constans perseveret, quamvis continuis persecutionibus exagitatus, flagellis cæsus, vinculis onustus, extremo supplicio afficiatur, atque aut rotæ impositus, aut cruci affixus in gravissimis tormentis spiritum effundat.

Ad hæc observat illustriss. *Bossuetius* (*Disc. sur. l' histoire univ. II. partie, chap. XIX. intitulé*: Jesus-Christ, et sa doctrine) . . . . Ne semble-t-il pas, que Dieu n' ait mis cette merveilleuse idée dans l' esprit d' un philosophe, que pour la rendre effective en la personne de son fils etc.? Legi merentur.

Sailers Grundlehren der Religion XIX. Borlesung.— Schwarz Handb. IV. Haupt. Offenbarung durch Jesus.

(11) Pag. 238. *Man sehe Schwarz Handb. S.* 137 *und folgende. — Man halte das Berhalten der Schwärmer, heisste es* § 27, *gegen jenes der Jünger Jesu, die ohnehin unter sich von ganz verschiedenen Karaktern, und Temperamenten waren. Wild stürzt sich des Schwärmer der Berfolgung entgegen, seine Reden sind nicht von ruhiger Bernunft, sondern von erhizter Einbildung eingegeben: und endlich sind es nicht sowhl Thatsachen, als Mei-*

Dottrina fondamentale della Religione del Sailer Lezione XIX. — Manuale di Schwartz, IV. Capitolo. Rivelazione per mezzo di Gesù.

Si veda il Manuale di Schwartz alla Pag. 137. e seguenti— Si confronti dice nel § 27., la condotta d'un visionario con quella dei discepoli di Gesù, i quali erano senza di questo fra di loro di caratteri e di temperamento del tutto differenti. Il visionario si scaglia con furia contro la persecuzione, i suoi discorsi non derivano da una ragione placida, ma da una fantasia riscaldata: finalmente non sono cose di fatto quelle, per cui com-

nungen, oder Erscheinungen, die er allein hatte, wofür er hämpfet. Wie ruhig hingegen sprachen die Apostel vor den Richterstühlen und der Bersammlung des jüdischen Rathes? . . . . Wie edel ist das Betragen Paulus vor Agrippa ? . . .

batte, ma opinioni o visioni, che ebbe egli solo. Come parlavano placidamente all'incontro gli Apostoli avanti i Tribunali, e la radunanza del popolo Ebreo? .. Quanto è nobile la condotta di Paolo alla presenza di Agrippa?...

Spricht einer so gewiss, mit so viel Kraft und Licht,
So zuversichtlich schön, als der Apostel spricht ? —

Chi può parlare con tanta certezza, forza e lume, con tanta grazia e sicurezza, come parla l' Apostolo ?

(12) Pag. 251. In ea sententia, quam ex *Bossuetio* attulimus, necesse est, annum Artaxerxis XX. in annum mundi 3550.m ponere; quod ubi semel assumitur, facilis est hebdomadum computatio. *Bossuetius*, et qui cum eo sentiunt, testimoniis nituntur vetustissimorum auctorum, nempe Thucydidis, Charonis Lampsaceni, annalium Persicorum, Cornelii Nepotis, et Eusebii, ex quibus apparet Themistoclem per ostracismum ab Atheniensibus expulsum litteras dedisse ad Artaxerxen recens regnantem. Jam vero Eusebius in Chronico Themistoclis exilium ponit in ultimum annum 76.m Olympiadis, seu annum ab urbe condita 280.m In hoc Eusebius iterum innititur auctoritati Thucydidis scriptoris exactissimi et Themistocli coævi, Charonis et annalium Persicorum. Posito nunc quod Artaxerxes regnare cœperit anno U. C. 280.° sequitur vigesimum regni Artaxerxis annum incidere in 4.m 81.æ Olympiad. ab urbe C. 300. seu annum mundi 3550.

Porro si aliorum scriptorum auctoritate convicti admittimus Themistoclem non ad Artaxerxen, sed a Xer-

xen scripsisse; facile tollitur difficultas, si Artaxerxes dicatur duplex habuisse regni initium. Primum quando a patre suo in consortium regni pluribus ante mortem annis assumptus fuit, secundum, quando patre mortuo solus regnavit. Hoc enim apud Persas in more positum fuisse dicitur, ut reges, antequam ad bellum proficiscerentur, regni successorem designarent. In hac hypothesi annus vigesimus Artaxerxis, quo edictum de restauranda urbe dedit, a prima ejus coronatione numerandus esset.

Alia, et nova prorsus hanc Prophetiam explicandi ratio habetur tom. VIII. der theologischen Zeitschrift von Batz und Brenner, pag. 291.

(13) Pag. 268. Dolendum certe quam maxime, virum in multis de Religione optime meritum, in aliis ita hallucinari, ut multis suspicio orta sit, eum ad Socinianorum partes transiisse. Ita viros etiam doctissimos exagitat nova dicendi prurigo! aut potius, ita præclarissima ingenia, nullo auctoritatis pondere fixa perpetua vertigine circumferuntur opinionum. Non meum est hoc judicium, sed magni *Bossuetii*, qui *Grotium* in pluribus, sed in his præcipue, quæ circa Prophetias V. T. scripsit, graviter castigat dissertatione de doctrina et critica *Grotii*. (Oeuvres de *Bossuet*, edition de Lebel, Versailles. Tom. IV.) Et quoniam *Bossuetii* nomen contra *Grotium* protulimus, liceat nobis aliud ejusdem illustrissimi Præsulis testimonium hic addere ad recentioris ævi interpretes accommodatissimum. Postquam in præfatione in Ecclesiasten probavit Salomonis esse librum, addit (*Tom. II. de la nouvelle edit.*) . . . » De auctore libri litigantem habemus *Grotium*, . . . Audax criticorum genus, spreta Hebræorum, Christianorumque omnium traditione cum antiquissimis inscriptionibus, quæ veræ criticæ norma est, omnia ex palato suo æstimat, neque quidquam pensi

habet dummodo acutius cæteris sapere, atque intelligere videatur . . . »

(14) Pag. 286. *Georgius Littleton* Anglus integrum opus edidit, cui titulum fecit: *Religio Christiana probata ex conversione et Apostolatu S. Pauli.* Auctor, qui Deismum professus fuerat, hoc imprimis argumento permotus ad christianam fidem rediit. Multa in opere reperiuntur cum magna perspicacitate dicta, et ad convincendum aptissima; sed quædam immiscuit auctor ex sectæ suæ præjudiciis. Præferenda est traductio gallica a celeberrimo abbate *Guénée* adornata (l'auteur des lettres de quelques juifs). Vide etiam *Bergier* tom. IX. pag. 348. etc.

(15) Pag. 288. Scimus quæ odierni protestantium scriptores plurimi de Christi et Apostolorum miraculis sentiunt. Sieh Theoduls Gastmahl, V. Ausgabe, Seite 51. und 101. Homines perfrictæ frontis, qui se tunc viros cordatos esse putant et rationis asseclas, quando nulla eos impietas terret, nullus podos attingit. — Non ita Catholici auctores, qui omnes argumentum hoc tractant, non ridendo, cavillando, negando: quod scurris, et iis, quos ætas nostra Philosophos vocat, proprium est. sed rem mature investigando; quæ vera sunt, certis rationibus probando, cum eo judicii acumine, cum eo veritatis studio, quod viros graves decet, qui sapientiæ amorem non nomine præferunt, sed re ipsa tenent. Possemus hic omnes Theologos Catholicos recensere.

Sailer Grundlehren 26 *te Vorles.* — *Schwarz Handb. I. B. IV. Hauptst.* §. 28. — *Dobmeyer* tom. III. pag. 483 etc... *Die Naturalisirung der Wunder, heisst es Seite* 493, *ist eine Lieblin-*

Sailer, Dottrina fondamentale 26 Lezioni — Manuale di Schwartz I. Tom. IV. Cap. §. 28.

La Naturalizzazione dei Miracoli, dice alla Pagina 493, è l'idea favorita dei

gsidee unseres Zeitalters.... *Die meisten Versuche, welche bisher gemacht worden, tragen das Gepräge der Willkühr, der Violenz, der Paradoxie so, dass die Vernunft lieber die Wunder selbst als die natürliche Erklärung annimmt.* —

nostri tempi... La maggior parte dei tentativi finor fatti porta l'impronto dell'arbitrio, della violenza e della paradossia in maniera, che la ragione crede piuttosto ai miracoli stessi che alla naturale spiegazione dei medesimi.

Ad ea quæ D. *Wiest* ex *Kæchero* citavit, pauca hæc addimus ex D. *Bonnet*, Recherches philosoph. chap. XVII... Postquam multa de miraculis disseruit, breviter hos affert characteres ex quibus Christi et Apostol. miracula disjudicari, et ab omnibus impostorum præstigiis secerni debeant... *Ces caracteres* sunt: 1.° *l'espèce*, 2.° *le nombre*, 3.° *la diversité*, 4.° *l'enchainement*, 5.° *la durée*, 6.° *la publicité*, 7.° *l'utilité directe ou particulière*, 8.° *l'importance du but général*, 9.° *la grandeur des suites*, 10.° *la force des témoignages.*

(16) Pag. 295. *Humfridus Ditton* Anglus initio sæculi XVIII. in opere cui titulum fecit: *Demonstratio Religionis Christianæ*, argumentum ex resurrectione Christi petitum solidissime pertractavit. — Translatio gallica sic habet: *La Religion Chrétienne prouvée par la resurrection de N. S. Jésus C.*

Siehe Frederik Plessing, die Auferstehungsgeschichte unseres Herrn Jesu Christi. -- *Schwarz Handb. I. Banb Seite* 156.

Vedi la Storia della Risurrezione di nostro Signor Gesù Cristo di Federico Plessing.—Manuale di Schwarz I. Tom. Pag. 156.

(17) Pag. 302. En argumentum *Arnobii* (*Lib. II. advers. gentes*)... » Cum hæc sit conditio futurorum, » ut teneri et comprehendi nullius possint anticipationis » attactu: nonne prior ratio est ex duobus incertis, et » in ambigua exspectatione pendentibus id potius credere,

» quod aliquas spes ferat, quam omnino quod nullas! » In illo enim periculi nihil est, quod dicitur imminere, » cassum si fiat et vacuum: in hoc damnum est maxi- » mum (id est salutis amissio) si cum tempus advenerit, » aperiatur hoc fuisse mendacium. » . . Cf. Wiest Opere M. Tom. II. pag. 239 — In observatione quæ capiti VII. D. *Pascal* præfixa est, expresse dicitur, auctorem in hoc argumento id unum sibi proposuisse, ut ii, qui dubii adhuc hærent inter fidem et incredulitatem, hoc saltem intelligerent, meliorem esse conditionem credentis; atque ita ad inquirendam ulterius veritatem, et removenda, quæ obstant impedimenta vehementius accenderentur.

(18) Pag. 318. Christiana Religio nullo non tempore gravissimas persecutiones passa est; at imprimis his, quæ nos vivimus, temporibus. Tanto enim, tamque pertinaci odio eam aggressi sunt nequissimi homines, ut res omnem finem superaret, nisi *portas inferi* cogitaremus. M.r de *Bonald* dans un discours tenu dans la chambre des députés le 4. Marz 1817. aprés avoir parlé de cette haine costante, et toujours si active d' un certain parti contre la Religion de nos pères, ajoute cette énergique et profonde pensée . . . . . *Je rends grâce a mon siècle, de m' avoir donné cette nouvelle preuve de la verité du Christianisme. Il est certain philosophiquement, qu' il ne serait pas possible à l' homme de häir si fortement, ce qui ne serait qu' une erreur . . . . .*

(19) Pag. 322. Plura alia antiquorum Patrum testimonia videri possunt apud *Grotium* de veritate Rel. Christ. tom. II. cap. XVIII. not. 32, 33, 34, 35, et imprimis 36. De his quoque, sicut de aliis multis quæ ad hanc demonstrationem Christianam pertinent, plura habet clariss. D. *Zimmer* (*Veritas Relig. Christ. pag.*

361.), quæ cum fructu et gustu legi possunt a theologiæ candidatis. — Adde Schwarz Handb. I. Band. Seite 129. et D. *Delahogue* Parisiensis Doctoris tractatum de Religione, anno 1815 editum, ubi ea, quæ contra Religionis Christianæ propagationem, et Martyrum constantiam a *Gibbone* proferuntur, argumenta ex professo refutat.

(20) Pag. 325. » C'est mal raisonner contre la Religion, que de rascembler dans un grand ouvrage une longue énumération des maux, qu' elle a produits, dit *Montesquieu (Esprit des loix liv. XXIV. chap.* 11.), si l'on ne fait de même celle des biens, qu' elle a faits. Si je voulais raconter tous les maux, qu' ont produit dans le monde les loix civiles, la Monarchie, le Gouvernement républicain, je dirais des choses effroyables . . . » Nos gouvernemens, dit Rousseau (*Emil. liv. III.*) doivent incontestablement au Christianisme leur plus solide autorité et leurs revolutions moins fréquentes, il les a rendu eux-mêmes moins sanguinaires. Çela se prouve par le fait, en les comparant aux gouvernemens anciens. La Religion mieux connue écartant le fanatisme a donné plus de douceur aux moeurs chrétiennes. Ce changement n' est pas l' ouvrage des lettres, car par tout, où elles ont brillées, l' humanitê n' a pas été plus respectée. Les cruautés des Athéniens, des Egyptieus, des Empereurs de Rome, des Chinois etc. en font foi. » . . . Voyez aussi *Bergier* traité dogmat. etc. tom. IX. pag. 459. Non possumus ea omnia proferre, quæ de Religionis Christianæ asseclis, eorumque præclaris virtutibus dixerunt tum veteres tum recentiores Apologistæ. Pauca tantum ex S. *Chrysostomo* adjicimus, quæ, sicut nos magna voluptate affecerunt, sic nostris quoque candidatis speramus non fore injucunda . . . » Quod per syllogismos, ait (*Homil.* » *VII*), non potuerunt Philosophi, hoc fecit quæ vide-

» batur esse stultitia. Quis ergo est sapientior; isne qui » paucis, an qui nullis; qui de maximis persuadet, » an qui de iis, quæ non oportet? Quantum laboravit » Plato, et ejus asseclæ de linea, et angulo, et puncto, » quæ nobis sunt araneæ telæ! Crux autem persuasit per » homines imperitos, et persuasit toti orbi terrarum; » nec de rebus quibuslibet, sed de Deo disserens, et » vera pietate et Religione, et de evangelicæ vitæ in- » stitutione et futuro judicio; et rusticos et indoctos, » omnes fecit Philosophos . . *et iterum* . . . Cum fa- » mulos, et nutrices, et eunuchos ad tantam deduxerint » philosophiam et facerent pares Angelis, divinæ in- » spirationis maximam exhibuerunt demonstrationem. . : » Quo magis stultos ostenderis eos qui sunt persuasi, » eo magis ostendes sapientes et divina repletos gratia » eos, qui persuaserunt. At hoc inquies; persuasi sunt » ob stultitiam. Cujusmodi quæso, sunt hæ stultitiæ; » quod anima sit immortalis, sincerum incorruptumque » nos post hanc vitam excipiat judicium? Hoc ipsum » ergo, dic quæso, despicere præsentia, virtutem ma- » gnifacere, non hic præmia quærere, sed ulterius spe » procedere, animoque esse adeo stabili et constanti in » fide, ut nihil eorum, quæ adsunt gravia et aspera » a spe impediat proposita, quantæ est philosophiæ? »

CAPUT III.

Præter Religionem Christianam nulla in orbe existit divina Revelatio.

Fatentur Deistæ, nullam unquam gentem fuisse, quæ Diis acceptam non tulerit Religionem suam. Scilicet natura duce cognoverunt, vanam esse omnem Religionem, quæ e cœlo originem non haberet; Deorum esse, nos docere, quo animo erga ipsos, et homines esse oporteat, et quem sibi velint cultum ab hominibus exhiberi. Verum si hæc unanimis hominum fides et persuasio in genere probat Revelationis alicujus necessitatem et existentiam; non tamen sequitur, veras esse et a Deo revelatas omnes illas Religiones diversarum gentium, quæ divinam sibi originem attribuunt; pugnant enim inter se et mutuo sese excludunt.

Hoc solo argumento omnium Religionum, quæ a Christiana dissident, falsitas apparet. Si enim certum est, ut omnis generis argumentis evidenter probavimus, Religionem Christianam divinam habere originem; simul confectum est, reliquas omnes hoc charactere penitus destitui. Deus enim sibi contradicere non potest, nec veritas cum veritate pugnare.

Verum licet demonstratio veri in se contineat confutationem erroris, neque absolute necessarium esset contra Religiones a Christiana discrepantes disserere post tam longam et luculentam fidei Christianæ confirmationem; nihilominus quædam adhuc peculiaria dicenda manent de variis illis Religionibus, ad hujus tractatus complementum. Religiones omnes quæ hac ætate per orbem dividuntur, et sese revelatas dicunt, ad quatuor revocantur, scilicet *Christianam, Judaicam, Mahumetanam* et *Paganam*. Pro Christiana pugnavimus hucusque; de aliis nunc pauca adjicenda sunt.

ARTICULUS I.

De Judaismo.

OBSERVANDA.

I. Religio Judaica hoc inter alias peculiare habet, quod origine divina sit, neque alia fuerit usque ad Christum, quæ soli et invisibili Deo, rerum omnium conditori legitimum et sanctum cultum exhibuerit. Hæc Christianorum fides est, quam capite secundo hujus partis propugnavimus. Verum ibidem post demonstratam legis hujus cœlestem originem, et sapientissimam institutionem, statim prolatum est, eam nullatenus fuisse immutabilem, sed interire aliquando debuisse, ejusque interitum in ipso reipublicæ initio per Moysen et postea per Prophetas sæpius fuisse prædictum. Ulterius pro-

gressi sumus, et probavimus tempus huic legis interitui præfixum jam a multis sæculis effluxisse; novum in orbe apparuisse legislatorem a Prophetis prædictum, Jesum Naz.; hunc novi fœderis mediatorem fuisse, et conditorem novæ Ecclesiæ, quæ ubique diffusa omnes gentes unius Religionis vinculis colligaret. Tunc impleta sunt, quæ Deus per Prophetas prædixerat (*Jerem. XXXI.* 31.)... *Ecce dies venient... et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum novum.... Dicendo novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est* (*Ad Hebr. VIII.* 8. *et* 13).... Ab eo ergo tempore Mosaica dispensatio divinitatis charactere, quem antea gerebat, exuta fuit; quamvis Apostoli ab exordio Ecclesiæ passi sint, ut ii, qui ex Judaica gente ad Christi Ecclesiam accesserunt, antiquum vivendi modum retinerent. Hanc scilicet reverentiam veteri legi exhibere voluerunt propter originis ejus dignitatem, ut non sine honore sepeliretur, quæ pars erat, et primordium veri.

A tempore propagatæ Religionis Christianæ nova incipit Religionis Judaicæ epocha. Ab eo scilicet tempore Judæi cessarunt esse populus Dei et nunc pœnas perfidiæ suæ, ac incredibilis pervicaciæ luunt jam per octodecim fere sæcula. Eorum in obsidione urbis Jerosolymæ contumacia superat omnem fidem, nec quidquam divinam in illum populum vindictam clarius ostendit; nam Titi clementissimi imperatoris monita et minas tam pertinaciter contempserunt, ut nullam sibi relinquerint ad salutem

viam. Numerus eorum, qui in illa obsidione perierunt, ad undecies centena millia refertur; capta vero centum millia, et venumdata. Templum invito Tito flammis consumptum est. Tam evidens Dei vindicta in hoc infortunio apparuit, ut imperator negaverit suis armis interiisse Jerosolymam, neque laureas sibi ob victoriam a variis populis oblatas accipere, nec congratulatorias orationes audire voluerit. Hæc ultima templi eversio fuit, et postrema Judæorum captivitas, qua extorres patria facti, et per orbem terrarum dispersi, testimonio sunt universis gentibus non ob aliud eos, quam ob illatas Christo impias manus fuisse punitos.

Sub Hadriano Judæi iterum rebellarunt, et *Bar-Cocheba* duce Syriam et Palæstinam diripere conati sunt; at misso exercitu rebelles subegit imperator, interfectisque sexcentis millibus, reliquos sub hasta vendidit, et militum custodias constituit, qui Judæos urbis aditu et conspectu arcerent; quod quidem Christianæ fidei proficiebat, tum enim legis servitus a libertate fidei et Ecclesiæ penitus fuit exclusa, et Marcus primum ex gentibus apud Hierosolymam Episcopus factum est.

At Judæi vitam agunt calamitosam apud extraneos, Deo ipso injurias suas persequente. Nulla adhuc spes liberationis ex hac diuturna captivitate affulget; nulla a mille octingentis fere annis signa apparent specialis illius providentiæ, quæ semper antea præsens fuerat rebus Judæorum, et in adversis sicut in prosperis aliquo modo visibilem se exhibuit. Illustre hujus rei argumentum habemus

in illo eventu, qui Juliani imperatoris tempore contigit; cum enim in odium Christianæ Religionis templum Hierosolymitanum instaurare statuisset imperator apostata, vaticinia penitus implevit, dum vanitatis convincere voluit. Nam Judæi ad hoc opus ex omnibus mundi partibus confluentes primum fundamenta veteris templi omnino diruere, ut ad verbum impleretur Domini vaticinium, non relinquendum lapidem supra lapidem; cum autem nova ponere fundamenta tentarent, subito erumpentes globi flammarum, exustis aliquoties operantibus locum fecerunt inaccessum. Ita narrat *Ammianus Marcellinus* scriptor ethnicus (*Lib. XXIII. cap. I.*) Cf. quæ cap. II.° de Religionis Mos. abrogatione dicta sunt.

II. In historia theologiæ vidimus, Judæos jam ante Christum in plures sectas scissos fuisse: ex his autem nulla fuit, quæ non antiquam Religionem suo modo corruperit. Hæc corruptio vehementer increvit post Christum, quando pars sanctior nationis, seu ii qui veri Abrahæ filii erant, non carne tantum, sed et spiritu, Christianæ Religioni nomen dederunt; reliqui autem a Deo rejecti, et suæ pervicaciæ permissi, longius quotidie recesserunt a veris et genuinis legis suæ principiis. Exinde orta est hodierna Judæorum Religio, seu *judaismo* in eo ab antiqua Revelatione Mosaica distinctus, quod innumeris erroribus scateat et fabulis ac figmentis tam putidis et absurdis, ut ad eas credendas requiratur mentis cæcitas vere judaica.

Judæi hodierni in duas potissimum sectas di-

vidi possunt: in sectam *Rabbinistarum*, seu *Rabbinorum* aut *Pharisæorum;* et in sectam *Karaitarum* vel *Karaeorum*. Sadducæi, qui adhuc supersunt, sectam non efficiunt; sed cum aliis permixtim vivunt, neque audent sententiam suam manifestare, ne e synagoga ejiciantur.

Rabbinistæ præter legem scriptam admittunt legem traditam; quam Moysen ex ore Altissimi accepisse dicunt, quando per 40. dies in monte Sinai versatus est. Legem hanc oralem etiam *κατήχησιν*, instructionem, et commentarium legis scriptæ vocant, eumque dicunt per longam generationum seriem a Senioribus, Sacerdotibus et Prophetis, ac demum a viris magnæ Synagogæ diligentissime conservatam fuisse usque ad tempora Rabbi *Judæ Hakadosch* vel sancti, qui tempore Hadriani imperatoris vixit circa annum Christi 150.[m] Hic primus legem traditam scripto consignavit in opere quod מִשְׁנָה *mischna* vocatur, vel secunda lex, Mischnæ ab aliis Rabbinis postmodum addita est גְּמָרָא *gemara*, quæ est quasi commentarium textus. Ex *mischna*, et commentario seu *gemara*, coaluit liber doctrinalis Judæorum, qui *talmud* dicitur. Primum *talmud* Hierosolymis concinnatum est, et ideo *hierosolymitanum* vocatur. Verum, cum 200 post annis Judæi Babylone commorantes alias Rabbinorum interpretationes collegerunt, sæculo V. aliud prodiit, clarius præcedente et multo copiosius, quod *Babylonicum* vocant. Hodierni Judæi passim sequuntur Talmud Babylonicum, ejusque auctoritatem parem habent Scripturæ sacræ.

Karaitæ quales hodiedum existunt, cum antiqua Sadducæorum secta confundi non debent; admittunt enim cum reliquis Judæis immortalitatem animæ, spirituum existentiam, pœnas et præmia alterius vitæ. Probabile admodum est, sectæ hujus initia ad sæculum 6.^{m} æræ Christianæ referenda esse. Cum enim eo tempore immensa illa traditionum collectio prodierit, quam *talmud babylonicum* vocant, tota fabulis et Rabbinorum somniis farcita, quidam sanioris judicii viri ejusmodi ineptias fastidientes satius duxerunt, soli librorum sacrorum textui adhærere. *Karaitæ* per Syriam, Persiden, Ægyptum, Poloniam, et Russorum imperium dispersi sunt; sed parum multi. Nobis ex protestantibus imprimis noti sunt, qui eos multis laudibus extollunt tanquam traditionum contemptores.

Inter Judæorum doctores magnam celebritatem habent *Masorethæ* et *Cabbalistæ.* De Masoretharum origine valde discrepant eruditi; et dum aliqui in illis collegium agnoscunt Ecclesiasticum ab Esdra ideo institutum, ut libri sacri ab erroribus qui in captivitate irrepserant, castigarentur, et omnis corruptio in posterum præcaveretur: alii eorum originem ad annum Christi 478 aut 600.^{m} referunt. Masora (מסורה) a *masar tradidit,* probabiliter non unius scholæ Rabbinicæ, nec unius sæculi opus est, imo videtur ultimam manum ei ante undecimum, aut duodecimum sæculum admotam non esse. Masorethis debemus textus hebraici punctuationem, quo et facilior fit lectio et certior. Sed de his plura dicentur alio loco.

Cabbalistæ a קִבֵּל *kibbel* (*recepit*) nominantur, quia contendunt, se tenere *receptum* legis explicationem, non vulgarem et communem, sed arcanam, ænigmaticam et symbolicam; quæ abdita mysteria ex sacris litteris eruere conatur. Multum hæc doctrina vanitatis et superstitionis habet; sed de his etiam mentio recurret.

III. Difficile esset perfectum religionis Judaicæ, qualis hodiedum est, systema conficere. Omnia fere doctrinæ puncta, quæ ex Religionis naturalis principiis deduci possunt, cum Christianis communia habent; credunt insuper nobiscum futuram corporum resurrectionem; inspirationem et divinam auctoritatem Pentateuchi, aliorumque V. T. librorum, qui in canone Esdræ continentur; sed rejiciunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, Sacramenta etc. Cardo autem controversiam, quæ inter Judæos et Christianos agitantur, in hoc versatur: *An Jesus Naz. sit Messias promissus.* Mirum est in quot se partes vertant Judæi, cum Christianorum argumenti circa Messiæ adventum premuntur. Tot diversæ sententiæ, tot ridicula et absona opinionum commenta, in quibus sibi perfugium quærunt, satis probant, nihil jam esse, quod desperatam eorum causam sustentent. Generalis et crassus Judæorum error est, quod Messiam sibi fingant opibus et potestate præcellentem, omnibusque populis cum summa auctoritate imperantem. In hoc errore inter alios fuit Rabbi Maimonides sæculo XII. Cordubæ natus, quem Judæi aquilam doctorum appellant. Alii, cum humilem et abjectam Messiæ

conditionem, quam Prophetarum vaticinia prædixerunt, in alium sensum detorquere non possent, neque cum splendidissimo Messiæ regno et temporali potestate conciliare, commenti sunt duos Messias, unum ex prisco illo *Josepho*, *Jacobi* et *Rachelis* filio oriturum, virum dolorum et scientem infirmitatem; alterum filium Davidis, ex Sion regnaturum in omnes gentes. Obscura est hujus doctrinæ origo, veteribus Judæorum doctoribus plane incognita, qui nunquam alium agnoverunt Messiam præter illum, qui ex familia David ortus esset. Quicunque Prophetas, imprimis Isaiæ caput LII. et LIII., attentius perlegerit, ex contextu orationis cognoscet, Prophetam loqui de uno eodemque viro justo, qui debebat extrema pati et videre semen longævum; qui exaltandus dicitur et elevandus valde, quamvis inglorius sit inter viros aspectus ejus. Hæc utique commoverunt Maimonidem, ut hanc opinionem inter Judæorum traditiones numerare dedignatus sit.

Rem totam brevius absolvendam putant illi, qui fidem in Messiam ex numero dogmatum expungunt. Ad hos pertinent R. Josephus Abbo, R. Tobias Metensis etc. Alii demum sunt, præsertim ex veteribus, qui dogma de Messia ad mentem Christianorum exponunt. Rabbi Abarbanel inter præcipuos Messiæ characteres ponit miracula, quæ patraturus est, ejusque ortum ex familia David. Notatu digna sunt hæc ejus verba. . . » Mea sententia » dubitandum non est. Messiam justitiam nostram » natum esse, antequam invaluit magna illa ex-

» pulsio, occisio, perditio, et exilium Hispani-
» cum . . . ». Existit inter Judæos R. Eliæ traditio hæc habens : . . . » Sex mille annos durabit mun-
» dus. Duo millia inane, duo millia legem, duo
» millia Messiæ dies complectentur. Sed propter
» peccata nostra, quæ multiplicata sunt, ex istis
» annis Messiæ elapsi sunt anni Messiæ, qui jam
» elapsi sunt. » Ultima verba ; sed » propter pec-
» cata » a Rabbinis addita fuisse censent eruditi, plura videri possunt in opere maj. D. *Wiest (Tom. II. Histor. Judaismi).*

Tandem nec illi omittendi sunt, qui clarissimis Prophetarum oraculis, iis imprimis quæ tempus adventu Messiæ prænuntiant, eo redacti sunt, ut faterentur Messiam natum quidem esse, sed absconditum latere propter Judæorum peccata, vel in horto Eden, vel inter leprosos et ægrotos ad portam urbis Romæ.

PROPOSITIO

Hodierna religio Judæorum falsa est, et neutiquam ut divina revelatio haberi potest.

ARGUMENTUM I.

Vera est Religio Christiana, et omnibus divinæ Revelationis characteribus insignita: ergo hodierna Judæorum religio etc.

Antecedens toto cap. II. hujus partis probatum est.

Prob. conseq. 1.° Ex consensu omnium Judæorum, qui fatentur Religionem suam ut falsam et

obsoletam habendam esse, si Religionis Christianæ divinitas admittatur.

2.° Religio Christ. et Judaica sese mutuo excludunt; nihil enim potest sibi magis esse oppositum. Primarium Religionis Christianæ dogma, cui tanquam fundamento tota innititur, hoc est: Messiam advenisse, eumque esse Jesum Naz.; ab hoc se originem ducere, et divinam, quam sequuntur, doctrinam accepisse gloriantur Christiani. Atqui hoc ipsum est, quod pertinaciter negant Judæi, et si admitterent, Judæi esse desinerent. Ergo etc.

ARGUMENTUM II.

Hodierna Judæorum religio nullos divinæ Revelationis characteres habet. Ergo etc.

Prob. Propositio certa est, si 1.° veteres divinæ originis characteres tempore Jesu Naz. amisit, si 2.° novos hucusque non acquisivit; atqui etc. Ergo etc.

Prob. min. 1.° Religio per Moysen promulgata ab origine sua temporalis tantum fuit, et adveniente Messia abroganda. Messias autem jam dudum advenit; neque is alius esse potest, quam Jesus Naz. Hæc omnia copiosius et diffusius a nobis exposita sunt partis hujus capite II. Ergo a tempore Jesu Naz. religio Mosaica divina, quam habuit, auctoritate destituta est.

2.° Ab eo tempore Judæorum religionem nullos acquisivisse divinæ Revelationis characteres in aperto est. Nulla hucusque ad eam confirmandam patrata

sunt miracula; nullos habuit Prophetas, et illa specialis divinæ providentiæ procuratio, quam ante Christum constanter experti sunt Judæi, etiam tum cum pœnas infidelitatis suæ luerent, eos omnino deseruit. Porro doctrina, quam hodiedum profitentur, non tantum nullas habet notas divinæ originis, sed Deo prorsus indigna est. Vaticiniorum sensum pervertunt; puerilibus et absurdissimis fabulis in Talmude contentis eandem divinam originem attribuunt, ac legi scriptæ. In hac vero non nisi litteram vident, quæ occidit, neque ex ea, qua legi suæ inhærent pertinacia, quidquam meliores fiunt.

ARTICULUS II.

De Mahumetismo.

OBSERVANDA

I. Religio Mahumetana a Mahumete auctore suo nomen habet, qui Meccæ principe quadam Arabiæ civitate natus est ex paupere, sed nobili hujus gentis familia. Primum mercaturam secutus *Kadyæ* nupsit viduæ nobili et diviti. In hac lautiori vitæ conditione, ut erat non divitiis tantum, sed et corporis et ingenii dotibus inter populares suos præstantissimus, cœpit novum vitæ genus meditari consiliumque secum iniit avocandi Arabes ab idolatria, in qua ipse educatus fuerat, et restituendi, ut ipse

dicebat Religionem primævam Adami, Nohemi, Abrahami, Moysis, Christi et omnium veri Dei prophetarum. In hunc finem commentus est se colloquia habere cum angelo Gabriele in spelunca *hira*, non multum a Mecca distante. Tandem cum annos natus esset 40 publice religionem suam promulgare cœpit. Multos in civitate sua adversarios expertus est, qui, cum Arabum Deos convitiis appeteret, tam vehementer in eum concitati sunt, ut ad declinandas eorum insidias coactus fuerit Medinam confugere, ubi brevi tempore multos sibi fautores et amicos comparavit. Hæc fuga, quæ in arabica lingua *Hedschira* appellatur, initium dedit æræ arabicæ; contigit anno post Christum DCXXII.

Quamdiu vires deerant, sola persuasione usus est Mahumetes, imo repetitis vicibus declaraverat, se a Deo missum, ut homines solummodo admoneret, nec sibi licere quemquam ad fidem compellere: cum autem Medinæ incolas sibi devinxisset, et auctum jam videret asseclarum numerum, confestim cœpit missionem suam armorum vi comprobare, id sibi a Deo injunctum asseverans, ut infideles armis aggrederetur, et victoriis fidem conciliaret novæ Religioni. Ex hoc tempore prospera plerumque fortuna usus est, ita ut per totam Arabiam Religionem suam cum imperio protenderit, cœperitque terrori esse exteris, cum anno *hegiræ* XI. ætatis 63.° veneno sublatus est, postquam *Abubekrum* socerum successorem suum constituerat, seu *vicarium*, quem Arabes lingua sua *Calipham* vocant.

II. Successor Mahumetis *Abubeker*, vir magni

nominis, primus librum edidit, quem Mahumetani *Alcoranum* vocant, ex articulo *al* et verbo *coran* quod *lectionem* significat. Quamquam etiam ipse Mahumetes libri auctor dici possit in hoc sensu, quod ex sermonibus constet a Mahumete habitis, et ab ejus successore in unum volumen collectis. *Alcoranus* dividitur in *Suras*, seu capita CXIV., quæ in ipso libro originali non numeris, sed titulis distinctæ sunt. Quædam ex his suris *Meccanæ* inscribuntur, quia *Meccæ* dicuntur revelatæ; aliæ *Medinenses*, quia traditæ fuerunt Medinæ; aliæ demum ex parte *Meccanæ*, ex parte *Medineses*. Continet Alcoranus *judicia, historias, et parœneses*. Ad *judicia* pertinent leges et sanctiones, tam ad res sacras, quam politicas spectantes. Ad *historias* narrationes, quæ partim ex libris sacris, quamvis corruptæ desumptæ sunt, partim fictæ et ex libris apocryphis, præsertim ex talmudæ Judæorum mutuatæ. Ad *parœneses* referuntur adhortationes ad novam Religionem etc. Communis et certissima Mahumetanorum fides est *Alcoranum* divinam habere originem, imo ab omni æternitate fuisse apud thronum Dei; et in tempore Mahumeti fuisse ab angelo Gabriele per partes communicatum.

III. Superstitionis Mahumetanæ celeberrimam fuisse propagationem negare non possumus. Secundo post mortem Mahumetis anno, jam Damascum ac magnam Syriæ partem sibi subegerat. Sarrazeni, qui primi Mahumetis Religionem acceperant, post mortem *Abubekri* duce *Omaro*, qui secundus inter Caliphas fuit, imperium in totam

Syriam, Palæstinam, Ægyptum, in magnam occidentalis Africæ partem, demum in totam fere Persiam et Armeniam extenderunt. Jussu hujus *Omari* factum est, ut famosissima in toto terrarum orbe bibliotheca Alexandrina, quæ plura centena millia librorum complectebatur, igni absumpta fuerit. Sub *Othmano* confectum est Persicum bellum, et Mesopotamia Mahumetico imperio adjecta. Post sub initium VIII. sæculi, India ex una parte, ex altera Hispania subacta. En quibus argumentis persuasa fuit Mahumetana Religio!

IV. Mahumetis asseclæ in duas sectas majores dividuntur, et in plures alias minores. Nam Othmano per conjuratos interfecto *Ali* Mahumetis gener, qui *Fatimam* magni Prophetæ filiam uxorem duxerat in Caliphum electus est; quod causa magni schismatis fuit. Alii enim, instigante imprimis *Aïchâ* uxore Mahumetis superstite, quæ summam habebat apud Arabes venerationem, *Moaviæ* a multis jam annis Syriæ procuratori imperium detulerunt. Interfecto postmodum *Ali*, ejusque filio imperio depulso, dignitas Caliphorum a stirpe et familia Mahumetis ablata est: sed mansit secta, quæ usque nunc Persidem occupat, Moaviem, ejusque successores execratur, et Ali doctrinam sequitur, quam solam ut veram et genuinam agnoscit.

PROPOSITIO.

Mahumetana religio divina esse non potest.

ARGUMENTUM I.

Religio Mahumetana Religioni Christianæ contradicit; ergo divina Revelatio esse non potest.

Consequentia patet ex criteriis Revelationis parte I. hujus Demonstrationis stabilitis; sic enim habet regula 2.ª ... *Nulla revelatio posterior priori opposita esse potest* ... Ex quo sequitur Religionem illam a Deo revelatam esse non posse, quæ Religioni Christianæ contradicit, cujus divinam originem certis et evidentibus rationibus jam probavimus.

Prob. ant. Religio Mahumetana totam Jesu Christi pro salute hominum œconomiam evertit; quamvis enim Christum verum Dei legatum fuisse dicat in lege et Prophetis promissum, ex Maria virgine natum (*Azoara* 29.ª); nihilominus pugnat directa fronte cum præcipuis Religionis Christianæ dogmatibus: Jesu Ch. divinitatem negat, mysteria rejicit, et sacramenta; omnemque Ecclesiæ Christi obedientiam detrectat. Ergo, etc.

ARGUMENTUM II.

Mahumetana Religio omnibus illis notis divinæ Revelationis destituitur, quæ vel ex Religionis ipsius præstantia, vel ex illius, qui eam tradidit dotibus desumuntur.

Prob. I. pars. Qualis sit Mahumetanorum Religio ex Alcorano discimus, cui cœlestem et divinam originem attribuunt. Verum dici vix potest quam multa liber ille contineat pugnantia, quam multa Deo indigna, et sanæ rationi adversa. Primum quidem credi sibi vult nulla inquirendi libertate (*Azoara.* 13.ª); quod ipsum manifestum jam est indicium iniquitatis: deinde doctrinam continet de fato, et absoluta Dei prædeterminatione; summam beatitudinem in voluptatibus carnis ponit; totam Religionem in rebus externis collocat, in purificationibus, orationibus, jejuniis, eleemosyna; quæ siquis diligenter servaverit et ad minimum semel toto vitæ suæ tempore Meccam peregrinatus fuerit verus erit, ut in Corano dicitur, Mahumetis discipulus et certo incola Paradisi; illos, qui vi, vel metu compulsi contra Dei leges agunt, a peccato excusat (*Sura.* 16.ª); de repudio leges statuit ab omni æquitati naturali abhorrentes (*Sura* 2.ª et 5.ª), multa alia præterimus de pœna talionis, de vindicta privata etc. Demum totus ille liber insulsis refertus

est narrationibus, quæ magnam auctoris ignorantiam produnt. Imprimis ex Talmude et Rabbinorum scriptis magnam messem collegit absurdissimarum fabularum.

PROB. II. PARS. Mahumetes acri et callido ingenio instructus facillime potuit inter suos Prophetam agere; virtutes aliquas præ se ferebat quidem, sed notum est, quanta ejus fuerit in simulando dexteritas; neque ita potuit viri quasi divini personam agere, ut non multa ostenderit vitia, quæ Dei legatum maxime dedecent. Quantum libidini deditus fuerit, probat uxorum multitudo et singularis illa, quam sibi tamquam Prophetæ et Dei ministro attribuit, prærogativa, tot quos vellet uxores assumere, cum asseclas suos ad quatuor restringeret (*Azoara* 43.ª 46.ª). Ambitione incensum fuisse supra omnem modum, tota ejus vita ostendit, nec defuit, ubi hæc imperabat, crudelitas. Unde cum semel spes imperii affulsit, nihil potuit dominandi cupiditatem cohibere, nec a cædibus, nec ab incendiis temperavit. Ergo etc.

ARGUMENTUM III.

Religio Mahumetana divinam originem nec prophetiis, nec miraculis probare potest.

I. NON PROPHETIIS. Mahumetes in Alcorano (*Az.* 17.ª) gloriatur se in Pentateucho et Evangelio prænuntiatum esse, et asseclas suos hortatur, ad Judæos et Christianos adeundos et consulendos,

quod præter impostoris impudentiam parum communem nihil probat. Ubi enim hæç vaticinia in libris veteris aut novæ legis latitent, nemo hucusque invenire potuit, et duo testimonia, quæ ex sacris litteris affert *Sura* VII. v. 147., et *Sura* LXI. v. 6, nullibi leguntur.

II. NON MIRACULIS. Præter ea valde miranda, quæ de Mahumete narrantur in Alcorano, plura alia mirabilia narrant Mahumetani: sed ne ullum quidem factum afferre possunt, quod fidem aliquam mereatur. A nemine visa sunt prodigia illa, et propria absurditate refelluntur. Sed quod in hac controversia præcipuum est, Mahumetes nunquam ad miracula provocavit adversarios sibi contradicentes. Imo se ad miracula facienda missum non esse sæpius repetit in Alcorano, speciatim Sura III. 6. XIII. 19. Consequenter ad hanc Mahumetis doctrinam diversi generis Prophetas distinguunt Mahumetani, secundum varia Dei attributa. *Moyses*, ajunt, missus fuit ad probandam Dei providentiam, *Salomon* ad manifestandam ejus sapientiam, gloriam et majestatem: *Christus* ad justitiam, scientiam, et potentiam declarandam; justitiam, quia vixit sine peccato; scientiam, quia futura prædixit; potentiam, quia miracula soli Deo propria operatus est. Prioribus ergo Prophetis necessaria fuit virtus miraculorum; quia nullus ex iis potestatem habuit cogendi homines. At *Mahumetes* ad fortitudinem Dei demonstrandam suscitatus opus habuit gladio, non miraculis, ut ad fidem etiam invitos cogeret. Ergo etc.

ARGUMENTUM IV.

Neque ex aliis divinæ revelationis argumentis ullum manet Mahumetanæ Religioni præsidium.

PROB. Ex illis argumentis, quæ ex eventibus stupendis in Religionis Christ. defensione desumpsimus, et quæ jure merito miracula in ordine morali vocari possunt, nullum est, quod Mahumetismo conveniat.

I. Non certe singularis ejus ad immutandos mores efficacia et saluberrimi effectus in orbe producti: Non insanis superstitionibus orbem replevit, mores induxit efferatos, aut effœminatos; et gentes Religione Christ. excultas barbaras fecit.

II. Non martyrum costantia et fortitudo. Multos quidem martyres fecit Mahumetanorum furor, et zelus religionis ferro et igne armatus; sed martyres nullos tulit hæc religio, neque ad martyrium valde exstimulat, quod Sura XVI. v. 110. dicitur . . . *Qui post susceptam fidem abnegaverit Deum, præter eum qui invitus ad hoc coactus fuerit, super hunc erit ira Dei.*

III. Non religionis stabilitas. Nullibi enim stat Mahumetismus, nisi ubi imperat.

IV. Non demum propagationis incredibilis celeritas, quæ rerum et circumstantiarum ignaris posset videri stupenda; sed propius considerata nonnisi naturalis videbitur, et causarum mere naturalium effectus. Non enim necesse est Deum

supernaturali modo intervenire, ut Religio corruptæ naturæ favens, et carnis voluptates suadens propagetur; un gens robusta et in arte bellandi exercitata, armis imperium proferat, et nationis sibi subdat inermes, ignavas, internis scissionibus divisas. Non potest supernaturali providentiæ adscribi armis tentata et felici bellorum exitu parta fortuna.

Innumeras præterea ad innovandas res opportunitates invenit Mahumetes, tum in Arabum, tum in aliarum gentium statu; ipse autem callide religionem suam temporum circumstantiis ita accommodavit, ut in ea quælibet natio aliquid tanquam suum inveniret. . . .

Conclusio

Ergo Mahumetana religio 1.° divina non est, cum nullas nec internas, nec externas divinæ originis notas habeat. 2.° Divina esse non potest, cum multa evidenter falsa, absurda et contradictoria contineat, et contradicat Revelationi priori, cujus divinitas invicte probata est. Cf. *Wiest* Op. M. Tom. II. §. 229. et seq. item §. 251. — *Hoocke* Tom. II. in Appendice cap. III.—*Dobmayer* Tom. III. pag. 729. — *Grotius* de veritate Rel. Ch. lib. VI.—*Zimmer* veritas Rel. Ch. pag. 119. et seq. atque imprimis Diction. de Bergier, art. *Mahometisme*.

ARTICULUS III.

De Gentilismo.

OBSERVANDA

I. Communi Gentilium vel Ethnicorum aut Paganorum nomine continentur omnes, qui unquam extiterunt, aut adhuc existunt, falsorum numinum cultores. Infinitæ fere sunt religiones Paganorum, quæ nullo inter se vinculo colligatæ in hoc tantum conveniunt, quod ut Apost. ait (*Ad Rom. I.* 25.), veritatem Dei commutaverint in mendacium, et coluerint et servierint creaturis potius quam Creatori. Mansit quidem apud omnes gentes aliqua unius summi Dei notio, ex antiqua humani generis traditione orta, sed fœde deformata, et quasi obruta densissimis idololatriæ tenebris. Hoc certum; Deum verum et vivum, cui soli omnis honor et gloria debebatur, solum fuisse, qui nec templa nec altaria habuit; cui nulla gens cultum exhibuit, si Judæos excipias. Omnes evanuerunt in cogitationibus suis, atque ii etiam, qui Deum cognoverunt; non sicut Deum glorificaverunt (*Ibid. I.* 21.).

II. Nos *Gentilismum* hic consideramus, in quantum divinæ Revelationis auctoritatem sibi attribuit. Semper enim veritatem æmulatur dolus; neque Religio unquam fuit, quæ non cœlestem originem mentita sit, aut oraculis et prodigiis, aliisque divinæ sanctionis testificationibus fidem sibi conci-

liandam existimaverit. Habentur etiam apud gentiles libri sacri, quos non minori veneratione prosequuntur, ac Judæi et Christiani suos. Græci et Romani suas divinationes, sua oracula, sua prodigia prædicant, quæ si vera essent, certissima essent revelationis criteria, ut ipsi demonstravimus.

III. Mirum est, quot laudibus Voltarius et alii increduli libros extollant, qui apud *Sinenses*, *Indos*, et *Persas* tanquam sacri servantur. Illorum doctrinam cum Evangelio comparare et sanctissimæ Religioni, quam a Christo Jesu accepimus, præferre non verentur. Profecto nisi infernale in Religionem Christ. eos odium excæcaret, non possent ita apertis oculis cæcutire. Sed quales illi libri sint breviter dicendum.

Inter libros sacros, qui apud Sinenses extare dicuntur præcipuus procul dubio est ille, quem *Chingu-King* vel *Schu-King* appellant, et qui communiter a Confucio 500. ante Christum annis adornatus dicitur. D. *de Guignés*, vir rerum orientalium peritissimus anno 1776 opus hoc in Gallicum idioma vertit juxta originale Parisiis asservatum. Indorum libri sacri sunt, 1.° liber *Vedam* quem Brachmanes Indorum philosophi a supremo numine *Bramæ* datum fuisse credunt. 2.° Commentarium in Vedam, quod *Schater* vocatur, vel *Ezour*; aut *Ezour-Vedam*. An liber, qui *Vedam* dicitur adhuc existat, aut an unquam extiterit incertum est. Commentarii seu Ezour-Vedam Gallicam versionem habemus, cum adnotationibus, in quibus

probatur libri novitas. Eadem est clariss. *Lessii* sententia contra Voltarium . . . .

So viel muss wenigstens jeber unpartheiische und verständige eingestehen, dass dies Werk von einem neuern Braminen gemacht worden, der mit der jüdischen, muhametanischen und christlichen Religion bekannt vvar.

Almeno ogni uomo imparziale ed intendente deve conoscere, che questa opera è stata composta da uno dei nuovi Bramini, il quale conoscea la Religion giudaica, la maomettana, e la cristiana.

Pauca de religione Persarum aut Magorum nobis tradiderunt græci et latini scriptores. Neque recentiori ætate clariorem ejus cognitionem accepimus ante D.[m] *Anquetil Duperron*, qui cognoscendæ Religionis causa diu in Persia et Indiis versatus est, et Zoroastris celeberrimi apud Persas philosophi, et legislatoris libros in Galliam attulit, quorum dein versionem Parisiis edidit an. 1771 sub titulo: *Zend-Avesta.* Communis eruditorum sententia est, Zoroastrem 550 circiter annis ante Christum Persis leges et religionem dedisse, eo fere tempore, quo Confucius apud Sinenses floruit, finita jam aut ad finem vergente Judæorum captivitate.

Prima Græcæ theologiæ monumenta quæ ad nos pervenerunt, sunt *Homeri* et *Hesiodi* poemata; sed his nunquam divinam originem attribuit antiquitas. Aliud de Sybillinis libris dicendum, quos Romani ut sacros coluerunt, et in arce capitolina servarunt, ut eos in causis gravioribus, et negotiis publicis consulerent. Sed de oraculis et Sibyllinis

libris locuti sumus, cum de prophetiis ageretur. (*I. Parte hujus demonst. cap. II. sect. II. art. III. de Prophetiis. Object.* 3.ª *etc.*).

PROPOSITIO I.

Libri, qui a Gentilibus ut divini habentur, divini non sunt, nec esse possunt.

Probatur I. pars. Etiamsi libri illi nihil continerent Deo indignum, verisque ac genuinis religionis naturalis veritatibus contrarium, nondum sequeretur, eos divinam habere auctoritatem; ad hoc enim necesse esset, ut positivis argumentis cœlestis hæc origo probaretur; ut eorum auctores divinæ suæ missionis et inspirationis fidem fecissent; sed nihil ejusmodi probari hucusque potuit. Obscura et incerta est illorum librorum origo; de eorum auctoribus, et antiquitate eruditi non consentiunt.

Probatur II. pars. Liber Sinensium *Chingu-King* totus ineptiis repletus est, summamque auctoris ignorantiam prodit. Nullibi in eo occurrit dogma de unius Dei existentia, sed potius commendat idolatriam; in tradendis morum regulis valde jejunus est et insufficiens, ac philosophorum tum Græcorum tum Romanorum libris longe inferior. De Confucio ita scribit Lessius. . . .

Confuciuslebte in den Zeiten der unsichern Geschichte: selbst Sineser	*Confucio visse ai tempi della Storia incerta; i Chinesi stessi dicono,*

sagen, dass er nichts von der religion gelehrt; hingegen gotziendienst und wahrsagereien geschützet habe.	*ch' egli non ha insegnata cosa alcuna di religione; e che all' incontro ha difesa l' idolatria, e le Profezie.*

Idem de sacris Indorum libris ferendum est judicium. Librum *Vedam* tam sacrum habent *Braminæ*, ut nullus nisi Braminæ oculus eum possit intueri. Dicunt illum in lingua Schanscretana scriptum, quæ jamdiu emortua est, et a Braminis tantum intelligitur. De ejus autem argumento et doctrina nihil produnt. In *Exour-Vedam* plura quidem utilia et plena veræ sapientiæ documenta occurrunt; sed notandum 1.° illos commentarios non esse perantiquos, ut legenti cuique apertum est; multa esse ex sacris Judæorum et Christianorum libris, imo ex Alcorano desumpta. 2.° Totos scatere fabulis, superstitionibus et absurditatibus. Præterea ex publica professione religionis Indorum judicari potest, quid in sacris eorum libris contineatur. Præter supremum Deum tres adhuc minores colunt, *Bramam*, *Jsuren*, et *Vischnu*; his putant curam humani generis omnem esse commendatam. Dæmonem colunt ne noceat. Multas habent impias, crudeles et fœdas religionis cæremonias etc.

Quod Persas attinet, de ipso Zoroastre, quem *Gauri*, seu antiqui habitatores *Zertuch* vocant, et quem auctorem dicunt *Zend-Avestæ* tam parum conspirant scriptorum testimonia, ut ad ea conciliandam sex hujus nominis viros statuere necesse esset. Nec minor est, cum de Zoroastris libro agitur,

tum veterum tum recentiorum dissentio. *Scardinus* rerum Persicarum fidelissimus scriptor, omni diligentia adhibita librum nec videre unquam potuit, nec aliquid certi de eo comperire. D.[a] *Anquetil Duperron*, a quo traductionem habemus Zend-Avestæ, contendit se librum hunc invenisse, non quidem apud *Gauros*, qui adhuc in Perside inter Mahumetanos commorantur; sed apud illos, qui Arabum et Tartarorum imperio infensi in Indias penetrarunt, ubi adhuc hodiedum *Persarum* nomine compellantur. Quæ in hoc libro traduntur, cum antiqua Persarum religione, sicut eam descripsit Thomas *Hyde* Anglus, non conveniunt; scatet præterea ineptiis et absurdis sententiis; duo admittit principia; unum boni, quod *Ormuth*, aliud mali, quod *Ohriman*, vocat; de virtutibus ita loquitur, ut auctor videatur plures et præcipuas ignorasse, reliquas perfunctorie tantum attigit. Amorem erga homines commendat quidem maximopere, sed exclusis alienigenis; in ritibus externis, quorum permagnus est numerus, multa sunt superstitiosa, fœda et indecora; talis est ille de urina vaccæ, quæ ut sacrum purgationis medium commendatur. Ergo etc.

PROPOSITIO II.

Nulla est ex Gentilium religionibus, quæ divinæ Revelationis characterem habeat, aut habere possit.

Prob. I. pars. 1.° Ut aliqua ex Gentilium religionibus dici posset divinitus revelata, probandum esset eam certo aliquo tempore fuisse e cœlo in terras delatam, et hominibus promulgatam. Sed nihil ejusmodi probari potest; omnes enim ethnicæ Religionis partes ex ignorantia, levitate, cordis corruptione, metu et adulatione, aliisque impuris fontibus manarunt, et ex iisdem sua postmodum ceperunt incrementa.

2.° Paganæ religiones nullas habent divinæ Revelationis notas, nec internas, nec supernaturales externas. Ergo etc.

Prob. ant. *Non naturales internas;* ut partim ex præcedenti probatione jam vidimus, partim in II. parte hujus probationis videbimus.

Non supernaturales. Hæc enim in vaticiniis consistunt et prodigiis, sed nihil ejusmodi apud idolatras gentes reperitur. Multum quidem apud Grecos et Romanos valuit *divinatio,* cujus fere infinita fuerunt genera; sed tam vana fuit hæc superstitio, tam futilis et ridicula, ut in illa refutanda operam collocare necesse non sit. Qui eorum elegantem et ingeniosam confutationem videre velit,

legat Ciceronis lib. II. de divinat. Cf. quæ part. 1.ª de Prophetiis object. 2.ª dicta sunt; ibidem object. 3.ª oraculorum, quorum magna erat apud Gentiles religio, vanitatem probavimus. Si ad miracula provocant Gentiles, respondemus, ea omnia, quæ ab eorum auctoribus narrantur prodigia, aut fabulas esse aut naturales eventus; ea plerumque indigna esse divina majestate; neque ad Religionis confirmationem facta. Vid. part. I. hujus Demonst. de miraculis, §. IV. obj. V.

Prob. II. pars. Divina esse non potest ea religio, quæ res continet evidenter absurdas, quæ cum Dei perfectionibus aut certis Religionis et legis naturalis principiis pugnat; atqui etc. Ergo etc.

Major certa est ex part. I. hujus Demonstrationis; *de criteriis verae Revel.* regula 1.ª

Minor cuilibet patet, qui levem tantum Paganismi et mytologiæ cognitionem habet. Quid enim sanis religionis principiis magis contrarium, quam illa pene innumera Deorum multitudo, quæ tanta fuit, ut Varro 300 Joves recensuerit; illa tam viliter et minutatim concisa Deorum officia, scurrilitati mimicæ magis quam divinæ majestati convenientia? Quid morum genuinis legibus exitiosius, quam ea, quæ de Diis immortalibus tradebat theologia Gentilis; quos tam flagitiosos finxit, ut Religio, nedum a vitiis avocaret, adderet commendationem? . . . *Deos suos, quos venerantur, imitantur*, ait Cyprianus *fiunt miseris et religiosa delicta*. . . .

Si religiosos Paganorum ritus consideremus in

Deorum honorem, et quandoque, uti dicebatur, ipsis jubentibus instituti, ut ludi scenici, festa, gladiatorum spectacula, sacrificia etc.; nihil potest cogitari turpius, lascivius, atrocius. Horret animus ex tam impudicæ, tamque sævæ superstitionis consideratione. Ut alia omnia omittamus, certum est, humana sacrificia apud omnes Paganas gentes obtinuisse, partemque fuisse religiosi cultus. Ergo etc.

Nota. Hanc Demonstrationis Christianæ partem brevius contrahere necesse fuit, ne in nimiam molem accresceret opus. Difficile non erit rerum divinarum studiosis hanc cognitionem novis quotidie accessionibus augere, et ex parvis initiis majora capere incrementa. Quod præsentem circa Gentilismum quæstionem attinet, eam explicatius, fusiusque tractatam invenient apud *Wiest*, Op. Maj. tom. II. §. 217. et seq., item §. 250. — *Zimmer*, veritas Religionis Chr. cap. III. a §. 68, usq. ad 109. — *Dobmayer*, tom. III. pag. 697. et seq. — *Hoocke*, tom. II. Appendice cap. II. *Grotium*, de verit. Rel. Chr. lib. IV. — *Bergier*, traité dogmatiq. tom. I. chap. III.

CONCLUSIO.

Ad finem tandem Deo juvante, perduximus magnum hoc, quod tractandum suscepimus, argumentum. Atque utinam digne de re maxima loqui potuissemus, idque tandem efficere, ut omnes intelligerent, nihil esse magis consentaneum rationi, quam Revelationi Christianæ se credere; hanc viam esse lucis et veritatis, hanc veram cœlestemque sapientiam, quæ divinam suam originem, tam splendidis, tam evidentibus indiciis manifestam facit, ut nulla humana ratio, dummodo sana sit et sui compos, ejus auctoritati se possit subducere. *Testimonia Dei credibilia facta sunt nimis!* — Superest nunc ut fidem hanc in qua tota spes nostra et salus sita est, Deo acceptam referamus, gratumque animum exhibeamus pro tam insigni beneficio; nec quidquam formidemus magis quam indignos reputari Christiano nomine, et moribus actionibusque nostris a sanctissima, quam ore profitemur, Religione dissentire.

Scopus ergo totius nostræ Demonstrationis hic fuit: ostendere Religionem Christianam vere esse revelatam, nec aliam esse, præter eam, quæ sibi Revelationis divinæ dignitatem vindicare possit. Aperta est nostra probandi ratio, et ad strictas ratiocinii leges exacta.

Postquam enim Revelationem non tantum possibilem esse ostendimus, sed exoptandam quam maxime hominibus, imo aliquo modo necessariam; statim ad ipsam facti quæstionem accessimus; an scilicet existat aliqua Religio, quæ se revelatam dicat, et quæ divinam, quam sibi attribuit originem, certis argumentis probare possit.

Ad hanc quæstionem dirimendam, necesse fuit veritatis criteria statuere, certas scilicet notas, certos characteres, quibus divinum opus insignitum esse debet, ut ab humanæ sapientiæ vel astutiæ inventis possit discerni.

Jam obvium est nostrum, quod per totam Demonstrationem diffusum est, ratiocinium:

Sunt certæ quædam notæ falsitatis, quæ ubi in aliqua Religione reperiuntur, certo probant eam divinam non esse: sunt et notæ veritatis variæ tum internæ tum externæ, tum naturales, tum supernaturales, quæ divinam Religionis, cui conveniunt, originem clare demonstrant. Exinde fluunt sequentes propositiones.

1.° Omnis illa Religio certo divina est, quæ nullas habet falsitatis notas, omnes autem notas veræ et divinæ Revelationis.

2.° Omnis illa Religio certo divina non est,

quæ non tantum divinam originem probare non potest, sed etiam notas habet certissimas falsitatis.

His quasi majore argumenti propositione præmissis, minorem probandam suscepimus in parte operis secunda. Productis igitur probationis instrumentis, et vindicata eorum auctoritate demonstravimus:

1.° Religionem Mosaicam, quæ ante Christum fuit, et proprie præparatio erat ad Evangelium, nullas continere notas falsitatis, omnes autem habere characteres divinæ Revelationis.

2.° Religionem Christianam in abrogatæ legis Mosaicæ locum substitutam, non tantum nihil continere, quod eam falsitatis argueret, sed omnes divinæ Revelationis characteres evidentissime præferre.

3.° Nullam aliam in orbe terrarum Religionem existere, neque Judaicam hodiernam, neque Mahumethanam neque ullam ex gentilium Religionibus, quæ divinam originem probare possit, aut non certas habeat falsitatis notas.

SEQUITUR ITAQUE:

RELIGIONEM CHRISTIANAM ESSE VERE DIVINAM: — ESSE SOLAM DIVINAM.

QUOD ERAT DEMONSTRANDUM.

FINIS SECUNDÆ PARTIS.

CONSPECTUS

TOMI PRIMI

PARS SECUNDA

De existentia divinæ Revelationis.

CAPUT I. *Vindicatur fides et auctoritas librorum, qui a Christianis pro sacris habentur.* Pag. 7

Catalogus *librorum V. et N. Test.*

Testamentum vetus. . . . . » 8

Novum Testamentum . . . . » 19

Observationes generales . . . . . » 28

ARTICULUS I. *Vindicatur fides et auctoritas librorum novi Testamenti* . . . . » 31

§. I. *Authentia librorum N. T.*

Probatur. . . . . » 32

§. II. *Librorum N. T. integritas.*

Probatur . . . . » 41

§. III. *Librorum N. T. veritas.*

Probatur . . . . » 45

Articulus II. *Vindicatur auctoritas librorum V. T.* . . . . Pag. 68
§. I. *Pentateuchi autenticitas.*
Propos. *Extitit Moyses dux et legislator populi Israelitici, isque verus est auctor Pentateuchi.* » 69
§. II. *Pentateuchi integritas.*
Probatur . . . . » 78
§. III. *Pentateuchi veritas.*
Probatur . . . . » 88
§. IV. *De reliquorum librorum V. T. auctoritate.* » 109
Propos. *Præter Pentateuchum reliqui quoque V. T. libri authentici sunt, incorrupti, et fide dignissimi* . . . . » 110
Adnotationes in caput I. hujus II. partis. » 121
CAPUT II. *Probatur veritas divinae Revelationis ante Christum, et per Christum factae.* » 139
Sectio I. *Præparatio ad Revelationem Christian.*
Articulus I. *Revelatio ante Moysen.* . » 142
Propos. I. *Genus humanum nunquam sine Revelatione fuit.* . . . . » 143
Propos. II. *Religio primaeva non est diversa a Religione Chr. sed quoad substantiam eadem.* » 145
Articulus II. *De Revelatione Mosaica* . » 147
§. I. *Probatur divinitas Religionis Mosaicae ex notis naturalibus internis et externis.*
Observanda . . . . » 149

Propos. I. *Religio Mosaica, sive partem theoreticam consideremus, sive praecepta moralia, in omnibus Deo digna est, et divinam prodit originem* . . . . . . Pag. 153
Propos. II. *Leges Judaeorum caerimoniales, et politicae non tantum sapientissimae sunt, et Deo dignae, sed divinam prorsus originem produnt* . . . . » 171
Propos. III. *Legislator Judaeorum eam in omnibus praefert ingenii indolem, et formam virtutis, ut dubium esse non possit, eum, cum legem populo suo dedit, revera Dei nomine egisse, seu verum fuisse Dei internuntium* . . . . » 181
§. II. *Probatur divinitas Religionis Mosaicae ex notis externis et supernaturalibus* . . » 182
Propos. I. *Moyses vera patravit miracula, et haec certo probant Religionis, quam annuntiavit, divinitatem* . . . . . . » 183
Propos. II. *Ex vaticiniis in Pentateucho contentis probatur, Revelationem Mosaicam divinae esse originis* . . . . » 185
Propos. III. *Religionem Mosaicam a Deo revelatam fuisse probat specialis Dei erga Judaeos providentia* . . . . . . » 188

Art. III. *Legi Mosaicae succeaere debuit melior perfectiorque Revelatio* . . . . Pag. 193
§. I. *Lex Mosaica aliquando abrogari debuit per novum legislatorem, seu Messiam. Probatur quadruplici argumento* . . . » 195
§. II. *Lex Mosaica jam diu abrogata est.*
Probat. I. *Ex praesenti Judaeorum conditione.* » 202
Probat. II. *Ex eo, quod tempus huic interitui a Prophetis praefixum jam diu effluxerit* . . . . » 204
Sect. II. *Revelatio Christiana* . . . . » 219
Art. I. *Religionis Christianae praecellentia.* » 221
Propos. *Religio Christ. in omnibus suis partibus praestantissima est, et Deo dignissima.* » 222
Art. II. *Christianam Religionem divinam esse convincimur:*
Propos. I. *Ex proprio Christi Domini charactere.* . . . . » 232
Propos. II. *Ex charactere primorum Religionis Christianae propagatorum* . . . . . » 236
Art. III. *Probatur Religionis Christianae divinitas ex Prophetiis.* . . . . . . » 242
§. I. *De vaticiniis V. T. quae in Jesu Christo impleta sunt.* . . . . » 243
Propos. I. *Prophetiae, quae tempus Messiae respiciunt; in Jesu Naz. impletae sunt, id est,*

Vaticinia Jacobi, Genes. XLIX. Daniel IX. Aggaei II. Malachiae III. . . Pag. 244
Propos. II. *Prophetiae, quae futuram legis Mosaicae abrogationem praedicunt, in Christo Jesu impletae sunt* . . . . . . » 252
Propos. III. *Omnes Prophetiae, quae Messiae ortum, nativitatem, vitae et mortis circumstantias, ejusque post mortem exaltationem praedicunt, in Jesu Naz. impletae sunt.* » 256
§. II. *De Propetiis a Christo editis.*
Propos. I. *Christus veras edidit Prophetias.* » 275
Propos. II. *Prophetiae a Christo editae invictae probant divinam Religionis Christ. originem* . . . . » 278
Art. IV. *Probatur Religionis Christianae divinitas ex miraculis* . . . . . . » 281
§. I. *De miraculis in ordine naturali.*
Propos. I. *Christianae Religionis divinitas probatur ex miraculis a Christo patratis* . » 282
Propos. II. *Idem probant miracula Apostolorum* . . . . » 285
Propos. III. *Speciatim vero miraculum Resurrect.* . . . . » 291
§. II. *De miraculis in ordine morali. Observanda* . . . . » 299
Propos. I. *Mirabilis Religionis Christianae pro-*

pagatio manifestam facit divinam ejusdem Religionis originem . . . . . Pag. 305
Propos. II. *Religionem Christianam divinam esse probant stupendi, quos in orbe produxit, effectus* . . . . » 309
Propos. III. *Constantia Martyrum divinam Religionis Christianae originem probat* . » 313
Propos. IV. *Perpetua Christianae Religionis stabilitas probat peculiarem Dei in ea tuenda providentiam.* . . . . » 316
Adnotationes in hoc caput secundum, primae partis. . . . . » 332
CAPUT III. *De Religionibus a Christiana discrepantibus, quae sibi aliquid divini tribuunt.* . . . . » 350
Art. I. *De Judaismo. Observanda.* . . » 351
Propos. *Hodierna Judaeorum Religio falsa est, et neutiquam ut divina Revelatio haberi potest.* . . . . » 359
Art. II. *De Mahumetismo. Observanda.* . » 361
Propos. *Mahumethana Religio divina Revelatio esse non potest.*
Probatur *quadruplici argumento* . . . . » 365
Art. III. *De Gentilismo. Observanda.* . » 371
Propos. I. *Libri, qui a Gentilibus ut divini habentur, divini non sunt, nec esse possunt.* » 374

Propos. II. *Nulla est ex Gentilium religionibus, quae divinae Revelationis characterem habeat, aut habere possit* . . . Pag. 377
CONCLUSIO . . . . » 380